

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Тіміш Родіка Яковлівна

УДК 911.3:[338.43:631.147]](477.4/.8)

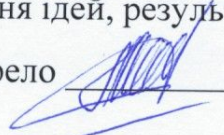
ДИСЕРТАЦІЯ

**ГЕОПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ОБЛАСНОГО
РЕГІОНУ УКРАЇНИ**

10 – Природничі науки

106 – Географія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 - Природничі науки, спеціальності 106 - Географія. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Р. Я. Тіміш

Науковий керівник – Заячук Мирослав Дмитрович,
доктор географічних наук, професор

Чернівці - 2026

АНОТАЦІЯ

Родіка ТІМШ. Геопросторові аспекти формування ринку сільськогосподарської органічної продукції обласного регіону України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 – Географія. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України, Чернівці, 2026.

У дисертації розкрито сутність та особливості геопросторових аспектів формування органічного сільськогосподарського ринку обласного регіону, поглиблено теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження виробництва органічної сільськогосподарської продукції та розроблено алгоритм суспільно-географічного дослідження органічного сільськогосподарського ринку на рівні обласного регіону; виявлено та проаналізовано чинники становлення та розвитку органічного сільськогосподарського виробництва регіонів; з'ясовано суспільно-географічні особливості використання інтегрального потенціалу території та сучасного стану органічного сільськогосподарського виробництва; виявлено геопросторові аспекти формування попиту на органічну продукцію (з врахуванням вікової структури населення), пропозиції (виробники та наявний асортимент в межах регіону), наявних і перспективних агрологістичних рішень розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, а також, обґрунтовано підходи сценарного прогнозування, регіонального планування розвитку органічного ринку обласного регіону (на прикладі Чернівецької області).

Дослідження за темою дисертації виконувалось протягом 2021-2025 рр. згідно з планами науково-дослідних робіт кафедри географії України та регіоналістики географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Воно виконане в рамках кафедральної науково-дослідної теми «Просторове планування і трансформаційні процеси регіонального розвитку Карпато-Подільських областей України» (2021-2025 роки; №0121U100332).

У сучасному світі сільське господарство відіграє важливу роль у забезпеченні населення якісними та безпечними продуктами харчування. Однією з альтернатив, що відповідає цим вимогам, є виробництво сільськогосподарської органічної продукції. Органічні продукти вирощуються без використання синтетичних хімічних добрив та пестицидів, що робить їх більш безпечними для споживачів. Світовий попит на органічні продукти продовжує зростати, оскільки споживачі все більше цінують якість продукції, її вплив на здоров'я та навколишнє середовище. Україна входить до числа країн, які інтенсивно розширюють виробництво та здійснюють експорт органічних продуктів. Цей ріст сприяє покращенню якості продукції, збереженню навколишнього середовища та підвищенню конкурентоспроможності українських товаровиробників на світовому ринку. Водночас значна частина земель, що зайняті під органічним виробництвом, знаходяться в областях ведення бойових дій або під окупацією.

Вирішення проблем та усунення стримуючих факторів, створення сучасного високорентабельного виробництва органічної продукції, агрологістичної інфраструктури та, загалом, формування регіональних ринків органічної сільськогосподарської продукції неможливі без географічного дослідження чинників розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, науковообґрунтованого управління матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками органічного сектору в процесі виробництва сировини, переробки, обґрунтування виробничо-територіального типу господарювання, формування ринку органічної сільськогосподарської продукції та загалом без врахування геопросторового аспекту.

Наукова новизна очікуваних результатів полягає в розв'язанні важливого науково-прикладного завдання, а саме обґрунтування перспектив розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції на регіональному рівні. Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що вперше: запропоновано алгоритм суспільно-географічного дослідження ринку сільськогосподарської органічної продукції обласного рівня; з'ясовано суспільно-географічні особливості використання інтегрального потенціалу території для функціонування органічного

сільськогосподарського виробництва; створено авторські моделі сценарного прогнозування, регіонального планування розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону; запропоновано шляхи розвитку органічного сільського господарства та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення геопросторової організації аграрних утворень в Чернівецькій області. Удосконалено: теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження органічного сільськогосподарського виробництва; обґрунтування концептуальної структури органічного ринку обласного регіону. Отримали подальший розвиток: теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження формування регіональних аграрних ринків; методики формування модельних рядів попиту на органічну продукцію, обґрунтування агрологістичних рішень розвитку органічного сільськогосподарського виробництва; напрями вдосконалення геопросторової організації аграрних утворень на підставі логістичної вертикальної і горизонтальної кластеризації.

Практичне значення очікуваних наукових результатів. Основні науково-практичні очікувані результати дисертаційної роботи полягають у розробці прикладних аспектів та практичних рекомендацій формування і розвитку органічного сільськогосподарського ринку обласного регіону (на прикладі Чернівецької області), вдосконаленні геопросторової організації органічного господарства з використанням модельних рядів попиту та науковообґрунтованого економетричного моделювання з використанням авторської моделі. Сформовані теоретико-методологічні та практичні підходи до вивчення ринку органічної сільськогосподарської продукції в обласному регіоні можуть бути використанні для удосконалення основ державної регіональної політики та загалом програм соціально-економічного розвитку, перспективних напрямів агропромислового розвитку й при розробленні рекомендацій удосконалення геопросторової організації і кооперації органічних агроформувань в інших регіонах України.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико – методологічні основи суспільно-географічного дослідження ринку сільськогосподарської органічної продукції» проаналізовано основні підходи до визначення поняття ринку

сільськогосподарської продукції та суспільно-географічні підходи дослідження. Також розкрито аспекти понять, нормативно-правового забезпечення, правил та обмежень органічного сільськогосподарського виробництва. Розроблено алгоритм суспільно-географічного дослідження ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону, засадничими основами якого пропонуються методологічні підходи – системно-структурний, хронологічний, економічний, соціальний, синергетичний та біхевіористичний. Основними методами дослідження є метод наукової абстракції, синтезу та аналізу, порівняння, абстрактно-логічний, групування, картографічний, математичного моделювання та соціологічного спостереження. Методологія дослідження спрямована на оцінку ємності споживчого ринку продовольства обласного регіону та оцінку споживчого попиту на органічну сільськогосподарську продукцію з врахуванням інтегрального потенціалу території. Прогнозна оцінка споживчого попиту на ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону здійснена за допомогою економетричного моделювання з використанням кореляційно-регресійних процедур факторного аналізу і введення коригуючих коефіцієнтів.

У другому розділі «Передумови формування та чинники розвитку ринку сільськогосподарської органічної продукції в Чернівецькій області» проаналізовано інтегральний потенціал Чернівецької області для розвитку органічного сільського господарства, враховуючи її географічне положення, природні, соціальні, економічні та екологічні передумови і чинники та традиційну орієнтацію на екологічно чисте сільське господарство. Встановлено, що розвиток органічного землеробства найбільш перспективним є в передгірських і гірських територіях Чернівецької області. Акцентовано увагу, що розвиток органічного землеробства в Чернівецькій області стикається з низькою проблем: ерозією ґрунтів, складною демографічною ситуацією, недостатньою фінансовою підтримкою від держави, впливом військових дій. Серед перспектив розвитку органічного землеробства в Чернівецькій області відмічено високий експортний потенціал продукції, зокрема ягід, фруктів, горіхів і меду, які користуються попитом на міжнародному ринку. Розвиток органічного виробництва може сприяти

покращенню екологічної ситуації в регіоні, зменшенню пошкодження водних ресурсів і збереженню біорізноманіттю. Крім того, розвиток гастрономічного чи зеленого туризму, поєднаного з органічним землеробством, може стати додатковим джерелом доходу для місцевого населення.

Третій розділ дисертаційної роботи «Органічне сільське господарство» висвітлює напрямки виробництва органічної сільськогосподарської продукції у рослинництві, тваринництві, грибовництві, аквакультури, виробництві морських водоростей, харчових продуктів, органічних кормів та заготівлі органічних об'єктів рослинного світу. Проаналізовано розвиток органічного господарства в європейських країнах, їх частки у загальній площі сільськогосподарських угідь, кількості підприємств органічного типу та частці органічної продукції у валовій продукції. Розглянуто динаміку розвитку органічного сільського господарства в Україні, що характеризується збільшенням чисельності операторів і зростанням обсягів виробленої продукції, водночас відбувається зменшення площ органічного землеробства, зміна концентрації операторів та релокація. Здійснено опитування операторів у сфері виробництва органічної продукції (168 операторів). За результатами, найбільш типовим є органічне господарство що не зазнало безпосередніх руйнувань внаслідок війни росії проти України, але змушене було здійснити коригування своєї діяльності, займається виключно рослинництвом, функціонує понад 10 років, має 11-20 осіб постійних працівників і залучає найманих працівників на короткострокові роботи, вирощує 1-5 видів продукції (або зернових, або лікарських рослин), реалізує продукцію особисто, вважає свою діяльність здебільшого рентабельною, має проблеми пов'язані з війною і вбачає перспективу розвитку за умови державної підтримки. Застосування методики Уївера дозволило визначити спеціалізацію органічного сільського господарства країн Європи та порівняння зміни за період 2013-2022 років. Запропоновано удосконалення територіальної структури органічного сільського господарства шляхом формування кластерів вертикальної інтеграції (агропродуктові, науково-виробничі кластери) та горизонтальної інтеграції (територіально-виробничі кластери).

У четвертому розділі «Перспективи розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону (на прикладі Чернівецької області)». Здійснено комплексний аналіз формування та оцінювання споживчого попиту на органічну продукцію в Україні та Чернівецькій області на основі демографічних, соціально-економічних та поведінкових характеристик населення. Проаналізовано тенденції внутрішнього ринку органічної продукції за 2018–2024 роки та визначено, що найбільший споживчий потенціал спостерігається у групах товарів повсякденного споживання, таких як овочі та фрукти, молочна продукція, тоді як нішеві категорії мають обмежену місткість ринку та високий рівень коливань споживчої активності. Розроблена авторська методика переходу від макрорівневих показників України до регіональної оцінки попиту шляхом урахування доходної структури населення, вікової диференціації та співвідношення міського і сільського населення, що забезпечило підвищення точності оцінок. побудованої авторської моделі сформовано модельні ряди попиту для Чернівецької області, які надалі використані як вихідні дані для економетричного моделювання залежності попиту на органічну продукцію від рівня цін та доходів населення. Проаналізовані результати економетричного аналізу, які підтвердили статистично значущу залежність споживання органічної продукції від динаміки цін (зворотний вплив) та середньої заробітної плати (прямий вплив). Встановлено, що доходний фактор має домінуючий характер, тоді як ціновий чинник визначає межі еластичності та чутливості попиту.

Ключові слова: геопростір, сільське господарство, органічна продукція, органічне виробництво, ринок органічної сільськогосподарської продукції, агроресурси, сільські території, продуктивність сільськогосподарських культур, трансформація сільськогосподарського виробництва, продукти харчування, транскордонне співробітництво, гастрономічний туризм, сталий розвиток, здоров'я населення, продовольча безпека.

ABSTRACT

Rodika TIMISH. Geospatial Aspects of the Formation of the Agricultural Organic Products Market at the Regional Level in Ukraine. – Qualification for scientific work as a manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in Specialty 106 – Geography. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernivtsi, 2026.

The dissertation reveals the essence and specific features of the geospatial aspects of the formation of the organic agricultural market at the regional level, deepens the theoretical and methodological foundations of the socio-geographical study of organic agricultural production, and develops an algorithm for conducting such a study. The study identifies and analyzes the factors influencing the establishment and development of organic agricultural production in the regions; clarifies the socio-geographical features of the use of the integrated territorial potential and the current state of organic agricultural production; and determines the geospatial aspects of demand formation for organic products (taking into account the age structure of the population), supply (producers and available assortment within the region), as well as existing and prospective agro-logistical solutions for the development of organic agricultural production. In addition, the dissertation substantiates approaches to scenario forecasting and regional planning for the development of the organic market at the oblast level (based on the case study of Chernivtsi Region).

The research was conducted during 2021–2025 in accordance with the research plans of the Department of Geography of Ukraine and Regional Studies, Faculty of Geography, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. The dissertation was carried out within the framework of the departmental research project “Spatial Planning and Transformational Processes of Regional Development in the Carpathian-Podillian Regions of Ukraine” (2021–2025; No. 0121U100332).

In the modern world, agriculture plays a crucial role in ensuring the population’s access to high-quality and safe food products. One of the alternatives that meets these

requirements is the production of organic agricultural products. Organic products are grown without the use of synthetic chemical fertilizers and pesticides, which makes them safer for consumers. Global demand for organic products continues to grow, as consumers increasingly value product quality, its impact on health, and environmental sustainability.

Ukraine is among the countries that are intensively expanding production and increasing exports of organic products. This growth contributes to improving product quality, preserving the environment, and enhancing the competitiveness of Ukrainian producers in the global market. At the same time, a significant share of land allocated for organic production is located in regions affected by hostilities or under temporary occupation.

Addressing existing challenges and eliminating constraining factors, creating modern and highly profitable organic production, developing agro-logistical infrastructure, and, in general, forming regional markets for organic agricultural products are impossible without comprehensive geographical research into the factors influencing the development of organic agricultural production. This includes scientifically grounded management of material, financial, and information flows within the organic sector during raw material production and processing, substantiation of production-territorial types of management, and the formation of the organic agricultural products market, all while taking into account the geospatial dimension.

The scientific novelty of the expected results lies in solving an important scientific and applied task, namely, substantiating the prospects for the development of the organic agricultural products market at the regional level.

The theoretical significance of the research lies in the fact that, for the first time: an algorithm for a socio-geographical study of the agricultural organic products market at the oblast level has been proposed; the socio-geographical features of utilising the integrated territorial potential for the functioning of organic agricultural production have been identified; original models for scenario forecasting and regional planning of the development of the organic agricultural products market at the oblast level have been developed; directions for the development of organic agriculture have been proposed, and recommendations for improving the geospatial organisation of agricultural entities in

Chernivtsi region have been substantiated. Improved: the theoretical and methodological foundations of the socio-geographical study of organic agricultural production; the substantiation of the conceptual structure of the organic market at the oblast level. Further developed: the theoretical and methodological foundations of the socio-geographical study of the formation of regional agricultural markets; methodologies for constructing model demand series for organic products and for substantiating agro-logistical solutions for the development of organic agricultural production; directions for improving the geospatial organisation of agricultural entities based on logistical vertical and horizontal clustering.

Practical significance of the expected scientific results. The main scientific and practical outcomes of the dissertation consist in the development of applied aspects and practical recommendations for the formation and development of the organic agricultural market at the region level (based on the case of Chernivtsi Region), as well as in improving the geospatial organization of organic farming through the use of model demand series and scientifically grounded econometric modeling based on the author's model. The developed theoretical, methodological, and practical approaches to studying the organic agricultural products market at the regional level may be used to improve the foundations of state regional policy and socio-economic development programs in general, to define promising directions of agro-industrial development, and to elaborate recommendations for enhancing the geospatial organisation and cooperation of organic agricultural entities in other regions of Ukraine.

In the first chapter of the dissertation, "Theoretical and Methodological Foundations of the Socio-Geographical Study of the Agricultural Organic Products Market" the main approaches to defining the concept of the agricultural products market and socio-geographical research approaches are analysed. The chapter also examines the conceptual framework, regulatory and legal support, rules, and restrictions governing organic agricultural production. An algorithm for conducting a socio-geographical study of the organic agricultural products market at the regional level has been developed. Its foundational methodological approaches include systemic-structural, chorological, economic, social, synergetic, and behaviourist approaches. The main research methods

applied are scientific abstraction, synthesis and analysis, comparison, abstract-logical method, grouping, cartographic method, mathematical modelling, and sociological observation. The research methodology is aimed at assessing the capacity of the regional food consumer market and evaluating consumer demand for organic agricultural products, taking into account the integrated territorial potential. The forecast assessment of consumer demand in the organic agricultural products market at the regional level was carried out through econometric modelling using correlation-regression procedures of factor analysis and the introduction of corrective coefficients.

In the second chapter, “Prerequisites for the Formation and Factors of Development of the Agricultural Organic Products Market in Chernivtsi Region”, the integrated potential of Chernivtsi region for the development of organic agriculture is analysed, considering its geographical location, natural, social, economic, and environmental prerequisites and factors, as well as its traditional orientation toward environmentally friendly farming. It has been established that the development of organic farming is most promising in the foothill and mountainous areas of the Chernivtsi region. Attention is drawn to the fact that the development of organic agriculture in the region faces a number of challenges, including soil erosion, a complex demographic situation, insufficient state financial support, and the impact of military actions. Among the prospects for the development of organic farming in the Chernivtsi region, a high export potential of products, particularly berries, fruits, nuts, and honey, has been identified, as these products are in demand on the international market. The development of organic production may contribute to improving the environmental situation in the region, reducing damage to water resources, and preserving biodiversity. Furthermore, the development of gastronomic or green tourism combined with organic farming may become an additional source of income for the local population.

The third chapter of the dissertation, “Organic Agriculture”, highlights the main directions of organic agricultural production, including crop production, livestock farming, mushroom cultivation, aquaculture, seaweed production, food processing, organic feed production, and the harvesting of organic wild plant resources. The development of organic farming in European countries is analysed, including their share

in the total agricultural land area, the number of organic enterprises, and the share of organic products in gross agricultural output. The dynamics of organic agriculture development in Ukraine are also examined. This development is characterised by an increase in the number of operators and growth in production volumes, while at the same time, a reduction in the area of organic farmland, changes in the concentration of operators, and their relocation are observed. A survey of 168 operators in the field of organic production was conducted. According to the results, the most typical organic farm is one that has not suffered direct destruction as a result of Russia's war against Ukraine but has had to adjust its activities; it specializes exclusively in crop production, has been operating for more than 10 years, employs 11–20 permanent staff members and hires temporary workers for short-term tasks, cultivates 1–5 types of products (either cereals or medicinal plants), sells products independently, considers its activities generally profitable, faces war-related challenges, and sees prospects for development under conditions of state support. The application of Weaver's methodology made it possible to determine the specialisation of organic agriculture in European countries and to compare changes over the period 2013–2022. Improvements to the territorial structure of organic agriculture are proposed through the formation of vertical integration clusters (agro-product and research-production clusters) and horizontal integration clusters (territorial-production clusters).

The fourth chapter, “Prospects for the Development of the Organic Agricultural Products Market at the Regional Level (Based on the Case of Chernivtsi Region)” presents a comprehensive analysis of the formation and assessment of consumer demand for organic products in Ukraine and in Chernivtsi Region, based on demographic, socio-economic, and behavioural characteristics of the population. Trends in the domestic organic market for 2018–2024 are analysed, revealing that the highest consumer potential is observed in everyday product categories such as vegetables, fruits, and dairy products, while niche categories demonstrate limited market capacity and high volatility in consumer activity. An original methodology has been developed to transition from macro-level indicators of Ukraine to a regional demand assessment by accounting for income structure, age differentiation, and the ratio of urban to rural population, thereby

improving the accuracy of estimates. Based on the author's model, demand series for the Chernivtsi region were constructed and subsequently used as input data for econometric modelling of the dependence of demand for organic products on price levels and population income. The results of the econometric analysis confirm a statistically significant relationship between organic product consumption and price dynamics (inverse effect) as well as average wages (direct effect). It has been established that the income factor is dominant, while the price factor determines the limits of elasticity and demand sensitivity.

Keywords: geospace, agriculture, organic products, organic production, organic agricultural products market, agricultural resources, rural areas, crop productivity, transformation of agricultural production, food, transborder cooperation, tourism, sustainable development, public health, food security.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань

України:

1. **Тіміш Р. Я.** (2023). Суспільно-географічні аспекти розвитку ринку сільськогосподарської органічної продукції. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*, (37), 37 – 42. <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2023-37-04>
2. Кілінська К.Й., Заячук М.Д., **Тіміш Р.Я.**, Смик О.С. (2023). Вплив процесів природокористування на стан здоров'я людини (на прикладі Чернівецької області). *Науковий вісник Херсонського державного університету: Географічні науки*, (18), 49-58. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-18-6> (внесок авторів: Кілінська, К. – методичне керівництво, аналіз впливу забруднення навколишнього середовища на здоров'я людини, написання тексту; Заячук, М.Д. – комплексний аналіз процесів природокористування і стану здоров'я людини, написання тексту; Тіміш, Р.Я. – аналіз, обробка, упорядкування інформації та формування висновків; Смик, О.С. – аналіз первинних даних, упорядкування тексту).

3. **Тіміш Р. Я.** (2023). Економіко-географічні аспекти стандартизації та сертифікації сільськогосподарської органічної продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Географічні науки*, (19), 35–41. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-19-4>

4. **Тіміш Р. Я.** (2024). Перспективи забезпечення сталого розвитку сільських територій України через органічне виробництво. *Науковий Вісник Чернівецького університету: Географія*, (849), 19–32. <https://doi.org/10.31861/geo.2024.849.19-32>

5. Zaiachuk M., **Timish R.** (2024). Food Security and the Market for Crop Production in the Chernivtsi Region. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv: Geography*, (3/4), 45–49. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2024.91> (внесок авторів: 5. Zaiachuk, M. – методичне керівництво, написання тексту; Timish, R. – збирання, упорядковування, аналіз інформації щодо сучасного стану розвитку рослинництва та формування продовольчого ринку).

6. **Тіміш Р.Я.** (2025). Вплив органічного виробництва на розвиток гастрономічного туризму в контексті сталого способу життя. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Географія*. (3 (60)), 127–134. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.25.3.14>

Наукова праця у виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України та проіндексована у наукометричній базі даних

Web of Science Core Collection:

7. Kilinska K.Y., Zaiachuk M.D., Sukhyj P.O., Smyk O.S., Bryk S.D., **Timish R.Y.** (2023). A promising model of natural-economic diversity in the Carpathian-Podillia region in Ukraine in the context of national and regional interests. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 32 (4), 774 –786. (внесок авторів: Kilinska, K. Y. – методичне керівництво, написання тексту; Zaiachuk, M. D. – комплексний аналіз креативних видів природокористування, написання тексту; Sukhyj, P.O. – аналіз методів визначення та відвернення процесів забруднення навколишнього природного середовища, написання тексту; Smyk, O.S. – аналіз первинних даних,

упорядкування тексту, графічні роботи; Bryk, S.D. – аналіз питання державного екологічного врегулювання; Timish R.Y. – обробка та упорядкування інформації).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Заячук М.Д., **Тіміш Р.Я.** (2022). Сучасний стан виробництва органічної сільськогосподарської продукції. *Професор Юрій Полянський: від плакорів Поділля до засніжених Анд: матеріали Всеукраїнського онлайн-семінару приуроченого 130-річчю з дня народження географа, геолога, археолога Полянського Юрія Івановича* (27-28 травня), Тернопіль, Вектор, 71–79. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/26306> (внесок авторів: Заячук, М.Д. – означення важливості удосконалення нормативно-правової бази розвитку органічного виробництва, написання тексту; Тіміш, Р.Я. – аналіз основних напрямків розвитку органічного виробництва, участь в обробці даних).

2. **Тіміш Р. Я.** (2022). Актуальні напрями розвитку ринку органічної продукції. *Сучасна наука: проблеми та перспективи (частина I): матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*, 12-13, Київ: МЦНІД, 6-7. <http://surl.li/uwcrha>

3. Заячук М.Д., **Тіміш Р.Я.** (2023). Фінансова складова розвитку територіальних громад Чернівецької області у період війни. *Українська географія у викликах війни: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*. Херсонський державний університет, 8-9 червня, Херсон, 19. <https://ekhsuir.kspu.edu/items/84ac7657-2a0e-4f3d-bee2-4c368e015e8b> (внесок авторів: Заячук, М.Д. – означення важливості фінансової децентралізації, написання тексту; Тіміш, Р.Я. – аналіз дохідної частини бюджетів ТГ I групи, участь в обробці даних).

4. **Timish R.**, Hrytsu V., Hritscu-Andriesch Y., Derii Z. (2023). Soil contamination due to military events and the future of organic production in Ukraine. *Present Environment and Sustainable Development: book of abstracts of the 18th Edition of International Conference.*, Iași, (pp. 65-67). https://www.pesd.ro/Documents/2023/Book-of-abstracts-PESD_2023_v2.pdf (внесок

авторів: Timish, R. – обробка, упорядкування інформації, написання тексту; Hrytsku, V. – методичне керівництво, аналіз методів збереження природних ресурсів, написання тексту; Hrytsku-Andries, Y. – аналіз первинних даних, упорядкування тексту; Derii, Z. – аналіз методів, написання тексту).

5. **Тіміш Р.Я.** (2024). Розвиток ринку сільськогосподарської органічної продукції в Україні. *Природа і суспільство: виклики і суспільство*: Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції присвяченої 80-річчю географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федькович, м. Чернівці, 11-13 жовтня, 182-185. https://geo.chnu.edu.ua/media/a0qnbrib/conferenc_material_80.pdf

6. **Timiş R., Timiş A., Hrytsku V.** (2024). Sustainable development of rural areas in Ukraine: opportunities and challenges *Atmosfera și Hidrosfera: book of abstracts of the conference with international participation: 6th edition. Vatra Dornei, 31 October -3November*, (pp. 32-33). <https://fig.usv.ro/wp-content/uploads/sites/5/2024/10/Program-final-conferinta-AH2024.pdf> (вносок авторів: Timiş, R. – методичне керівництво, написання тексту; Timiş, A. – обробка, упорядкування первинної інформації; Hrytsku, V. – аналіз методів, написання тексту).

7. **Тіміш Р.Я.** (2025). Тенденції та просторові особливості формування внутрішнього ринку органічної продукції в Україні. *Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції при свяченої 150-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та 35-річчю створення кафедри Географії України та регіоналістики (м. Чернівці, 31 жовтня - 2 листопада) - Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 337. https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/13096?_gl=1*1b2b7mb*_ga*MTE1NTcxNjYyMi4xNzU5NzM4MjEz*_ga_Q6273NZQ6Z*czE3NjUwNTU4MzckbzI5JGcwJH_QxNzY1MDU1ODQwJGo1NyRsMCRoMA

8. **Тіміш Р.Я.** (2025). Органічне виробництво в Україні у контексті глобальних тенденцій сталого розвитку. *Географічна наука та освіта*:

перспективи й інновації: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., Переяслав, 15-16 жовт. 2025 р. Переяслав (Київ. обл.), 249-255. <https://igu.org.ua/en/node/494>

9. **Тіміш Р.** (2025). Екологічні виклики та їх вплив на розвиток органічного землеробства в Чернівецькій області. Збірка IV Міжнародної Інтернет-конференції "Актуальні проблеми формальної і неформальної освіти з моніторингу довкілля та заповідної справи", 18 квітня, м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Навчально-науковий інститут екології, 146 – 152. <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/21447>

Наукова праця, які додатково відображає наукові результати дисертації

1. **Timish R. Ya., Derii Z. V., Tkalenko S. I., Liubachivska R. Z., Hrytsku-Andriiresh Y. P.** (2024). Modelling and forecasting the production potential of renewable energy sources to ensure Ukraine's energy security. *IOP conference series. Earth and environmental science*. 2024. Vol. 1415:5th The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2024) 21/05/2024 - 24/05/2024 Kryvyi Rih, Ukraine, pp. 1-13. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1415/1/012116> (внесок авторів: *Timish, R. Ya.* – обробка, упорядкування інформації щодо емпіричного зв'язку між причинно-наслідковим зв'язком виробництва та факторами, що впливають на економічне зростання; *Derii, Z.V.* – методичне керівництво, написання тексту; *Tkalenko, S.I.* – комплексний аналіз принципів системного підходу до дослідження виробництва відновлюваних джерел енергії, написання тексту; *Liubachivska, R.Z* – аналіз методів дослідження, написання тексту; *Hrytsku-Andriiresh, Y. P* – аналіз первинних даних, дослідження з питань забезпечення енергетичної безпеки країни, графічні роботи).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	28
1.1. Поняття ринку сільськогосподарської продукції та суспільно-географічні підходи дослідження.....	28
1.2. Органічне сільськогосподарське виробництво та ринок сільськогосподарської органічної продукції: поняття, нормативно-правове забезпечення, правила та обмеження.....	32
1.3. Алгоритм суспільно-географічного дослідження ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону.....	41
Висновки до розділу 1.....	49
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	51
2.1. Географічне положення.....	53
2.2. Природні передумови та чинники.....	55
2.2.1. Рельєф поверхні.....	55
2.2.2. Агрокліматичні ресурси.....	57
2.2.3. Ґрунтовий покрив.....	59
2.2.4. Водні ресурси.....	60
2.2.5. Агроландшафти.....	63
2.3. Соціальні передумови та чинники.....	64
2.3.1. Історичні передумови формування сільського господарства.....	64
2.3.2. Демографічні чинники та демографічна ситуація.....	66
2.3.3. Соціальний стан населення.....	72
2.3.4. Профільна освіта.....	74
2.4. Економічні передумови та чинники.....	75
2.4.1. Сертифікація і стандартизація.....	76
2.4.2. Земельний фонд.....	78
2.4.3. Транспортна інфраструктура.....	81
2.4.4. Стан сільськогосподарського виробництва.....	83
2.4.5. Купівельна спроможність населення і попит на сільськогосподарську продукцію.....	86
2.4.6. Ринок збуту та інфраструктура.....	88
2.4.7. Біотехнології, селекція та інвестиції.....	90
2.4.8. Гастрономічний та зелений туризм.....	93
2.5. Екологічні передумови та чинники.....	95

2.5.1. Стан земельних ділянок.....	96
2.5.2. Використання мінеральних та органічних добрив.....	100
2.5.3. Мережа санітарно-епідеміологічного контролю.....	102
Висновки до розділу 2.....	104
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЧНЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО.....	107
3.1. Вимоги до ведення органічного сільського господарства.....	107
3.2. Виробництво органічної сільськогосподарської продукції.....	110
3.3. Виробничо-територіальні типи органічного сільськогосподарського виробництва.....	149
3.4. Кластери – форми територіальної організації органічного сільськогосподарського виробництва.....	158
Висновки до розділу 3.....	163
РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ОБЛАСНОГО РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	165
4.1. Ринок продовольства сільськогосподарської продукції.....	165
4.2. Особливості формування ринку органічної сільськогосподарської продукції.....	168
4.3. Моделювання споживчого попиту на регіональному ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону (на прикладі Чернівецької області).....	180
Висновки до розділу 4.....	199
ВИСНОВКИ.....	201
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	203
ДОДАТКИ.....	227

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасним напрямком розвитку світового сільського господарства є розширення органічного сектору агровиробництва, який вважається альтернативною технологією для забезпечення перспективного сталого розвитку аграрної галузі. Споживач на ринку ЄС та інших країн все частіше вимагає не тільки гарантій того, що придбана сільськогосподарська продукція - від відомого виробника, але й потребує додаткових підтверджень, що продукція є, також, екологічно /біологічно чистою та генетично незміненою. Це власне і є на меті органічного сільського господарства.

Сільське господарство наразі відіграє важливу роль у забезпеченні населення високоякісними та безпечними продуктами харчування. Однією з альтернатив, що відповідає цим вимогам, є виробництво сільськогосподарської органічної продукції. Органічні продукти вирощуються без використання синтетичних хімічних добрив та пестицидів, що робить їх більш безпечними для споживачів. Світовий попит на органічні продукти продовжує зростати, оскільки споживачі все більше цінують якість продукції, її вплив на здоров'я та навколишнє середовище. Ця тенденція створює потенціал для розвитку органічного сільського господарства в Україні та інших країнах.

Україна належить до числа країн, які інтенсивно розширюють виробництво та здійснюють експорт органічних продуктів. Це сприяє покращенню якості продукції, збереженню навколишнього середовища та підвищенню конкурентоспроможності українських товаровиробників на світовому ринку. Водночас значна частина земель, що зайняті під органічним виробництвом, знаходяться в областях ведення бойових дій або під окупацією.

Вирішення проблем та усунення стримуючих факторів, створення сучасного високорентабельного виробництва органічної продукції, агрологістичної інфраструктури та, загалом, формування регіональних ринків органічної сільськогосподарської продукції неможливі без географічного дослідження чинників розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, науково обґрунтованого управління матеріальними, фінансовими та інформаційними

потоками органічного сектору в процесі виробництва сировини, переробки, обґрунтування виробничо-територіального типу господарювання, формування ринку органічної сільськогосподарської продукції та загалом без врахування геопросторового аспекту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження за темою дисертації виконувалось протягом 2021-2025 рр. згідно з планами науково-дослідних робіт кафедри географії України та регіоналістики географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Воно виконане в рамках кафедральної науково-дослідної теми «Просторове планування і трансформаційні процеси регіонального розвитку Карпато-Подільських областей України» (2021-2025 роки; №0121U100332).

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є розкриття сутності та особливостей геопросторових аспектів формування органічного сільськогосподарського ринку обласного регіону, розробка та поглиблення методичних засад дослідження та прикладних аспектів його ефективного функціонування.*

Реалізація мети дослідження зумовлює постановку та необхідність вирішення таких *завдань*:

- поглибити теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження виробництва органічної сільськогосподарської продукції та розробити алгоритм суспільно-географічного дослідження органічного сільськогосподарського ринку на рівні обласного регіону;
- виявити та проаналізувати чинники становлення та розвитку органічного сільськогосподарського виробництва регіонів;
- з'ясувати суспільно-географічні особливості використання інтегрального потенціалу території та сучасного стану органічного сільськогосподарського виробництва обласного регіону;
- виявити геопросторові аспекти формування попиту на органічну продукцію (з врахуванням вікової структури та доходів населення), пропозиції (виробники та наявний асортимент в межах регіону), наявних і перспективних

агрологістичних рішень розвитку органічного сільськогосподарського виробництва;

- запропонувати підходи сценарного прогнозування, регіонального планування розвитку органічного ринку обласного регіону (на прикладі Чернівецької області);

- запропонувати шляхи розвитку органічного сільського господарства та обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення геопросторової організації аграрних утворень органічного спрямування у Чернівецькій області на підставі їх логістичної вертикальної та горизонтальної кластеризації.

Об’єкт дослідження – ринок сільськогосподарської органічної продукції обласного регіону.

Предмет дослідження – геопросторові аспекти формування ринку сільськогосподарської органічної продукції на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нормативно-правову та інформаційну базу дисертаційної пропозиції склали Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, інші нормативно правові акти з питань аграрної політики, створення та функціонування аграрних утворень в ринкових умовах, матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Чернівецькій області.

У роботі враховані: Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» №2496-VIII від 10.07.2018, Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», Проєкт ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного регулювання у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (2024), Закон України «Про прожитковий мінімум», а також Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із законодавством Європейського Союзу у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (2024).

Проаналізовано постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції» (2019), «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (2020), «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності. у сфері охорони навколишнього природного середовища...» (2021), «Про затвердження Порядку визначення періодичності здійснення планових заходів державного контролю відповідності діяльності операторів (потужностей) вимогам законодавства у сфері органічного виробництва...» (2022), «Про затвердження Порядку підтвердження спеціальних знань інспектора з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції у сфері органічного виробництва» (2022), «Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції...» (2020).

Здійснено аналіз Національної економічної стратегії на період до 2030 року та Концепції державної програми розвитку органічного виробництва в Україні.

У процесі дослідження використані матеріали монографій, наукових публікацій та повідомлень, з-поміж яких необхідно виокремити теоретико-методологічні дослідження та наукові доробки провідних вітчизняних науковців у економічній географії, аграрній та регіональній економіці: А. Антонець, В. Артиш, Г. Балабанова, М. Барановського, В. Брус, Ж. Бучко, В. Венгер, Н. Грабак, В. Горьового, О. Данілової, Є. Данкевич, О. Деречь, М. Жибака, Ж. Дерій, М. Заячука, С. Кирилюка, Т. Кунділовської, В. Підгрушного, В.Нагірної, П.Макаренка, К.Мезенцева, В. Мельниченко, Є.Милованова, В. Поручинського, Я.Олійника, Л. Руденка, О. Смаглій, П.Сухого, І. Топіхи, С. Трибель, С.Уліганця, О.М. Шпичак, І. Шевель та інших. Також наукові праці авторами яких є іноземні науковці: Альберт Говард, Масанобу Фукуока, Ева Бальфур, Жерон Родейл, Андре Вуазін, Зенн Хольцер та інші.

Методологія і методи дослідження. Розроблено алгоритм суспільно-географічного дослідження ринку органічної сільськогосподарської продукції

обласного регіону, засадничими основами якого пропонуються методологічні підходи – системно-структурний, хронологічний, економічний, соціальний, синергетичний та біхевіористичний. Основними методами дослідження є метод наукової абстракції, синтезу та аналізу, порівняння, абстрактно-логічний, групування, картографічний, математичного моделювання та соціологічного спостереження. Методологія дослідження спрямована на оцінку ємності споживчого ринку продовольства обласного регіону та оцінку споживчого попиту на органічну сільськогосподарську продукцію з врахуванням інтегрального потенціалу території. Прогнозна оцінка споживчого попиту на ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону здійснена за допомогою економетричного моделювання з використанням кореляційно-регресійних процедур факторного аналізу і введення коригуючих коефіцієнтів.

Наукова новизна очікуваних результатів полягає в розв’язанні важливого науково-прикладного завдання, а саме обґрунтування перспектив розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції на регіональному рівні.

У дисертаційному дослідженні вперше:

- запропоновано алгоритм суспільно-географічного дослідження ринку сільськогосподарської органічної продукції обласного регіону;
- з’ясовано суспільно-географічні особливості використання інтегрального потенціалу території та функціонування органічного сільськогосподарського виробництва;
- створено авторські моделі сценарного прогнозування, регіонального планування розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону;
- запропоновано шляхи розвитку органічного сільського господарства та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення геопросторової організації аграрних утворень в Чернівецькій області.

Удосконалено:

- теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження органічного сільськогосподарського виробництва;

- обґрунтування концептуальної структури органічного ринку обласного регіону.

Отримали подальший розвиток:

- теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження формування регіональних аграрних ринків;
- методики формування модельних рядів попиту на органічну продукцію, обґрунтування агрологістичних рішень розвитку органічного сільськогосподарського виробництва;
- напрями вдосконалення геопросторової організації аграрних утворень на підставі логістичної вертикальної і горизонтальної кластеризації.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у тому, що запропоновано алгоритм суспільно-географічного дослідження ринку сільськогосподарської органічної продукції обласного рівня та моделювання споживчого попиту на ньому, з'ясовано суспільно-географічні особливості використання інтегрального потенціалу території для функціонування органічного сільськогосподарського виробництва. Також в роботі запропоновано шляхи розвитку органічного сільського господарства та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення геопросторової організації аграрних утворень в Чернівецькій області.

Практичне значення отриманих результатів. Основні науково-практичні очікувані результати дисертаційної роботи полягають у розробці прикладних аспектів та практичних рекомендацій формування і розвитку органічного сільськогосподарського ринку обласного регіону (на прикладі Чернівецької області), вдосконаленні геопросторової організації органічного господарства з використанням модельних рядів попиту та науково обґрунтованого економетричного моделювання з використанням авторської моделі. Сформовані теоретико-методологічні та практичні підходи до вивчення ринку органічної сільськогосподарської продукції в обласному регіоні можуть бути використанні для удосконалення основ державної регіональної політики та загалом програм соціально-економічного розвитку, перспективних напрямів агропромислового

розвитку й при розробленні рекомендацій удосконалення геопросторової організації і кооперації органічних агроформувань в інших регіонах України.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, виконаною на основі авторських досліджень особливостей геопросторових аспектів формування органічного сільськогосподарського ринку обласного регіону. У процесі роботи автором систематизовано інформацію про чинники становлення та розвитку органічного сільськогосподарського виробництва регіонів; запропоновано алгоритм суспільно-географічного дослідження ринку сільськогосподарської органічної продукції обласного рівня; з'ясовано суспільно-географічні особливості використання інтегрального потенціалу території для функціонування органічного сільськогосподарського виробництва; створено авторські моделі сценарного прогнозування, регіонального планування розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону; запропоновано шляхи розвитку органічного сільського господарства та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення геопросторової організації аграрних утворень в Чернівецькій області.

Апробація результатів дисертації. Апробація дисертаційного наукового дослідження відбулася у формі доповідей на 10 наукових конференціях, 9 з яких - міжнародного рівня. А саме: 1) Всеукраїнський онлайн-семінар «Професор Юрій Полянський: від плакорів Поділля до засніжених Анд» приурочений 130-річчю з дня народження географа, геолога, археолога Полянського Юрія Івановича. (м. Тернопіль, 2022 р.); 2) VI Міжнародна науково-практична конференція. Сучасна наука: проблеми та перспективи (м. Київ, 2022); 3) Міжнародна науково-практична конференція. Українська географія у викликах війни. (Херсон, 2023 р.); 4) 18th Edition of International Conference. Present Environment and Sustainable Development(Iași, 2023); 5) Міжнародна наукова конференція присвячена 80-річчю географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Природа і суспільство: виклики і суспільство (м. Чернівці, 2024); 6) Conference with international participation: 6th edition. Atmosfera și Hidrosfera. Vatra Dornei, 2024); 7) Міжнародна науково-практична конференція присвячена 150-

річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та 35-річчю створення кафедри Географії України та регіоналістики. Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика (м. Чернівці, 2025); 8) V Міжнародна науково-практична конференція. Географічна наука та освіта: перспективи й інновації (м.Переяслав,2025); 9) IV Міжнародна Інтернет-конференція «Актуальні проблеми формальної і неформальної освіти з моніторингу довкілля та заповідної справи» (м. Харків,2025); 10) 5th The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF, 2024). IOP conference series. Earth and environmental science (Kryvyi Rih,2024). Участь у 4 міжнародних конференціях відбулася очно.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 16,5 наукових праць, у тому числі: 1 стаття у виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України та проіндексована у наукометричній базі даних Web of Science Core Collection, 6 статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б» (з яких 4 одноосібні), 9 тез доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та 1 наукова праця, яка додатково відображає наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг становить 354 сторінок, в т.ч. 183 сторінок основного тексту та 127 сторінок додатків. Робота містить 22 таблиці, 3 схеми, 17 рисунків (з них 4 картосхеми та 11 діаграм). Список використаних джерел налічує 241 найменування, з яких 45 іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Поняття ринку сільськогосподарської продукції та суспільно-географічні підходи дослідження

Розвиток регіональних продовольчих ринків в Україні є одним із завдань ефективного використання інтегрального потенціалу територій та стійкості продовольчої безпеки. Ефективне функціонування регіонального продовольчого ринку, забезпечення жителів регіону якісними продуктами харчування має пріоритетне значення для соціально-економічного розвитку обласного регіону.

Найбільш вживаними є трактування низки науковців, які здійснювали дослідження в даному напрямку:

1. І. Ранця під аграрним ринком розуміє: «Сукупність економічних відносин, які забезпечують функціонування галузей, що задовольняють потреби населення в продуктах харчування і переробних підприємств у сировині» (*Ранця, 2005*);

2. П. Саблук, продовольчий ринок визначає як : «Сферу обміну продовольчих товарів організованою за законами руху товарно-грошових відносин відповідно до закону вартості, закону попиту та пропозиції, закону конкуренції та законів грошового обігу. Найважливішою складовою балансу попиту та пропозиції є внутрішнє споживання продовольчих продуктів, що є стратегічно важливим показником для країни та її регіонів» (*Саблук, 2008*);

3. П. Сухий під продовольчим ринком розуміє: «Систему відносин і зв'язків між попитом і пропозицією, що здійснюється за допомогою цінового механізму, вільного пересування продовольчих товарів від виробника до споживача, по каналах біржової, оптової та роздрібної торгівлі» (*Сухий, 2018*);

4. Я. Олійник під регіональним продовольчим ринком розглядає: «Територіальне виробничо-розподільче утворення з організаційно-господарською

цілісністю розміщених на ній відповідних суб'єктів із забезпеченням населення продовольством та міжрегіонального обміну ним» (*Олійник, 2011*).

Починаючи з 1980-х років у світі активізувався розвиток органічного сільського господарства, а також помітно зріс попит на органічні продукти харчування. Зростаючий попит на органічну продукцію, зацікавленість у органічному виробництві спонукала науковців до дослідження органічного виробництва, розкриття переваг, труднощів та можливостей даного напрямку сільського господарства. Серед загальновідомих праць є роботи фундаторів вивчення органічного виробництва «С-г Заповіт» Альберта Говарда (1920), «Біодинаміка» Рудольфа Штайнера (1924), «Natural Farming» Масанобу Фукуока (1940), «Жива земля» Еве Бальфура (1939), «Organic farming» Жерома Родейла (1942), «Grass for cattle» Андре Вуазіна (1950), «Пермакультура» Зеппа Хольцера (1960).

Початок становлення органічного сільського господарства припадає на 1980-ті роки, що позначилося концептуальним переходом до агроєкосистем, вільних від синтетичних агрохімікатів та пестицидів. Попри обмежену на той час кількість емпіричних даних, у науковому середовищі спостерігалася виражена висхідна динаміка інтересу до альтернативних моделей землекористування. Зокрема, у 1981 році на базі Інституту Родейла (Rodale Institute, США) було ініційовано проєкт «Farming Systems Trial» (*Mackintosh, 2011*). Дана ініціатива набула статусу найбільш тривалого в історії світової агрономії порівняльного моніторингу, що дозволив на фундаментальному рівні зіставити продуктивність, екологічну стійкість та економічну доцільність органічних і традиційних систем землеробства.

Найбільшої актуальності у світових наукових дослідженнях, особливо в країнах Західної Європи (Німеччина, Швеція, Великобританія) та США тема органічного виробництва досягла у 1990-ті роки, що стимулювало проведення значної кількості досліджень, які підкреслювали екологічні переваги органічних методів, зокрема зниження рівня нітратів у підземних водах та підвищення біорізноманіття (*Panday et al. 2024*). У цей період органічне землеробство стало важливою частиною політики сталого розвитку.

В Україні тематика органічного виробництва та землеробства в цей період була лише на етапі зародження. Зростання наукових вишукувань в Україні почалось з 2000-х років, особливо після вступу до СОТ, активного впровадження міжнародних стандартів та адаптування законодавства України для розвитку цієї галузі (Тіміш, 2024).

Поступово з'являються нові аспекти у дослідженні цієї проблематики, зокрема стосовно еволюції концептуальних підходів до органічного землеробства від Organic 1.0 до Organic 3.0 у сільськогосподарській практиці для забезпечення сталого розвитку аграрної галузі України (Милованов, 2018), розкриття теоретичних та практичних аспектів формування ринку органічної продукції в Україні (Кунділовська, 2019), отримує все більше уваги екологізація сільськогосподарського виробництва (Чайка, 2022), здатність органічного землеробства підвищувати стійкість до кліматичних змін та сприяти охороні біорізноманіття, що робить його важливим напрямом майбутніх досліджень. Серед дослідників даної тематики варто також відзначити праці таких авторів як Дерій Ж. (2018), Жабак М.М. (2019), Орел А.М. (2023) та інші (Тіміш, 2024).

Багато українських науковців досліджують теоретичні та практичні аспекти органічного землеробства в сучасних умовах господарювання (О. Топчієв, В. Поручинський, О. Шпичак, П. Саблук). Зокрема, А. Антонець, О. Деречь, Є. Данкевич, В. Венгер, В. Мельниченко, Н. Грабак, І. Топіха, С. Трибель, О. Смаглій, значну увагу приділяють вивченню різноманітних аспектів органічного землеробства та екологічнобезпечного харчування. У своїх працях вони аналізують виробництво екологічно безпечної продукції, світові тенденції в органічному землеробстві і підходи до охорони сільськогосподарських земель. Особливості органічного агровиробництва та безпечного харчування висвітлені у наукових працях В. Артиш та Т. Димань (Артиш, 2012).

Низка науковців, зокрема, Х. Віллер, М. Жибак, Г. Христенко, Ю. Завадська, О. Ульянченко, Д. Шиян, Ю. Герасименко, Т. Дудар, О. Шкуратов, В. Чудовська, А. Вдовиченко, Л. Кілчер досліджують стан внутрішнього ринку органічної продукції та основні світові тренди органічного виробництва. Милованов Є. здійснив

грунтовні дослідження щодо стандартизації та сертифікації сільськогосподарської органічної продукції в країнах ЄС та в Україні. Не дивлячись на збільшення досліджень органічного сільського господарства з початком XXI століття, досі невирішеними є окремі теоретичні та практичні питання щодо специфіки розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції, формування споживчого ринку та забезпечення населення екологічно чистими, не шкідливими для здоров'я продуктами харчування.

Означимо, *ринок органічної сільськогосподарської продукції* – система відносин і зв'язків між попитом та пропозицією сертифікованої органічної продукції, що здійснюється за допомогою цінового механізму, вільного пересування продовольчих товарів від виробника (ритейлера) до споживача по каналах оптової та роздрібної торгівлі.

Ринок органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону – система відносин і зв'язків між попитом та пропозицією сертифікованої органічної продукції на обласному рівні з використанням переваг інтегрального потенціалу території з врахуванням міжрегіонального обміну в системі виробник-споживач на основі товарно-грошових відносин.

Відповідний ринок функціонує як складна багаторівнева система, сформована сукупністю взаємопов'язаних і взаємодіючих підсистем, що охоплюють процеси виробництва органічної сировини, її подальшої переробки, зберігання, транспортування, реалізації та кінцевого споживання органічної сільськогосподарської продукції. Кожна із зазначених підсистем характеризується наявністю стійких просторових взаємозв'язків та специфічною геопросторовою організацією. У цьому контексті ключового значення набуває категорія обігу органічної продукції, під якою слід розуміти будь-які операції з її зберігання чи переміщення, що здійснюються задля подальшої реалізації, за винятком зберігання чи переміщення маркованої органічної продукції, призначеної безпосередньо для продажу кінцевому споживачеві.

На законодавчому рівні чітко визначено та нормативно закріплено базові категорії сертифікації й маркування у сфері органічної продукції. Сертифікація

органічного виробництва та/або обігу продукції трактується як офіційно встановлена процедура підтвердження відповідності процесів виробництва і руху органічної продукції вимогам чинного законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування. Водночас, маркування розглядається як сукупність інформаційних елементів про органічну продукцію, включно з державним логотипом органічної продукції, що наносяться на етикетку, упаковку або її складові, а також на інші носії, які супроводжують відповідну продукцію або містять посилання на неї, до вимог відповідного законодавства, обігу та маркування органічної продукції.

Ефективність геопросторової організації ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону пов'язана з відповідністю спеціалізації та обсягів виробництва продовольства у регіоні його інтегральному потенціалу, ємністю внутрішнього ринку продовольства загалом та органіки зокрема і експортним потенціалом. Надзвичайно важливими є залучення нових технологій, виробництво нової продукції, формування сучасних просторових форм організації діяльності, забезпечення потреб населення у продовольчій продукції з урахуванням платоспроможного попиту населення, створення середовища з підтримки та розвитку новаторських ідей, використання рівня екологічної якості виробленої продукції як основи брендингу тощо.

1.2. Органічне сільськогосподарське виробництво та ринок сільськогосподарської органічної продукції: поняття, нормативно-правове забезпечення, правила та обмеження

Органічне сільськогосподарське виробництво з'явилося як альтернативне в першій половині XX ст. Зокрема, після Другої світової війни у Великій Британії зародився рух «Soil Association» який очолив А. Горвард, ініціатор ідеї щодо повернення ґрунтам природної родючості шляхом використання природних добрив. Після діяльності А. Говарда органічний рух пройшов шлях від поодиноких ініціатив до глобальної індустрії.

Європейський зелений курс (European Green Deal) наразі посідає провідне місце у стратегічному порядку денному Європейської Комісії та визначає довгострокові орієнтири трансформації соціально-економічного розвитку Європейського Союзу. Його ключовою ціллю є забезпечення до 2050 року переходу Європи до сталих продовольчих систем, що ґрунтуються на розвитку органічних сільськогосподарських спільнот і практик. Саме органічне виробництво розглядається як один із базових інструментів «озеленення» аграрного сектору, впровадження екологічно безпечних та інноваційних методів ведення сільського господарства, орієнтованих на зменшення негативного впливу на довкілля. (*European Commission, 2021*).

Стратегія Європейського Союзу з біорізноманіття до 2050 року та Стратегія «Від ферми до виделки», у поєднанні із запланованим Планом дій ЄС щодо досягнення нульового рівня забруднення повітря, водних ресурсів і ґрунтів, конкретизують комплекс узгоджених заходів, що охоплюють усі ланки продовольчого ланцюга – від первинного виробництва до кінцевого споживання. Зазначені стратегічні документи також передбачають розвиток міжнародної співпраці у сфері формування та поширення сталих продовольчих систем (*Європейський Парламент та Рада ЄС, 2018*).

Загальновідомими та обґрунтованими є такі тлумачення «органічного землеробства»:

- «органічне землеробство – це система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або в значній мірі обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин» (*United States Department of Agriculture, 1980*);

- «органічне землеробство – це система екологічного менеджменту сільськогосподарського виробництва, яка підтримує та покращує біорізноманіття, біологічні цикли та біологічну активність ґрунтів» (*National Organic Standards Board. (1995)*);

- «органічне землеробство об'єднує всі сільськогосподарські системи, які підтримують екологічно-, соціально- та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції» (*IFOAM*);

- «органічне сільське господарство – особливий вид управління господарством, який характеризується турботою про всі компоненти навколишнього середовища способом запровадження обмежень або заборони використання речовин чи агроприйомів, що негативно впливають на довкілля, псують або забруднюють навколишнє середовище, підвищують ризики в продовольчому ланцюзі» (Закон Чеської Республіки «Про органічне сільське господарство», 2000р);

- «органічне сільське господарство – це системи сільськогосподарського виробництва, основна мета яких – оптимізація виробництва якісних продуктів без використання штучних або синтетичних добрив, пестицидів чи інших хімікатів» (Міністерство сільського господарства та розвитку сільської місцевості Ізраїлю, 2001 р.);

- «органічне сільське господарство – сільськогосподарське виробництво на органічному сільгосппідприємстві, яке ведуть відповідно до принципів сталого розвитку, підтримують та стимулюють природні механізми сільськогосподарського виробництва шляхом використання природних матеріалів, воно гарантує підтримання родючості ґрунтів та здоров'я рослин і тварин» (Закон Республіки Польща «Про органічне сільське господарство», 2001 р.);

- згідно з ЗУ № 2496-VIII «виробництво органічної продукції (сировини) – виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (в т. ч. з вирощування та переробки) де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, ГМО, консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, для отримання натуральної продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів» (ЗУ № 2496-VIII, 2018).

Отож, усі вище перелічені тлумачення мають як спільні, так і відмінні ознаки. Зокрема, єдиним для усіх є відмова від синтетики, адже у всіх визначеннях

наголошується на забороні використання штучних хімічних речовин (мінеральних добрив, пестицидів, регуляторів росту, консервантів тощо).

Отже, органічне виробництво розглядається як система, що базується на підтримці природних циклів, збереженні родючості ґрунтів та біорізноманіття, тобто акцентується увага на екологічну спрямованість. Також органічне землеробство трактується як цілісна система менеджменту або особливий вид управління господарством, а не просто набір окремих прийомів. Також спільним є кінцева мета – отримання якісних, натуральних та безпечних для здоров'я людини продуктів.

Відмінні риси стосуються об'єктів регулювання органічним виробництвом, адже в одних визначеннях йде мова лише про землеробство, в інших про ланцюг постачання органічної продукції. Перші визначення (USDA 1980, 1995) фокусуються переважно на землеробстві. Пізніші визначення (Чехія 2000, Україна 2018) охоплюють увесь виробничий ланцюг, включаючи переробку, маркування та споживання («продовольчий ланцюг»). Визначення IFOAM є найбільш комплексним, оскільки, окрім екологічного акценту, додано ще соціальну та економічну доцільність, розглядаючи органіку як модель сталого розвитку суспільства. Українське та чеське законодавство більше зосереджені на нормативному регулюванні: чітких правилах, заборонах та відповідальності суб'єктів (фізичних та юридичних осіб) за органічну продукцію.

Таким чином, еволюція трактування пройшла довгий шлях, що супроводжувався поступовим розширення поняття від простої «відмови від хімії» у 1980-х роках до складної системи «екологічного менеджменту та соціальної відповідальності». Сучасне українське визначення (зазначене у ЗУ № 2496-VIII, 2018) є найбільш деталізованим, оскільки воно синтезує досвід попередніх років, включно заборону ГМО та контроль продукції від вирощування до переробки.

Діяльність у сфері органічного виробництва в Україні базується на таких основних *принципах* зазначених у ЗУ Про органічне виробництво № 2496-VIII:

- забезпечення збереження та відтворення родючості ґрунтів методами, які оптимізують біологічну активність ґрунтів, забезпечують збалансоване постачання поживних речовин для рослин;

- забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва шляхом використання залишків рослин та відходів тваринництва, як основи стратегії удобрення;

- підвищення саморегуляції та стійкості природних процесів в агроценозах для боротьби з бур'янами, шкідниками та хворобами через використання різноманітних взаємозалежних форм життя; а також селекції культур, сівозмін, регулювання зрошування;

- обробітку ґрунту, використання біологічних препаратів;

- відмова від використання ГМО чи продуктів та речовин з них;

- заборона використання пестицидів та агрохімікатів, отриманих шляхом органічного синтезу;

- гарантоване забезпечення сільськогосподарським тваринам умов утримання, що відповідним чином враховують основні аспекти їхнього природного поводження;

- підтримання і розширення біологічних циклів у системі ведення господарства і переробки включаючи мікроорганізми, рослини і тварини;

- збереження генетичного біорізноманіття виробничих систем та їхнього оточення» (ЗУ№ 2496-VIII., 2018).

Органічне виробництво трансформувалося у комплексну стратегію регенеративного господарювання, де в основі лежить перехід від антропоцентричного втручання до синергії з природними процесами. Таким чином замість синтетичних добрив, система органічного виробництва базується на внутрішньому обігу органічних речовин, що досягається шляхом компостування, використання органічних залишків та фіксації атмосферного азоту бобовими культурами. Відмова від пестицидів не означає бездіяльність, а передбачає активацію в таких напрямках, як створення середовища для природних ентомофагів (хижих комах), які контролюють чисельність шкідників, та

використання алелопатії (здатності рослин пригнічувати ріст бур'янів). Також варто зауважити на тому, що органічне господарство виконує роль екологічного буфера, сприяючи очищенню ґрунтових вод, депонуючи вуглець у ґрунті (що критично для протидії змінам клімату).

Поняття «органічне землеробство» також трактується, як система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або в значній мірі обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин. Зауважується на тому, що це система екологічного менеджменту сільськогосподарського виробництва, яка підтримує та покращує біорізноманіття, біологічні цикли та біологічну активність ґрунтів (Тіміш, 2022).

У постанові Ради ЄС №34/2007 від 28.06.2007 року щодо органічного виробництва та маркування органічних продуктів вказано, що «Органічне виробництво – це цілісна система господарювання, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного добробуту тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження» (Європейський Парламент та Рада ЄС, 2018).

Згідно із Санітарними нормами, Тіміш Р.Я. зазначає, що «органічні продукти» – це харчові продукти, вироблені з використанням технологій, що забезпечують їх отримання із сировини, одержаної без застосування пестицидів і інших засобів захисту рослин, хімічних добрив, стимуляторів росту і відгодівлі тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження» (Тіміш, 2022).

За словами Шкуратова О. «еколого-економічні засади розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції як комплексну систему, що інтегрує інституційне забезпечення органічного сектору, формування науково обґрунтованого понятійно-категорійного апарату та методичної бази, упровадження еколого-економічних принципів ведення господарства,

ідентифікацію ключових чинників розвитку галузі та створення ефективного механізму її функціонування. Важливими складовими цієї системи є державна підтримка через економічні стимули й фінансові інструменти, а також формування дієвого контролю за дотриманням стандартів органічного виробництва, що забезпечує прозорість сертифікації та відповідність продукції встановленим екологічним вимогам» (Шкуратов, 2015).

Федерація органічного руху України розробила комплекс нормативних положень, що регламентують здійснення органічного виробництва. Встановлено правила виробництва непереробленої органічної продукції рослинного походження, включаючи гриби, а також непереробленої продукції тваринного походження. Окремо врегульовано ведення органічної аквакультури та бджільництва. Нормативна база також визначає вимоги до переробки органічної сировини рослинного і тваринного походження, зокрема у сфері виноробства, а також до виробництва, зберігання й переробки органічної сировини, кормів і дріжджів. Крім того, передбачено правила збору дикорослих рослин, лісової продукції та водоростей, процедури інспектування і сертифікації органічного виробництва, вимоги до маркування органічної продукції із застосуванням державного логотипа, а також порядок транспортування, зберігання та реалізації органічної продукції.

З розвитком та зростанням популярності органічного господарства постало питання порівняння цих двох форм. Так, традиційне господарство базується на інтенсивному використанні зовнішніх хімічних чинників, тоді як органічне – на підтримці внутрішніх природних циклів. З кожним роком органічні методи господарювання демонструють більші економічні переваги органічного виробництва, які полягають у зростанні прибутковості та її конкурентоздатності. Екологічні переваги полягають у відповідних практиках обробки ґрунтів, використанні виключно органічних добрив, в умовах утримання тварин. Біорізноманіття органічних земель є на 30% більшим. Соціальні переваги органічного виробництва, перш за все, у забезпеченні споживачів якісними продуктами харчування, підвищенні соціальної сталості і підтримки розвитку

сільських територій (Шкуратов, 2015). Порівняння основних параметрів органічного й традиційного виробництва висвітлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Порівняння органічного й традиційного виробництва*

Параметр	Органічне виробництво	Традиційне виробництво
Бур'яни	Сівозміна, мульчування, прополка	Гербіциди суцільної дії
Шкідники	Ентомофаги, біопрепарати	Хімічні інсектициди
ГМО	Категорично заборонено	Дозволено (залежно від законодавства)
Врожайність	Стабільна (працює на якість)	Максимальна (працює на обсяг)

*Складено автором

Правовою базою щодо органічного руху в Україні є ЗУ «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», що прийнятий у 2018 році зі змінами у 2021, 2022, 2023, 2024 роках. Закон встановлює системні засади правового регулювання у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, визначає базові принципи й обов'язкові вимоги до виробництва, маркування та реалізації органічної продукції, окреслює інституційні та організаційні механізми функціонування ринку, регламентує повноваження центральних органів виконавчої влади й учасників ринку, а також формує стратегічні напрями державної політики (ЗУ № 2496-VIII., 2018).

Законом означено основні терміни органічного виробництва та органічної продукції, а саме:

- органічна продукція;
- органічне виробництво;
- органічне рослинництво;
- органічне тваринництво;
- органічний харчовий продукт;
- суб'єкти ринку органічної продукції;
- сертифікація органічного виробництва та/або обігу органічної продукції;

- органічний корм;
- органічне насіння і садивний матеріал;
- орган сертифікації;
- оператор, тощо.

Закон України передбачає регулювання відносин у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, що виробляється, перебуває в обігу, ввозиться на митну територію України, або вивозиться з неї в митному режимі експорту.

У галузевій структурі органічного виробництва передбачено можливості розвитку:

- органічного рослинництва (у т.ч. насінництва та розсадництва);
- органічного тваринництва (у т.ч. птахівництва, бджільництва);
- органічного грибівництва (у т.ч. вирощування органічних дріжджів);
- органічної аквакультури;
- виробництва органічних морських водоростей;
- виробництва органічних харчових продуктів (в т.ч. органічне виробництво);
- виробництво органічних кормів;
- заготівлю органічних об'єктів рослинного світу.

З-поміж підзаконних актів засадничі позиції щодо розвитку органічного сільського господарства унормовані в таких нормативно-правових актах:

1) Порядок (детальні правила) органічного господарства та обігу органічної продукції (*КМУ, 2019 Постанова №970*);

2) Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, Державного реєстру органічного насіння і садивного матеріалу (*КМУ, 2020 Постанова №87*);

3) Про затвердження державного логотипу для органічної продукції (*Мін. агро. політики, 2019, Наказ №252*);

4) Про затвердження Порядку ведення Переліку органів іноземної сертифікації (КМУ, 2020, Постанова №1032);

5) Про затвердження Переліку речовин (інгредієнтів, компонентів), які дозволяється використовувати у процесі органічного виробництва та які дозволені до використання в гранично допустимих кількостях (Мін. розв. економіки..., 2020, Наказ №1073);

6) Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та /або обігу органічної продукції (внесення змін до постанови КМУ від 23.10.2019 №970);

7) Про затвердження форми заявки на включення до Реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції (Мін. агро.політ ..., 2023, Наказ №1280);

8) Деякі питання звітності у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції (Мін. агро. політики, 2022, Наказ №439);

9) Про затвердження критеріїв за якими оцінюється ступінь ризику від провадження органом сертифікації господарської діяльності у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції і визначається періодичністю здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (КМУ, 2021, Постанова №1005);

10) Порядок визначення періодичності здійснення планових заходів державного контролю відповідності діяльності операторів (потужностей) вимогам законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, які здійснюються Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, та критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від її провадження (КМУ, 2022, Постанова №102).

1.3. Алгоритм суспільно-географічного дослідження ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону

Метою дослідження є розкриття сутності та особливостей геопросторових аспектів формування органічного сільськогосподарського ринку обласного регіону, розробка та поглиблення методичних засад дослідження та прикладних аспектів його ефективного функціонування. Це також передбачає окреслення пріоритетних напрямів забезпечення сталого розвитку сільських територій України через органічне виробництво.

Для проведення наукового дослідження ринку органічної сільськогосподарської продукції використано низку методичних прийомів, засадничими для яких є такі методологічні підходи:

- системно-структурний – передбачає вивчення сертифікованих виробників органічної продукції як сукупності пов’язаних між собою компонентів, які утворюють певну цілісність. Вони, як елемент (об’єкт), є неподільними, що мають системно-утворювальні відношення між собою, мають взаємодію за обраною спеціалізацією, формують кооперативні об’єднання з властивою їм емерджентністю, компонентною і просторовою структурованістю;

- територіальний (хорологічний) – є основою суспільно-географічного дослідження органічного сільського господарства та ринку органічної сільськогосподарської продукції. Він забезпечує сприйняття особливостей територіального поширення та диференціації розвитку цього явища;

- економічний – основний при аналізі показників виробництва і формування ринку органічної сільськогосподарської продукції. Ключовими є показники попиту, пропозиції, рентабельності тощо;

- соціальний – передбачає аналіз статеві-вікової структури населення, його кількості та соціального стану з позицій формування попиту на органічну сільськогосподарську продукцію, а також трудових ресурсів які залучені до органічного господарства (особливо професійної підготовки);

- синергетичний – застосовується для обґрунтування чинників ефективності спільної діяльності виробників органіки та використання інтегрального потенціалу території;

- біхевіристичний – передбачає сприйняття регіонів (районів, територіальних громад, населених пунктів) як образів, що сформовані історичними особливостями ведення сільськогосподарської діяльності та власне образами регіонів, в тому числі і поведінкою населення, як споживача.

Зазначені методичні підходи дозволяють виявити особливості розвитку органічного господарства та формування ринку органічної продукції. З-поміж методів наукового дослідження органічного сільського господарства доцільно використовувати такі загальнонаукові і конкретно-наукові методи:

- наукової абстракції, синтезу та аналізу;
- порівняння;
- абстрактно-логічний;
- групування;
- картографічний;
- математичного моделювання;
- метод соціологічного спостереження.

Метод наукової абстракції реалізується у двох взаємопов'язаних напрямках — індуктивному та дедуктивному. Його сутність полягає у виокремленні ключових, стійких і типових ознак формування органічного господарства з одночасним свідомим усуненням другорядних, випадкових і нестабільних характеристик. Індукція забезпечує перехід від окремих і конкретних фактів до узагальнень, тоді як дедукція уможливорює застосування загальних закономірностей до конкретних проявів органічного сільського господарства.

Складність і різноманітність економічних відносин, що формуються у процесі господарської діяльності, досліджуються за допомогою аналізу та синтезу. Зазначений методологічний підхід використано для теоретичного обґрунтування органічного сільського господарства, а також для виявлення й систематизації чинників, які визначають його розвиток та результативність функціонування.

Порівняння є науковим методом, за допомогою якого об'єкт або явище характеризується через співвіднесення та зіставлення з іншими однорідними об'єктами. Зазвичай таке зіставлення здійснюється з уже відомими об'єктами

органічного сільського господарства, що виконують функцію еталонів певних властивостей чи параметрів. Як еталонні орієнтири можуть використовуватися норми, нормативи, планові показники, цінові індикатори, середні статистичні дані про органічне виробництво тощо.

Об'єкти дослідження можуть порівнюватися як безпосередньо між собою, так і опосередковано – шляхом їх співвіднесення з визначеним еталоном. У першому випадку результати мають переважно якісний характер, тоді як зіставлення з еталонними показниками забезпечує отримання кількісних характеристик. Це дає нам змогу порівняння економічної ефективності найбільш поширених технологій у виробництві органічної сільськогосподарської продукції.

Метод абстрагування постає як фундаментальний інструмент теоретичного аналізу, що передбачає інтелектуальну декомпозицію складного явища з метою детермінації його іманентних характеристик та зв'язків. Завдяки цьому методу здійснюється перехід від емпіричного спостереження до конструювання теоретичної ідеалізації – концептуальної моделі реальності (моделі споживчого попиту на ринку органічної сільськогосподарської продукції), очищеної від випадкових детермінант.

Абстрактно-логічний метод використовується на всіх стадіях досліджень органічного сільського господарства. За його допомогою формуються категорії, поняття, висновки та рекомендації. Абстрактно-логічний метод полягає в узагальненні та обґрунтуванні теоретичних і методичних засад функціонування органічного сільського господарства.

Метод групування застосовується при суспільно-географічному дослідженні та передбачає класифікацію сертифікованих операторів виробників органічної сільськогосподарської продукції за обраними ознаками.

Картографічний метод використовується перш за все для створення картографічних моделей аналітичного та синтетичного змісту, та найголовніше, отримання нових знань шляхом їх аналізу і перетворення.

Математичне моделювання застосовано для моделювання суспільно-географічних явищ і процесів що відбуваються в органічному господарстві та на

ринку органічної сільськогосподарської продукції. Використано для аналізу спеціалізації господарств – індекс комбінування (індекс Уївера). Розрахунки галузей спеціалізації регіону за Уївером спрямовані на порівняння фактичного розподілу часток галузей (d_i) з теоретичними варіантами (I). При цьому частки галузей у фактичному розподілі впорядковані від більших значень до менших. Надалі порівнюють фактичний розподіл часток галузей (d_i) з різними теоретичними варіантами ($\hat{d}_i$) і шукають мінімальну суму квадратів відхилень (Топчієв, 2005).

$$\Delta_{i2} = (d_i - \hat{d}_i)^2$$

$$I = \min (\sum \Delta_{i2}) \text{ (Топчієв, О. Г., 2005)}$$

Той варіант, що дав такий мінімум, і відповідає числу галузей спеціалізації. Цей метод використано задля визначення галузей спеціалізації органічного сільськогосподарського виробництва країн.

Застосовано й економетричне моделювання під час якого на основі кількісного аналізу статистичних даних, з введенням коригуючих коефіцієнтів, створено авторську модель споживчого попиту на ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону (на прикладі Чернівецької області).

Метод соціологічного спостереження – полягає в зборі інформації про досліджуваний об'єкт під час безпосереднього (інтерв'ю) або опосередкованого (анкетування) спілкування з респондентами. Опитування полягає в отриманні відповідей на сформовані й запропоновані респондентам запитання відповіді на які дозволяють нам отримати необхідні відомості щодо тематики дослідження. Шляхом узагальнення відповідей в заповнених анкетах отримуємо об'єктивну інформацію про ставлення населення до досліджуваних явищ чи процесів, чи подій в розрізі окремих соціальних груп, регіонів, споживачів певних товарів, послуг тощо (Топчієв, 2005). В дисертаційному дослідженні соціологічне анкетування здійснено в двох напрямках – по перше, це опитування сертифікованих операторів органічного ринку, по друге – населення яке є споживачем (наявним чи потенційним) органічної сільськогосподарської продукції.

Методика суспільно-географічного дослідження органічного сільського господарства та ринку органічної сільськогосподарської продукції ґрунтується на використанні системи показників, які всебічно вказують на інтегральний потенціал територій, регіональні особливості землекористування, видів та обсягів виробництва, роль і місце на ринку продовольства тощо.

Методологія дослідження полягає у оцінці фактичного обсягу ємності внутрішнього обласного споживчого ринку продовольства та ринків сільськогосподарської продукції з врахуванням споживання продуктів харчування на рівні мінімальних і раціональних норм харчування населення обласного регіону та оцінці попиту на органічну продукцію. Продовольчий ринок, також, є вразливим із соціальної та економічної позицій, так як функціонування його на пряму пов'язане, як з рівнем життя населення та його купівельною спроможністю, так і з обсягами сільськогосподарської продукції та собівартістю її виробництва.

Оцінку нормативної ємності внутрішнього продовольчого ринку визначають як суму добутків норм споживання населенням певного (n-го) виду продовольства та середньої споживчої ціни на даний вид продовольства.

Розрахунок здійснюється на все населення за формулою (Шпичак, 2013):

$$ЄРП = \sum_{n=1}^c (H_{c_n} \times C_{ц_n}) \times H$$

де ЄРП – ємність внутрішнього ринку продовольства, грн;

H_{c_n} – норма споживання n-го виду продовольства з розрахунку на одну особу, кг;

$C_{ц_n}$ – споживча ціна n-го виду продовольства, грн;

H – середньорічна чисельність постійного населення, осіб;

n – вид продовольчих ресурсів, які формують ємність внутрішнього продовольчого ринку;

c – кількість видів продовольчих ресурсів, які формують ємність внутрішнього продовольчого ринку (Шпичак, 2013).

Алгоритм суспільно-географічного дослідження схематично подано на рисунку 1.1.

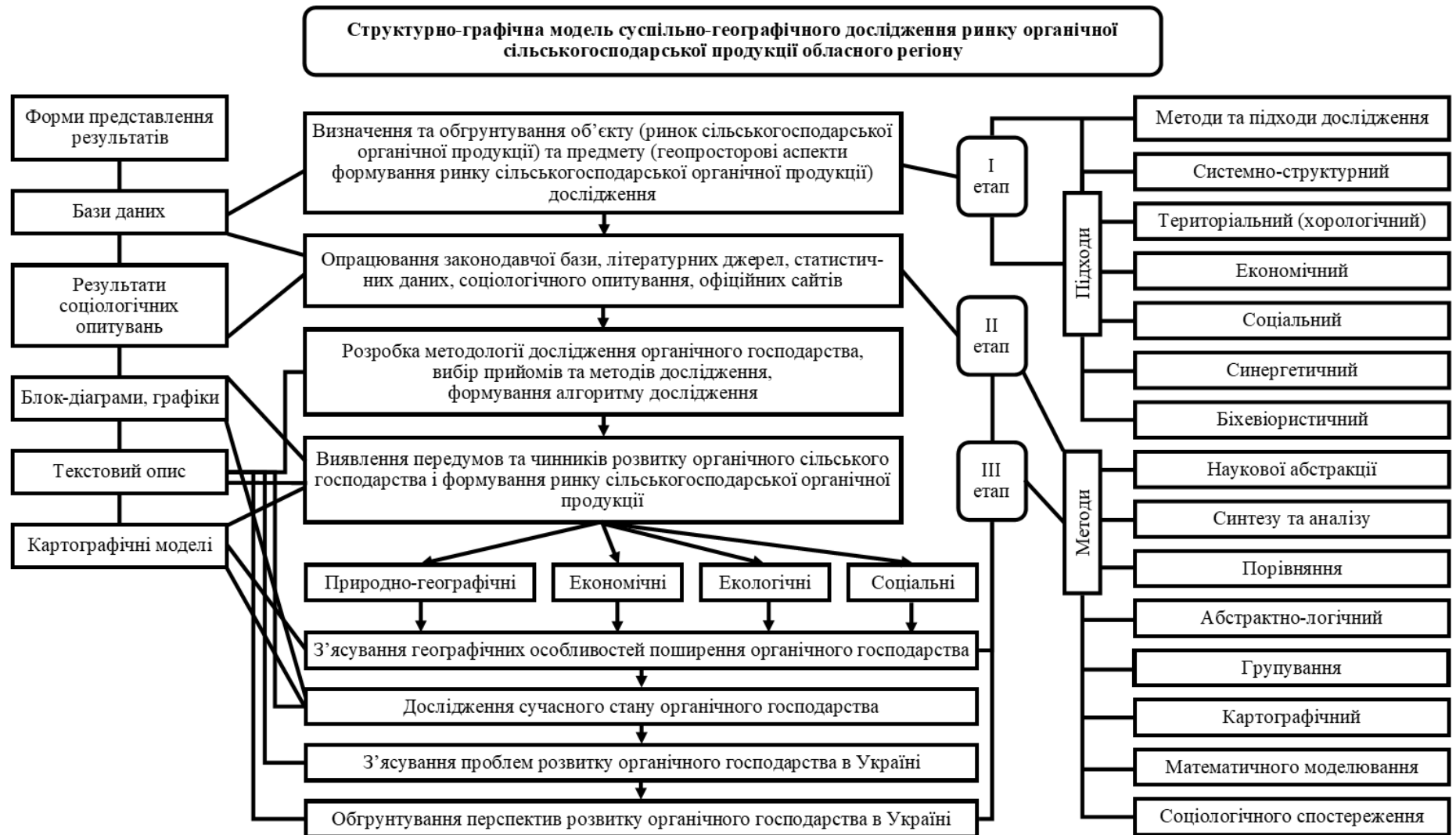

Рисунок 1.1. Схема алгоритму суспільно-географічного дослідження ринку органічної с/г продукції обласного регіону

О. Шпичак та низка науковців у запропонованій методиці з розрахунку ємності внутрішнього ринку продовольства пропонують : «Використовувати споживчі ціни на продукти харчування (середні ціни в регіоні). Враховуючи, що споживання окремих видів овочів та фруктів має сезонний характер, у зимово-весняний період при розрахунках за групою овочів використовуються ціни відповідних продуктів у переробленому вигляді. При цьому норми споживання за групами овочів та фруктів не змінюються» (Шпичак, 2013).

Здійснюючи оцінку ємності внутрішньообласного продовольчого ринку, необхідно враховувати рівень урбанізації, потребу в окремих видах продукції згідно з мінімальними та раціональними нормами, але без продукції, що перебуває поза товарно-грошовими відносинами.

Постановою КМУ №656 від 14.04.2000 р. «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» зазначається поживний склад середньодобових наборів продуктів харчування для населення (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Калорійність середньодобових раціонів продуктів харчування для населення в Україні, які передбачені прожитковим мінімумом (Шпичак, 2013).

Показник	Для дітей віком, років					Для працездат- ного населення	Для непрацездат- ного населення
	0-3	4-6	7-10	11-13	14-17		
Білки, г	63	65	78	87	96	87,1	58,6
З них тваринні	33	37	39	44	48	-	-
Жири, г	53	58	70	77	84	98,4	65,7
З них олії	6	10	16	18	20	-	-
Вуглеводи, г	212	305	365	408	446	388,1	295,8
Енергетична цінність, ккал	1540	2000	2400	2675	2925	2790,8	2008,9

Найдаптованішою для оцінки ємності продовольчого ринку є методика розрахунку ємності на основі показників мінімальних та раціональних норм споживання основних продуктів харчування, що входять до споживчого кошика. Відповідно, для розрахунку норм споживання необхідно враховувати вікову структуру населення.

Отже, місткість продовольчого ринку є динамічною величиною, яка залежить від соціально-економічного вектора: задоволення базових потреб до досягнення стандартів раціонального харчування. Оцінка споживчого попиту на ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону здійснено з використанням кореляційно-регресійних процедур факторного аналізу та елементів цифрової аналітики з використанням економетричного моделювання, що детальніше представлено в параграфі 4.3. Моделювання споживчого попиту на регіональному ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону (на прикладі Чернівецької області).

Висновки до розділу 1

1. Ринок органічної сільськогосподарської продукції – система відносин і зв'язків між попитом та пропозицією сертифікованої органічної продукції, що здійснюється за допомогою цінового механізму, вільного пересування продовольчих товарів від виробника (ретейлера) до споживача по каналах оптової та роздрібної торгівлі.

2. Ринок органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону – система відносин зв'язків між попитом і пропозицією сертифікованої органічної продукції на обласному рівні, з використанням переваг інтегрального потенціалу території з врахуванням міжрегіонального обміну в системі виробник-споживач на основі товарно-грошових відносин.

3. Суспільно-географічні дослідження ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону доцільно спрямовувати на оцінку

інтегрального потенціалу території у напрямі виявлення впливу географічного положення, природних умов і ресурсів, соціальних, економічних та екологічних чинників на його формування та особливості функціонування, ролі системи забезпечення продовольством населення, його міжрегіонального обміну та формуванні інтегральних елементів геопросторової структури.

4. Розроблено алгоритм суспільно-географічного дослідження ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону, засадничими основами якого пропонуються методологічні підходи – системно-структурний, хронологічний, економічний, соціальний, синергетичний та біхевіористичний. Основними методами дослідження є метод наукової абстракції, синтезу та аналізу, порівняння, абстрактно-логічний, групування, картографічний, математичного моделювання та соціологічного спостереження.

5. Методологія дослідження спрямована на оцінку ємності споживчого ринку продовольства обласного регіону та оцінку споживчого попиту на органічну сільськогосподарську продукцію з врахуванням інтегрального потенціалу території. Прогнозна оцінка споживчого попиту на ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону здійснена за допомогою економетричного моделювання з використанням кореляційно-регресійних процедур факторного аналізу і введення коригуючих коефіцієнтів.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Базовою властивістю будь-якої території є її інтегральний потенціал, що акумулює сукупність наявних ресурсів – людських, природних, виробничих, фінансових та інших – разом із самою територією як простором їх взаємодії. Важливим складником такого потенціалу є суспільно-географічне положення, яке формує умови та напрями взаємозв'язку природних і соціально-економічних компонентів. Інтегральний потенціал постає як цілісна система, що уможливорює розгляд території як комплексного утворення зі складною структурою взаємодіючих природних і суспільних елементів. Такий підхід забезпечує системне бачення розвитку території та закономірностей функціонування її внутрішніх компонентів.

Підгрушний Г.П., досліджуючи інтегральний потенціал зауважує: «Основними вихідними положеннями при дослідженні ресурсного потенціалу території, забезпечення ефективного використання ресурсів за сучасних умов з метою обґрунтування пріоритетів господарської діяльності є: 1) наявність природних, особливо земельних, мінеральних, водних ресурсів, а також матеріальних, трудових, фінансових, що формують первинні конкурентні переваги території, не є достатньою умовою ефективної господарської діяльності, забезпечення конкурентоспроможності виробництва в регіоні; 2) все більшого значення набувають модернізація і нововведення в економіці, у тому числі в освоєнні та використанні ресурсів, розвиток науковоємних галузей, створення новітніх науково-технічних розробок; 3) підвищення ролі економіко-географічного місцезположення та економічного середовища у використанні ресурсного потенціалу; 4) необхідність врахування міжнародної стратегії формування ринку всіх видів ресурсів та світової кон'юнктури щодо кожного з них; 5) поява досконаліших виробництв, не пов'язаних з використанням природних ресурсів – ресурсозамінників; 6) у зв'язку з вичерпністю

ресурсів надр, а також необхідністю відновлення продуктивності земельних, рослинних ресурсів все більшого значення при їх використанні набувають ресурсозбереження і ресурсозаощадливість» (Підгрушній, 2012).

Пропонуємо здійснювати суспільно-географічний аналіз інтегрального потенціалу території Чернівецької області, в напрямі обґрунтування переваг розвитку сільського господарства загалом та органічного зокрема, за такими складовими: географічне положення, природні умови і ресурси, соціальні-передумови та чинники, економічні чинники (див. рис. 2.1.).

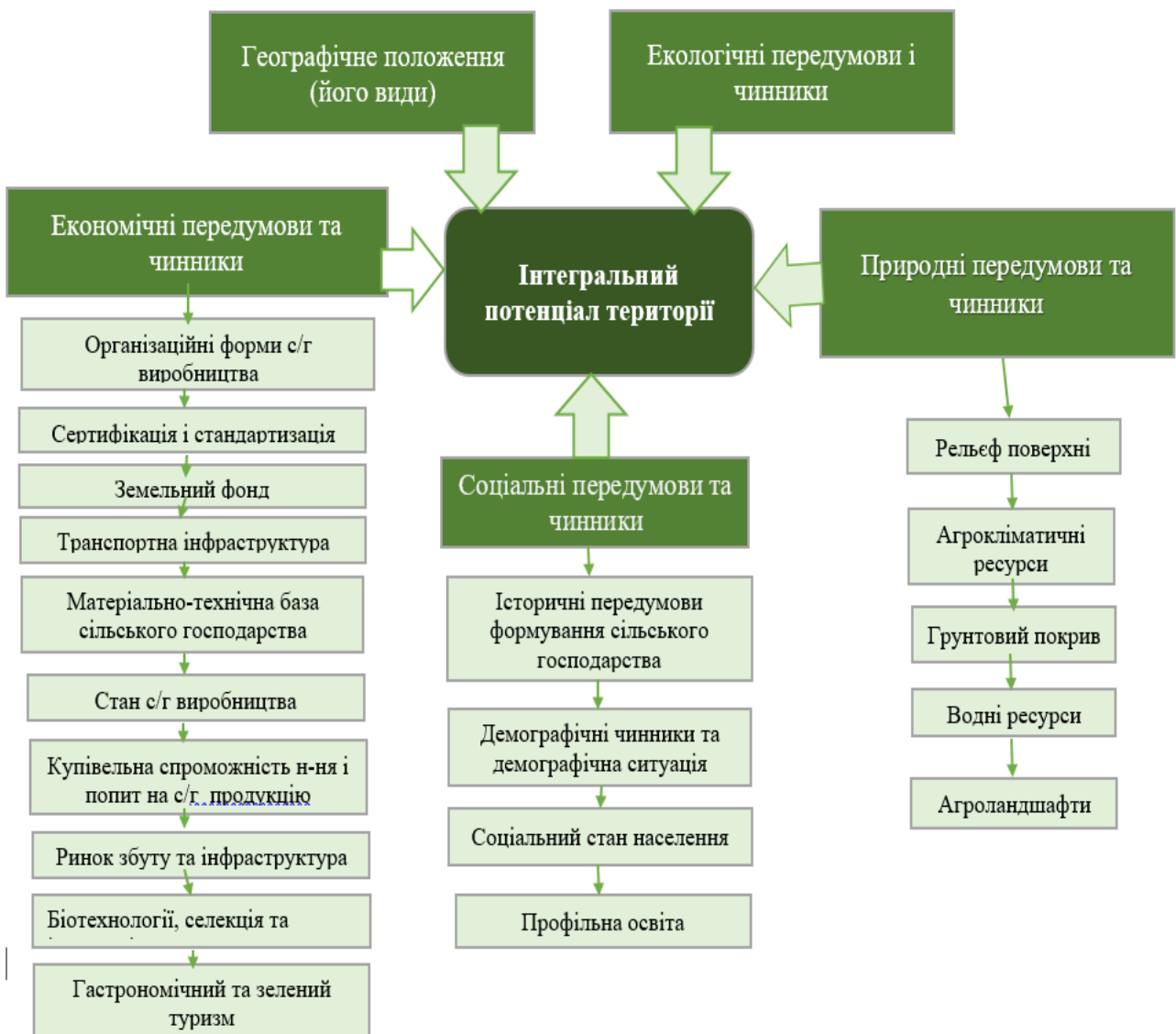

Рис. 2.1. Компонентна структура інтегрального потенціалу органічного сільського господарства території Чернівецької області (укладено автором)

2.1 Географічне положення

Географічне положення – це просторове відношення певного об’єкта (адміністративно-територіальної одиниці тощо) до географічних данностей, що лежать поза ним і мають чи можуть мати на нього суттєвий вплив. Географічне положення обласного регіону є результатом попереднього розвитку та має значний вплив на подальший його розвиток – економічної, соціальної, демографічної підсистем. Це базовий компонент інтегрального потенціалу території та у досліджуваній Чернівецькій області працює на користь органічного сектору через транскордонність, компактність та зональність (поєднання рівнинної, передгірної та гірської зон).

Можна вести мову про кілька видів географічного положення: фізико-географічне, політико-географічне, суспільно-географічне та інше.

Фізико-географічне положення – практично природне оточення, яке формує для обласного регіону певні зручності/перешкоди у розвитку органічного сільського господарства. Наприклад, частина території Чернівецької області – є гірською, такою в яких рельєф є певною перешкодою для розвитку землеробства, але це створило певні переваги для розвитку органічного сільського господарства.

Економіко-географічне положення – це просторове відношення регіону до геоекономічних данностей: центрів життя, економічно розвинених держав та регіонів, пунктів пропуску на державному кордоні, торгово-транспортних шляхів тощо. Чернівецька область розташована у пд- захід. частині України, межує з Івано-Франківською, Тернопільською, Хмельницькою, Вінницькою областями, а також по її території проходить державний кордон з Румунією та Республікою Молдовою.

Геополітичне положення країни (розглядаються країна загалом та області зокрема, які власне мають контактну зону – прикордонні території) – це її геопросторове відношення до політичних данностей, що перебувають поза нею і мають вплив на неї. Зокрема геополітичне положення України з заходу вважається сприятливим і таким, що сприяє розвитку. Щодо Чернівецької області то, по-перше

це пряма комунікація з громадами Румунії в етноконтактній зоні, по-друге, це стратегічна взаємодія з країнами ЄС, по-третє взаємодія з країною-партнером Молдовою, така транскордонність є суттєвою перевагою.

Транспортно-географічне положення Чернівецької області можна вважати відносно добрим, окрім обмежень що формують геоморфологічні умови, необхідно аналізувати можливості розвитку міжнародного транспортного сполучення. Залізничне сполучення має суттєві обмеження. Перш за все, залізничне сполучення з Молдовою має окрім міжнародного ще і загальнодержавне значення (колія Чернівці – Київ у східному напрямі проходять через Молдову). Залізничне сполучення з Румунією має стратегічне значення і доволі інтенсивно розбудовується в транспортній інфраструктурі. Так, до Вадул-Сірету вже підведена колія європейського зразка, що значно інтенсифікувало вантажні експортні перевезення. Автомобільний транспорт має потужне значення в міждержавних перевезеннях, особливо пасажирських. Через прикордонні громади Чернівецької області (Глибоцьку та Тереблеченську) проходить відгалуження Тернопіль – Чернівці – Порубне, а через Ванчиківську та Мамалигівську, Чернівці – Мамалига від міжнародного транспортного коридору Балтійське море – Чорне море (Ягодин – Ковель – Луцьк – Тернопіль – Хмельницький – Вінниця – Умань – порти Чорного моря), а також міжнародна автомагістраль Е-85, яка на ділянці Тернопіль – Чернівці – Порубне співпадає з міжнародним транспортним коридором; державна національна автомобільна дорога Н-10 «Стрий – Івано-Франківськ – Чернівці – Мамалига»; регіональна автомобільна дорога Р-63 «Від автомобільної дороги Н-03 Данківці – Вартиківці – КЛП «Сокиряни» та інші.

Інтеграційне положення – це власне геопросторове відношення до інтегрованих данностей через призму глобального, регіонального та сусідського аспектів (можна вести мову про топологію центральності і периферійності).

Глобальне положення – це просторове відношення держави до світової економічної та політичної систем та їхніх підсистем, зокрема груп країн високорозвинених, колишніх країн «комуністичного блоку», пострадянських країн, до

світових геополітичних осей, геостратегічних інтересів тощо. Власне сусідство з Румунією, як державою і як членом ЄС, Молдовою і сучасний воєнний стан вказують на прояви всіх вищеперерахованих аспектів глобального положення.

Регіональне положення є геопросторовим відношенням до системи країн і політико-державних структур європейського регіону. Що найперше проявляється в участі в різноманітних транскордонних об'єднаннях.

Сусідське положення характеризує систему геопросторових взаємозв'язків держави з країнами, що безпосередньо з нею межують. Воно відображає специфіку прикордонної взаємодії, зумовлюючи особливості економічного співробітництва, політичних відносин, транспортних зв'язків і культурних контактів, які формуються в межах спільного простору. Очевидно, що найбільш впливовим є сусідство першого порядку. Чим більше сусідів (звісно без агресивних намірів чи дій), тим, за інших однакових умов, вигідніше географічне положення. Така взаємодія має також безпосередній фізичний прояв, що здійснюється пасажиро- та вантажопотоками. І тут на перше місце виходить категорія – «геомісце». Геомісце – це деяка частина географічного простору, яка характеризується певним розташуванням у двовимірному просторі земної поверхні та сукупністю певних властивостей. Для Чернівецької області такими геомісцями є пункти пропуску на державному кордоні.

2.2 Природні передумови та чинники

2.2.1. Рельєф поверхні

За особливостями рельєфу територія Чернівецької області поділяється на три частини: рівнинну, передгірську й гірську. Північна частина області входить до межі Подільської височини (до 300 м) та Хотинської височини, найвищою точкою якої є гора Берда (515 м). Цей регіон характеризується хвилястою і горбистою рівниною, розчленованою річковими долинами, ярами та балками. На заході трапляються карстові форми рельєфу, такі як Заставнівська карстова рівнина, а на півдні – Припрутська терасова рівнина.

Середня частина області, що розташована між річкою Прут і Карпатами, поступово переходить у передгір'я з висотою до 500 м. Ця територія розділена терасовими долинами річок, утворюючи горбисті та пасмові ділянки. Близько 25% області займають Покутсько-Буковинські Карпати з різноманітним ландшафтом, серед якого виділено Путильсько-Верховинське низькогір'я та середньогір'я з карстовими формами рельєфу.

Гірська частина Буковинських Карпат характеризується високими хребтами. Ці гори розчленовані численними долинами річок, таких як Черемош, Сучава, Серет, Білий Черемош, Путилів. Майже 25% території Чернівецької області займають Покутсько-Буковинські Карпати. Більшість сільськогосподарських угідь у цій частині області розташована на схилах, які є розораними майже на 80%.

Здатність поверхневих четвертинних відкладів до руйнування спричинила значну розчленованість поверхні. Більшість території має глибину розчленування до 100 метрів. На Прут-Сіретському межиріччі вона 150 м, а на Хотинській височині і долині р. Дністер – 150-250 м. Гірські території мають більшу розчленованість – від 250-300 м – Путильське низькогір'я до 400-500 м по гірських хребтах.

На ведення землеробства істотний вплив має строкатість густоти розчленування поверхні. Значна частина території має густоту розчленування близько 0,5 км/км². На рівнині і Прут-Сіретському межиріччі переважають місцевості з густотою розчленування 1 - 2 км/км². У передгір'ях даний показник зростає до 2,5 км/км², а в гірських місцевостях сягає 3 км/км² і більше.

Морфометрична розчленованість рельєфу знаходить своє кількісне відображення у градієнтах стрімкості поверхні. Зокрема, у заплавах та на терасах річкових систем Пруту, Черемошу й Сірету фіксуються мінімальні показники – до 2°. Територіальна диференціація посилюється в межах Прут-Дністерського межиріччя та Сіретського передгір'я, де переважають кути нахилу в діапазоні 2-6°, тоді як на Прут-Сіретському межиріччі ці показники зростають до 6-8°. Максимальна експозиція рельєфу рівнинної частини притаманна Хотинській височині, де стрімкість схилів

сягає 10°. Гірські масиви характеризуються різкою амплітудою вертикального розчленування: від 10-11° у крайових пасмах до екстремальних 16-23° на високогірних хребтах Покутсько-Буковинських Карпат.

Всі ці геоморфологічні характеристики необхідно враховувати, перш за все, при виборі сільськогосподарської техніки та переведенні земельних ділянок під рілля.

2.2.2. Агрокліматичні ресурси

За характером агрокліматичних ресурсів територія Чернівецької області є сприятливою для розвитку сільського господарства. В помірно зволоженій лісостеповій зоні досліджуваної області склались сприятливі умови для вирощування зернових та технічних культур, картоплі, овочів, фруктів та ягід, а також виробництва тваринницької продукції. В достатньо зволоженому передгір'ї переважаючим типом товарного сільського господарства є молочно-м'ясне скотарство та вівчарство, картоплярство та кормовиробництво.

В Чернівецькій області також є відчутними прояви потепління клімату. Чітка тенденція до підвищення середніх річних температур повітря почала проявлятися починаючи з 1989 року та спостерігається досі (до 2024 р. включно). Протягом останніх 25 років спостерігалось підвищення середніх значень температур впродовж всього року (*Чернівецька ОДА, 2021*). Внаслідок потепління у Чернівецькій області почали зміщуватись часові межі кліматичних сезонів.

Ключовим індикатором цих змін є зміщення дати стійкого переходу середньодобової температури повітря через позначку 0°C у бік зростання. Цей процес змістив початок весняного кліматичного періоду, наразі спостерігається стійка тенденція більш раннього приходу весни, а відтак і зменшення зимового періоду. Змін зазнали й кількість атмосферних опадів, напрямок вітру, терміни встановлення снігового покриву тощо.

Основними проявами та наслідками глобальних кліматичних змін є: посухи; масове висихання лісоформуєчих порід дерев (дуб, ялина, берест, смерека); поширення видів-вселенців; збільшення інтенсивності паводків та відповідно явищ

підтоплення як населених пунктів так і сільськогосподарських угідь; деградація ґрунтів, - посилення ерозійних процесів; - зменшення водності малих рік; зниження рівня ґрунтових вод; зміна біорізноманіття та цілих екосистем.

Згідно кліматичного районування територія Чернівецької області належить до складу трьох кліматичних зон. Гірські території заходу та південного заходу області зайняті холодною зоною з холоднішою підзоною на південних високогір'ях (600° суми активних температур) до прохолодної підзони на низькогір'ях (1400 - 1800° суми активних температур). Передгір'я і найвищі місцевості Чернівецько-Сторожинецької і Хотинської височин зайняті помірною зоною з амплітудою суми активних температур від 1800° до 2600°. Більшість території Чернівецької області належить до дуже теплої зони (з сумою активних температур 2600° до 2900°).

Територія Чернівецької області розміщена в таких агрокліматичних районах:

1. Помірного середньостиглих культур, напіввологого з помірно м'якою зимою – східна частина області. Забезпечення рослин теплом становить 2200-2800°. Середньорічна кількість опадів – до 500 мм. Температура січня нижче +5°. Такі умови сприяють вирощуванню зернових, овочевих, соняшника, технічних культур, баштанних культур, середньохолодостійких сортів яблунь і груш, холодостійких сортів абрикосів, ранніх сортів винограду.

2. Помірного середньостиглих культур з помірно м'якою зимою до якої належить вся рівнинна частина області за винятком долини Прута і Сірету. Опадів випадає більше – від 500 до 700 мм. Культивують такі ж сільськогосподарські культури як і в попередньому районі.

3. Помірного середньостиглих культур, вологого з м'якою зимою у долинах р. Прут і південної частини р. Сірет. Січневі температури менше - +5°C, річна кількість опадів 550-650 мм. Крім культур характерних для попередніх районів тут ростуть волоські горіхи, південні сорти яблунь і груш, абрикоси, персики.

4. Помірно холодного середньоранніх культур, надмірно вологого з помірно м'якою зимою ніжногірською територією Карпат до 650 м над рівнем моря.

Забезпечення теплом – від 2200 до 1600°. Річні суми опадів більше, температури січня тут – 5-6°C. Вирощують середні та пізні сорти пшениці і зернобобових, середньохолодостійкі сорти яблунь, груш, слив.

5. Помірного холодного ранніх культур надмірно зволоженого з помірно м'якою зимою гірських Карпат до висоти 1100 м. Забезпеченість теплом від 1600 до 1200°C. Середні температури січня – 6-7°C. Такі умови сприяють вирощуванню картоплі, деяких зернових та ранніх зернобобових.

6. Холодного надмірно вологого з помірно м'якою зимою на висотах вище 1000-1100 м. Забезпечення теплом – менше 1200°.

Агрокліматичні умови Чернівецької області сприятливі для розвитку сільського господарства. У рівнинній частині, де переважає помірно зволожений клімат, вирощують зернові, технічні культури, картоплю, овочі, а також розвивають тваринництво. У передгір'ї, яке відрізняється більшим коефіцієнтом зволоження, спеціалізуються на молочно-м'ясному скотарстві, вівчарстві та вирощуванні картоплі. Гірська зона менш придатна для інтенсивного сільського господарства, проте тут розширене виробництво кормових культур та використання природних сіножатей.

2.2.3. Ґрунтовий покрив

Ґрунтовий покрив Чернівецької області сформувався під впливом рельєфу, материнської породи, кліматичних умов, поверхневих вод, флори та фауни.

У Карпатах ґрунтоутворюючою породою є карпатській фліш — пісковики, глинисті сланці. Переважаючим типом ґрунтів є буроземи (потужність від 20 до 130 см) яким властива підвищена кислотність. Під трав'яною рослинністю на полонинах представлені буроземно-дернові ґрунти, під лісовою рослинністю – буроземно-підзолисті. Також зустрічаються типові дерново-підзолисті, підзолисті та гірсько-дернові ґрунти. Так як орних земель мало, то найбільші площі зайняті сінокосами, вигонами та пасовищами. Переважно розвинуто молочне тваринництво, м'ясне та вовняне. Основні меліоративні заходи спрямовані на зниження їх кислотності, шляхом вапнування, поліпшення фосфатного режиму ґрунтів.

Для Прикарпаття характерні материнські породи на терасах, такі як супіски, суглинки. У передгірських зонах зустрічаються глини і вапняки. Основні процеси ґрунтоутворення: підзолистий, дерновий і болотний.

На заплавах зустрічаються дернові ґрунти з гумусовим горизонтом не більше 20-25 см. На других надзаплавних терасах є лучні ґрунти з гумусовим горизонтом 30-40 і більше см. На низьких терасах зустрічаються також болотні та глеєві ґрунти, які мають високу кислотність і низьку природну родючість.

У Буковинському Прикарпатті утворилися ґрунти дерново-підзолистого типу. Заходи меліорації передбачають вапнування, осушення, внесення фосфорних добрив, органічних добрив для підвищення родючості.

У Прут-Дністерському межиріччі материнські породи представлені суглинками і глинами товща яких сягає від 1 м до 15 м. Їх називають «карпатським лесом». Процес ґрунтоутворення – дерновий. Характерні ґрунти: світло-сірі, сірі і темно-сірі чорноземи. Товщина гумусового прошарку більше 40 см. Відсутні оглеєні, опідзолені ґрунти. Меліоративні заходи передбачають внесення органічних добрив.

Значна частина земель піддається деградації через ерозію, еродовані землі становлять 59,7% від загальної площі сільськогосподарських угідь.

2.2.4. Водні ресурси

Водні ресурси Чернівецької області представлені густою мережею річок, серед яких найбільшими є Дністер, Прут, Сірет, Черемош. Всього нараховується майже 4,5 тис. річок і тимчасових водотоків. Переважають невеликі річки і лише трохи більше 2%, від загальної кількості припадає на річки, що мають довжину 10 і більше км. Більшість річок мають гірський характер із стрімкою течією, що створює ризики паводків. В області розташовано понад тисячу ставків і кілька водосховищ.

Річкова система Чернівецької області розподілена нерівномірно. Найбільше річок у гірській частині, а найменше у Дністерсько-Прутському міжріччі. Всі річки належать до басейнів і суббасейнів трьох рік: Дністра, Прута і Сірета. Найбільше річок належить до Прутського суббасейну - 56; Сіретського суббасейну - 26 і до басейну

Дністра - 12. Густота річкової мережі області становить $1,11 \text{ км/км}^2$, у тому числі у басейнах Прута - $1,32 \text{ км/км}^2$, Сірету - $1,34 \text{ км/км}^2$, Дністра - $0,46 \text{ км/км}^2$.

Відповідно до класифікації річкових басейнів за площею на території області виділяються: 1) одна велика річка - Дністер, загальною площею басейну 72100 км^2 ; 2) чотири середні річки: р. Сірет загальною площею басейну 47600 км^2 , р. Прут загальною площею басейну – 27500 км^2 , р. Черемош загальною площею басейну 2560 км^2 , р. Сучава загальною площею басейну 2400 км^2 . 3) 4235 малих річок загальною довжиною 8360 км.

Басейн річки Дністер асиметричний, долина вузька, до 200 м з високими схилами. На півночному сході Чернівецької області, після будівництва греблі (м. Новодністровськ, 1973 -1983 рр.) утворено Дністровське водосховище. Дністровська ГЕС є однією з найбільших за потужністю гідроелектростанцій Європи (7 гідроагрегатів). Висота греблі водосховища 59 метрів, довжина – понад 700 метрів, об'єм водосховища близько 3 мільярдів кубічних метрів, що дозволяє здійснювати сезонне регулювання стоку. Основними завданнями такого регулювання є забезпечення компенсуючих попусків спрямованих на підтримку екологічно безпечного стану русел приток Дністра та стабілізацію господарського використання прилеглих територій, зрошення земель, боротьба з повенями/паводками та вироблення електроенергії.

В рівнинній частині Чернівецької області розташовані численні ставки. Їх кількість – 1243 одиниць із загальною площею в $4523,51 \text{ га}$, зокрема: у басейні р. Прут – 842 ставки ($3,422,12 \text{ га}$), Сірет – 138 ставків ($434,91 \text{ га}$), та Дністер - 263 ставки ($666,48 \text{ га}$). Практично всі з них використовуються для риборозведення.

У водосховищах Чернівецької області також здійснюється садкове риборозведення (рибу вирощують не в усій водоймі, а у відведеній відгородженій частині). Садкова аквакультура поєднує виробничий процес із мінімальним впливом на водний об'єкт. Водночас, це метод інтенсивної аквакультури при якому висока щільність посадки, природний водообмін, швидкий ріст риби, спрощена годівля та

облов. Завдяки контрольованому середовищу та інтенсивному годуванню цей метод дозволяє досягти високої продуктивності. За певних умов, перш за все, зменшення ступеня посадки та застосування органічних кормів таке рибовирозведення може набути ознак органічного виробництва.

Для більшості річок характерні паводки, інтенсивні руслові процеси. Кількість паводків в рік – від 1 до 4-х. Паводки із затопленням долини спостерігаються на Пруті через 7 - 9 років. Найбільш руйнівні паводки відбуваються один раз через 60 - 80 років внаслідок проливних опадів у теплий період року. Льодостав на річках - нетривалий.

Більшість водойм належить до басейну Прута, найбільші із них у рівнинній та передгірській частині області. Окремі ділянки заплав деяких річок – заболочені. На території області знаходяться 5 водосховищ загальною площею 6136 га., зокрема це – Дністровське, Буферне та Верхнє у басейні р. Дністер, водосховище на р. Черлена та водосховище у с. Костичани Чернівецького району.

Сучасні обсяги забору води із природних об'єктів становлять 63,2 млн м³, що свідчить про зменшення інтенсивності водозабору на 33 % відносно рівня 1990 року (Кілінська, 2023). Спостерігається відносна стабілізація загальної величини забору (коливання в межах 50,1-64,0 млн м³ за період з 2019-2021 рр.), проте виявляє суттєву структурну перебудову джерел водопостачання. Спостерігається виражена децентралізація використання підземного стоку: забір підземних вод скоротився майже втричі (із 20,7 млн м³ до 7 млн м³), що супроводжується компенсаційним зростанням навантаження на поверхневі водні артерії – з 43,2 млн м³ до 56,2 млн м³. Критичним аспектом залишається технічна недосконалість розподільчих мереж, через яку втрати води під час транспортування перевищують 20 % (Тіміш, 2023).

Основними споживачами води в Чернівецькій області є 158 підприємств та організацій, сумарне споживання яких досягає 72 млн м³. Співвідношення використанням води між виробничо-комунальним сектором та агропромисловим комплексом таке: на господарсько-питні та промислові потреби спрямовується близько 27 %, на сільське господарство – 23 % загального обсягу.

На території Чернівецької області знаходиться 17 озер площею 57,53 га. Озера переважно розташовані в заплавах річок та карстових пониженнях Прут-Дністерського межиріччя.

Гідроресурси області використовують для рибництва, гідроенергетики, водопостачання та гідромеліорації.

2.2.5 Агроландшафти

Чернівецька область – є регіоном зі складною, різноманітною досить контрастною ландшафтною структурою. Тлом сучасного сільськогосподарського природокористування є ландшафтні комплекси різного таксономічного рангу з властивими їм регіональними відмінами, генезисом, властивостями й ресурсами. Сучасне функціонування агроландшафтних комплексів є історично обумовленим. При розробці рекомендацій щодо органічного землеробства необхідно їх здійснювати з врахуванням особливостей агроландшафтних підмісцевостей, що виділяються на підставі однакових підходів щодо оптимізації природокористування. У дослідженнях Я. Скрипника здійснено агроландшафтне районування території Чернівецької області : «Одиницями районування запропоновані – АЛ-район, АЛ – округа, АЛ – провінція, АЛ – зона, АЛ – край. Зауважимо, що АЛ- район характеризується однотипною структурою АЛ – місцевостей з певним спектром природних характеристик (особливості рельєфу, ґрунтотвірні породи, типи і підтипи ґрунтів) та спеціалізацію, тобто тими передумовами які необхідно врахувати при органічному землеробстві. АЛ район – є меншим за площею від адміністративного, та його розміри визначаються природно-економічною структурою території» (Скрипник, 2002).

Пн. і Пн.-Схід. частина представлена Дністровсько-Прутською височинно-рівнинною округою зі спеціалізацією зернового господарства, молочно-м'ясного тваринництва, садівництва, картоплярства з виробництвом технічних культур. Центральна частина представлена АЛ – округою Прут-Сіретського височино-лучного аграрносередньоосвоєного межиріччя зі спеціалізацією на молочному скотарстві, птахівництві, зерновому господарстві, картоплярстві та кормовиробництві з

виробництвом свинини, овочів та плодів. Південно-західна частина представлена Карпатсько-Буковинською гірсько-лісовою АЛ округою, аграрнониськоосвоєною зі спеціалізацією молочно-м'ясного скотарства, картоплярства, зернового господарства, птахівництва і свинарства та картоплярства (Скрипник, 2002).

Розробляючи перспективну модель землекористування в Чернівецькій області, в тому числі й з позицій органічного землеробства, необхідно врахувати агроландшафтну структуру території, в тому числі переваги та несприятливі чинники.

2.3 Соціальні передумови та чинники

Людський капітал є ключовим в інтегральному потенціалі території. Зокрема на території Чернівецької області провідними виступають трудові ресурси (вирізняються високою густотою сільського населення, що забезпечує органічне виробництво необхідною ручною працею), історичні особливості та збереження традиційних методів господарювання (в гірських районах, що є фактично вагомою передумовою для офіційної органічної сертифікації), освіта та соціальний стан.

2.3.1. Історичні передумови формування сільського господарства

Історичні традиції ведення сільського господарства в регіоні формувалися століттями, ґрунтуючись на поєднанні природних умов та накопиченого людського досвіду. Ще з найдавніших часів на території сучасної Чернівецької області активно розвивалося землеробство, скотарство, рибальство та бджільництво.

За часів приналежності цієї території до Київської Русі значно зросла кількість населених пунктів. Найзаселенішим було межиріччя річок Пруту і Дністра. Головним заняттям було землеробство і скотарство (розводили корів, свиней, овець, домашню птицю).

Молдовський період (XVI – XVIII ст.) характеризується інтенсивним заселенням та освоєнням території. Землеробство було основною галуззю сільського господарства. Основними культурами є пшениця та просо, а з початку XVII ст їх

замінила кукурудза. У XVII – XVIII ст при поміщицьких садибах почали будувати перші дрібні винокурні, поташні заводи, цукрозаводи.

У кінці XVIII – на початку XIX ст селянство Буковини австрійським урядом класифікувалось на декілька груп за кількістю землі або за кількістю великої рогатої худоби. Так, за кількістю худоби, до першої групи відносили господарства, що мали по шість волів і кілька корів; до другої – не менше як пара волів і кілька корів; до третьої – бідняки, в господарствах яких були тільки корови; до четвертої – «халупники», які нічого не мали, окрім хати. Понад третину всіх господарств були безземельними. Економічний розвиток решти земель (бессарабська частина) був відмінний як мінімум в кращій землезабезпеченості.

До Першої світової війни сільське господарство відігравало провідну роль у господарстві краю. Основними зерновими культурами, що тоді вирощували, були кукурудза, просо, овес, жито і ячмінь. З технічних культур переважали льон-довгунець, коноплі і тютюн. Північна Буковина відома була також як регіон садівництва та городництва. Особливе місце мало вирощування яблук, груш, слив і горіхів. Розвиток молочного скотарства, свинарства, кізівництва та вівчарства базувався на багатих природних пасовищах регіону, з іншого боку – відсутністю достатньої кількості орних земель. З інших галузей сільськогосподарського виробництва, що були розвинуті, але не мали товарного значення – бджільництво, буряківництво (згодом матиме значний розвиток).

Значного удару по історично сформованій структурі сільського господарства завдало приєднання до СРСР у 1940 році. Примусова колективізація, націоналізація землі та майна, а також репресії проти селян значно послабили традиційні методи господарювання. Втрата права на власність і примус до роботи у колгоспах (було створено 216 колгоспів і 3 радгоспи) призвели до деградації локальних практик землеробства, зниження продуктивності та втрати мотивації у місцевого населення. На с/г угіддя в цей період припадало близько 60% території області, з яких понад 70% припало на рілля. Найвищий рівень розораності земель спостерігався в районах із

рівнинним рельєфом. Водночас, у гірських районах, частка ріллі була значно меншою через складний рельєф і традиційну орієнтацію на пасовищне тваринництво.

Після здобуття Україною незалежності, почалося поступове відродження сільського господарства. Відновлення приватної власності на землю та розвиток фермерських господарств створили можливості для повернення до історичних методів господарювання, орієнтованих на екологічність та ефективність. Особливий акцент робиться на органічному землеробстві, що відповідає традиціям регіону і є важливим для сучасного ринку, де споживачі дедалі частіше обирають екологічно чисту продукцію. Сталий розвиток сільського господарства передбачає збереження родючості ґрунтів, оптимізацію сівозмін, використання органічних добрив, розвиток дрібних фермерських господарств і кооперативів. Розвиток садівництва, вирощування традиційних для регіону культур, таких як пшениця, кукурудза, овочі та ягоди, а також розвиток тваринництва сприяють зміцненню аграрної структури.

Таким чином, орієнтація на органічне землеробство, впровадження новітніх технологій і розвиток сталих практик господарювання відкривають перспективи для зростання конкурентоспроможності регіону на внутрішньому, й на міжнародному ринку. Це дозволить не лише зберегти багатовікову спадщину, а й забезпечити сталий економічний розвиток Чернівецької області.

2.3.2. Демографічні чинники та демографічна ситуація

Демографічні процеси є важливим чинником впливу на розвиток сільського господарства регіонального рівня. Станом на 1 січня 2024 року чисельність населення Чернівецької області становила 890,4 тис. осіб. З них 385,2 тис. проживали у міських населених пунктах, а 505,2 тис. осіб – у сільській місцевості. Дані вказують на подальше скорочення чисельності населення. Пересічна густота населення становить 111,5 осіб/км². Найвищою є у міських поселеннях, зокрема у м. Чернівці – 1640 осіб/км² та у м. Новодністровськ – 1417 осіб/км². З-поміж районів області – найнижчі показники щільності у Вижицькому районі, зокрема у гірських громадах, найвищі у Чернівецькому районі.

Від останнього перепису до 2023 року чисельність постійного населення скоротилась у області на 40,5 тис. ос. (4,4%). Максимальна чисельність населення області за вказаний період припадала на 1995 рік (див. табл 2.2.). Надалі спостерігаємо негативну динаміку за винятком періоду 2012-2015 років (приріст населення +4,8 тис. осіб). Стрімке зниження кількості народжених спостерігалось у період з 1995 по 2005 роки (у 1995 р – на 1000 мешканців народилось 24,7 осіб, а у 2005 – 8,7), надалі прослідковується збільшення народжених, так у 2009 р. – 12,2 ‰, у 2014 – 12,8 ‰. Починаючи з 2015 року показники народжуваності знову почали спадати.

Таблиця 2.1.

Динаміка кількості населення Чернівецької області (Гол.упр. стат., 2024)

Роки	Всього , тис. ос.	Тис. ос. до поперед- нього р.	Міськ е, тис. ос.	Сільськ е, тис. ос.	Роки	Всьог о, тис ос.	Тис. ос. до поперед- нього року	Міське , тис. ос.	Сільсь- ке, тис. ос.
1995	979,6	+28,5	388,7	590,9	2018	906,7	- 1,4	398,5	508,2
2001	927,9	- 10,1	379,3	548,6	2019	904,4	- 2,3	390,5	513,7
2005	911,5	- 16,4	373,0	535,2	2020	901,6	- 2,7	393,4	508,2
2010	904,4	- 7,1	379,3	525,1	2021	896,6	-5,1	388,4	508,2
2015	910,0	+ 4,8	390	520	2022	890,4	- 6,1	385,9	504,5
2016	909,9	- 0,1	391,8	518,1	2023	885,2	- 5,3	386,0	499,2
2017	908,1	- 1,8	391,1	517	2024	874,7	-10,5	387,3	487,4

Рівень народжуваності в Чернівецькій області є одним із найвищих в Україні, але цього недостатньо для компенсації високого рівня смертності. У 2020 році народжуваність склала 9,0‰, що було нижче, ніж у 2019 році, коли цей показник складав 9,2‰. У 2023 році народжуваність дещо зросла і досягла рівня близько 8,5‰. При цьому рівень народжуваності у селах традиційно вищий, ніж у містах (9,8‰ проти 7,3‰), рівень смертності у сільській місцевості також залишається значно вищим (17,3‰ проти 14,1‰).

Кількість живонароджених зменшується на близько 800 осіб щороку, а коефіцієнт народжуваності по області порівняно з попереднім роком зменшився на

0,3‰. Сумарний показник народжуваності на одну жінку становить 1,290, загальна його динаміка спадає починаючи з 2014 року (1,682) і традиційно вищим в сільській місцевості – 1,481, проти 1,025 – у містах.

В Чернівецькій області один з найнижчих рівнів смертності (12,4‰). У 2020 році рівень смертності в області порівняно з 2019 роком збільшився з 12,3 до 14,1 ‰, а після 2022 понад 16 ‰. Рівень смертності в сільській місцевості перевищував відповідний показник у міській (понад 17‰ проти близько 15‰).

Структура причин смерті населення у 2020 році порівняно з 2019 роком дещо змінилась. Перше та друге місце, посідали хвороби системи кровообігу та новоутворення, третє – коронавірусна інфекція COVID-19 (у 2019 році – зовнішні причини смерті). Гострою є проблема смертності населення в працездатному віці. Щорічні втрати населення даної категорії коливаються в межах 3,5 % (див. табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Вікові коефіцієнти смертності осіб працездатного віку

Померлих у віці:	2010	2015	2020	2021
15-19	0,3	0,4	0,6	0,5
20-24	0,8	0,7	0,5	0,8
25-29	1,0	0,9	0,6	1,1
30-34	1,6	1,5	1,3	1,4
35-39	2,7	2,1	1,7	2,1
40-44	3,4	3,6	3,3	3,7
45-49	5,7	4,9	5,3	5,9
50-54	7,8	8,0	8,1	8,7
55-59	13,0	10,7	12,1	13,2

Ці депопуляційні тенденції значно поглиблюються внаслідок війни росії проти України, на якій гинуть особи працездатного і репродуктивного віку (орієнтовно понад 400 осіб лише у 2025 році).

Показник природного приросту у Чернівецькій області вперше за роки незалежності став позитивним у 2012 році (+0,3‰), однак це був лише єдиний рік.

Вже у 2013р. (-0,1‰,) у 2014 р. – (0,0‰,). З 2015 р. скорочення населення сягнуло показника -1,2 ‰ та поступово прогресувало досягнувши у 2021 році – 7,3‰. У міських поселеннях спостерігається незначне переважання показників скорочення населення та становить -7,5 до -7,2 ‰.

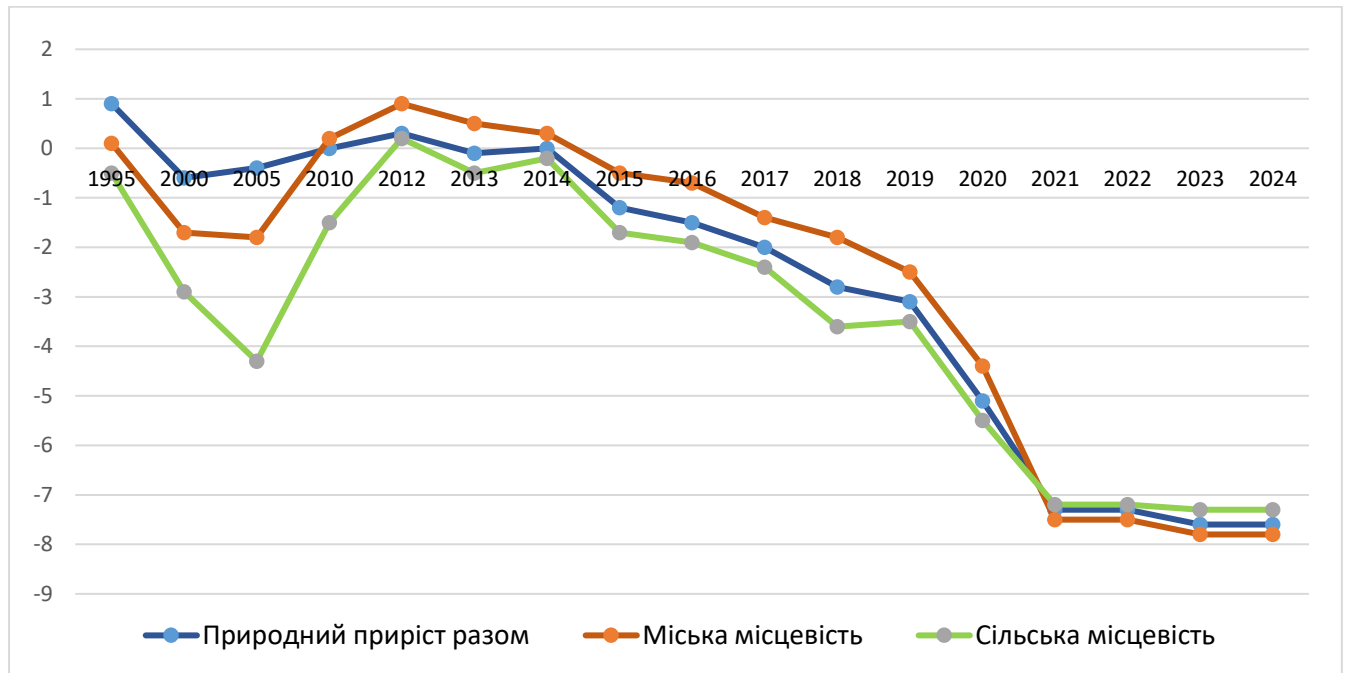

Рис 2.2. Природний приріст населення Чернівецької обл. за 1995-2024 рр., ‰.

Статева структура населення Чернівецької області традиційно відображає перевагу жінок. На 2024 рік жінки становлять 52,9% населення, тоді як чоловіки – 47,1%. У молодших вікових групах частка чоловіків є вищою: серед осіб віком до 17 років хлопчики складають 51,4% проти 48,6% дівчат. У віковій групі 18-35 років чоловіки також мають невелику перевагу, але починаючи з 36 років цей тренд змінюється. У віковій групі 36-59 років жінок становлять 51,7%, а чоловіків - 48,3%. У старших вікових групах частка жінок стає ще більшою: у категоріях 60-79 років жінки становлять 61,2% населення, а чоловіки – 38,8%. У віці 80 років і старші жінки становлять майже 74% населення, тоді як чоловіки лише 26%. Така структура пояснюється вищою тривалістю життя жінок, яка у 2024 році становить 78,2 року, тоді як у чоловіків – 68,9 року. Війна поглиблюватиме цю тенденцію.

Чернівецька область стикається з викликами, пов'язаними зі старінням населення, що створює додаткові навантаження на соціальні та економічні системи регіону. Середній вік населення області на 2024 рік становить 40,1 р. (чоловіки – 37,2 року, жінки – 42,6 року). Даний показник також різниться між населенням міста й села, так, у містах середній вік населення на 0,9 вищий та становить (40,2 і 39,3). В області показник очікуваної середньої тривалості життя становить 72,64 років, різниця між показниками у чоловіків та жінок дорівнює 9,1 рік, що є кращим, ніж в цілому в Україні. Загалом, в Чернівецькій області маємо демографічно старе населення, де відсоток осіб старших 65 років складає 13,9% (в Україні – 16%). Демографічне навантаження на працездатне населення зростає, частка людей похилого віку збільшується, а частка молоді зменшується через міграцію. Природне скорочення населення, збільшення кількості осіб старшої вікової категорії та непрацездатного населення є класичним проявом демографічної кризи в Чернівецькій області.

Чернівецька область залишається однією із регіонів із найвищим рівнем міграції населення. У 2023 році область залишило понад 6700 осіб, переважно молодих людей у віці 18-35 років, які виїжджають за кордон для роботи чи навчання. Здебільшого мігранти обирають країни ЄС (Румунія, Польща, Чехія), що обумовлено близькістю до кордону та високим попитом на робочу силу.

Міграція також значно впливає на демографічне становище в Чернівецькій області. У 2023 році в область прибуло 6105 осіб, тоді як вибуло 6730 осіб, що призвело до міграційного скорочення на 625 осіб. Подібна динаміка спостерігалась і в попередні роки. У 2020 році міграційне скорочення становило 523 особи. У 2018 році спостерігався позитивний міграційний приріст, який склав 222 особи, але згодом міграційні процеси знову стали негативними.

В Чернівецьку область з початком повномасштабного вторгнення перемістилось понад 110 тис. осіб, з них 81,9 тис. осіб зареєстровані в Єдиній інформаційній базі внутрішньопереміщених осіб (найбільша кількість з Донецької –

12,6 тис. осіб, Харківської – 12,7 тис. осіб, Київської – 8,6 тис. осіб. та м. Київ 15,6 тис. осіб). Частина їх згодом переїхала закордон або повернулася у свої регіони.

При аналізі «воєнної міграції» з України та загалом демографічних перспектив, Лібанова Е.М. відносить Чернівецьку область до Західного кластеру. Зазначає, що «він максимально наближений до кордонів з ЄС, має значні логістичні переваги, прихистив значну кількість переселенців з районів активних бойових дій. Проте, поєднання обмежених можливостей зайнятості із стрімким зростанням вартості оренди житла змусило багатьох шукати інші місця тимчасового проживання. Водночас, значна частина переселенців, передусім власників малого й середнього бізнесу, достатньо адаптувались і вбачають своє повоєнне проживання саме в західних регіонах. Масштабному економічному розвитку цих територій і відповідному зростанню попиту на робочу силу перешкоджає недостатня економічна ємність території, яка на Буковині та в Закарпатті значною мірою вичерпана (даються взнаки специфіка рельєфу та місткість території)» (Лібанова, 2024).

У 2024 році економічно активне населення Чернівецької області у віці 15-70 років становило 402,3 тис. осіб, що демонструє незначне скорочення порівняно з 2021 роком. У складі економічно активного населення 90,8% -категорія зайнятих осіб, відповідно 9,2% категорія безробітних. Порівняно з 2021 роком кількість економічно активного населення знизилася на 0,9%, що є наслідком міграційних процесів, старіння населення та структурних змін на ринку праці.

Рівень економічної активності населення віком 15-70 років у 2024 р. становив 61,2%, що на 0,1% менше, ніж у 2021 р. Водночас рівень економічної активності населення працездатного віку зберігся на рівні 65,3%. Це свідчить про стабільність участі працездатних осіб на ринку праці, однак економічна активність населення в сільській місцевості продовжує поступово скорочуватися. Серед вікових груп найвищий рівень зайнятості фіксується у віковій групі 40-49 років, тоді як молодь 15-24 років має найнижчий рівень зайнятості. Зайнятих у віці 15 років і старше у 2024 р. складала 367,2 тис. осіб, що демонструє стабільність порівняно з попередніми роками.

За статевою структурою ринку праці рівень зайнятості чоловіків у 2024 році залишався вищим, ніж жінок. У міських населених пунктах жінки частіше зайняті в офіційних секторах економіки, тоді як у сільській місцевості домінує неформальна зайнятість, зокрема в особистих селянських господарствах.

Рівень безробіття у Чернівецькій області у 2024 році становив 9,1% серед економічно активного населення, що характеризується незначним збільшенням порівняно з 2021 роком (пересічноукраїнський показник у 2024 році – 8,6%). Серед безробітних 64,8% становлять мешканці сільської місцевості, а за статевою ознакою переважають чоловіки (52,1%).

Кількість зареєстрованих безробітних у 2024 році становила 18,9 тис. осіб, що демонструє зменшення на 0,6% порівняно з 2021 роком. Серед зареєстрованих безробітних 46,3% складають жінки, а 35,4% – молодь віком до 35 років. Безробіття у віковій групі 15-24 років сягає 18%, що свідчить про складнощі з працевлаштуванням для цієї категорії населення. Водночас, це вказує на існування неофіційного працевлаштування.

Загалом демографічна ситуація в Чернівецькій області залишається складною. Поєднання скорочення природного приросту, високого рівня міграції, старіння населення та низького рівня тривалості життя створює серйозні проблеми для розвитку регіону. Для покращення ситуації необхідно впроваджувати ефективну демографічну політику спрямовану на підвищення народжуваності, а також стимулювання повернення економічно активного населення з-за кордону.

2.3.3. Соціальний стан населення

Статистичні дані свідчать про наявність соціальних проблем, які формуються під впливом демографічних змін, економічних проблем та низького рівня доходів населення Чернівецької області.

Середньомісячний дохід на одну особу в Чернівецькій області у 2023 році складав 8700 грн. (один із найнижчих показників в Україні). За офіційними даними, близько 22% домогосподарств області перебувають за межею бідності, що перевищує

середній показник по країні (18,4%). Основною причиною залишається низький рівень заробітної плати, особливо в сільській місцевості, де доходи часто залежать від сезонних робіт у сільському господарстві та неформальній зайнятості.

Найбільш уразливими верствами населення є багатодітні сім'ї, пенсіонери та одинокі матері. Середній розмір пенсії в Чернівецькій області у 2023 році становив 3400 грн, що на 15% менше, за середній показник по Україні. Пенсіонери складають понад 23% населення області, і їх соціальний стан залишається складним через зростання витрат на базові потреби.

Середньомісячна заробітна плата у 2023 році становила 12 200 грн, що менше за середній рівень по Україні (14 600 грн). Найвищий рівень заробітної плати у сфері промисловості та транспорту (до 14 500 грн), тоді як у сільському господарстві та сфері послуг – не перевищує 11 тис грн. Такі показники звісно будуть обмежувати участь в якості споживача на ринку органічної сільськогосподарської продукції.

Житлові умови населення Чернівецької області залишаються актуальною соціальною проблемою. За даними 2023 року 12% домогосподарств області проживають у житлових приміщеннях, які потребують капітального ремонту. Така ситуація значною мірою впливає на якість життя. Проблема дефіциту житлової площі є особливо гострою для багатодітних сімей, які складають значну частину населення області. Близько 30% домогосподарств вказують на те, що їхні житлові умови не відповідають нормам, зокрема через переповненість приміщень. Відповідно в структурі витрат на житлові умови припадає значна частка.

Забезпеченість населення централізованим водопостачанням також демонструє значний дисбаланс між міськими та сільськими територіями. У містах 88% домогосподарств мають доступ до водопроводу, що наближається до середньоукраїнських показників. Однак у сільській місцевості цей показник дорівнює 42%, що є одним із найнижчих рівнів у країні. Це створює ризики для здоров'я населення, особливо зважаючи на розширення проблем із якістю і доступністю питною води (індикатори Цілей Сталого Розвитку в цьому напрямі не

досягнуто). Навіть в обласному центрі - м.Чернівці, є мікрорайони з централізованою системою водовідведення, але, одночасно, без централізованого водопостачання.

Соціальний стан населення Чернівецької області у 2024 році залишається складним. Низький рівень доходів, високий рівень безробіття та складні житлові умови є основними проблемами, які впливають на якість життя мешканців та структуру фінансових витрат. Водночас регіон має значний потенціал для розвитку завдяки своїй географічній близькості до країни ЄС, зростанню попиту на робітничі професії та активному розвитку сільськогосподарського сектора.

2.3.4. Профільна освіта

Важливим фактором виробництва для формування трудового потенціалу Чернівецької області є система профільної освіти, яка забезпечує підготовку фахівців для різних галузей економіки. В Чернівецькій області функціонує 16 професійно-технічних навчальних закладів різного типу та 18 закладів вищої освіти.

Галузевий розподіл професійно-технічних закладів демонструє спрямованість на ключові сектори економіки області. Один навчальний заклад орієнтований на підготовку фахівців у сфері будівництва, шість – у промисловості, п'ять – у агропромисловому секторі, два – у сфері послуг і два – у галузі транспорту. Такий підхід дозволяє орієнтувати підготовку робітничих кадрів на основні галузі економіки Чернівецької області.

За аграрним напрямком підготовки в Чернівецькій області здійснюють підготовку 5 закладів професійної технічної освіти і 3 заклади вищої освіти. В професійно-технічній освіті такими спеціальностями є - «тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва», «агроінженерія» та «харчові технології». В цьому напрямі працюють Ставчанський професійний ліцей, Сокирянське вище училище, Глибоцький професійний ліцей, Кельменецький професійний ліцей та ВПУ №24 м. Заставна.

З-поміж закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців в аграрному напрямі зазначимо: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

(спеціальності «агрономія», «харчові технології» (ОП «Якість та безпека харчової продукції»); Чернівецький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету (спеціальність «Харчові технології»; Чернівецький фаховий коледж бізнесу та харчових технологій (спеціальність «Харчові технології»; Хотинський фаховий коледж ЗВО «Подільський державний університет» (спеціальність «Агроінженерія»); Кіцманський фаховий коледж ЗВО «Подільський державний університет» (спеціальності «Ветеринарна медицина» та «Агрономія»).

Останніми роками спостерігається зростання попиту на працівників із робітничими професіями як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку праці. Водночас попит на працівників із вищою освітою зменшується, що провокує структурні зміни на освіту праці. Для вирішення цього питання необхідно підвищувати престижність професійно-технічної освіти, а також створювати сучасну матеріально-технічну базу для навчальних закладів. Фахівці аграрної спеціалізації є затребуваними на ринку праці. З огляду на підвищений попит на фахівців робітничих професій, органи місцевого самоврядування та освітні заклади мають зосередити увагу на розвитку дуальної освіти, оновленні навчальних програм та залучених інвестиціях у модернізацію інфраструктури професійно-технічних закладів. Це дозволить забезпечити підготовку конкурентоспроможних кадрів, які відповідають вимогам розвитку нових напрямів агробізнесу зокрема.

2.4. Економічні передумови та чинники

Роль інтегрального потенціалу території тут полягає у трансформації природних багатств у додану вартість. В Чернівецькій області історично домінує аграрний сектор, а органічне господарство може формувати передумови малим і середнім сільськогосподарським підприємствам (яких в області більшість) конкурувати з агрохолдингами не кількістю, а якістю та ціною продукції. Висока вартість та зростаюча популярність продукції органіки певною мірою може компенсувати малі площі господарств регіону.

2.4.1. Сертифікація і стандартизація

Розроблені стандарти органічного землеробства допомагають вирішувати проблеми розбіжностей у стандартизації та сертифікації органічної продукції. З урахуванням різниці в сільському господарстві країн, зумовленої умовами розвитку, важко встановити єдиний стандарт для органічного виробництва. Виділяють 3 групи стандартів, що регулюють органічне виробництво (*Тіміш, 2023*):

1. Міжнародні стандарти, які об'єднуються в міжнародну систему стандартизації органічного виробництва COROS4. Серед них базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва і переробки, стандарт ФАО6/ВОО37 Комісії з Кодекс Аліментаріус та Постанова Ради (ЄС) 834/2007. Ці стандарти функціонують як «стандарти для стандартів» і встановлюють мінімальні вимоги до органічного виробництва, дозволяючи різні варіації. (*Національний інститут стратегічних досліджень, 2023*).

На міжнародному ринку існує декілька визнаних стандартів та сертифікатів для сільськогосподарської органічної продукції. Деякі з них отримали визнання від багатьох країн та міжнародних організацій і дозволяють продукції отримувати статус органічної на міжнародному рівні. Міжнародний союз органічного сільського господарства (IFOAM) встановлює свої власні стандарти для органічної продукції, які визнаються багатьма країнами та сертифікаційними органами. Ці стандарти включають вимоги щодо виробництва, обробки, транспорту та маркування органічної продукції (*Тіміш, 2023*).

2. Національні стандарти, які є обов'язковими та розроблені відповідно до міжнародних стандартів. Наприклад, в США діє національна органічна програма - USDA Organic, сертифікації органічної продукції, яка регулюється Міністерством сільського господарства США (USDA). Продукція, яка відповідає стандартам USDA Organic, може бути позначена відповідним логотипом та вивозитися на міжнародні ринки. В Японії – JAS, продукція, яка відповідає цим стандартам, може бути експортована на міжнародні

ринки. В Швейцарії, Ізраїлі, Аргентині, Австралії існують стандарти, що є еквівалентними основним нормативним документам Європи (Тіміш, 2023).

3. Приватні стандарти, такі як Bio Suisse (Швейцарія), Demeter (поширені по всьому світу), Naturland (Німеччина та весь світ), Soil Association (Великобританія), KRAV (Швеція), БІОЛан (Україна). Вони встановлюють більш високі стандарти в порівнянні з загальноприйнятими, оскільки спрямовані на конкретні ринки. Наприклад, Канада має власні стандарти для органічної продукції Canada Organic Regulation, які регулюються Канадським агентством з органічної продукції. В ЄС діє регуляція щодо органічної продукції EU Organic Regulation, яка включає вимоги до органічного виробництва та сертифікації (Тіміш, 2023).

Сертифікуючий орган кожної країни може розробляти свої власні стандарти для органічного виробництва, які відповідають більш високим стандартам. Таким чином, вони сприяють формуванню ієрархічної системи стандартів органічного виробництва (Національний інститут стратегічних досліджень, 2023).

Стандартизація є основою сертифікації, оскільки вона визначає вимоги, які повинна відповідати продукція. Сертифікація, у свою чергу, є інструментом, який забезпечує дотримання цих вимог. Разом ці дві складові грають важливу роль в розвитку органічного сільського господарства та сприяють підтримці довіри споживачів до органічної продукції на міжнародних ринках.

Система стандартизації та сертифікації органічної сільськогосподарської продукції в Україні включає в себе кілька основних стандартів і сертифікатів. Деякі з них встановлюють вимоги для органічних продуктів та процесів їх виробництва, а інші підтверджують статус органічного продукту. Основні стандарти та сертифікати органічної продукції в Україні включають (Тіміш, 2023):

1. Національний стандарт України «Органічне виробництво» визначає вимоги до органічної сільськогосподарської продукції та систем управління органічним виробництвом. Він регулює такі аспекти, як використання хімічних пестицидів і добрив, генетично модифіковані організми та умови для тваринного виробництва.

2. Сертифікати органічності. В Україні існують різні організації, які проводять інспекції та видають сертифікати органічності продуктів. Найбільш відомі сертифікаційні організації включають Organic Standard, Organic Ukraine, та інші.

3. Органічний логотип. Органічні продукти в Україні позначені органічним логотипом, який підтверджує їх органічний статус. Цей логотип може бути різних типів в залежності від сертифікаційної організації, яка видала сертифікат органічності продукту.

Упровадження зазначених стандартів відіграє ключову роль у формуванні узгоджених підходів до процесів стандартизації та сертифікації органічної продукції на міжнародному рівні.

2.4.2. Земельний фонд

На 1 січня 2025 року земельний фонд Чернівецької області становить 809,6 тис. га. Основна частина земель припадає на с/г угіддя, ліси, забудовані території, зайняті водою та заболочені землі. Сільськогосподарські угіддя охоплюють 469,9 тис. га, що становить 57,8% загальної площі, з якої більша частина припадає на рілля. На ліси та лісовкриті площі припадає 257,9 тис. га, забезпечуючи високий рівень лісистості регіону. Забудовані землі складають 40,1 тис. га, водойми охоплюють 18,8 тис. га, а заболочених землі – 1,2 тис. га.

Відмінності в природних умовах зумовлюють значні територіальні відміни у забезпеченні землями сільськогосподарського призначення. Так, в Прут-Дністерському межиріччі зосереджено понад 250 тис. га орних земель сільськогосподарського призначення. Своєрідністю землекористування є висока частка сіножатей (28,8%) та пасовищ (21,6%). Гірська частина (12% від площі області) в структурі сільськогосподарських угідь має домінування сіножатей і пасовищ (приблизно по 38%), значно менше ріллі – 12%. Структура сільськогосподарських угідь Чернівецької області подано в діаграмі (рис. 2.3).

Землезабезпеченість с/г угіддями в розрахунку на одного мешканця має стійку тенденцію до зменшення з причин вилучення з обігу земель с/г призначення.

Показники землезабезпеченості с/г угіддями в Чернівецькій області є значно меншою ніж в більшості областей України і пересічно становить 0,52 га/особу (від 0,39 га/особу в Чернівецькому до 0,98 га/особу в Дністровському районах).

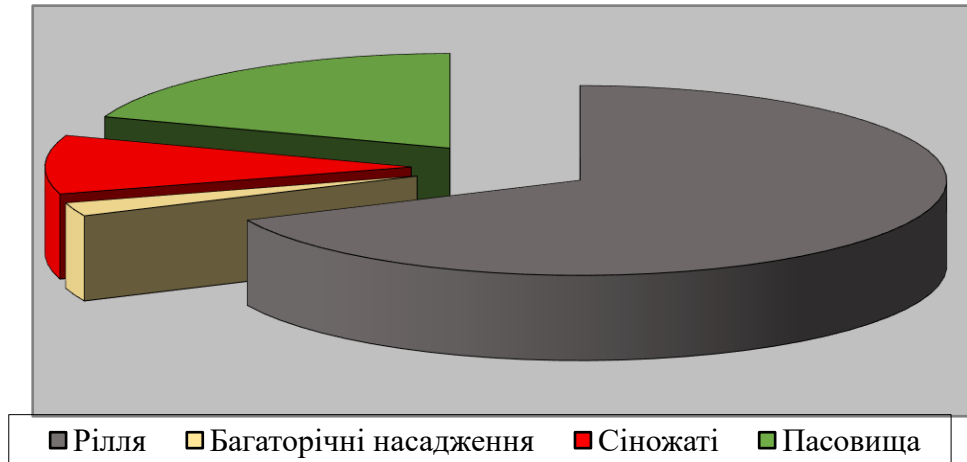

Рис. 2.3. Структура сільськогосподарських угідь Чернівецької області (%)

Окрему увагу необхідно звернути на розподіл підприємств за площею сільськогосподарських угідь. Чернівецька область є невеликою за площею і це проявляється в дрібноконтурності сільськогосподарських підприємств, що має певні переваги в розвитку органічного виробництва, адже такий напрям господарювання здебільшого обирають невеликі за площею сільськогосподарських угідь підприємства. Згідно офіційних статистичних даних підприємств з площею до 100 га сільськогосподарських угідь понад 60% (див табл 2.3.)

Таблиця 2.3.

Розподіл підприємств за площею сільськогосподарських угідь, у власності та користуванні у 2023 р. (Гол.упр. стат. в Черн. обл., 2023)

Підприємства, що мали с/г угіддя, у тому числі площею, га	Кількість підприємств		Площа с/г угідь	
	од.	%	тис.га	%
Загалом	343	100	114,1	100
до 5,00	19	5,5	0,1	0,1
5,01-10,00	32	9,3	0,3	0,2
10,01-20,00	46	13,4	0,7	0,6

20,01-50,00	60	17,5	1,9	1,7
50,01-100,00	52	15,2	3,7	3,2
100,01-500,00	76	22,2	18,6	16,3
500,01-1000,00	30	8,7	50,7	44,5
1000,01-5000,00	26	7,6	50,7	44,5
Більше 5000,00	2	0,6	17,8	15,6

Для розвитку органічного землеробства, важливо є наявність придатних для його ведення і в подальшому сертифікованих земель. В Чернівецькій області значна частина земель зберегла низький рівень антропогенного навантаження, що створює сприятливі передумови для органічного виробництва. Проте наявність земель, придатних для органічного землеробства, потребує детального аналізу з урахуванням якості ґрунтів, рівня їх забруднення, ерозії та інших чинників.

Органічне землеробство найбільш перспективне в передгірських і гірських районах області, де через низький рівень інтенсивної обробки земель значно менше використання мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин. Ці території характеризуються наявністю бурих гірсько-лісових і дерново-лучних ґрунтів, які можуть забезпечити високу якість органічної продукції. Проте рівнинні території, де переважають чорноземи опідзолені та сірі лісові ґрунти, також мають значний потенціал для органічного землеробства за умови поступового переходу від інтенсивних до екологічно раціональних методів ведення господарства.

Розвиток органічного землеробства в Чернівецькій області стикається з низкою проблем, серед яких ерозія ґрунтів є вагомю. Еродовані ґрунти становлять до 59,7% с/г угідь, що суттєво впливає на їх продуктивність і знижує можливість використання цих земель для органічного виробництва. Щорічний змив ґрунту до втрати гумусу, поживних речовин і пошкодження структури ґрунтів, ускладнюють перехід на органічні технології без попереднього відновлення землі.

Значною проблемою є наявність залишкових концентрацій пестицидів і важких металів. Це є критичним для сертифікації земель як придатних для органічного

землеробства, оскільки такі аналізи не допускають застосування земель до органічного виробництва.

Для подолання цих проблем необхідні системні заходи, спрямовані на відновлення та захист ґрунтів. Це включає впровадження обґрунтовано захисних технологій, таких як контурна оранка, використання покривних культур і сидератів, створення лісосмуги для запобігання вітрової ерозії, а також зниження інтенсивності обробітку земель. Одночасно розвивати лабораторну базу для проведення детальних аналізів ґрунтів, що дозволяють забезпечити якісний контроль за їх станом.

Також важливо розширити програми державної та міжнародної підтримки, спрямовані на боротьбу з ерозією, відновлення деградованих земель і створення умов для переходу до органічного землеробства. Інтеграція новітніх екологічних технологій та залучення грантових ресурсів можуть стати ключовими факторами у подоланні існуючих проблем.

2.4.3 Транспортна інфраструктура

Транспортна інфраструктура Чернівецької області відіграє певну роль у забезпеченні ефективного функціонування сільського господарства регіону. Завдяки прикордонному розташуванню область має потенціал стати потужним транспортним вузлом для України, забезпечуючи логістичний зв'язок із країнами ЄС. Однак, неврахування переваг її розташування негативно позначилось на стані автотранспортної мережі, щільності залізничного покриття та інтенсивності сполучень з іншими регіонами України. На сучасному етапі Чернівецька область посідає неоднозначне місце в транспортній системі України. Її прикордонне розташування формує об'єктивні передумови для функціонування регіону як перспективного транзитного вузла, що підтверджується наявністю загалом сформованих транспортних зв'язків з Румунією та Молдовою. Водночас область залишається віддаленою від основних національних транспортних коридорів, що зумовлює її периферійне положення у структурі внутрішніх транспортних потоків держави.

Область перетинають важливі транспортні магістралі. Зокрема, проходить відгалуження Тернопіль – Чернівці – Порубне та Чернівці – Мамалига від міжнародного транспортного коридору Балтійське море – Чорне море (Ягодин – Ковель – Луцьк – Тернопіль – Хмельницький – Вінниця – Умань – порти Чорного моря), а також міжнародна автомагістраль Е–85, яка на ділянці Тернопіль – Чернівці–Порубне співпадає з міжнародним транспортним коридором; державні національні автомобільні дороги Н–03 «Житомир –Чернівці» та Н–10 «Стрий–Івано-Франківськ–Чернівці– Мамалига»; регіональні автомобільні дороги Р–62 «Верховина – Усть-Путиля – Сторожинець – Чернівці» та Р–63 «Від автомобільної дороги Н–03 Данківці – Вартиківці – КПП Сокиряни» та інші територіальні дороги. Ці транспортні коридори забезпечують зв'язок із портами Чорного моря та країнами Західної Європи, що є зручним місцем для експорту сільськогосподарської продукції. З початку військової агресії росії проти України Чернівецька область стала ключовим сухопутним коридором для постачання агропродукції на європейські ринки, особливо під час блокади українських портів. Значна частина доріг потребує капітального ремонту для забезпечення належного транспортного сполучення, що впливає на оперативність перевезення сільськогосподарської продукції.

Залізнична мережа області має протяжність 413 км, із щільністю 51 км на 1000 км², що є одним із найвищих показників в Україні. Важливою особливістю є наявність європейської вузької колії, яка заведена вглиб Чернівецької області на 17 км і використовується для перевалки зерна за принципом «сухого порту», що дозволяє зменшити витрати на транспортування та оптимізувати логістику, інтегруватися в європейські логістичні системи та сприяти експорту сільськогосподарської продукції.

Прикордонна логістика Чернівецької області активно розвивається. Загальна протяжність державного кордону в межах зони діяльності Чернівецької обласної митниці становить 373,2 км, з яких 170 км припадає на українсько-молдовську ділянку та 203,2 км – на українсько-румунську. Пропуск осіб, транспортних засобів, товарів і

вантажів через кордон здійснюється через мережу пунктів пропуску та митних постів, що забезпечують функціонування прикордонної інфраструктури регіону.

На території області функціонує 6 митних постів, зокрема «Вадул-Сірет», «Чернівці», «Кельменці», «Мамалига», «Росошани» та «Сокиряни». Крім того, діє 16 пунктів пропуску різних категорій, серед яких 5 пунктів міжнародного автомобільного сполучення, чотири – міжнародного залізничного сполучення, один пункт повітряного сполучення «Чернівці», один пункт міждержавного автомобільного сполучення та 5 місцевих пунктів пропуску, включно з пішохідними переходами. У трьох міжнародних пунктах пропуску — «Мамалига–Крива», «Росошани–Брічень» та «Кельменці–Ларга» – впроваджено механізм спільного прикордонно-митного контролю за участю відповідних органів Республіки Молдова, що сприяє оптимізації контрольних процедур та скороченню часу перетину кордону. Відкриття нових міжнародних пунктів пропуску «Красноїльськ» у 2022 році та «Дяківці» у 2023 році значно покращило прикордонну логістику та можливості транскордонної співпраці. У 2023-2024 роках розроблені проекти реконструкції прикордонних доріг. Ці проекти спрямовані на створення додаткових транспортних коридорів до країни ЄС, що сприяє експорту агропродукції.

Однак, незадовільний стан частини доріг, особливо в сільській місцевості, обмежує доступ до ринків збуту для дрібних фермерів і селянських господарств. Недостатня кількість логістичних центрів та складських приміщень ускладнює зберігання та транспортування продукції, що знижує конкурентоспроможність місцевих агровиробників. Покращення прикордонної логістики, модернізація доріг та залізничних ліній, а також створення нових логістичних центрів сприяють підвищенню ефективності аграрного виробництва, збільшенню експорту та зміцненню економічного потенціалу регіону.

2.4.4. Стан сільськогосподарського виробництва

У 2024 році сільське господарство регіону продовжує демонструвати зростання, орієнтуючись на виробництво зернових, технічних культур, овочів, фруктів та

продукції тваринництва. У сільському господарстві області формується 22% валової доданої вартості Чернівецької області.

Динаміка частки сільського, лісового та рибного господарства у структурі загального обсягу та валової доданої вартості свідчить про її змінний характер упродовж досліджуваного періоду. Так, у 2012 році зазначена частка становила 21,3% у загальному обсязі та 20,2% у валовій доданій вартості. У 2017 році спостерігалось зростання відповідних показників до 23,0% та 22,3%, що відображає посилення ролі аграрного сектору в економічній структурі. Водночас у 2021 році зафіксовано певне зниження, внаслідок чого частка сільського, лісового та рибного господарства склала 21,8% у загальному обсязі та 20,0% у валовій доданій вартості.

Частка рослинництва в загальному обсязі виробництва продукції сільського господарства у 2023 році становила 76,2%, у 2018 – 66,6%, а у 2012 році – 59,6%. Таким чином спостерігається позитивна динаміка в рослинництві за останні десятиліття. Окрім зростання певних галузей рослинництва занепад тваринництва продовжується й надалі. У 2023 році Чернівецька область виробила понад 1,2 млн т. зернових та зернобобових культур, що на 5% більше, ніж у 2022 році. Основними культурами залишаються пшениця, кукурудза та ячмінь. Попит на зернові залишається стабільним як на внутрішньому ринку, так і на експорт. Особливо затребуваною є кукурудза, яка складає понад 30% загального виробництва зернових.

Овочівництво та плідівництво динамічно розвиваються і стають провідними в спеціалізації Чернівецької області. У 2023 році було зібрано понад 260 тис. т овочів, зокрема картоплі, капусти, моркви та цибулі, що на 3% більше, попереднього року. Попит на овочеву продукцію залишається стабільним в межах України, а також зростає експорт до Румунії та Молдови. Садівництво традиційно спеціалізується на вирощуванні яблук, груш, слив і вишень. У 2023 році виробництво фруктів перевищило 140 тис. т., що повністю задовольняє потреби внутрішнього ринку та формує експортний потенціал. *(Гол. Управл. Стат. у Чернівецькій області, 2023).*

Рисунок 2.4. Структура посівних площ Чернівецької області на 2024 р. (%)

Упродовж 2012-2024 років у господарствах усіх категорій Чернівецької області загалом спостерігалася позитивна динаміка виробництва основних сільськогосподарських культур. Обсяги виробництва пшениці зросли з 175,5 до 183,4 тис. т, ячменю – з 60,7 до 111,5 тис. т, соняшнику – з 15,5 до 61,6 тис. т, ріпаку – з 16,2 до 34,8 тис. т. Виробництво сої та картоплі характеризувалося хвилюватою динамікою з піковими значеннями у 2018 році та певним зниженням у 2024 році, аналогічна тенденція простежується й у виробництві овочевої продукції.

Плодові культури вирощують понад 200 сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств, при цьому активно розширюються площі інтенсивних і суперінтенсивних садів, які нині займають близько 9 тис. га, з них майже 1 тис. га оснащено системами крапельного зрошення. Застосування сучасних технологій вирощування та захисту насаджень сприяло зростанню урожайності плодово-ягідних культур у 1,7 раза порівняно з 2012 роком. У 2024 році в Чернівецькій області вироблено 203,8 тис. т плодово-ягідної продукції, що становить близько 10% загальноукраїнського обсягу та забезпечує регіону провідні позиції за валовим збором і рівнем урожайності.

У тваринництві відбуваються негативні тенденції, зокрема продовжується скорочення поголів'я та зменшення виробництва продукції тваринництва.

У Чернівецькій області функціонує мережа племінних господарств, діє чотири племінні господарства молочного скотарства, три – м'ясного напрямку, п'ять – свинарства, шість – вівчарства, одне з вирощування коней, а також два господарства з племінного розведення риби.

Однією з галузей птахівництва, що останніми роками демонструє інтенсивний розвиток, є індиківництво. Чернівецька область вирізняється найвищими темпами росту вирощування індиків в Україні. В регіоні функціонувало 51 спеціалізоване приміщення для вирощування індиків.

Динамічно в Чернівецькій області розвивається риборозведення. Вирощують у ставкових господарствах переважно коропа, товстолоба та карася. З цінних видів риб – лососеві, осетрові, форель райдужну та струмкову. Розведення лососевих та форелі представлене двома напрямками – на м'ясо та на ікру.

Тваринництво стає нерентабельним через зростання собівартості та здорожчання основних засобів виробництва, кормів та енергоносіїв. У 2023 році виробництво молока склало 217,5 тис. тонн (на 27 % менше ніж у 2012), а м'яса — 55,7 тис. тонн (на 18% менше за 2012 р.).

Отже, сільське господарство Чернівецької області характеризується комплексною спеціалізацією, що поєднує рослинництво та тваринництво з переважанням виробництва зернових, олійних культур і плодово-ягідної продукції. Господарства регіону активно розвивають садівництво та овочівництво. У тваринництві область спеціалізується на молочному та м'ясному скотарстві, свинарстві, вівчарстві та птахівництві, зокрема індиківництві.

2.4.5 Купівельна спроможність населення і попит на сільськогосподарську продукцію

Аналіз купівельної спроможності населення Чернівецької області за останні роки демонструє складну динаміку, обумовлену впливом економічних, соціальних і політичних факторів. Загалом тенденція до зниження реальних доходів населення через зростання інфляції, підвищення цін на базові товари та послуги, а також

економічні наслідки пандемії і наслідки повномасштабного вторгнення росії в Україну позначались на купівельній спроможності населення.

Середній рівень заробітної плати в Чернівецькій області залишається нижчим за середній по Україні. У 2021 році середня заробітна плата в регіонах склала близько 10 000 грн, тоді як у 2022 році, при номінальному зростанні до 12 500 грн, реальний дохід зменшився через інфляцію. У 2023 році середній рівень заробітної плати досяг 14 200 грн, але темпи зростання цін на товари та послуги, які в окремі періоди перевищували 20% річних, збільшили реальну купівельну спроможність.

Однією з ключових проблем є значна частка витрат домогосподарств на базові потреби, зокрема харчові продукти, житлово-комунальні послуги та транспорт. У 2023 році понад 60% доходів домогосподарств спрямовувалося на харчування, що є вищим показником, ніж у інших регіонах України. Зростання цін на енергоносії та продукти харчування, такі як хліб, молочні вироби та м'ясо, ще більше посилює цей тиск на бюджети домогосподарств.

Суттєвий вплив на купівельну спроможність має також рівень зайнятості населення. Упродовж останніх трьох років безробіття залишалося на рівнях 9-10%. Велика частина населення працює у сфері сільського господарства, дрібного підприємництва та торгівлі, яка є чутливою до економічних потрясінь. У частині 2023 року працюючого населення області перейшло до самозайнятості або сезонної роботи, включаючи трудову міграцію до країн ЄС.

Одним з найбільш вагомих чинників на органічному ринку є значно дорожча ціна. Різноманітні соціологічні опитування вказують, що найбільш еластичними ціновими коридорами для екологічно чистої продукції є націнка на 10-25% і 25-40%. При цьому респонденти з-поміж усього асортименту (в т.ч. і парфумерно-косметичної продукції) вказують на найбільш актуальні товари – 36% молоко та молочна продукція, 29% – овочі та фрукти, 16% – хлібобулочні й макаронні вироби, 4% – м'ясо та м'ясна продукція, 15% – інша продукція. Домінування продукції сільського

господарства можна пояснити наявністю дефіциту якісної продукції в даних товарних категоріях. Також останнім часом зростає популярність здорового харчування.

2.4.6. Ринок збуту та інфраструктура

Сільськогосподарський ринок Чернівецької області є елементом економіки регіону. До його структури входять оптові та роздрібні ринки, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, а також окремі підприємства, які займаються заготівлею, зберіганням і переробкою сільськогосподарської продукції.

Недостатня фінансова здатність особистих господарств об'єднує можливості для придбання сучасної техніки, високопродуктивної худоби та засобів для переробки продукції. Проблемою є також недостатньо розвинена інфраструктура для заготівлі, зберігання та транспортування сільськогосподарської продукції. Брак належних логістичних центрів і сучасних елеваторів та інших інфраструктурних об'єктів змушує багатьох виробників продавати продукцію одразу після збирання врожаю, часто за заниженими цінами.

Динаміка розвитку ринку органічних продуктів безпосередньо залежатиме від пропозиції та активності виробників і діяльності реалізаторів продукції. Наявність на внутрішньому ринку низькоякісної сільськогосподарської продукції є своєрідним стимулом для споживачів перейти на товари високої якості, що сприяє підвищенню стандартів виробництва та формуванню попиту на конкурентоспроможну продукцію. Наповнений низькоякісними товарами внутрішній ринок, тільки стимулюватиме споживачів активно переходити на товари високої якості.

Сільськогосподарським виробникам формуючи пропозицію таких товарів необхідно оцінити:

- рівень конкуренції на ринку відповідних товарів;
- наявність споживачів та розуміння їхніх запитів;
- можливостей залучення фінансової допомоги.

Виробництво такої продукції дає певні переваги на ринку – підвищує ділову активність та знижує ризик конкуренції, такими перевагами є:

- проходить процес інспекції та сертифікації;
- має кращі смакові та оздоровчі властивості;
- не містить генетично модифікованих організмів тощо (*Чернівецька міська громадська організація «Бізнес-центр», 2013*).

Розвиток кластеризації (в тому числі і шляхом створення кооперативів) є одним із шляхів до покращення ситуації. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи сприяють збуту продукції, об'єднують виробників і забезпечують кращий доступ до ринків, що дозволяє підвищити рентабельність діяльності аграріїв, зменшити витрати на логістику та забезпечити прозоре формування ціни.

Враховуючи специфіку аграрного сектору Чернівецької області, холодильні установки відіграють важливу роль в органічному зокрема та сільському господарстві загалом, оскільки регіон є одним із лідерів на даний час України за валовими зборами плодово-ягідної продукції. Чернівецька область (особливо Дністровський район) має значні площі інтенсивних садів для збереження врожаю яких доцільно використовувати холодильні установки. Найсучасніший метод, що масово впроваджується в області – регульоване газове середовище (РГС/ULO). Холодильні установки не просто підтримують температуру (близько 0 – +2°C), а й інтегруються з системами, що знижують рівень кисню до 1 – 1.5%. Це дозволяє зберігати яблука та груші свіжими до 10-12 місяців, що надважливо для експорту в ЄС та Азію. Найбільша кількість таких холодильників знаходяться в селах Недобоївці, Романківці, Коболчин, Струмок (Дністровського р-ну). Наприклад, у Недобоївцях сформовано кластер - "яблучну агломерацію" з потужностями зберігання понад 90 тис. тонн. Для сільськогосподарських виробників, що займаються вирощуванням малини, лохини та полуниці, холодильні установки виконують дві функції. 1) Pre-cooling (попереднє охолодження). Швидке зниження температури ягоди відразу після збору в полі до +3 – +5°C. Це зупиняє процеси псування ягоди. 2) Шокова заморозка. Використання тунельних або камерних скороморозильних апаратів, де температура сягає -35°C. Це дозволяє зберегти структуру ягоди після розморожування.

Активізація попиту на органічну продукцію стимулює виробників продукції до переходу на екологічно чисте землеробство, що потребує істотних інфраструктурних капіталовкладень.

2.4.7 Біотехнології, селекція та інвестиції

Біотехнології та селекція у Чернівецькій області займають важливу роль у розвитку сільського господарства, зокрема у вдосконаленні сортів сільськогосподарських культур і порід тварин, адаптованих до місцевих умов. Проте застосування цих технологій залишається обмеженим через низький рівень технічного забезпечення та недостатню фінансову підтримку.

В Чернівецькій області зосереджено ряд дослідних установ і агропідприємств, які працюють над покращенням генетичного потенціалу рослин і тварин. Використання методів класичної селекції доповнюється сучасними біотехнологічними підходами, такими як генетична інженерія, методи молекулярної маркерної селекції та мікроклональне розмноження рослин. Однак масштаби цих робіт обмежені через недостатню інтеграцію наукових установ із практичним агровиробництвом і є неприйнятними для органічного способу ведення сільського господарства.

У рослинництві основний акцент робиться на створенні сортів зернових культур, картоплі, овочів і плодово-ягідних рослин, які мають підвищену стійкість до хвороб, шкідників і несприятливих агрокліматичних умов. Чернівецька область, з її унікальними кліматичними умовами, є перспективною для розвитку сортів, адаптованих до змін клімату, особливо посухостійких культур. У селекції тварин акцент робиться на молочному та м'ясному скотарстві, де головним завданням є підвищення продуктивності та покращення якості продукції. Проте використання біотехнологій у тваринництві залишається на початковому рівні.

Важливим чинником розвитку сільського господарства Чернівецької області є вдосконалення селекційної бази, що включає розмноження та впровадження нових сортів зернових, зернобобових і технічних культур, високопродуктивних сортів груші

та горіха грецького, адаптованих до регіональних умов і конкурентоспроможних на міжнародних ринках. Селекційною роботою займаються Буковинська державна сільськогосподарська дослідна станція НААНУ, Придністровська дослідна станція Інституту садівництва та Українська науково-дослідна станція карантину рослин Інституту захисту рослин НААН України, що забезпечують аграрні формування області високоякісним насінням і садивним матеріалом.

Для подальшого розвитку біотехнологій та селекції в Чернівецькій області необхідно розвивати співпрацю між науковими установами, агропідприємствами та міжнародними партнерами. Фінансова підтримка у вигляді грантів та інвестиційних напрямів модернізації обладнання, проведенню прикладних досліджень і підготовці кваліфікаційних кадрів. Створення регіональних центрів з біотехнологій, які спеціалізуються на вирішенні локальних проблем, може стати рушійною у цій сфері.

Чернівецька область має потенціал стати центром розвитку органічного землеробства з акцентом на використання сучасних біотехнологій, що забезпечує конкурентоспроможність її продукції на внутрішньому та міжнародному ринках. Успішна реалізація цих ініціатив сприятиме не лише підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва, а й покращенню екологічної ситуації в регіоні.

Особливо важливою є участь Чернівецької області в програмах транскордонного співробітництва. У рамках Програми транскордонного співробітництва країн Східного партнерства «Україна – Молдова» реалізовано вісім елементів програми із загальним бюджетом 900 тис. євро. Хоча із цих проєктів створювалася культурна, медична та екологічна сфера, частина залучених коштів була спрямована на покращення інфраструктури, важливої для сільського господарства.

За підтримки Спільної операційної програми «Румунія-Україна» Європейського інструменту сусідства в період 2014-2020 років заявникам Чернівецької області подано 33 проєктні заявки із загальним бюджетом 18,7 млн євро. З них значна частина проєктів спрямована на модернізацію прикордонної інфраструктури, полегшує доступ до зовнішніх ринків для агропродукції, розвиток логістичних центрів, створення

кооперативів та підтримку фермерських господарств. Завдяки міжнародним грантовим підтримкам та програмам донорів, у сільськогосподарській сфері області реалізуються такі ключові напрямки:

- у рамках міжнародних проектів в Чернівецькій області створено 11 кооперативів з виробництва сільськогосподарської продукції;
- завдяки грантовим програмам ЄС в регіоні впроваджуються практики органічного землеробства;
- сільськогосподарські підприємства Чернівецької області отримали фінансову підтримку кошти якої мають бути спрямовані на впровадження сучасних технологій розвитку, енергоефективності та управління в сільському господарстві.

Сільськогосподарські виробники Чернівецької області мають можливість користуватися державною підтримкою з пільгового кредитування з програмою «Доступні Кредити 5-7-9%». Такою можливістю у 2023 році скористалось 165 сільськогосподарських товаровиробників.

Також в області діє Комплексна програма підтримки розвитку сільського господарства на період 2023-2027 років. Також ведеться будівництво та модернізація об'єктів тваринництва і переробки: цехів із забою птиці, комбікормового виробництва, пташників та молочнотоварних приміщень у Чернівецькому та Дністровському районах.

У 2023 році за програмою державної підтримки «єРобота» три садівничі господарства області отримали грантову підтримку на закладання яблуневих садів площею 44,68 га. Загальний обсяг фінансування становив 17,9 млн грн. Реалізація проєктів передбачає створення 11 постійних і 447 сезонних робочих місць.

У 2023 році за рахунок інвестицій і власних коштів агровиробників тривала активна розбудова агропромислової інфраструктури області. Введено в експлуатацію овоче- та фруктосховище ФГ «Бояни Глиниця» потужністю 1 тис. т. На завершальній стадії будівництво зерносушильного елеватора СФГ «Урожай» місткістю на 2,2 тис. т у Чернівецькому районі. Продовжується реконструкція та будівництво зерносховищ і

елеваторів, зокрема ТОВ «ЗахідАгро» у м. Вашківці (16 тис. т) та Вадул-Сіретського зернового терміналу, де завершено другу чергу на 30 тис. т і розпочато третю – на 10 тис. т. Реалізуються проекти зі зберігання фруктів, зокрема, стартувало будівництво сучасного фруктосховища ТОВ «ГОЛД РОМІ» на 10 тис. т, триває реконструкція сховищ ПП «Жанна Г» (1 тис. т) і ТОВ «Молодіжна аграрна спілка» (2,4 тис. т).

Прикладом транскордонного співробітництва є проєкт що фінансується ЄС в межах операційної програми «Румунія-Україна-Республіка Молдова 2007-2013», є транскордонна мережа екологічного землеробства «EcoAguNet». Має на меті сприяння покращенню економічної та екологічної ситуації у транскордонних регіонах Ботошани – Ясси – Васлуй -Галаць – Республіка Молдова – Чернівці, через посилення транскордонної співпраці між місцевими фермерами в галузі розвитку екологічного землеробства, в тому числі і ініціювання процесу сертифікації екологічної продукції.

Підтримка міжнародних донорів та участь у грантових програмах створюють перспективи розвитку сільського господарства загалом та органічного зокрема. Продовження роботи в цьому напрямку, розширення співпраці з міжнародними партнерами та залучення інвестицій сприятиме покращенню якості життя в сільській місцевості, збільшенню експорту агропродукції та зміцненню економіки регіону.

2.4.8. Гастрономічний та зелений туризм

Розвиток гастрономічного, зеленого туризму та органічного сільського господарства – це класичний приклад синергії, де кожна галузь підсилює іншу. У сучасному світі ці напрямки не просто співіснують поряд, а формують єдину екосистему сталого розвитку регіону. Гастрономічний та зелений туризм у Чернівецькій області є стратегічними напрямками розвитку: складовими інтегрального потенціалу території. Сукупність природних, культурних, економічних та людських ресурсів, в сукупності створюють унікальну конкурентну перевагу регіону з розвитку даних видів туризму.

Органічне сільське господарство виступає фундаментом, на якому розвиваються вищезгадані види туризму. Органічні ферми можуть постачати

автентичні, чисті продукти (без пестицидів та ГМО), що стають основою локального меню. Зелений туризм (відпочинок у сільській місцевості) стає набагато привабливішим, якщо турист може власноруч зібрати органічні ягоди або побачити, як виготовляється сир на пасовищі.

Наявність сертифікованого органічного господарства підвищує статус туристичної локації. Це дозволяє створювати бренди на кшталт "Добрі газди" або "Органічний шлях", що приваблює платоспроможного споживача. Кожна громада Чернівецької області має свій «смаковий код». Наприклад, на півночі області популярний кукурудзяний малай, у гірських громадах – гуцульська бринза та банош, у селах з великою кількістю румуномовного населення – мамалига з копченостями. Турист, обираючи зелений туризм приїздить до дестинації за спокоєм, а затримується завдяки гастрономічним відкриттям, а органічна складова продукції лише підсилює вагомість обраної подорожі.

Кожен з адміністративних районів має перспективи для розвитку зеленого та гастрономічного туризму на основі використання органічних продуктів. Зокрема, у Вижницькому районі найбільш перспективним напрямком розвитку є традиційне полонинське господарство, де виготовляють органічну продукцію тваринництва ідеально вписується в стандарти "органік". Дністровський район з унікальним мікрокліматом є сприятливим для розвитку гастромаршрутів з куштуванням органічної продукції садівництва, ягідництва, виноградарства та дегустації вин крафтових винарень. Лідерами з органічного виробництва й адаптації продукції до гастротуризму є Глибоцька й Сторожинецька громади Чернівецького району – сироварня «Добрі Газди» та популярна серед туристів равликівська ферма.

Туристи, які обирають відпочинок з акцентом на органічне харчування, керуються не тільки бажанням задовольнити свої гастрономічні бажання, а й керуються безпекою та корисністю для здоров'я. Турист хоче бути впевненим у відсутності хімікатів, антибіотиків та нітратів, відчутти чистий смак (Flavor Authenticity) продуктів. Для сучасного туриста наявність маркування "Organic" або

"Slow Food" є сильнішим магнітом, ніж розкішний інтер'єр готелю. Також варто врахувати й зростання екологічної важливості, так туристам важливо знати, що їхній відпочинок не шкодить природі, а гроші підтримують місцевих виробників (здебільшого фермерів), а не великі агрохолдинги. Емоційна складова туриста підсилюється ще у випадку можливості його участі в процесі приготування їжі – це майстер-клас із варіння баношу, дегустація свіжої гусянки тощо.

2.5. Екологічні передумови та чинники

Екологічні передумови і чинники є обмежувальним та водночас стимулюючим фактором використання інтегрального потенціалу території в органічному сільському господарстві. Зокрема – низький рівень промислового забруднення на відміну від інших областей (Чернівецька область має значні площі екологічно «чистих» земель, що полегшує проходження перехідного періоду сертифікації), висока частка ПЗФ (особливо в гірській місцевості) створює буферні зони навколо органічних ферм, захищаючи їх від пестицидного дрейфу, однак, схилів ділянки потребують особливого захисту, бо надто сприятливі для ерозійних процесів. Органічне господарство (залуження, використання органіки) є інструментом збереження ґрунтів, що є вимогою екологічної безпеки в структурі інтегрального потенціалу території. Під час розміщення тваринницьких комплексів тривалий час вважалося, що атмосферне повітря, ґрунти та водні ресурси мають достатній екологічний запас міцності. Однак практика експлуатації перших великих промислових ферм у приміських районах показала значний негативний вплив на довкілля та умови проживання населення.

Індустріалізація тваринництва, висока концентрація поголів'я, зміна технологій утримання та формування кормової бази зумовили також різке зростання водоспоживання. Вода використовується не лише для напування тварин, а й для санітарної обробки приміщень, приготування кормів та видалення відходів. На сьогодні тваринництво є значним споживачем водних ресурсів. Навіть незначні обсяги неочищених стоків здатні спричинити забруднення водойм і масову загибель риби.

Суттєвим чинником екологічного навантаження є утворення значних обсягів відходів тваринництва та недостатня ефективність технологій їх утилізації. Джерелами забруднення атмосферного повітря виступають тваринницькі приміщення, гноєсховища, відстійники та поля фільтрації. У прилеглих зонах фіксується підвищений вміст пилу, мікроорганізмів що супроводжуються стійкими неприємними запахами, які можуть поширюватися на відстань до 10 км.

2.5.1 Стан земельних ділянок.

Конфігурація сучасних сільськогосподарських ландшафтів (СГЛ) Чернівецької області є результатом тривалої еволюції традиційного природокористування. У структурі сільськогосподарських угідь домінують орні землі, присадибні ділянки, пасовища, сіножаті. Геоморфологічна специфіка регіону – значна розчленованість рельєфу та розвинена річкова мережа – зумовлює дрібноконтурність і мозаїчність СГЛ. Це призводить до виникнення малих за площею, проте складних за морфологічною структурою природно-господарських систем, адаптованих до умов схилених поверхонь та заплавних терас (*Кілінська, 2023*). Найвищий рівень екологічної стійкості демонструють агроландшафти в межах населених пунктів, де приватна форма власності та індивідуальне землекористування сприяють ретельному догляду за ґрунтовим покривом. Водночас масштабні СГЛ перебувають під інтенсивним антропогенним тиском. Надмірна розораність, техногенне ущільнення та механічна деструкція ґрунтових горизонтів дестабілізують природно-господарські комплекси. Попри те, що поліструктурна спеціалізація агросектору сприяє частковій консервації ресурсного потенціалу, регіон залишається вразливим до понад 20 видів екзогенних процесів.

Історично меліоративні заходи були спрямовані на інтенсифікацію рослинництва. Оптимізація агротехнологій та хімізація забезпечували приріст урожайності на 25-50%. Проте надмірне внесення мінеральних добрив спричинило низку негативних процесів. Зокрема, спостерігається прогресуюча деградація гумусового горизонту, а відтак і втрати родючості, забруднення підземних

водоносних горизонтів. Накопичення нітратів, сульфатів та хлоридів у джерелах децентралізованого водопостачання та готовій продукції створює прямі ризики для здоров'я населення, що актуалізує перехід до органічних моделей господарювання як засобу ревіталізації інтегрального потенціалу території (Кілінська, 2023).

Збройна агресія росії проти України кардинально вплинула на ґрунтовий покрив північного сходу, центру та півдня України. Відбувається мілітарна (воєнна) деградація ґрунтів, зокрема, такі види: 1) механічна деградація (активізація ерозійних процесів, зсувів); 2) фізична деградація (погіршення фізичних властивостей ґрунтів, зміна гранулометричного складу, стійкі зміни агрегатного стану, ущільнення); 3) хімічна деградація (погіршення гумусового стану ґрунтів, трофічне виснаження ґрунту, засолення, забруднення); 4) фізико-хімічна деградація (підкислення, підлуження); 5) біологічна деградація (зменшення біорізноманіття і біологічної активності ґрунту, погіршення санітарного стану, токсичність ґрунту); 6) інші напрями впливу на ґрунти та земельні ділянки (Балюк, & Кучер, 2024). У розрізі регіонів України (станом на березень 2023 року) найбільше деградованих ґрунтів унаслідок бойових дій у Донецькій, Харківській, Луганській, Запорізькій та Херсонській областях, це чорноземи звичайні (4 млн.га), південні (2,1 млн га), типові та опідзолені (1,9 млн га), лучні та лучно-чорноземні (0,2 млн. га) ґрунти. Звісно ці території не можуть бути органічно придатними (Балюк, & Кучер, 2024).

Розглянемо окремі позиціїї реалізації Цілей Сталого Розвитку в Україні. Цільовий орієнтир 5 за індикатором 3.1 Цілей Сталого Розвитку (напрямок: "Підтримання вмісту органічної речовини (гумусу) у ґрунтах" (вміст органічного вуглецю (гумусу) у ґрунтах сільськогосподарських угідь (%), встановлений на 2020 рік – досягнення стабільного рівня (не нижче за базовий рівень: Україна - 3,14%) в цілому не досягнуто. Фактичні значення показників щодо дотримання цільового орієнтиру за індикаторами 3.2 та 3.3 цілі 15 «Захист та відновлення екосистем суші» свідчать про необхідність розробки дієвих екологічних заходів для відновлення сільськогосподарських земель. Сільськогосподарські землі Чернівецької області

також потерпають від забруднення важкими металами, пестицидами та залишками хімічних добрив, що накопичилися протягом тривалого часу. Ці чинники разом із прогресуючою ерозією знижують обґрунтування сприяння родючості земель і втрати їх продуктивності.

Для ведення органічного землеробства сільськогосподарські угіддя повинні відповідати певним екологічним вимогам, зокрема береться до уваги рівень їх забруднення. Фахівцями Інституту ґрунтознавства і агрохімії УААН здійснено аналіз еколого-токсологічного стану орних земель України та виділені зони, придатні для вирощування екологічно-чистої продукції та укладена відповідна картосхема (див. рис. 2.6). Згідно неї території орних земель всіх адміністративних районів (адмін-територіальний устрій до 2020 р.) є обмежено придатними для вирощування екологічно чистої продукції (окрім Путильського).

Лабораторно аналітичний аналіз ґрунтів сільськогосподарського призначення проводиться ДУ «Інститут охорони ґрунтів України» кожні п'ять років. Відповідно до останнього дослідження середній вміст гумусу (2,1-3,0 мг/кг ґрунту) мають 66% ґрунтів, низький (1,1-2,0 мг/кг) – 17,7%, підвищений (4,1-5,0 мг/кг) – 13,0%. Також виявлено, що землі області належать до 3-4 груп та від 5 до 8 класів з 47-29 балами по шкалі бонітету. Більш родючі середньоякісні землі третьої групи, 6 класу з потенційною ґрунтовою родючістю 18 ц/га зернових займають 48% площі орних земель – це переважно землі колишніх Кельменецького, Новоселицького, Кіцманського, Заставнівського районів. На землі низької якості четвертої групи 7-8 класів припадє 52% площі с/г угідь і без внесення добрив врожайність зернових культур буде низькою (не більше 12 ц/га). Сучасний стан земель вимагає системного підходу до їх охорони та відновлення. Необхідно активізувати моніторинг якості обґрунтувань для перевірки забруднення важкими металами, радіоактивними ізотопами та залишками хімічних речовин. Для боротьби з ерозією слід впроваджувати обґрунтовано захисні технології, такі як контурна оранка, створення лісосмуги та впровадження рослин для біологічної рекультивації. Змінення

використання хімічних добрив і пестицидів, а також поступовий перехід до органічного землеробства дозволить мінімізувати екологічні ризики.

Важливим кроком є впровадження програми рекультивації земель, що включає біологічні методи очищення, зокрема використання рослин-фіторемедіаторів і спеціальних мікроорганізмів для нейтралізації забруднень. Паралельно з цим необхідно модернізувати систему управління побутовими та промисловими відходами, забезпечуючи їх належну утилізацію або переробку.

Забезпечення екологічної чистоти земель Чернівецької області відкриває перспективи для розширення органічного сільського господарства, що не тільки сприятиме сталому розвитку регіону, але й дозволяє інтегрувати місцевих виробників у міжнародні ринки екологічно чистої продукції. Такий підхід допоможе зберегти земельний потенціал регіону та забезпечити його екологічну стійкість довготривалої перспективи використання в органічному землеробстві.

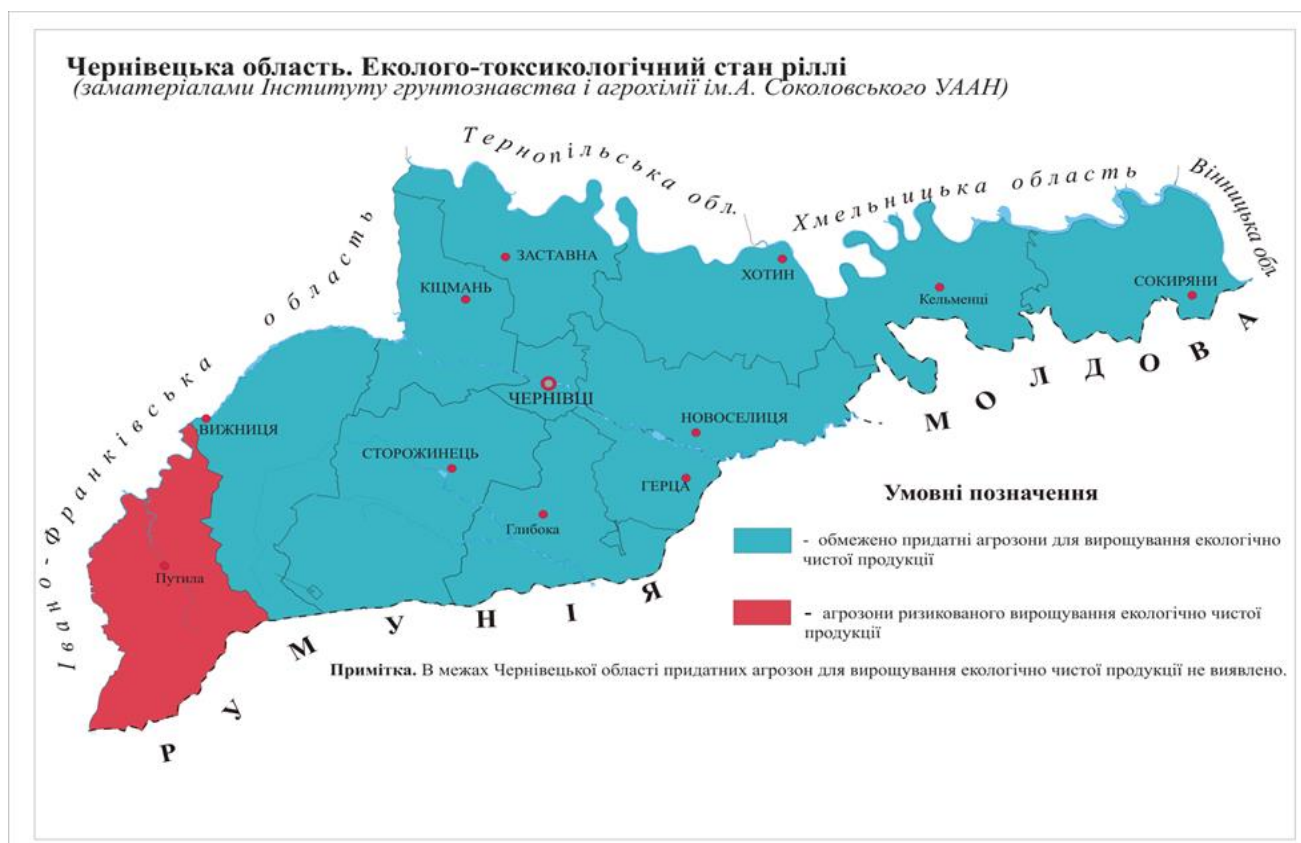

Рис. 2.5. Еколого-токсикологічний стан ґрунтів

2.5.2. Використання мінеральних та органічних добрив

Забруднення земель здійснюється через різноманітні антропогенні чинники, зокрема й використання хімічних добрив і пестицидів. За останні роки використання мінеральних та органічних добрив у Чернівецькій області демонструє нестабільну динаміку, що пов'язано із загальною економічною ситуацією, вартістю добрив, а також змінами в структурі землекористування. Спостерігається зменшення застосування органічних добрив і збільшення використання мінеральних. У 2020-2023 роках відбулось зростання використання мінеральних добрив на одиниці площі. У 2020 році внесення мінеральних добрив становило в середньому 35-40 кг/га, а в 2023 році цей показник знизився до 55-60 кг/га. Це пов'язано зі збільшенням попиту на високоврожайні сорти культури та зростанням ринкових цін на сільськогосподарську продукцію. Водночас висока вартість мінеральних добрив, особливо після початку повномасштабної війни росії проти України, залишається вагомим чинником в діяльності дрібних сільськогосподарських виробників.

Мінеральними добривами оброблено 88,4% усіх посівних площ (88,2 тис. га). У середньому на 1 га обробленої площі вноситься 145 кг діючої речовини. У структурі внесених добрив домінує азот (63% від загальної маси д.р.), що є типовим для інтенсивного землеробства.

У використанні органічних добрив прослідковується негативна тенденція. У 1990-х роках на гектар ріллі в області внесли в середньому 12,7 т органічних добрив, тоді як у 2020 році цей показник скоротився до 4-5 т, а в 2023 році – до 3-4 т. Причини цього явища включають скорочення поголів'я великої рогатої худоби, яка є основним джерелом надходження органічних добрив, а також зменшення кількості особистих селянських господарств, які активно використовують гній.

Органічне удобрення охоплює дуже незначну частину сільськогосподарських земель Чернівецької області – лише 2,8% посівних площ (2,8 тис. га). Основним джерелом є гній с/г тварин (21 034 т) та послід (4 486 т). Найбільш інтенсивно органіку вносять під кукурудзу (27 146 т на 0,8 тис. га).

Найвищий відсоток охоплення органікою мають багаторічні насадження – 19,7% площі, хоча в абсолютних цифрах це лише 330 га.

Аналіз свідчить про значний розрив між використанням мінеральних та органічних добрив у сільському господарстві Чернівецької області. У таблиці 2.4. здійснене узагальнене зіставлення даних показників.

Таблиця 2.4.

Зіставлення основних показників використання мінеральних та органічних добрив.

Показник	Мінеральні добрива	Органічні добрива
Площа обробки	88,2 тис. га (майже все поле)	2,8 тис. га (локальні ділянки)
Відсоток охоплення	88,4%	2,8%
Загальна маса	32 003,9 т (фіз. маса)	36 090 т (натуральна маса)
Пріоритетна культура	ріпак, пшениця, соняшник	кукурудза, соя

Низьке використання органічних добрив впливає на зниження вмісту гумусу в ґрунті та його родючості. Серйозну потенційну небезпеку навколишньому середовищу, передусім землям, культурним рослинам, а через них і людям завдає інтенсивна хімізація землеробства, в тому числі широке застосування сільськогосподарськими підприємствами пестицидів.

З метою розв'язання екологічних проблем землекористувачі області протягом кількох років впроваджують екоінновації поряд із традиційним агровиробництвом. Основний акцент зроблено на ресурсозберігаючих технологіях, які передбачають зменшення використання агрохімікатів майже на 50% та дотримання науково обґрунтованих сівозмін, при збереженні врожайності на рівні традиційних методів. Щороку сільськогосподарські підприємства області засівають до 30 тис. га зернових і технічних культур із застосуванням таких технологій, що становить близько 25% площі ріллі. З них близько 11% припадає на технологію No-till, 10% – mini-till та 5% – strip-till.

В області функціонує Чернівецька обласна фітосанітарна лабораторія (м. Заставна), яка забезпечує власне виробництво біологічних засобів захисту рослин. На базі Української науково-дослідної станції карантину рослин ІЗР НААН

України здійснюються наукові дослідження у сфері органічного землеробства та біологічного захисту рослин. Науковцями установи на основі препаратів БТУ Центру та ТД «Ензим» розроблено власні біопрепарати і технології їх застосування, які пройшли перевірку та впроваджуються у сільськогосподарське виробництво. У межах програми «Біотехнологія» НААН України проводяться дослідження препаратів ІТІ «Біотехніка» та створюються технології біологічного захисту пасльонових і плодово-ягідних культур. Реалізується науковий проєкт із впровадження ґрунтоцентричної технології з використанням біопрепарату «Філозеніт», спрямований на збереження родючості ґрунтів і підвищення ефективності агровиробництва. Крім того, на території установи в с. Бояни створено дослідний сад площею 1,2 га, де застосовуються виключно біологічні системи захисту рослин, що слугує полігоном для випробування біопрепаратів.

Основними проблемами у використанні добрив у господарствах Чернівецькій області є:

- скорочення поголів'я тварин, особливо великої рогатої худоби.
- відсутність системного підходу до удобрення земель, що посилює деградацію ґрунтів і зменшує їх родючість.

Для покращення цієї ситуації необхідно впроваджувати програми стимулювання використання органічних добрив, зокрема шляхом розвитку тваринництва, створення кооперативів для збору та переробки гною, а також застосування біодобрив. Загалом, для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору Чернівецької області необхідно збалансувати використання мінеральних і органічних добрив, зосереджуючись на довгостроковому підвищенні родючості обґрунтувань і збереженні екологічної рівноваги.

2.5.3 Мережа санітарно-епідеміологічного контролю

Чернівецька область має розгалужену мережу установ, які забезпечують санітарно-епідеміологічний контроль, у тому числі структурні підрозділи Держпродспоживслужби. Ця служба відіграє важливу роль у забезпеченні епідемічної безпеки населення, моніторингу санітарного стану об'єктів і навколишнього середовища, а також у захисті прав споживачів. До структури

входять лабораторні центри, які забезпечують проведення досліджень у галузі санітарної, епідеміологічної та ветеринарної безпеки. Лабораторії працюють у Чернівцях, а також у районах області (орієнтовно перевірка 500 об'єктів громадського харчування щороку).

Основні напрями діяльності Держпродспоживслужби включають (*Держпродспоживслужба, 2023*):

- моніторинг санітарного стану об'єктів громадського харчування, навчальних і медичних закладів;
- контроль за якістю харчових продуктів на всіх етапах виробництва та обігу;
- моніторинг якості питної води та стану водопостачання;
- проведення епідеміологічних досліджень і заходів із профілактики інфекційних захворювань;
- нагляд за ветеринарним станом сільськогосподарських тварин;
- контроль за дотриманням санітарних норм на підприємствах харчової промисловості.

Державна установа Інститут охорони ґрунтів (в Чернівецькій області повноваження здійснює Західний міжрегіональний центр) в цьому напрямі здійснює:

- розроблення пропозицій та здійснення єдиної науково-технічної політики у сфері охорони ґрунтів та їх родючості, раціонального використання та екологічної безпеки земель сільськогосподарського призначення, об'єктів довкілля, забезпечення якості продукції, сировини, агрохімікатів;
- моніторингу ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення з метою збору, аналізу і опрацювання інформації про якісний стан ґрунтів та їх ерозійну безпеку, забруднення ґрунтів важкими металами, радіонуклідами, залишковими кількостями пестицидів та агрохімікатів, іншими токсичними речовинами техногенного та природного походження;
- участь у проведенні моніторингу об'єктів довкілля, зокрема, дослідження вмісту залишкових кількостей пестицидів, агрохімікатів, важких металів та радіонуклідів у продукції та сировині, поверхневих водах, призначених

для сільськогосподарських потреб, а також розроблення рекомендацій щодо попередження забруднення цих об'єктів;

- розроблення та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій щодо забезпечення збереження та відтворення родючості ґрунтів, раціонального використання земель сільськогосподарського призначення і застосування агрохімікатів у сільськогосподарському виробництві;
- проведення робіт із сертифікації земель сільськогосподарського призначення, у тому числі при впровадженні органічного землеробства;
- підготовка, за даними агрохімічної паспортизації, експертних висновків щодо відповідності ґрунтів вимогам для надання статусу спеціальної зони з виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування та інші (*Держ. уст. «Інститут охорони ґрунтів України»*).

Висновки до розділу 2

1. Чернівецька область має потужний інтегральний потенціал для розвитку органічного сільського господарства, враховуючи її природні, соціальні, економічні та екологічні передумови і чинники та традиційну орієнтацію на екологічно чисте сільське господарство. В області значна частина земель зберегла низький рівень антропогенного навантаження, що створює сприятливі передумови для органічного виробництва. Проте наявність земель, придатних для органічного землеробства, потребує детального аналізу з урахуванням якості обґрунтувань, рівня їх забруднення, ерозії та інших чинників.

2. Органічне землеробство найбільш перспективне в передгірських і гірських територіях Чернівецької області які характеризуються наявністю бурих гірсько-лісових і дерново-лучних ґрунтів, та при відповідному використанні можуть забезпечити високу якість органічної продукції. Проте рівнинні території, де переважають чорноземи опідзолені та сірі лісові, також мають значний потенціал для органічного землеробства, лише за умови поступового переходу від інтенсивних до екологічно раціональних методів ведення господарства.

3. Розвиток органічного землеробства в області стикається з низькою проблем, серед яких ерозія ґрунтів. Еродовані ґрунти становлять до 59,7% сільськогосподарських угідь, що суттєво впливає на їх продуктивність і знижує можливість використання земель для органічного виробництва. Щорічний змив ґрунтів до втрати гумусу, поживних речовин і пошкодження структури ґрунтів, що ускладнює перехід на органічні технології без попереднього відновлення землі.

4. Демографічна ситуація в Чернівецькій області залишається складною. Поєднання скорочення природного населення, високого рівня міграції, старіння населення та низького рівня тривалості життя, особливо серед чоловіків, створює серйозні проблеми для розвитку регіону. Це позначається на інтегральному потенціалі та видах господарської діяльності в регіоні.

5. Серед чинників, які обмежують розвиток органічного сільського господарства – особливості використання земельного фонду, незначна фінансова підтримка від держави, вплив воєнних дій та інші соціальні фактори.

6. Серед перспектив розвитку органічного землеробства в Чернівецькій області важливо відмітити високий експортний потенціал продукції, зокрема ягід, фруктів, горіхів і меду, які користуються попитом на міжнародному ринку.

7. Інфраструктурні проблеми також стримують розвиток цієї галузі. Недостатня кількість логістичних центрів, переробних підприємств та сертифікаційних організацій ускладнює вихід місцевих виробників на ринки органічної продукції. Крім того, дрібні сільськогосподарські виробники, які є основними виробниками в області, мають обмежені фінансові ресурси для переходу на органічні технології.

8. Для ефективного використання інтегрального потенціалу Чернівецької області, в частині земельних ресурсів, необхідно здійснити комплексний агроекологічний моніторинг земель, забезпечити державну підтримку у субсидіях та дотаціях для товаровиробників, а також створити інформаційно-консультаційні центри, які надають підтримку у впровадженні органічних технологій. Проблемою є недостатній рівень лабораторного контролю за станом ґрунтів, зокрема наявністю залишкових концентрацій пестицидів і важких металів. Це є критичним для

сертифікації земель як придатних для органічного землеробства, оскільки такі аналізи не допускають застосування, чи відповідає вимогам землі до органічного виробництва.

9. Розвиток органічного виробництва може сприяти покращенню екологічної ситуації і збереженню біорізноманіття. Крім того, розвиток гастрономічного чи зеленого туризму, поєднаного з органічним землеробством, може стати додатковим джерелом доходу для місцевого населення.

10. Розвиток органічного землеробства в Чернівецькій області може стати стратегічним напрямком, який не лише підвищить економічну ефективність сільського господарства, а й сприятиме збереженню природного середовища та покращенню якості життя місцевого населення.

РОЗДІЛ 3.

ОРГАНІЧНЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

3.1 Вимоги до ведення органічного сільського господарства

У веденні органічного сільського господарства є чітка ієрархія перевірки дотримання вимог його ведення. Відповідно сформована мережа сертифікованих органів. В Україні також створена така мережа та нормативно закріплена в Законі України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Суб'єктами такої діяльності в Україні є міжнародні сертифікаційні центри та акредитовані органи сертифікації.

Міжнародний сертифікаційний центр (орган іноземної сертифікації) – юридична особа або її представництво, який уповноважений здійснювати аудит та підтверджувати відповідність органічних процесів згідно з іноземними правовими нормами. Обов'язковою умовою його діяльності в Україні є включення до відповідного офіційного Переліку зарубіжних сертифікаторів.

Акредитований орган сертифікації – вітчизняна або іноземна установа (організація, підприємство чи їхня філія), що володіє правом на проведення оцінки та сертифікації органічних методів виробництва та збуту. Статус такого органу підтверджується його наявністю у Державному реєстрі органів сертифікації України. Позитивним результатом проведенням такої оцінки є видача органічного сертифікату.

Органічний сертифікат – офіційне свідоцтво, видане акредитованим контролюючим органом, що слугує юридичним доказом повної відповідності виробничих циклів або процесів обігу товарів чинним нормам законодавства. Цей документ гарантує споживачеві, що кожен етап створення продукту пройшов сувору перевірку на дотримання органічних принципів.

Створений реєстр органів сертифікації – це централізована електронна база даних, що містить офіційний перелік установ, уповноважених здійснювати контроль та підтвердження відповідності процесів виготовлення й реалізації органічних товарів встановленим стандартам.

Перетворення господарства з традиційного на органічне може відбуватися

поступово, спершу вводять органічні методи в усьому господарстві або застосування органічних принципів спочатку в частині його виробничої діяльності. Також запроваджується адаптаційний (перехідний) період, під час якого оператор зобов'язаний повністю впровадити та неухильно дотримуватись стандартів, що регламентують виготовлення, реалізацію та ідентифікацію екологічно чистої продукції.

Вибір видів і сортів для органічного землеробства має ґрунтуватися насамперед на їх здатності ефективно пристосовуватися до конкретних ґрунтово-кліматичних умов регіону та протистояти поширеним хворобам і шкідникам. Для підвищення екологічної стабільності, зменшення залежності від зовнішніх умов, підтримання біорізноманіття доцільно впроваджувати широкий спектр культур і сортів.

Для того, щоб продукція офіційно отримала статус «органічної», угіддя мають пройти період очищення (конверсії). Врожай однорічних культур вважається чистим, якщо перехідний етап розпочався щонайменше за 12 місяців до моменту посіву. Багаторічні насадження, такі як сади та ягідники (крім сіножатей) мають більший термін очікування (18 місяців) до збору першого врожаю. Кормові угіддя та пасовища потребують мінімум річного терміну дотримання стандартів до моменту використання травостою чи продукції з нього.

Стійкість екосистеми в органічному землеробстві базується на двох основних правилах: 1) динамічна зміна культур: впровадження багатокomпонентних сівозмін, що обов'язково включають сидерати («зелені добрива»), бобові культури та рослини з глибокою стрижневою кореневою системою; 2) безперервне покриття – мінімізація періодів «голого» ґрунту шляхом вирощування покривних культур, що запобігає ерозії та вимиванню поживних речовин.

Замість хімічних пестицидів органічне сільське господарство використовує комплексний підхід. Зокрема, генетичний вибір полягає у використанні сортів рослин, що мають природний імунітет до місцевих хвороб та шкідників. Створення «островів безпеки» для корисних комах та птахів (живоплоти, зони з первісною рослинністю, екологічні буферні смуги). Технологічний контроль може

здійснюватися за рахунок механічної культивуації, термічної обробки бур'янів, використання світлових та звукових пасток. Також можна залучати використання ентомофагів (хижих комах), та препаратів на основі мінерального борошна, рослинних екстрактів та біодинамічних сумішей. Допускається мульчування ґрунту, вчасне сінокосіння та контрольований випас тварин.

Сформовані й чіткі стандарти органічної переробки. Переробні підприємства мають суворо дотримуватися принципів чистоти та автентичності продукту. Принцип ізоляції полягає у тому, що виробничі процеси органічних та неорганічних ліній повинні бути розведені або у часі (різні зміни), або у просторі (різні цехи). Це критично важливо для запобігання випадковому змішуванню чи контамінації. Пріоритет віддається сировині органічного походження. Мікробіологічні культури, дріжджі та ензими мають вирощуватися на субстратах, що відповідають екологічним вимогам. Методи обробки обираються так, щоб зберегти нативну поживну цінність продукту. Використання харчових добавок та допоміжних речовин зведено до технологічного мінімуму.

В органічному тваринництві основний принцип полягає у розведенні здорових тварин високого рівня продуктивності з обов'язковою відмовою від використання синтетичних добавок, антибіотиків і ГМО, а також з використанням природних пасовищ. Якщо худоба чимось хворіє, в лікуванні використовують фітотерапевтичні речовини та гомеопатичні препарати. Застосування хімічно синтезованих алопатичних ветеринарних лікувальних препаратів чи антибіотиків дозволено лише за призначенням ветеринара у випадку загрози життю тварини. Категорично заборонено використовувати гормони росту та синтетичні амінокислоти для прискорення набору ваги. Перевагу віддають природному способу розведення, хоча прийнятне й штучне запліднення тварин.

Господарства, які практикують традиційне сільське господарство, але переходять на органіку, повинні спочатку пройти період конверсії, який триває мінімум два роки, перед тим як продавати сільськогосподарську продукцію під маркою екологічної продукції. В разі якщо вони бажають виробляти як екологічну,

так і традиційну продукцію, вони повинні чітко розділити ці два види діяльності, під час кожного етапу виробництва.

Сільськогосподарські виробники та переробники, мають дотримуватися специфічних правил, зазначених в законодавстві Європейського Союзу. Під час діяльності вони повинні проходити інспекцію у відповідних контролюючих органів ЄС, з метою дотримання діючого законодавства щодо екологічної продукції.

Символіка екологічного сільського господарства країн ЄС використовується для доповнення етикетування та підвищення рівня розпізнання споживачами екологічних продуктів харчування та напоїв. Таким чином, споживачі які придбали продукти які носять символіку ЄС, можуть бути впевнені що:

- як мінімум 95% інгредієнтів продукту були вироблені за методом екологічного виробництва;
- дотримано правила офіційної процедури інспекції;
- продукція напряму походить від виробника або переробника, у запломбованій упаковці;
- товар має назву виробника, переробника або продавця та назву або код органу контролю та сертифікації.

Виробники, переробники та імпортери, які включені в систему екологічного сільського господарства повинні дотримуватися правил щоб використовувати символіку та етикетку ЄС або еквівалентну національну ідентифікацію. Цей контроль проводять на кожній стадії екологічного виробництва та розповсюдження щоб споживач мав би впевненість що придбав екологічні продукти, вироблені та перевірені у відповідності з чіткими європейськими правилами.

3.2 Виробництво органічної сільськогосподарської продукції

Виробництво органічної сільськогосподарської продукції здійснюється в кількох напрямках:

- органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво);
- органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво);
- органічне грибівництво (у тому числі вирощування органічних

дріжджів);

- органічна аквакультура;
- виробництво органічних морських водоростей;
- виробництво органічних харчових продуктів (у т. ч. органічне виноробство);
- виробництво органічних кормів;
- заготівля органічних об'єктів рослинного світу (ЗУ № 2496-VIII, 2018).

Відповідно до ЗУ «Про основні принципи та вимоги до органічного господарства...» зазначено: «Органічне рослинництво – виробництво, пов'язане з вирощуванням культурних рослин, а також заготівлею об'єктів рослинного світу із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (ЗУ № 2496-VIII, 2018).

Під органічним тваринництвом розуміємо – виробництво, пов'язане з утриманням, розведенням свійських тварин та продукції тваринного походження.

Заготівля органічних дикоросів – специфічний вид діяльності, що охоплює збір та первинне оброблення з метою продажу дикорослих рослин, грибів та водоростей. Така діяльність визнається органічною лише за умови дотримання регламентів щодо збирання та маркування, встановлених чинним законодавством.

Органічне рибництво (аквакультура) – галузь органічного господарювання, що зосереджена на контрольованому відтворенні, вирощуванні та догляді за гідробіонтами. Увесь життєвий цикл об'єктів аквакультури при цьому має суворо відповідати екологічним регламентам щодо органічного виробництва та обігу продукції. В процесі функціонування вищезгаданих напрямів органічного виробництва здійснюється виробництво органічного продукту, маркування органічної продукції, а органічне поголів'я споживає органічні корми тощо.

Органічний продукт – результат аграрного виробництва, що включає продовольчі товари та корми для тварин, отримані виключно шляхом дотримання органічних стандартів. Це продукція, яка пройшла повний цикл контролю від сировини до готового до реалізації виробу. Все органічне насіння і садивний матеріал мають бути розмножені відповідно до вимог законодавства у сфері

органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Органічне поголів'я (тварини) – сільськогосподарські тварини, птиця, а також корисні комахи (наприклад, бджоли), які були народжені/виведені та вирощені згідно з принципами вільного випасу та органічного тваринництва.

Органічний харчовий продукт – харчовий продукт, отриманий в результаті органічного виробництва (ЗУ № 2496-VIII, 2018).

В європейських країнах спостерігається стала тенденція до збільшення площ с/г угідь залучених в органічному господарстві, так за період з 2013 по 2023 роки даний показник зріс з 11,3134 до 20,103 млн.га. (більше ніж на 50%), що суголосно меті щодо збільшення частки органічних земель до 2030 року до 25% від площі усіх земель с/г призначення. Загальна площа земель під органічним виробництвом у 2023 році в Європі становила 20,1 млн. га (10,8% від усіх угідь). Франція за зазначений період збільшила площі майже втричі (з 1,06 млн га до 2,8 млн га), а Іспанія закріпила лідерство з показником 2,99 млн га. (див табл 3.1.).

Таблиця 3.1.

Основні показники розвитку органічного сільського господарства по країнах Європи

№	Країна	Площа сільгоспугідь залучених у органічне землеробство (тис.га)		Частка від загальної площі сільгосп- угідь (%)		Кількість підприємств органічного сільського господарства		Ринкова частка органічної продукції у валовій продукції (%)	
		2013	2023	2013	2023	2013	2023	2013	2023
1	Австрія	526,7	701,2	19.5	27.4	21 810	26 251	6.5	12.3
2	Бельгія	59,2	104,0	4.3	7.6	1 274	2 638	1.6	4.0
3	Данія	181,0	303,6	7.0	11.4	2 627	3 960	8.0	11.8
4	Фінляндія	206,2	311,5	9.0	13.7	4 215	4 236	2.0	1.9
5	Франція	1 060	2 800	3.9	10.4	23 135	61 167	2.5	6.0
6	Німеччина	1 060,7	1 945	6.4	11.8	23 271	36 536	-	6.5
7	Греція	383,6	1 541	4.6	17.2	21 986	58691	4.5	0.3
8	Ірландія	52,8	179,9	1.2	3.9	1 639	4 076	1.0	3.0
9	Італія	1 317,2	2 456	10.0	19.8	52 383	84 191	5.0	3.5

10	Люксембург	4,4	9,2	3.4	8.8	212	161	3.2	8.2
11	Нідерланди	49,0	81,5	2.5	4.5	1 366	2110	3.0	3.8
12	Португалія	233,0	800	7.0	20	3 132	16 028	0.2	-
13	Іспанія	1 621,9	2 992	6.5	12.5	32 195	57 430	2.5	3.8
14	Швеція	501,5	597,2	16.3	19.0	4 000	4800	11.5	8.2
15	Велика Британія	575,0	498	3.5	2.9	6 100	5 230	4.0	3.0
16	Болгарія	56,3	147,8	1.13	2.9	6 000	4438	1.0	2.0
17	Хорватія	40,7	119,9	2.59	8.1	1 609	6 274	-	-
18	Кіпр	6,8	10,5	4.0	8.0	900	1515	-	-
19	Чеська Республіка	494,0	595,2	11.7	16.8	3 926	5 345	1.0	1.6
20	Естонія	153,4	227,7	16.3	23.0	1 553	1 968	-	4.6
21	Угорщина	140,0	320,3	2.5	6.4	1 700	5 910	0.9	1.0
22	Латвія	195,7	299	10.8	15.2	3 496	3 379	1.0	1.5
23	Литва	166,5	244,4	5.8	8.25	2 586	2576	1.0	-
24	Мальта	0,04	0,08	0.06	0.6	25	25	0.3	-
25	Польща	669,9	636	4.0	4.3	26 598	22 400	-	0.6
26	Румунія	300,0	780	2.5	5.8	16 000	12 598	0.9	0.5
27	Словенія	38,7	46,2	8.8	11.4	2 232	3 864	0.9	-
28	Словаччина	53,2	261,1	4.2	13.7	1 875	1189	0.9	-
29	Албанія	0,7	0,8	0.1	0.1	46	150	0.6	0.9
30	Боснія та Герцеговина	0,3	2,5	0,1	0.14	25	90	0.6	0.8
31	Македонія	3,2	4,2	0.4	1.17	416	888	0.6	0.9
32	Чорногорія	3,0	4,0	0.6	1.6	160	483	0.4	0.7
33	Туреччина	769,0	310,6	2,6	1	60 797	42 189		
34	Сербія	8,2	29,0	0.23	0.85	1 281	525	0.6	0.9
35	Ісландія	8,2	-	0.4	-	39	30	-	-
36	Ліхтенштейн	1,1	2,3	31	44.6	35	40	-	-
37	Норвегія	50,1	41,1	5.1	4.2	2 590	3 913	1.2	-
38	Швейцарія	129,0	190	12.7	18.2	5 884	7 896	6.9	11.6
39	Андорра	0,004	-	0.0	-	1	-	0.9	-
40	Молдова	51,7	60	2.87	1.17	59	141	3.18	1.7
41	Україна	142,0	471,2	0.6	1.1	325	383	0.2	-

Високі темпи зростання спостерігаються у Греції (з 383,6 тис. га до 1,54 млн га). Україна, попри війну, демонструє високі темпи інтеграції в органічний сектор. Найвища частка земель від загальної площі с/г угідь в Ліхтенштейні – 44,6%, Австрії – 27,3%, Естонії – 23% та Португалії – 20% (див. табл 3.1). Велика Британія, Польща та Норвегія є винятками із загальної європейської тенденції, у них площі с/г земель під органічним землеробством не суттєво, але скоротились. Такий спад може бути пов'язаний зі зміною системи сертифікації, зменшенням субсидій або економічною нестабільністю. У Туреччині ж після 2013 р. фінансова підтримка органічного сектору була скорочена або переорієнтована, що зробило органічне виробництво менш привабливим для фермерів, а відтак зменшення площ з 2,6 до 1%.

У період 2013-2023 роки кількість підприємств-виробників органічної сільськогосподарської продукції в Європі зростає з 339,6 тис. до 495,9 тис. підприємств, що свідчить про загальне розширення органічного сектору. Найсуттєвіше зростання чисельності таких підприємств зафіксовано у Франції, Італії, Іспанії, Греції, Португалії та Німеччині. Водночас у Туреччині, Польщі, Румунії, Великій Британії, Болгарії та Сербії спостерігалось скорочення кількості підприємств порівняно з 2013 роком. Країни з невеликою кількістю органічних господарств у 2013 р. (Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Молдова) здебільшого продемонстрували поступове зростання. Україна також характеризується помірним збільшенням кількості органічних виробників.

Зазначені у табл. 3.1. статистичні показники щодо ринкової частки органічної продукції у валовій продукції країн свідчать, що в 2013-2023 рр. у більшості країн спостерігається її зростання, що вказує на посилення ролі органічного сектору в аграрній економіці. У низці країн частка органічної продукції зростає в 1,5-3 рази (наприклад, з 1,6 до 4,0 %, з 2,5 до 6,0 % і т.д.), що свідчить про розширення органічного виробництва та зростання попиту. Поряд із країнами зі стабільним приростом є держави, де ринкова частка органічної продукції зменшилася (наприклад, з 4,5 до 0,3 % і т.д.), що може свідчити про структурні зміни у виробництві, втрату ринків збуту або ослаблення державної підтримки. У деяких країнах у 2023 році даний показник залишився на такому ж низькому рівні. Загалом

за період 2013-2023 рр. спостерігається позитивна тенденцією до зростання, але з істотними відмінностями між країнами, що підкреслює залежність розвитку органічного сектору від наявних економічних умов і державної політики.

На рис. 3.1. показана карта-анаморфоза країн Європи, створена на основі показника площ відведених під виробництво органічної продукції. Особливість даного зображення полягає у тому, що її масштаб, а відповідно й площа країни трансформується в залежності від величини характеристики явищ на вихідній карті. В даному випадку площі європейських країн є пропорційними відповідній величині площі відведених під виробництво органічної сільськогосподарської продукції, які закладені в основу показника анаморфози.

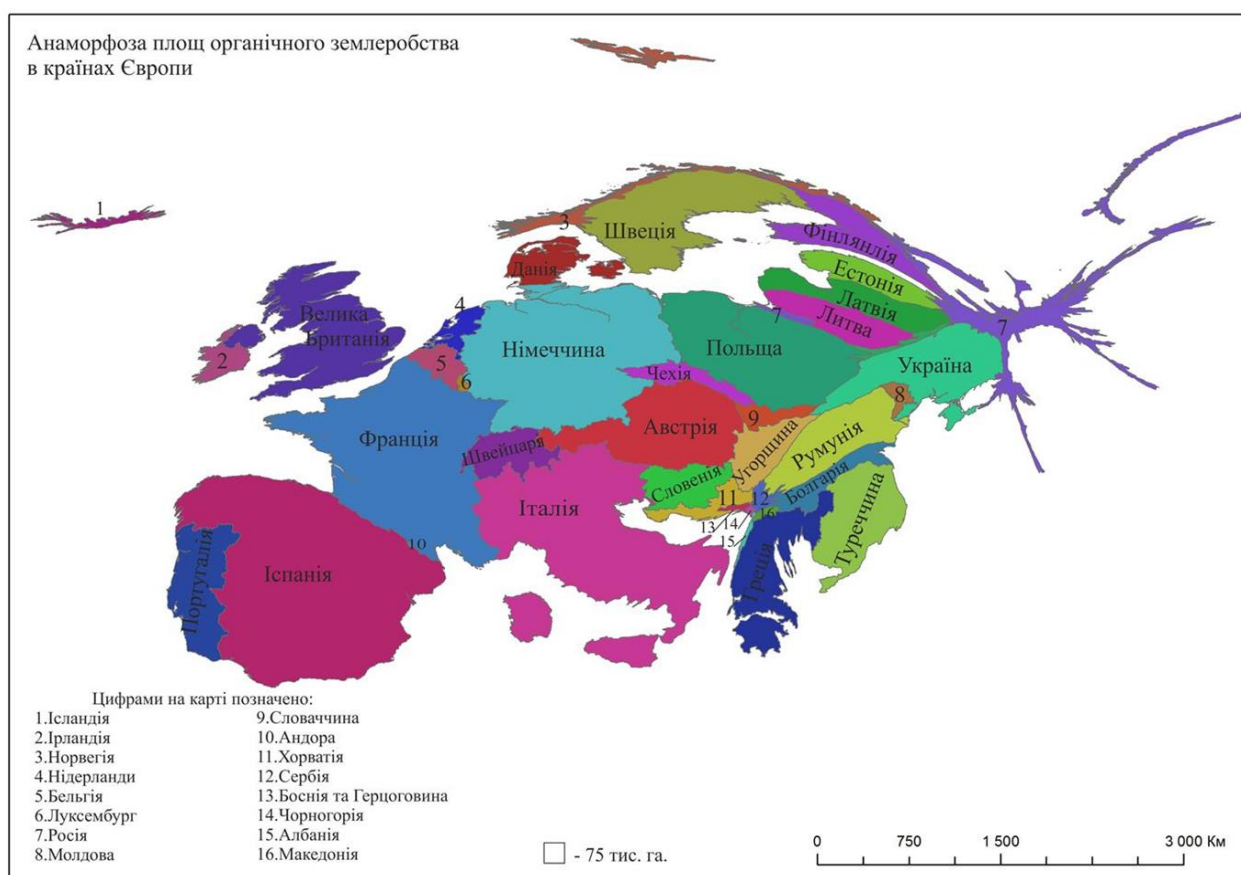

Рис. 3.1. Анаморфоза площ органічного землеробства в країнах Європи

Ринок органічної продукції в країнах Європи у 2023 році має тенденцію до зростання, та становить 3,0% приросту до попереднього року. До країн з найбільшим ринком органічної с/г продукції належать Німеччина (6,1 млрд. євро) та Франція (12,1 млрд. євро). Найбільше на органічну продукцію витрачають у

Швейцарії (468 євро/рік) та Данії (365 євро). Данія залишається світовим лідером за часткою органічних продуктів у загальному споживчому кошику (11,8%).

Як зазначалось, у низці країн, зазвичай це досить великі, розвинуті в аграрному напрямі країни Європи, спостерігається зростання кількості переробників органічної продукції. В окремих країнах зафіксовано скорочення або стагнацію кількості переробників, що може бути пов'язано з концентрацією бізнесу та переорієнтацією на експорт сировини. Виразною тенденцією є різке зростання кількості імпортерів у більшості країн, особливо між 2013 і 2023 роками, у багатьох випадках у 3-10 разів (див табл 3.2.). Це свідчить про зростання внутрішнього попиту на органічну продукцію, розширення міжнародної торгівлі органікою, інтеграцію національних ринків у європейські та глобальні мережі постачання.

З початку 2000-х років чисельність операторів ринку органічної продукції в Україні поступово зростала. За період 2002-2012 роки їх чисельність збільшилась з 31 до 164 відповідно.

Таблиця 3.2.

Органічні виробники, переробники та імпортери

№	Країна	Кількість підприємств органічного с/г		Переробники		Імпортери	
		2013	2023	2013	2023	2013	2023
1	Австрія	21 810	25530	2393	2367	14	91
2	Бельгія	1 274	2 638	861	1880	58	353
3	Данія	2 627	3 960	760	1074	-	126
4	Фінляндія	4 215	4 236	665	399	51	86
5	Франція	23 135	61 167	8957	43097	137	755
6	Німеччина	23 271	36 486	9146	22303	308	1884
7	Греція	21 986	58691	1555	1581	4	52
8	Ірландія	1 639	4 076	193	194	33	212
9	Італія	52 383	84 191	10860	24800	260	573
10	Люксембург	212	163	64	83	2	5
11	Нідерланди	1 366	2073	1088	1172	-	500
12	Португалія	3 132	16238	437	1245	2	65
13	Іспанія	32 195	57 799	2842	6149	112	594
14	Швеція	4 000	4878	762	950	248	295

15	Велика Британія	6 100	-	2079	2044	75	216
16	Болгарія	6 000	4438	92	383	3	105
17	Хорватія	1 609	6 274	181	421	34	8
18	Кіпр	900	1515	66	91	3	39
19	Чехія	3 926	5 345	471	942	89	340
20	Естонія	1 553	1 968	84	170	10	34
21	Угорщина	1 700	5 983	254	479	15	40
22	Латвія	3 496	3 379	59	395	6	10
23	Литва	2 586	2576	108	174	3	0
24	Мальта	25	34	10	8	11	32
25	Польща	26 598	22 400	407	710	46	331
26	Румунія	16 000	13413	100	278	1	56
27	Словенія	2 232	3 864	193	234	9	72
28	Словаччина	1 875	1719	48	161	2	63
29	Албанія	46	150	27	59	4	5
30	Боснія та Герцеговина	25	90	8	-	-	-
31	Македонія	416	888	15	17	2	5
32	Чорногорія	160	483	1	25	-	5
33	Сербія	1 281	525	32	146	24	68
34	Туреччина	60 797	42 189	118	1070	35	74
35	Ісландія	39	-	26	-	-	8
36	Ліхтенштейн	35	40	-	-	2	-
37	Норвегія	2 590	1939	507	556	72	133
38	Швейцарія	5 884	7 896	-	-	-	717
39	Андорра	1	-	-	-	74	-
40	Молдова	59	141	-	-	-	3
41	Україна	325	383	59	70	41	-

В Україні найбільше стрімке зростання відбулось у 2003 році (з 31 до 69 операторів), надалі спостерігається поступова щорічна динаміка зростання кількості операторів. У 2013 р в Україні прийняли ЗУ «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». У 2014-2015 рр. експорт органічної сировини до ЄС став надзвичайно вигідним через нестабільність української гривні та це стимулювало фермерів масово проходити сертифікацію

сільськогосподарської продукції. Починаючи з 2015 р до ринку з виробництва органічної сільськогосподарської продукції долучаються середні й великі агрохолдинги. Пік зростання чисельності операторів припадає на 2018 рік – 635 операторів. Роки пандемії COVID-19 призвели до зменшення чисельності до 549 одиниць та у 2021 р відбулась стабілізація на рівні 528 операторів, однак у 2022 році з повномасштабним вторгненням росії в Україну відбулось різке падіння через окупацію територій та бойові дії (рис. 3.2). Загальна кількість операторів на початок 2024 року становила 462, з яких 380 - сільськогосподарські виробники.

Найбільша площа сільськогосподарських земель з органічним статусом у 2021 році була розташована в Тернопільській, Херсонській та Житомирській областях, які вирізняються високим рівнем розвитку аграрного виробництва. Однак, станом на 31.12.2022 року, площа с/г земель з органічним статусом у цих областях зменшилась. Зокрема, у Тернопільській області з 61594 га до 2080 га, тобто на 94%, у Херсонській – на 47%, з 54922 га до 29250 га. (Тіміш, 2024).

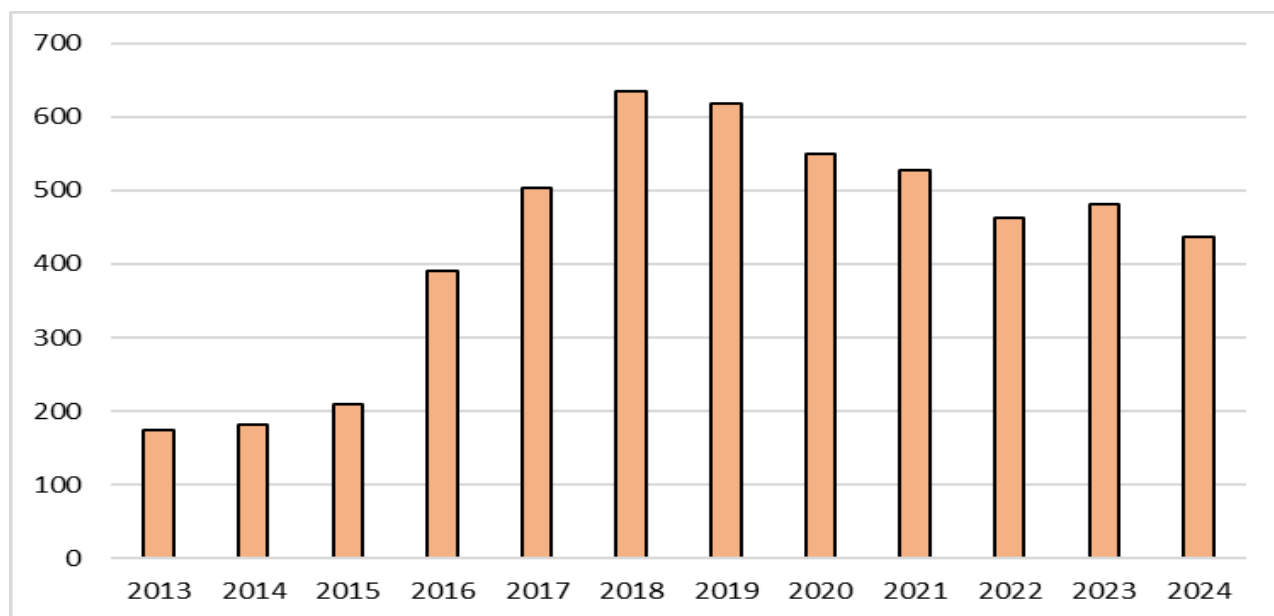

Рис. 3.2. Динаміка чисельності органічних операторів в Україні (од.)

Зменшення фонду земель з органічним статусом зазнали Черкаська область (з 36083 га до 49 га), Чернівецька – з 190 га до 0 га, Івано-Франківська – з 778 га до 341 га та Львівська – з 11701 га до 2320 га). Органічних сільськогосподарських земель спостерігалось у Запорізькій (з 16577 га до 24747 га), з 14841 га до 18362 га у Дніпропетровській та з 3669 га до 3790 га у Харківській областях (Тіміш, 2024).

Загальна площа сільськогосподарських земель (органічних і перехідного періоду) в Україні становила 263,6 тис га (0,6% від загальної площі земель с/г призначення), зокрема площі земель з органічних статусом – 246,1 тис га, площа с/г угідь перехідного періоду – 17,5 тис га. (Тіміш, 2024). Розподіл органічних земель є нерівномірним. Найбільші площі зосереджені в декількох регіонах: Одеська обл. – 40 831 га, Житомирська – 36 796 га, та Запорізька – 32 072 га, (сільськогосподарських земель органічних і перехідного періоду). До областей з високим показником (10 – 30 тис. га) належать Херсонська, Полтавська, Дніпропетровська, Рівненська, Хмельницька, Кіровоградська. До областей з найменшими площами належать Сумська, Чернівецька та Івано-Франківська. Дані відсутні по Донецькій, Луганській областях та АР Крим. (див табл. 3.3)

Таблиця 3.3.

Площа сільськогосподарських земель органічного і перехідного періоду в розрізі областей України. (Тіміш, 2024).

Області	Загальна кількість операторів, од.		Площа сільськогосподарських земель				Питома вага площ земель з органічним статусом, %		Зміна площ с/г земель з органічним статусом, % до 2021 р.
			Загальна площа с/г земель (органічних і перехідного періоду), тис га		У тому числі площа с/г земель з органічним статусом, тис га				
			2021	2022	2021	2022			
АР Крим	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Вінницька	52	52	2,8	2,75	2,69	2,62	95,19	95,1	97,22
Волинська	27	20	10,7	5,18	4,97	5,15	46,33	99,44	103,74
Дніпропетровська	24	24	18,5	18,45	14,84	18,36	80,07	99,52	123,72
Донецька	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Житомирська	26	24	38,7	36,80	37,73	36,08	97,57	98,05	95,63
Закарпатська	13	10	1,03	1,60	1,03	1,57	100,0	97,88	151,45
Запорізька	17	12	44,1	32,07	16,58	24,76	37,57	77,16	149,29
Івано-Франківська	16	14	0,8	0,35	0,78	0,34	97,13	97,15	43,83
Київська	73	68	7,4	9,38	7,26	7,03	97,79	75,0	96,91

Кіровоградська	6	5	13,17	11,83	13,09	11,83	99,41	99,97	90,37
Луганська	5	1	0	0	0	0	0	0	0
Львівська	27	21	11,75	2,38	11,70	2,32	99,61	97,6	19,83
Миколаївська	22	23	1,65	1,60	0,42	0,44	25,23	27,6	105,76
Одеська	37	40	36,26	40,83	34,35	38,73	94,74	94,85	112,74
Полтавська	31	33	31,59	24,26	28,87	24,17	91,40	99,61	83,70
Рівненська	22	18	20,36	18,18	19,16	17,77	94,12	97,77	92,75
Сумська	14	17	0,09	0,05	0,09	0,05	100,0	100,	58,82
Тернопільська	11	8	61,64	2,08	61,60	2,08	99,93	100,	3,38
Харківська	19	16	3,77	3,81	3,67	3,79	97,24	99,53	103,30
Херсонська	40	14	61,66	29,41	54,92	29,25	89,06	99,45	53,26
Хмельницька	17	18	10,69	10,67	10,62	10,66	99,34	99,93	100,41
Черкаська	17	12	36,13	2,64	36,08	0,04	99,86	1,86	0,14
Чернівецька	4	3	0,19	0,19	0,19	0	100,0	0	0,00
Чернігівська	8	9	10,22	9,12	9,64	9,09	94,38	99,74	94,29
Разом	528	462	423,3	263,6	370,27	246,13	87,47	93,36	66,47

Аналіз землекористування під органічним виробництвом (табл. 3.3), дає підстави виділити дві головні тенденції розвитку органічного землеробства: 1) Зменшення основних показників щодо органічного землеробства. Незважаючи на зростання питомої ваги площ с/г земель з органічним статусом в цілому по країні у 2022 році на 5,89 % порівняно з показником 2021 року, загальна площа с/г земель з органічним статусом за цей період зменшилась майже на 34%; 2) Зміна географії концентрації операторів та розташування органічного виробництва. Так, найбільша концентрація кількості операторів у 2021 та 2022 роках спостерігалась у Київській області, що пов'язано зі статусом її як столичного регіону, в якому зосереджено найбільшу кількість споживачів органічної продукції. В цілому в 14 регіонах України було сконцентровано 80% операторів, серед яких явними лідерами за питомою вагою операторів у їх загальній чисельності (понад 5%) є такі області: Київська (13,83%), Вінницька (9,85%), Херсонська (7,58%), Одеська (7,01%), Полтавська (5,87%). Проте, вже у 2022 році на тлі загального зменшення операторів органічної продукції, лідерські позиції перерозподілились: Київська (14,72%),

Вінницька (11,26%), Одеська (8,66%), Полтавська (7,14%), Житомирська (5,19%), Дніпропетровська (5,19%) області (Тіміш, 2024).

Значна кількість операторів не завжди означає найбільшу площу, що свідчить про переважання дрібніших сільськогосподарських підприємств, або обрання за напрям спеціалізації виробничого типу не пов'язаного з безпосереднім землекористуванням, зокрема Київська область з-поміж операторів є лідером, однак за площею сільськогосподарських земель посідає 8 позицію (див. табл. 3.3.).

У розрізі адміністративних районів лідером за чисельністю операторів органічного ринку є Жмеринський район Вінницької області – 22, Кременчуцький Полтавської області – 13 та Шепетівський Хмельницької області – 11. (рис. 3.4., Додаток А). Значна частина операторів зосереджена в районах Вінницької, Полтавської, Черкаської та Житомирської областей, це пояснюється тенденцією до переміщення з півдня через війну та окупацію до центральних регіонів. Високі показники Шепетівського, Луцького та Камінь-Каширського районів свідчать про стабільний розвиток органічного виробництва на заході України, що зручно в плані логістики (експорт до країн ЄС) та також безпеки.

Організаційні форми операторів, що виробляють органічну сільськогосподарську продукцію в Україні є семи основних видів. Найбільш поширеною серед них є: товариство з обмеженою відповідальністю, такими є 135 суб'єктів господарювання, що становить 46% від загальної кількості.

Фізичні особи підприємці – друга за популярністю організаційна форма в органічній сфері України – 102 суб'єкти, що становить майже 35%.

Селянські (фермерські) господарства також обирають органічне господарювання а як основний (часто єдиний) вид діяльності – таких у 2025 році – 36 од. (12%). Значно менша кількість приватних підприємств – 11 од, сільськогосподарських кооперативів – 4 та акціонерних товариств 10.

Водночас, саме ця категорія господарств може стати ядром перспективних кластерних об'єднань. Це ж стосується і трьох суб'єктів органічного сектору науково-освітнього профілю – Панфілівської дослідної станції Національного наукового центру «Інститут землеробства Національної академії аграрних наук»,

Липковатівського аграрного коледжу (Харківська область) і Сумського національного аграрного університету.

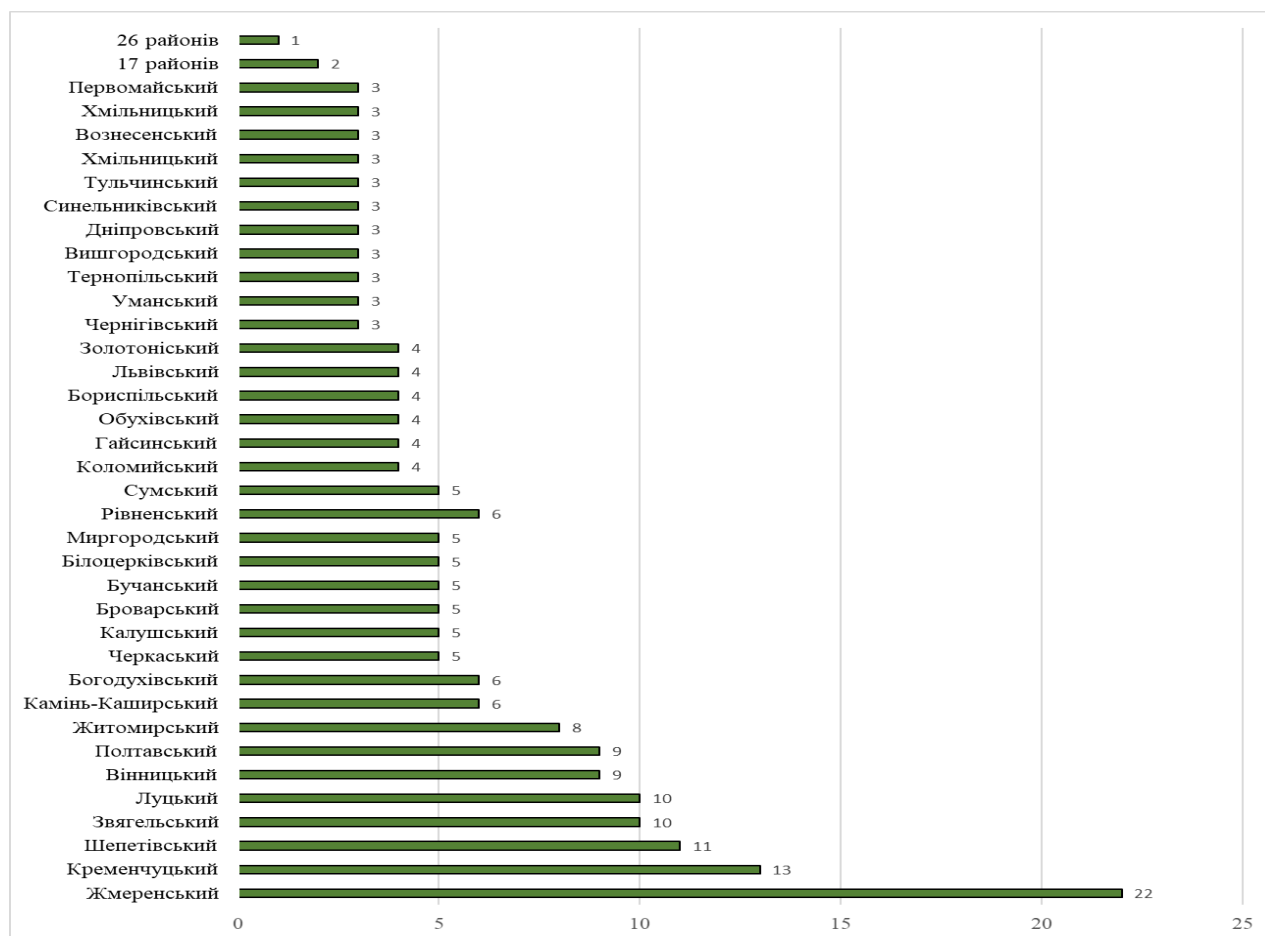

Рис.3.3.Оператори органічного ринку в розрізі адміністративних районів України (одиниць)

Повномасштабне вторгнення вплинуло на стан багатьох галузей національного господарства зокрема на агропромисловий комплекс та органічне виробництво. Значні засмічення територій залишками військової техніки, забруднення ґрунтів, атмосферного повітря та водних об'єктів – умови в яких зараз функціонує сільське господарство країни. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), в Україні з моменту великої війни площа деградованих земель зросла на 13% (*Panday, D. et al., 2024*). Сьогодні сільгоспвиробники не мають доступу до 140 тис. га, або 30% земель які використовувались для органічного землеробства. Це землі які вилучені з обігу через мінування, на яких ведуться військові дії або перебувають у тимчасовій окупації. Ряд підприємств призупинили свою діяльність

і відповідно це вплинуло на ринкову кон’юнктуру та призвело до здорожчання органічної продукції (Тіміш, 2024).

Виявлені тенденції щодо змін у органічному землеробстві внаслідок воєнної агресії росії можна пояснити процесами втрати сільськогосподарських угідь, масової зовнішньої міграції населення із різних регіонів України, що й позначилось на значному скороченні в них розвитку аграрного органічного виробництва. Органічний сектор України, наразі потерпає від російського вторгнення. Найбільш вираженою є ця проблема в східних регіонах (Додаток Б). Значна частина східних областей знаходяться в районах ведення бойових дій або під окупацією, зокрема в Херсонській обл. – близько 81,5 тис. га, в Запорізькій обл. – близько 44,5 тис. га, у Харківській обл. – близько 4 тис. га, у Чернігівській обл. – близько 10 тис. га (Тіміш, 2024).

Воєнні дії на території України вже призвели до забруднення 5 млн. га сільськогосподарських угідь, що фактично позначилось на втраті значного обсягу посівних площ для продукції органічного виробництва. Крім того, варто відмітити, що процеси релокації агробізнесу в цей період були досить уповільнені, а тому не позначились на показниках органічного землеробства (Тіміш, 2024).

Залежно від агрокліматичних особливостей, наявного сільськогосподарського досвіду та відведених площ в кожній з адміністративних областей складаються найбільш сприятливі умови для вирощування певних видів органічної продукції рослинництва (див. табл 3.4.).

Таблиця 3.4.

Розміщення органічного виробництва в областях України (перспективні напрями для органічного агробізнесу), (Тіміш, 2024).

Області	Види органічної продукції
АР Крим	Овочі (перці, помідори), фрукти (цитрусові, виноград)
Вінницька	Фрукти (яблука, груші), овочі (буряк, капуста), бобові (горох, соєві боби)
Волинська	Овочі (картопля, морква), ягоди (малина, лохина)
Дніпропетровська	Зернові (пшениця, кукурудза), олійні (соняшник, ріпак)
Донецька	Овочі (помідори, капуста), зернові (ячмінь, гречка)
Житомирська	Овочі (картопля, морква), ягоди (суніця)
Закарпатська	Фрукти (яблука, груші), овочі (перці, помідори)
Запорізька	Олійні культури (соняшник, ріпак), овочі (помідори, перці)
Івано-Франківська	Овочі (картопля, капуста), дикороси (гриби, чорниця)

Київська	Овочі (помідори, огірки), фрукти (ягоди, сливи), зелень
Кіровоградська	Зернові (пшениця, ячмінь, гречка), олійні (соняшник), бобові (горох)
Львівська	Молочні продукти, м'ясо, ягоди (малина, чорниця)
Миколаївська	Овочі (помідори, баклажани), фрукти (виноград)
Одеська	Овочі (перці, баклажани), фрукти (виноград, яблука)
Полтавська	Зернові (пшениця, кукурудза), овочі (картопля)
Рівненська	Овочі (буряк, капуста), ягоди (суниця, малина)
Сумська	Зернові (пшениця, ячмінь), бобові (горох, соя)
Тернопільська	Зернові (пшениця, ячмінь), овочі (картопля)
Харківська	Зернові (пшениця, ячмінь), овочі (морква, картопля)
Херсонська	Овочі (томати, огірки), фрукти (кавуни, цитрусові)
Хмельницька	Овочі (капуста, морква), зернові (ячмінь)
Черкаська	Олійні (соняшник, ріпак), овочі (картопля)
Чернігівська	Зернові (пшениця, ячмінь, кукурудза), бобові (горох, соєві боби), овочі (картопля, морква, капуста), фрукти (яблука, груші), зелень
Чернівецька	Фрукти (яблука, груші), овочі (помідори, перці)

Україна є одним із найбільших постачальників органічної продукції на світовий ринок загалом, та на ринок ЄС зокрема. Тенденція до зростання експорту прослідковувалась починаючи з 2016 року та у грошовому еквіваленті свого піку було досягнуто у 2021 році (рис. 3.4.).

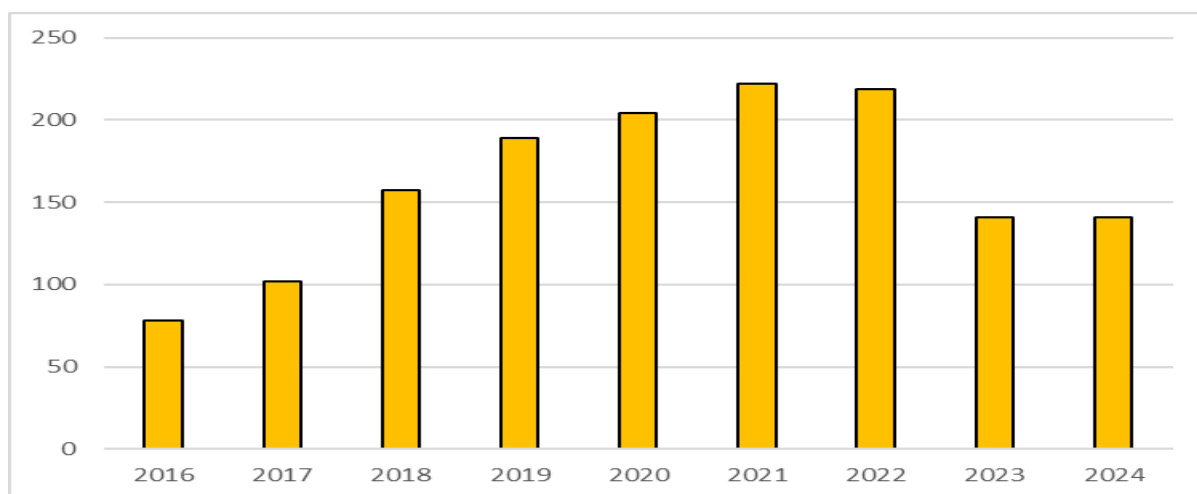

Рис. 3.4. Динаміка вартості української експортної органічної продукції 2016-2024 рр. (млн. дол. США)

У 2022 р. за обсягами експорту органічної продукції на світовому ринку Україна посіла 3 місце, та перше місце з експорту до країн ЄС. Вартість експорту органічної продукції становила 204 млн. дол. США. У 2024 році з огляду на війну в Україні та вищепераховані негативні тенденції Україна опустилась на 5 місце за експортом органічної продукції у світі та відповідно вартість її знизилась до 141

млн. дол США. Експорт органічної продукції у 2024 році нараховував понад 90 органічних продуктів, ТОП 5 у цьому списку складають продукти рослинництва – соя, кукурудза, пшениця, макуха соняшника та заморожена чорниця. До п'ятірки країн-імпортерів української органічної продукції увійшли Нідерланди, Німеччина, Австрія, Румунія та США.

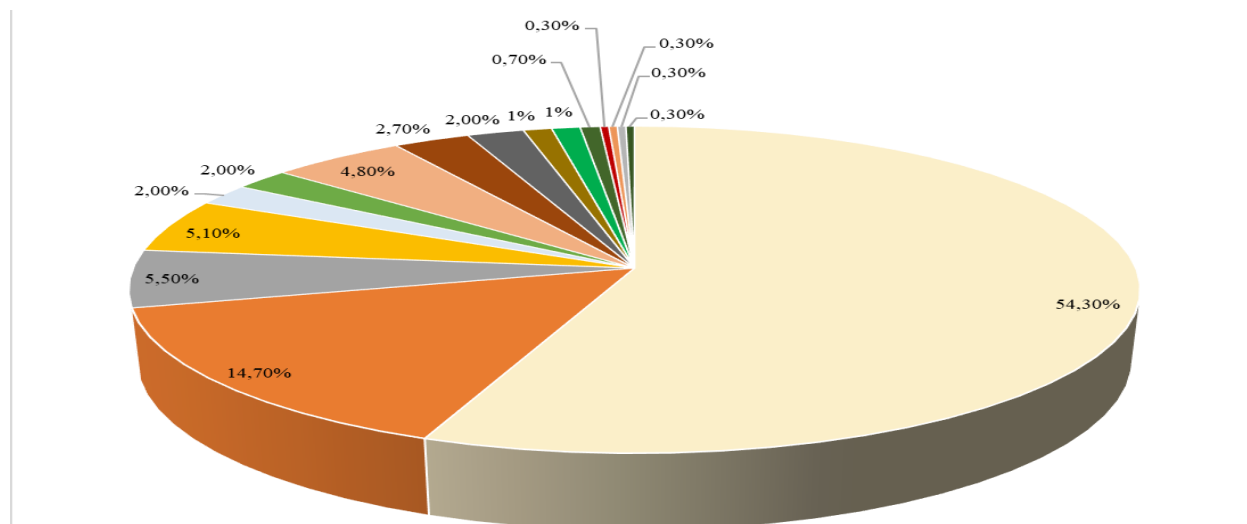
Попит на органічну продукцію в Європі зростає. В Україні за останні роки попит на органічну продукцію навпаки знизився, адже є передусім потреба забезпечення українців харчовими продуктами першої необхідності, внаслідок війни порушені виробничо-збутові ланцюги, велика кількість споживачів змушені були змінити місце проживання, або ж взагалі виїхати з України, також відбулось стрімке зниження купівельної спроможності населення. В той же час, частина органічних виробників продовжують працювати і не планують відмовлятися від ведення саме органічного сільського господарства. Важливу роль, зокрема, відіграють тваринницькі комплекси – виробництво молочної та м'ясної продукції, птахівництво тощо (Тіміш, 2024).

Основними видами органічної продукції, що виробляється в Україні, є зернові культури, олійні культури, овочі, фрукти та ягоди. У 2022 р. найбільший обсяг органічної продукції: зернові культури - 600 тис. т, олійні культури - 300 тис. т, овочі - 200 тис. т, фрукти та ягоди - 200 тис. т (Тіміш, 2023).

Департаментом державної політики у сфері санітарних та фіто-санітарних заходів і продовольчої безпеки Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України сформовано та постійно оновлюється «Державний реєстр операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» згідно якого станом на кінець 2025 р. в Україні таких 293 оператори у 76 адміністративних районах, м. Києві та 21-й області України. Інформація щодо наявності таких та їх основні напрями діяльності представлені в додатку А. В реєстрі зазначена контактна інформація по кожному оператору та галузі у сфері органічного виробництва та /або обігу органічної продукції. Зазначимо, що інформацію щодо діяльності у сфері органічного виробництва подано узагальнено по галузі без

зазначення виробництва, тому на подальших етапах дослідження буде застосовано метод опитування операторів (згідно реєстру).

Відповідно до реєстру можна вести мову про 16 виробничо-територіальних типів ведення органічного господарства.

- органічне рослинництво (у т.ч. насінництво та розсадництво)
- органічне тваринництво (в т.ч. птахівництво, бджільництво)
- виробництво органічних харчових продуктів (в т.ч. органічне виноробство)
- органічне рослинництво (у т.ч. насінництво та розсадництво) і вир-во харчових продуктів
- органічне рослинництво (в т.ч. насінництво та розсадництво) і заготівля органічних об'єктів рослинного світу
- заготівля органічних об'єктів рослинного світу і виробництво органічних харчових продуктів (в т.ч. органічне виноробство)
- органічне рослинництво (в т.ч. насінництво та розсадництво); вирощування органічних кормів
- органічне рослинництво (у т.ч. насінництво та розсадництво) і органічне тваринництво (у т.ч. птахівництво, бджільництво)
- заготівля органічних об'єктів рослинного світу
- органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво), виробництво органічних харчових продуктів (у т.ч. органічне виноробство) і органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
- виробництво органічних харчових продуктів (у т.ч. органічне виробництво) і виробництво органічних кормів
- виробництво органічних харчових продуктів (у т.ч. органічне виробництво) і органічне тваринництво (у т.ч. птахівництво, бджільництво)
- органічне рослинництво (в т.ч. насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (в т.ч. органічне виноробство); органічне тваринництво (в т.ч. птахівництво, бджільництво) і виробництво органічних кормів
- органічне рослинництво (у т.ч. насінництво та розсадництво) органічне тваринництво (у т.ч. птахівництво, бджільництво) і виробництво органічних кормів
- виробництво органічних харчових продуктів (в т.ч. птахівництво, бджільництво) і виробництво органічних кормів
- органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво) і виробництво органічних кормів

Рис. 3.5. Галузі сфери органічного виробництва та/або обігу органічної продукції (% операторів від загальної кількості). Складено автором на основі реєстру

Переважна більшість операторів України, це 159 з 293, здійснюють свою діяльність у органічному рослинництві (у тому числі насінництво та розсадництво), що становить 54% (див. рис.3.5.). Цей тип представлений у 20 регіонах України (відсутній у Запорізькій обл.), в більшості областей його обрали понад 50% господарств (винятки – Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька та Черкаська обл.).

Другим за поширенням є виробничо-територіальний тип органічного тваринництва (у тому числі птахівництво, бджільництво) який обрали майже 15% операторів з 19 адміністративних районів 14 областей. Найбільша кількість таких господарств у Шепетівському р-ні Хмельницької обл. (13 з 13), Гайсинському р-ні Вінницької обл. (4 з 5 госп.), Первомайському р-ні Миколаївської обл. (3 з 4) та Черкаському р-ні (3 з 5 госп.).

На третій позиції ще один моногалузовий тип виробництва органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство). Цей тип у 16 (понад 5,5%) господарствах з 13 адміністративних районів. Це єдині виробничо-територіальний тип для операторів Роздільненського району Одеської області та Харківського району Харківської області. Також його обрали половина господарств Запорізького району Запорізької області.

Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво) та виробництво харчових продуктів є виробничим типом господарювання для понад 5% господарств. Це 15 операторів з 13 адміністративних районів десяти регіонів України. Найбільш вагомим є для Новомосковського району Дніпропетровської області, Чортківського району Тернопільської області, Лозівського Харківської та Білоцерківського району Київської області.

З врахуванням недостатньої кількості інформації щодо діяльності операторів у сфері виробництва органічної продукції в Україні на локальному рівні та відсутності інформації з 2023 року, в процесі дослідження здійснено опитування 258 операторів, кожному з них було надіслано анкету з 16 питаннями (див. додаток В). У відповідь отримано 168 анкет, що становить 65% (див додаток Д). Кількість опитаних операторів по областях представлена на рисунку 3.6.

Насамперед, в опитуванні з'ясовували чи вплинула війна росії проти України безпосередньо на сільськогосподарські угіддя, виробничі потужності, об'єкт інфраструктури, що передбачало можливість кількох варіантів відповіді – «тимчасово окуповані росією», «заміновані», «зруйновані», «знаходяться в зоні активних бойових дій», «не зазнали безпосередніх руйнувань» та інше. Переважна більшість (158 операторів) відповіли, що не зазнали безпосередніх руйнувань, ще 9 (6 – Бучанський р-н Київської області, по 1 Миколаївський р-н Миколаївської області, Новгород-Сіверський і Чернігівський райони Чернігівської області зазначили інший вплив, і 1 оператор з Охтирського району Сумської області вказав, що його виробничі потужності в зоні бойових дій (Додаток Д).

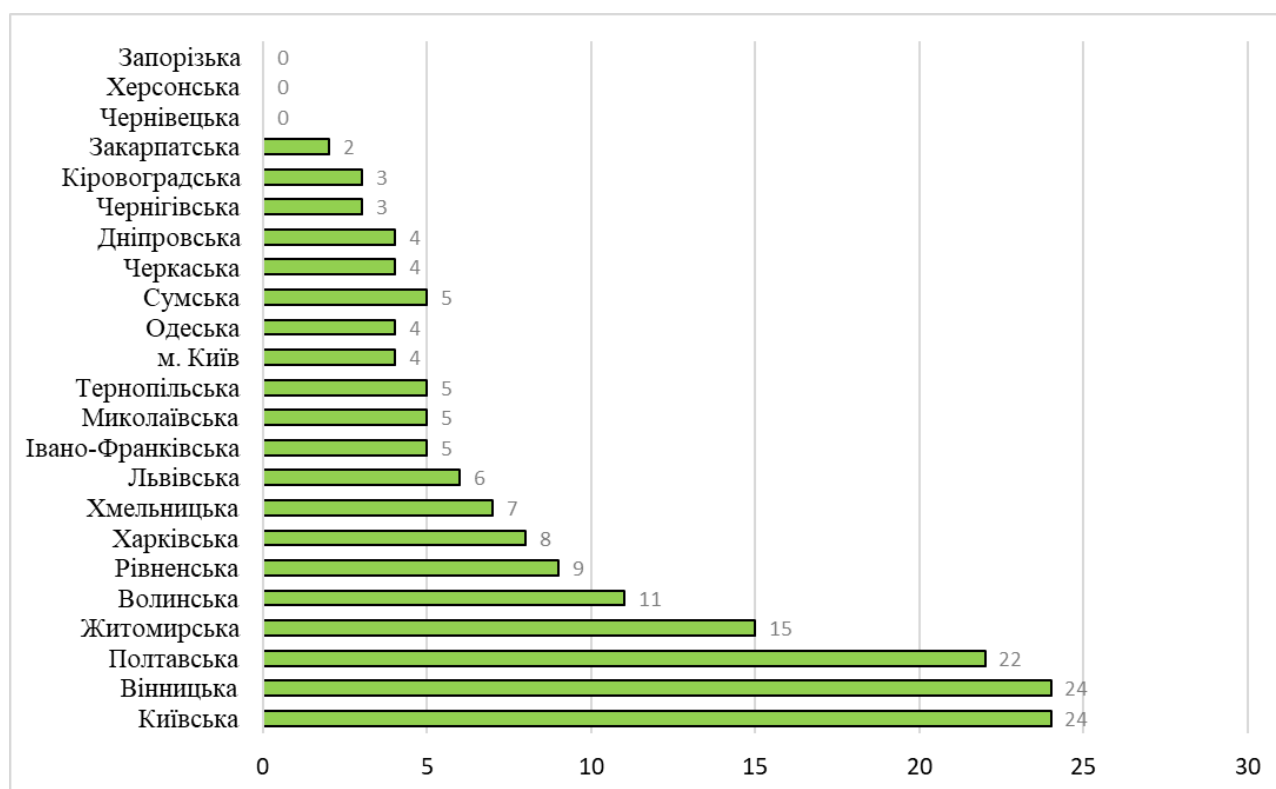

Рис. 3.6. Кількість опитаних операторів у сфері органічного виробництва в розрізі областей України (одиниць)

Шляхом опитування з'ясовували чи вплинуло повномасштабне вторгнення на господарську діяльність операторів у сфері органічного виробництва. Жодне зі 168 не припинило діяльність. Водночас 21 оператору (12,5% опитаних) довелося істотно змінити діяльність і ще 111 операторів (76%) здійснити незначні коригування своєї діяльності. До першої категорії належать 10 операторів з Київської, 4 з Дніпропетровської, 3 з Львівської, по 1 оператору з Житомирської,

Миколаївської, Сумської, та Харківської областей. Продовжують працювати у звичному режимі 30 операторів (майже 18% опитаних), що здійснюють свою діяльність у Вінницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Рівненській і Тернопільській областях (Додаток Д).

З опитаних операторів 66% займаються виключно рослинництвом, 12 операторів – виключно тваринництвом (5 – Хмельницької області, 3 – Кіровоградської, по 1 з Полтавської, Миколаївської, Київської, Житомирської та Івано-Франківської областей) і ще 5 операторів поєднують з рослинництвом (по 2 з Вінницької та Житомирської і 1 – з Чернігівської областей). Виробництвом органічних продуктів харчування займаються оператори Київської області – 4, м. Києва – 1, Івано-Франківської – 3; Житомирської, Львівської і Полтавської по 2; Одеської – 1. В поєднанні з рослинництвом ще 23 оператори. По одному оператору (м. Київ, Вінницька обл.) займаються багатогалузевим господарством.

Важливим було з'ясування тривалості господарської діяльності в напрямі виробництва органічної сільськогосподарської продукції. З 168 респондентів 46% зазначило, що працюють понад 10 років, ще 33% - 6-10 років. Близько 21% практично лише здобувають такий досвід (до 5 років), серед них 1,3% лише розпочали таку діяльність (до 1 року). Найбільш досвідчені оператори у Вінницькій, Житомирській, Закарпатській, м. Києві, Львівській, Полтавській, Рівненській та Чернівецькій областях (Додаток Д).

Загалом питання зайнятості в сільському господарстві має свої особливості, це залучення працівників на певні періоди (сезонні роботи) та/чи певні види робіт. Окрім, власне, самого сільськогосподарського підприємства кількість таких залучених працівників та термін їх роботи практично не обліковуються. Тому, при опитуванні операторів у сфері органічного виробництва з'ясовували загальну кількість постійних працівників та особливості залучення найманих працівників. З постійних працівників є найчисельніша група 11-20 осіб – 75 господарств з 8 областей (45,5%) від всіх опитаних. Значна кількість господарств функціонує на праці до 10 осіб таких близько 32%, в тому числі 30 господарств де працює до 50 осіб (у Вінницькій та Хмельницькій по 6, Львівській – 5, Одеській – 4,

Миколаївській та Кіровоградській по 3, Харківській – 2, Волинській – 2). Здебільшого це пов'язано з особливостями виробничого процесу. Винятком є кілька господарств, що займаються вирощуванням органічної пшениці, жита, сої, кукурудзи у Вінницькій та Львівській області. Всі інші обрали такі напрями виробництва органічної продукції з якими справляються невеликою кількістю працівників, інколи з допомогою родини та сезонним залученням найманих працівників. Так, у Вінницькій області це сертифіковані оператори органічного виробництва малини та меду, Волинській – малини; Кіровоградській – лохини та меду, Львівській – вина, тепличних овочів, лохини, меду, кави зеленої; Миколаївській – часнику, броколі, лаванди, горіхів; Одеській – горіхів і дитячого харчування, Харківській – малини і суниці, Хмельницькій – меду. Один з респондентів зазначив, що на постійній основі зайнято понад 100 працівників. Це господарство в Житомирській області де поєднано виробництво рослинної і тваринницької продукції (гречка, пшениця, спельта, ячмінь, просо, соя, горох, льон, кукурудза, ріпак, овес, горіхи, молоко, крупи, борошно, мед), але під час опитування, з'ясовано, що внаслідок війни росії проти України окремі інфраструктурні елементи зазнали безпосередніх руйнувань а господарство загалом – істотних змін (Додаток Д).

Найм працівників здійснювали на короткострокові роботи 73 оператори (понад 43%) сезонні роботи – понад 100 операторів (61% опитаних), чи для отримання разових консультацій чи виконання специфічних робіт – 17 операторів (близько 10%). Зауважимо, що респонденти мали можливість вказати кілька варіантів відповіді і значна кількість так і зазначала. Найчастіше всі три види залучення найманих працівників використовували оператори органічного виробництва Житомирської, Київської та Сумської областей. Спостерігається, що найчастіше залучали для отримання консультацій чи виконання специфічних робіт господарства тваринницької спеціалізації. Водночас, зазначимо, що є і кілька операторів (Полтавської області) які зазначили, що взагалі не залучали найманих працівників. Аналіз засвідчує, що власне виробничий напрям ймовірно в поєднанні з матеріально-технічним забезпеченням дозволяє не використовувати найману

працю. Це 3 господарства, два з яких спеціалізуються на виробництві органічної олії, різних видів і ще одне з виробництва харчових продуктів (молочний і чорний шоколад, шоколадне драже різних видів) (див. Додаток Д).

Важливим елементом основної діяльності є вирощування органічних сільськогосподарських культур. Під час опитування відповідь на це запитання пропонувалась відкритого типу, що дозволило деталізувати окремі культури в межах виду. Відповідно 168 опитаних оператора органічного виробництва зазначили той чи інший вид сільськогосподарської продукції виробництвом якої вони займаються. Такі дані варто проаналізувати в розрізі регіонів з двох позицій. По-перше, на скільки багатогалузевим є виробництво органічної сільськогосподарської продукції (на жаль за єдиним показником – наявність господарства, що ним займається), по-друге, наскільки територіально поширене виробництво тієї чи іншої сільськогосподарської продукції.

Отже, щодо багатогалузевого виробництва органічної сільськогосподарської продукції в рослинництві та найбільше розгалужене виробництво у Тернопільській (67 видів продукції) та Київській (65 видів) областях. В переліку органічної продукції рослинництва оператори цих двох областей зазначили: овес, просо, гречку, ячмінь, пшеницю, жито, овес, кукурудзу, нут, льон, ріпак, соняшник, сою, сочевицю, квасолу, батат, картоплю, буряк, спаржу, орегано, дині, кавуни, гарбузи, кабачки, баклажани, редиску, капусту, часник, моркву, гірчицю, цибулю, цибулю порей, шавлію, хвощ, кріп, руколу, селеру, петрушку, капусту, помідори, огірки, перець, горох, салат, шпинат, базилік, фенхель, мальву (просвірник), полин, підбіл звичайний (мати й мачуха), тархун (естрагон), щавель, мангольд, Іван-чай, волошку, ромашку, шавлію, чебрець, вербену, чбер, любисток, мелісу, деревій, календулу, майори, лаванду, первоцвіт, звіробій, золототисячник, м'яту, монарду, ехінацею, коріандр, ожину, смородину, малину, суницю, шипшину, горобину чорноплідну, порічки, кизил, бузину, аронію, жимолость, брусницю, агрус, калину, обліпиху, мізуну японську, черешні, вишні, аличу, яблука, фундук, виноград, груші, персики, лохину. Загалом 101 позиція.

Багато різноманітних видів рослин культивують в господарствах органічного напрямку Полтавської (34), Сумської (35 видів), Одеської (31), Дніпропетровської (29), Рівненської (23), Житомирської (21), Вінницької та Волинської (по 20), Харківської (18), Миколаївської (17), м. Києва та Львівської (по 14), Черкаської (13) та Закарпатської (12) областей. Значно меншу кількість продуктів рослинництва вказали опитані оператори Івано-Франківської (6), Чернігівської (6), Хмельницької (3) та Кіровоградської (1 вид) областей. Загалом оператори зазначили 120 видів продукції органічного рослинництва. Найбільш популярною та найбільш поширеною культурою в органічному рослинництві є малина. Її вирощують у 45 господарствах з 14 регіонів України, з найбільшою концентрацією у Вінницькій (14 господарств) та Волинській (7 госп) областях. На другому місці – соя, про її вирощування зазначили 33 сертифікованих оператори з 9 регіонів (з них 12 з Полтавської та 9 з Житомирської областей). Третю позицію поділяють пшениця і соняшник (28 господарств) з лідируючими позиціями Полтавської області. Пшеницю органічного походження культивують у 12 областях, а соняшник у 9 областях (Додаток Д).

З позиції найбільшого поширення до вищезгаданих варто додати кукурудзу (10), гречку (10), просо (9), овес (9 регіонів), помідори (9), яблука (9), гірчицю (8), суницю (8), лошину (8), ожину (7), капусту (7), гарбузи (7) горіх волоський (7).

Власне з врахуванням географічної близькості, можна оцінити як засадничі позиції формування горизонтальних спеціалізованих кластерних об'єднань. Така форма кооперації також є доволі реалістичною і за видовими угрупованнями, в принципі як і формування вертикальних кластерів на основі одного вузькоспеціалізованого господарства.

Найбільш культивованою в органічному господарстві є група лікарських рослин за видовим складом – 35 видів. До найбільш поширених належать бузина, шипшина, фенхель та чебрець, які вирощують 4-5 сертифікованих операторів органічного господарства у 4-5 областях. Доволі поширеним є вирощування полину, ехінацеї, шавлії лікарської (по 3 господарства з трьох регіонів) і амарант також 3 господарства, але лише в Житомирській області. По 2 господарства

виросшують валеріану, іван-чай та золотисячник. Всі інші лікарські рослини культивують по 1 господарству, або ж кілька видів в одному господарстві, серед яких виробники зазначили – жимолость, вербену, волошку, деревій звичайний, липовий цвіт, алтею (проскурняк), череду (причепу), підбіл звичайних, хвощ, звіробій, калину, коноплю, гінкго двопалове, ромашку, любисток, мелісу, мальву, нагідки, чебер, первоцвіт, гісоп, естрагон.

На другому місці, за кількістю відповідей, в анкетах операторів - овочеві культури. Географія їх поширення досить десперсна та значною мірою відображає залежність від природних чинників. З виду салатних і плодових, в 10 господарствах з 9 регіонів вирощують помідори і в 6 з 6 регіонів – огірки. Також культивують баклажани (6 госп. в 4 регіонах), шпинат (5 госп. в 4 регіонах), салат (4 госп в 4 регіонах), руколу (4госп. з 4 регіон.), петрушку (4 госп в 4 регіонах), перець (3 госп. в 2 регіонах), спаржу (3 госп з 3 регіон.) гіркий перець (2 госп. з 2 регіон.), щавель (2 госп з 2 рег.), кріп (2 госп. з 2 регіон.), мангольд (1 госп.) (Додаток Д).

З коренеплідних культур найбільше вирощують моркву (7 госп. в 6 областях), буряк столовий (6 госп в 6 областях) та часник (5 госп в 5 обл.). Дещо менше вирощують редиску (3 госп.), селеру (2 госп.), та редьку (1 госп.). Вид листових овочевих культур в органічних господарствах населення представлений трьома капустяними культурами: капустою звичайною (9 госп. у 7 обл.), броколі (1 госп.) та мізуною японською (1 госп.). Оператори також вирощують цибулеві культури – цибулю звичайну (6 госп. в 6 обл.) та цибулю порей (3 госп. в 3 обл.).

Розвиток і розміщення виноградарства та плідівництва є розосередженим. Так, вирощування винограду органічним способом здійснюють у 3 господарствах Житомирської, Київської та Сумської областей. З зерняткових плодових культур найбільш поширене вирощування органічних яблук (15 госп. з 9 областей, з них найбільше – 4 у Вінницькій та 3 у Київській) та груш (у 2 госп – Київської обл та м. Київ). Вирощуванням горіхоплідних займаються в 11 господарствах з 8 регіонів, це вирощування горіху волоського (9госп.) і фундука (2 госп.). Один з суб'єктів господарювання зазначив, що займається вирощуванням тропічних плодів (бананів) – Дніпропетровська обл. Але найбільше культивують ягідних культур і

кісточкових плодів. З ягідних вирощують 10 видів серед яких, як вже зазначалось, найбільше вирощують малину (45 господарств з 14 регіонів), зокрема 14 з них у Вінницькій, 7 у Волинській, 6 у Рівненській (що становить 61%). На другому місці вказують суницю – 18 господарств з 8 регіонів (найбільше Волинська – 4, Дніпропетровська і Рівненська (по 3 госп.). На третій позиції – лохина, 12 госп. з 8 областей, зокрема, майже половина з них в Київській області. В 5 областях 8 госп. вирощують чорну смородину (50% з них також у Київській обл.). Очевидно, в багатьох випадках, лідерство Київської обл. спричинене потужним споживчим ринком столичної агломерації. Ожину вирощують у 7 госп. з 7 обл. Також культивують брусницю в 3 господарствах Закарпатської, Київської областей та м. Києва, агрус також у 3 господарствах Київської та Дніпропетровської обл., полуницю вирощують в 2 госп. Львівської та Дніпропетровської обл. (Додаток Д).

В поліських областях продукують журавлину в двох господарствах (Волинська та Рівненська обл.) та чорницю в 5 господарствах поліських та карпатських областей (Рівненська, Волинська, Закарпатська обл. та м. Київ).

3-поміж кісточкових культур переважає вирощування обліпихи – 5 господарств, персиків – 3. Також по 2 господарства займаються вирощуванням слив, вишень, черешні, нектарину та ще 1 господарство – кизилу.

В групі органічних зернових культур найбільшим видовим складом представлені зернобобові. Це перш за все вирощування сої у 33 госп. з 9 областей, причому 80% з них розташовані у 4-х областях (Полтавська – 12, Житомирська – 9, Рівненська та Черкаська – по 3). Також активно культивують сочевицю – 10 господарств, з яких 6 розташовані у Полтавській області. Щодо інших культур, то вирощуванням квасолі займаються у господарствах з 6 обл., нуту і гороху – по 4 госп. з 4 обл., вики – 2 госп. з Житомирської обл. та люпину – 1 госп. у Чернігівській обл. Вид круп'яних культур представлений такими культурами як овес, ячмінь, гречка, просо та пшоно. Овес вирощують 24 госп. з 9 обл, з них дев'ять у Полтавській та чотири у Житомирській. Просо – друга за поширенням культура яку вирощують у 22 госп. з 9 регіонів, зокрема, майже 70% припадає на дві області – Полтавську – 10 та Житомирську – 5 господарств. Третьою за поширенням є гречка.

Її культивують у 16 госп. з 10 обл., в поширенні спостерігається доволі рівномірний розподіл. Провідні позиції в кількості господарств у Житомирській (4 госп.) та Вінницькій (3) областях. Четверта позиція за ячменем, його культивують в 11 госп. восьми областей (Лідер – Житомирська обл – 3 госп.). Щодо вирощування пшона, то ним займається лише одне господарство в Черкаській області (Додаток Д).

Хлібні зернові представлені чотирма культурами – пшениця, пшениця спельта, жито озиме, кукурудза. Кукурудзу вирощують у 30 госп. 10 областей, з них понад 60% розташовані в Полтавській (8 госп.), Житомирській (7 госп.) та Рівненській (4 госп.). Надзвичайно потужним є вирощування пшениці, її культивують у 28 господарствах з 12 областей. Найбільша кількість таких господарств у Полтавській (11), Черкаській (3) та Харківській (3) областях. Пшеницю спельту вирощують у шести господарствах (Рівненській – 2, Харківській – 2, Житомирській – 1, Чернігівській – 1). Озиме жито культивують у 9 господарствах 6 областей.

Доволі широко представлена в органічному рослинництві група технічних культур, і перш за все ефіроолійних. Останні представлені вирощуванням м'яти – 7 госп. (Тернопільська – 2, Волинська, Дніпропетровська, Київська, Полтавська та Сумська – по 1), базиліку – 6 госп. (м. Київ та Тернопільська обл. – по 2, Миколаївська й Сумська – по 1), лаванди – 5 госп. (Одеська, Київська, Полтавська, Сумська та Тернопільська), коріандру – 1 госп. у Київській обл., троянди – 1 госп. у Закарпатській обл., шавлії – 3 госп (Одеська, Дніпропетровська, Тернопільська).

Олійні культури представлені вирощуванням соняшника, ріпака та гірчиці. Соняшник є доволі поширеним, його вирощують у 28 госп. 9 областей. Зокрема, 13 з них Розташовані у Полтавській, по 3 у Харківській, Хмельницькій та Черкаській областях та ін. Дещо менш поширеним є вирощування ріпаку – 8 операторів з 5 областей, з них 3 у Рівненській і 2 у Полтавській областях. Щодо гірчиці, то це доволі популярна культура, вирощують у 20 господарствах з 8 областей, найбільша їх кількість у Полтавській – 9 госп. З волокнистих культур в органічному господарстві культивують льон – 17 госп. з 6 обл. (9 – Полтавській, 3 – Житомирській, 2 – Черкаській, по 1 у Вінницькій, Львівській та Київській областях).

Органічні господарства також займаються вирощуванням бульбоплідних, з-поміж яких найпоширенішою є картопля – 5 госп. з 5 областей, також вирощують батат (солодку картоплю) – 3 госп. в 3 областях (Одеська, Київська та Сумська). Баштанні культури для багатьох господарств є основними у господарюванні особливо південних регіонів України і перш за все Одеської області. Щодо окремих культур, то це вирощування гарбузів у 8 госп. (Одеська, Дніпропетровська, Київська, Житомирська, Полтавська, Чернігівська, Тернопільська області), кавунів у 6 госп. (Одеська, Дніпропетровська, Київська, Полтавська, Сумська, Харківська області), дині – 4 госп. (Одеська, Дніпропетровська, Київська, Полтавська обл.) патисони – одне господарство у Миколаївській області.

Має місце також вирощування кормових культур, це 2 господарства з вирощування люцерни (Волинська і рівненська області), одне – кормових бобів (Волинська обл), конюшина – 1 господарство (Львівська обл.)

Специфічними є особливості поширення таких органічних напрямів рослинництва як квітникарство та розведення грибів. В квітникарстві такими культурами є монарда, майори (Тернопільська) та гісоп (Одеська обл.). Вирощуванням органічних грибів займається 1 госп. в Київській та 4 в Закарпатській обл., якщо в першій – це вирощування білих грибів, то в другій – глив, еренгів, шіїтаке та черицій їжаковий (використовують у фармацевтиці).

Також з'ясували які саме свійські тварини були на відгодівлі в органічних сільськогосподарських підприємствах. Тваринництво, на відміну від європейських країн, значно слабше розвинуте в органічних господарствах України. З-поміж опитаних 168 сертифікованих операторів лише 10% займаються тваринництвом. Це представники 8 областей – Волинської, Хмельницької, Житомирської, Вінницької, Кіровоградської, Миколаївської, Тернопільської, та Чернігівської. Найбільше поширене молочно-м'ясне скотарство, наявне поголів'я корів у 6 господ. Житомирської, 3 госп. Волинської по одному в Тернопільській та Чернігівській областях, також у 3 госп. Волинської області – розводять телят. Найбільший надій молока фіксується у Звягільському районі Житомирської області. Птахівництво представлене в 6 госп. Хмельницької та 1 Житомирської

області. У 3 госп. Волинської області розвинене органічне свинарство. Потужним напрямом розвитку тваринництва є бджільництво, розведенням бджіл займаються 6 госп. Хмельницької області, по 1 у Вінницькій, Кіровоградській і Миколаївській областях. Зазначимо, що найбільші збори меду вказують окремі господарства Кропивницького району Кіровоградської області (83 т. меду в рік) і Баштанського району Миколаївської області (40 т. меду в рік).

Оператори зазначили і види продукції які виробляють. Значною мірою це продукція яка вирощена й реалізується в тому ж вигляді, або ж сушеною, замороженою, сублімованою у вигляді слайсів тощо. Щодо інших видів органічної продукції, то розглянемо їх у розрізі областей (див. табл. 3.5., Додаток Д).

Таблиця 3.5.

Види продукції органічних господарств (за результатами опитування)

№	Області	Види органічної продукції
1	Вінницька	Сік яблучний концентрований, вижимки яблук (Жмеринський р-н), мед, віск, перга (Гайсинський, Тульчинський р-н)
2	Волинська	Горілка 6 видів (Луцький), молоко коров'яче пастеризоване, кефір коров'ячий пастеризований, ряжанка з незбираного молока, сир кисломолочний, сметана, сир твердий, йогурт, сирники (Володимирський район).
3	Житомирська	Яловичина (стейки), жир-сирець яловичини, фарш, ковбаса для харчування дітей, ковбаса варена, сосиски, макарони, вареники з лівером, вареники з картоплею, йогурт, масло, вершки питні, сир м'який (Звягельський р-н).
4	Івано-Франківська	Сік яблучний концентрований (Коломийський р-н), мед, перга, прополіс, маточне молоко, пилок (Косівський р-н)
5	Київська	Пластівці, борошно, яблучний сік, яблучно-морквяний, яблучно-нектариновий сік, нектаринове пюре (Білоцерківський р-н); сік яблучний, мед, пилок, перга, прополіс, маточне молоко (Броварський); кава зелена, спирт етиловий ректифікований «еколекс» (Бучанський).
6	м. Київ	Кава в зернах, кава мелена (брекет), кава еспресо, чай, пластівці, борошно, вика, безалкогольні напої, слабоалкогольні напої, веган продукти, кондитерські вироби, молоко пастеризоване, йогурт, яйця, сир, салати, хлібобулочні вироби, мед.
7	Кіровоградська	Мед (Кропивницький р-н)
8	Львівська	Спирт етиловий ректифікований, барда зернова суха, дитяче харчування до 12 місяців, кава зелена.
9	Миколаївська	Мариновані овочі, ікра кабачкова, аджика, соуси, варення (Первомайський р-н); мед (Баштанський р-н)

10	Одеська	Пастила різних видів, сік, варення, квашені овочі, джем, ефірні олії, шоколадні цукерки, мармелади, печиво (Ізмаїльський р-н); пюре, дитяче харчування до 6 місяців (Роздільнянський р-н)
11	Полтавська	Пластівці, борошно, олія, макуха, мед (Полтавський), шоколад, шоколадне драже (Кременчуцький)
12	Тернопільська	Молоко коров'яче пастеризоване, чаї, приправи, пюре ягідне (Тернопільський р-н)
13	Хмельницька	Мед, пилко (Шепетівський р-н)
14	Черкаська	Олія, борошно (Черкаський р-н); олія, макуха (Золочівський р-н)
15	Чернігівська	Молоко коров'яче пастеризоване (Новгород-Сіверський р-н)

Однією з традиційних проблем виробників сільськогосподарської продукції є її реалізація, а враховуючи невеликі об'єми виробленої продукції у органічному сільському господарстві це проблема загострюється та пов'язана з розвитком мережі роздрібної торгівлі. В анкетуванні з'ясовували як реалізують вироблену продукцію сертифіковані оператори, чи то в мережі спеціалізованих магазинів (в окремих містах такі вже існують), чи то в супермаркетах (доволі часто під таку продукцію відведено окремі площі), чи то особисто, чи в інтернет-магазині. Респонденти мали можливість обрати кілька варіантів відповіді, що власне і відображає можливості реалізації органічної продукції. З 324 опитаних відповідей 34% засвідчили, що самостійно реалізують вироблену продукцію, тобто витрачають час (часто в період активних сільськогосподарських робіт, бо значна кількість видів виробленої продукції має бути реалізована в найкоротші терміни) на представлення продукції, пошук покупця та здебільшого ще й її транспортування. Саме таку відповідь дали 100% опитаних операторів у Кіровоградській, Харківській, Хмельницькій областях і близько 80% у Миколаївській і Чернігівській областях та практично половина відповідей у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Київській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Черкаській областях. Здебільшого поєднуючи такий спосіб реалізації з продажем через мережу Інтернет (50 на 50% у Дніпропетровській та Львівській областях) чи через мережі спец. магазинів. Водночас жодної відповіді щодо особистої реалізації продукції не отримано в м. Києві, Івано-Франківській, Одеській, Сумській областях. Другою за кількістю є відповідь про реалізацію виробленої органічної продукції у спеціалізованих

магазинах (27% відповідей). Такі магазини здебільшого є доволі невеликими, наявні в багатьох містах, але ще не набули належного мережевого розвитку.

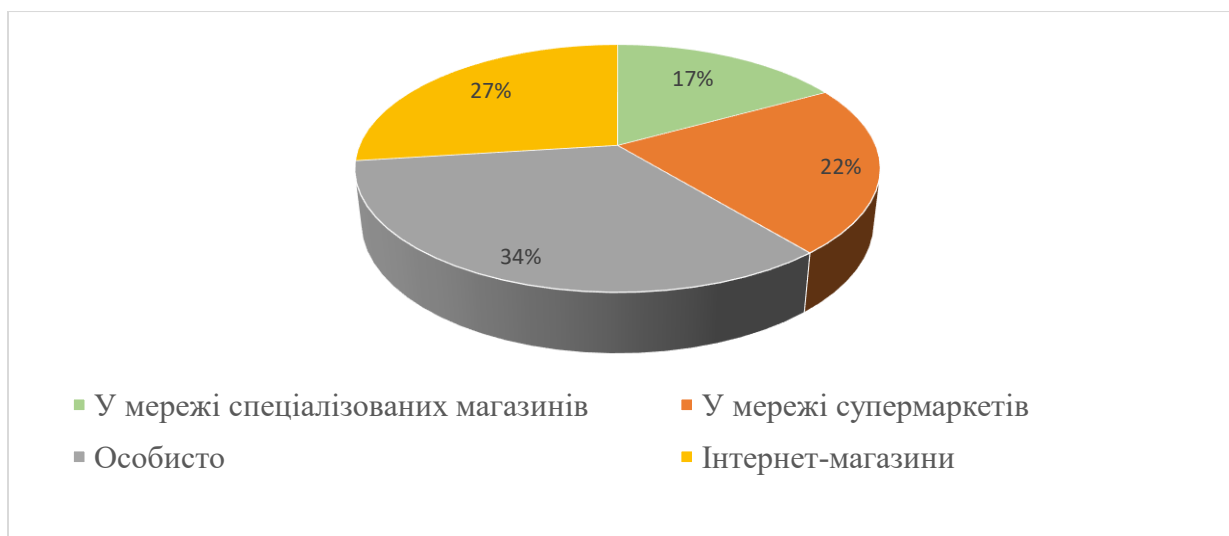

Рис. 3.7. Реалізація виробленої органічної продукції сертифікованими операторами (% за результатами опитування).

Реалізацію органічної продукції через мережу спеціалізованих магазинів здійснюють в 11 областях. Серед яких найбільша кількість операторів з Київської (22) та Полтавської (21) областей, в інших 9-ти від 1 до 10 операторів. Водночас, жоден з операторів Дніпропетровської Закарпатської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Харківської, Хмельницької та Чернігівської областей не зазначив такої відповіді. Певною мірою це свідчить про недостатній рівень розвитку мережі спеціалізованих магазинів в цих регіонах і не тільки. Вважаємо, що такі магазини можуть відігравати значну роль у формуванні регіональних кластерів вертикального типу та ставати його ядром в територіальній організації. Інтернет торгівлею органічної продукції займаються 70 сертифікованих операторів (27% з опитаних), а в Одеській області – це 100%, близько 50% у Дніпропетровській, Львівській областях та м. Києві. За кількістю операторів що вказали такий спосіб реалізації органічної продукції лідирують Київська (22 оператора) та Вінницька (13) області. Ще одним із способів реалізації продукції є її постачання в мережу супермаркетів, далеко не всім операторам вдається домогтись представлення їх продукції на полицях великих магазинів, це 57 операторів (21% з опитаних). Найбільша кількість їх у Київській (22), Полтавській (21) і ще у 10 областях менше 10 операторів. У таких областях як Дніпропетровська, Кіровоградська, Львівська,

Миколаївська, Одеська, Рівненська, Харківська, Хмельницька та Черкаська жоден з операторів не зазначив, що має можливість реалізовувати свою продукцію в мережі супермаркетів. Звісно, цілком зрозумілою така ситуація є для виробників продукції, яка ще потребує переробки, або не є продуктом харчування. Але в кожній зі згаданих областей є оператори, що виробляють продукти харчування.

Рентабельність є основним показником діяльності. Здебільшого його аналізують за реальними фінансовими показниками, але дані показники є недоступними в органічному сільському господарстві. Тому здійснено спробу оцінки рентабельності шляхом опитування, що певною мірою є доволі суб'єктивним. Операторам органічної продукції (168 суб'єктів) було запропоновано оцінити свою діяльність за 4-ма категоріями з можливістю вибору тільки однієї категорії. Результати опитування представлено на рис.3.9, відповідно майже 60% операторів вважають свою діяльність – здебільшого рентабельною і лише 2% високорентабельною. Про високу рентабельність зазначають лише 6 операторів з Київської обл. (з 22 наявних в регіоні), які займаються вирощуванням лохини (3 з 6) та пшениці, льону, кукурудзи, ріпаку, гречки і виробництвом спирту етилового ректифікованого «еколекс», зеленої кави тощо (Додаток Д).

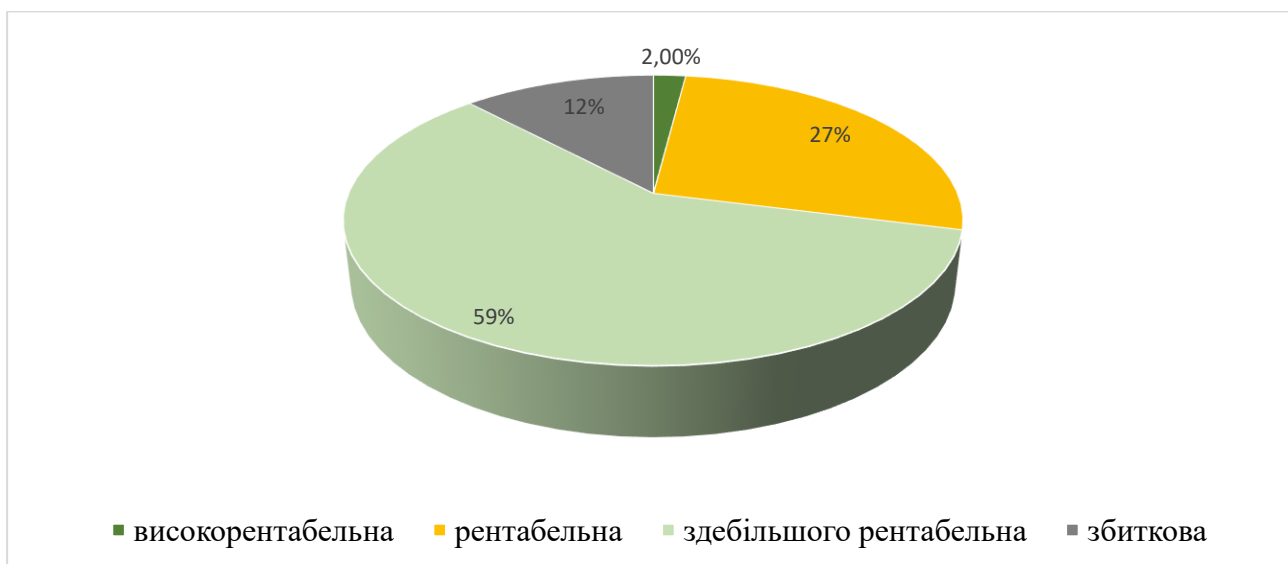

Рис.3.8. Оцінка діяльності сертифікованих операторів органічної продукції (% за результатами опитування)

Збитковою вважають свою діяльність 14 госп. (5,7% опитаних) з яких 5 у Сумській, 4 у Волинській, 2 в Одеській, по 1 у Вінницькій, Житомирській,

Харківській та Чернігівській областях. Найбільш чисельними є групи «рентабельних» та «здебільшого рентабельних» господарств – 238 госп. (92% опитаних), ці групи сумарно є переважаючими в усіх регіонах, за виключенням Сумської (всі збиткові) та Одеської (2 рентабельні і 2 збиткові) областей. При цьому рентабельною своєю діяльність вважають 100% операторів Дніпропетровської, Закарпатської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Полтавської, Черкаської областей та м. Києва. Також «здебільшого рентабельною» вважають діяльність всі оператори Львівської, Хмельницької та Харківської (за винятком 1 збиткового) областей.

Одним із завдань опитування було виявлення проблем функціонування та з'ясування бачення перспектив розвитку кожного з господарств органічного сектору. При опитуванні щодо проблем господарської діяльності сертифіковані оператори у відповідях відкритого типу зазначили 29 різних за генезисом проблем. Найбільшою із них вважають воєнний стан (67 оператори практично з усіх областей, окрім Львівської та Івано-Франківської). На другому місці зазначають проблеми пов'язані з потеплінням клімату – 34 оператори, це переважно оператори з степової та лісостепової природної зони. Третьою за рейтингом проблемою є відсутність належної державної підтримки – 32 оператори. На четвертій і п'ятій позиції проблеми трудових ресурсів – відсутність робочої сили та недостатня кількість найманих працівників (див. рис 3.9.).

За генезисом проблем на першому місці – війна росії проти України. Окрім зазначеного воєнного стану пов'язаними проблемами зазначено: близькість до кордону з агресором (12), перебої в електропостачанні (21), послаблення міжнародних зав'язків та експорту (15). Також похідними із зазначених, можемо вважати, - відсутність працівників (26), недостатня кількість працівників (23), мобілізація працівників (13), відтік працівників (17). На вище переховані проблеми (пов'язані з війною тою чи іншою мірою) сукупно припадає 227 відповідей (понад 45 %) (Додаток Д).

Економічні проблеми також істотно стримують розвиток – це перш за все відсутність державної підтримки, висока вартість пального, збут продукції,

транспортні проблеми, економічні виклики, коливання цін на продукцію, фінансові проблеми, вартість сировини, низька закупівельна ціна, висока вартість енергоносіїв, транспортні витрати, оподаткування – 194 відповіді (майже 39%).

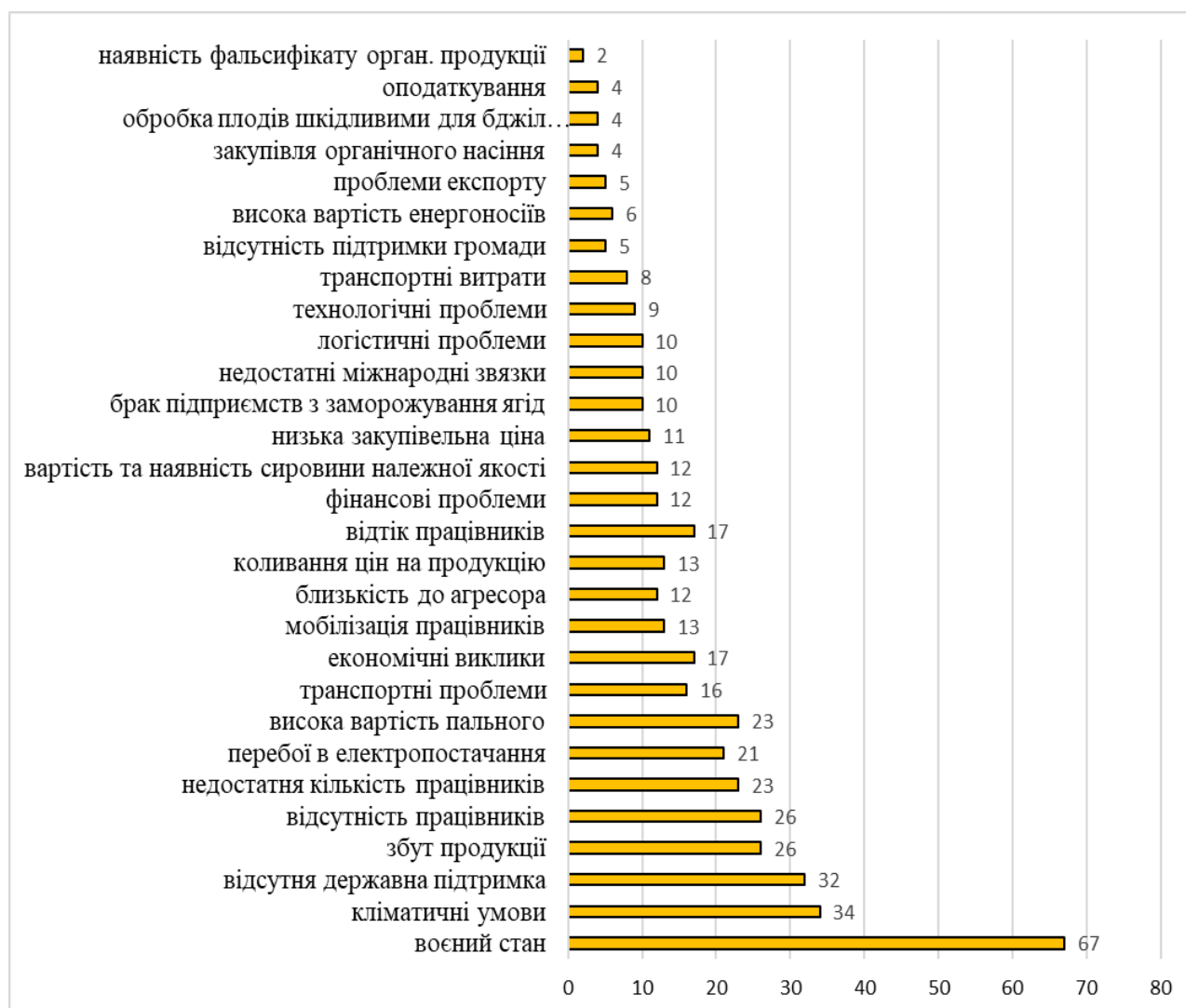

Рис. 3.9. Основні проблеми операторів у сфері органічного виробництва

Територіально очевидним є більше акцентування на виклики війни та безпеки у прифронтових областях, доволі рівномірно в усіх регіонах зазначають на наявність блоку економічних проблем. Дещо більш проблемними є перебої в електропостачанні та транспортно-логістичні питання для операторів Київської області, питання вартості круп'яних культур (власне для їх виробників), відсутність підприємств заморожки ягід для операторів поліських областей (Волинської та Житомирської) тощо.

Підсумковим питанням в анкеті операторів у сфері органічного виробництва було питання щодо перспективних напрямів розвитку органічного руху.

Оператори різновекторно та аргументовано зазначають майже три десятки напрямів розвитку органічного сільського господарства. На чільному місці питання недостатньої державної підтримки, що згадується і серед основних проблем. Понад 25% операторів вбачають розвиток з – державною фінансовою підтримкою, пільгами, кредитуванням та впровадженням програм державного субсидування органічного сектору органічного виробництва (65 відповідей) (Додаток Д).

Другим за значенням для розвитку органіки оператори вбачають експортний потенціал. А саме розширення експорту органічних продуктів до країн із високим попитом (ЄС, США, Азія) та розвиток маркетингових стратегій для просування українських органічних брендів за кордоном, що розширить можливість експортувати продукцію закордон (57 відповідей).

Очевидною є потреба промоції органіки. Інформаційна програма для кращого та повного ознайомлення населення про користь та переваги органічної продукції і популяризація органічного способу життя, в т.ч. проведення освітніх кампаній для споживачів щодо користі органічної їжі та екологічного способу життя (50 відповідей). Власне це питання також є на чільному місці в опитуванні потенційних споживачів органічної продукції.

Оператори вказують на несформованість ринку органічної продукції. І вбачають потребу в розвитку внутрішнього ринку органічної продукції, розвитку локальних ринків та створення фермерських кооперативів для спрощення доступу до органічної продукції (39 операторів). Це власне підтверджує потребу територіальної організації таких ринків та розвиток кооперації, в тому числі і шляхом вертикальної та горизонтальної кластеризації.

Перспективними галузями в розвитку органічного сільського господарства оператори органічного господарства вбачають ягідництво, овочівництво, тваринництво (39 операторів). Очевидно орієнтуючись на рентабельність такої діяльності та попит на таку продукцію.

Вирішення проблеми переробки продукції рослинництва також може стати рушієм розвитку (46 операторів). Вбачається що це підвищить додану вартість продукції, розширить термін її реалізації та полегшить транспортування і

експортування.

Надзвичайно важливим є розуміння операторів щодо розвитку експортного потенціалу галузі. Відкриття нових ринків для експорту і найголовніше - експорт органічної продукції, як українського бренду, а не сировини (29 операторів).

Оператори також розуміють потребу в гармонізації з європейськими стандартами і залучення міжнародних грантів для розширення органічного сектора (23 відповіді) та сертифікації і стандартизації, за допомогою розробки та адаптації міжнародних стандартів органічного землеробства (EU Organic, USDA Organic) до локальних умов – 21 і іноземні інвестиції – 17.

Розвиток неможливий без розширення можливостей збуту продукції, а саме - мережі комерційних потужностей, реалізації виробленої продукції у закладах громадського харчування (22 оператори); здорове харчування дітей у школах і садочках (16); створення кооперативу покупців органічної ягоди (22) та розширення мережі спеціалізованих магазинів (21). Тим саме вказуючи на потребу кооперації, в тому числі і певної спеціалізації (спеціалізовані кластери).

Перспективним є використання інновацій у виробництві органічних продуктів, через використання біологічних добрив, таких як BTU, AVELAIF і GRINODIN, які сприяють підвищенню родючості ґрунтів, впровадження технологій регенеративного землеробства, що зберігають ґрунтовий мікробіом, використання сучасних технологій для моніторингу ґрунту та врожайності (в т.ч. і з БПЛА) – 20 операторів. Також оператори зазначають перспективи в органічних технологіях за окремими напрямками: у вирощуванні зернових культур – 17; збільшенні аквафармінгу і вирощування тварин на природних кормах, без антибіотиків і гормонів та використанні побічних продуктів органічного рослинництва як кормів -18 відповідей.

Оператори вказують на потребу удосконалення норм та законів стосовно ринку землі та органічного виробництва – 16 операторів.

Перспективою розвитку органічного сільського господарства може стати реновація наукових досліджень через розробки нових формул добрив і технологій вирощування, враховуючи ваш досвід у ґрунтознавстві та розробці інноваційних

добрив з паралельним моніторингом кліматичних змін і їх впливом на органічне землеробство -10; підготовка на базі ЗВО фахівців в органічному виробництві – 6.

Всі напрямки органічного виробництва мають перспективи розвитку (11 відповідей) і будь який напрямок органічного руху є необхідним, але, наразі, не всі напрямки є рентабельними (так вважають 9 операторів); окремо зазначають на перспективах розвитку бджільництва (17).

Перспективним є розширення асортименту органічних продуктів, шляхом вирощування нових культур з високою харчовою цінністю (наприклад, суперфуди) та органічне вирощування спецій, таких як часник, гострий перець, прянощі та продуктів глибокої переробки (органічні соуси, пасти, олії) - 9 відповідей.

Засадничою в подальшому розвитку вважається інформаційна промоція, а саме активна інформаційна кампанія по підтримці здорового харчування (9 операторів); виробництво науково-популярного контенту – 6 відповідей.

Звісно, що акцентується увага і на захисті довкілля. Створення замкнених екологічних циклів у фермерських господарствах (використання відходів як добрив) і зниження вуглецевого сліду завдяки органічним методам землеробства (3); зрошення та no-till (нульовий обробіток ґрунту) – 4 (оператори).

Отже, виробники роблять ставку на додану вартість та інновації: глибока переробка (31), експорт готового продукту (29), інновації та технології (20), розвиток мереж (43 згадки сукупно).

В регіональному аспекті істотних відмін немає, що підтверджує загальне розуміння перспектив і нагальність їх підтримки. З-поміж певних регіональних особливостей зазначимо:

- Вінницька область – найбільш активно підтримує промоцію органіки (10 операторів) та необхідність державного фінансування (9);
- Київська область – лідирує у прагненні до експорту (10 операторів) та розвитку ринку через спеціалізовані магазини;
- Волинська область – найвищий рівень підтримки ягідництва, тваринництва та овочівництва (9 операторів);
- Полтавська область робить акцент на рослинництві та переробці (7) і

бджільництві (5 операторів) тощо.

Динаміка розвитку органічного сільського господарства. У 2013 р. найбільше виробництв сертифікованої сільськогосподарської продукції було в Київській обл. (в м. Київ – 17 підприємств), Херсонській (в м. Херсон – 12), Вінницькій, Чернігівській та Львівській областях. Характеризуючи кількість підприємств по відношенню до населення відповідної області можна сказати, що їх найвищий показник спостерігався у Чернігівській, Вінницькій та Херсонській обл., а найнижчий Чернівецькій, Івано-Франківській, Хмельницькій обл. (рис. 3.11.)

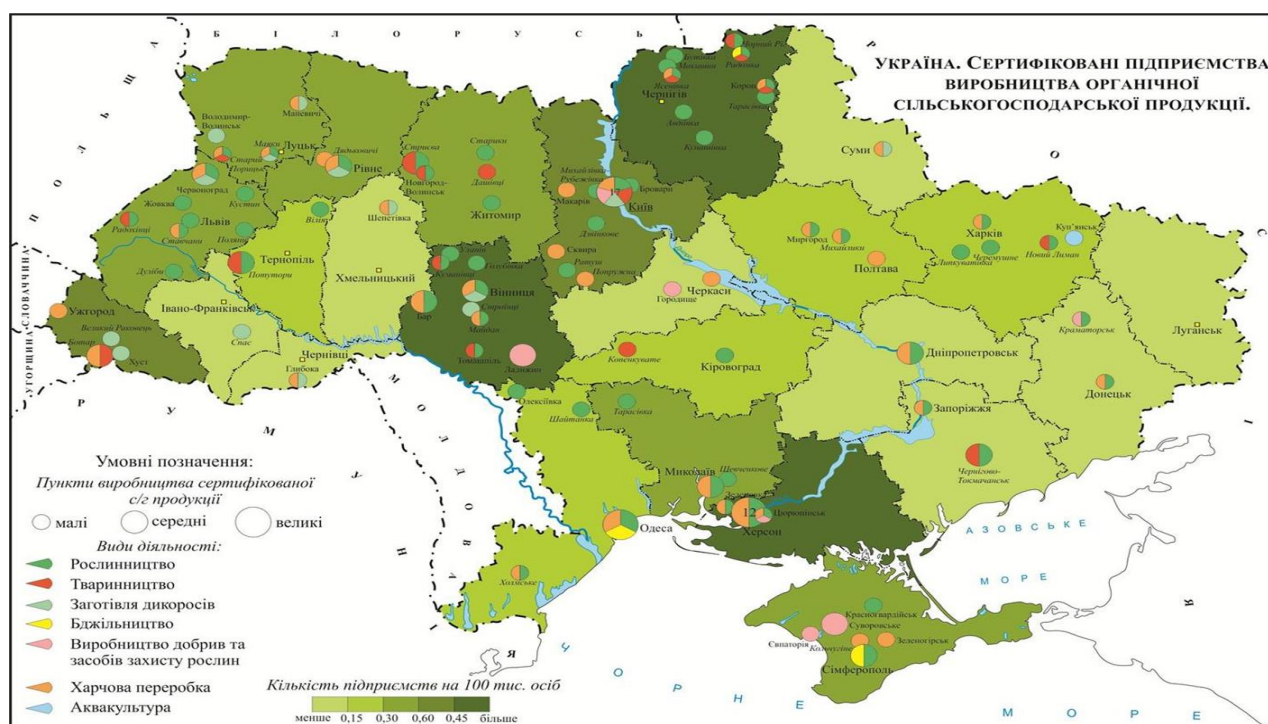

Рис. 3.10. Сертифіковані підприємства виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні, 2013 рік

Найбільша кількість сертифікованих підприємств органічної сільськогосподарської продукції розміщено в західних областях. Це можна пояснити не тільки великою часткою зайнятого населення у галузях сільського господарства в областях західної частини України, а й впливом європейських країн. Адже багато підприємств органічної сільськогосподарської продукції сертифіковано різними європейськими країнами.

УКРАЇНА. СЕРТИФІКОВАНІ ВИРОБНИКИ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

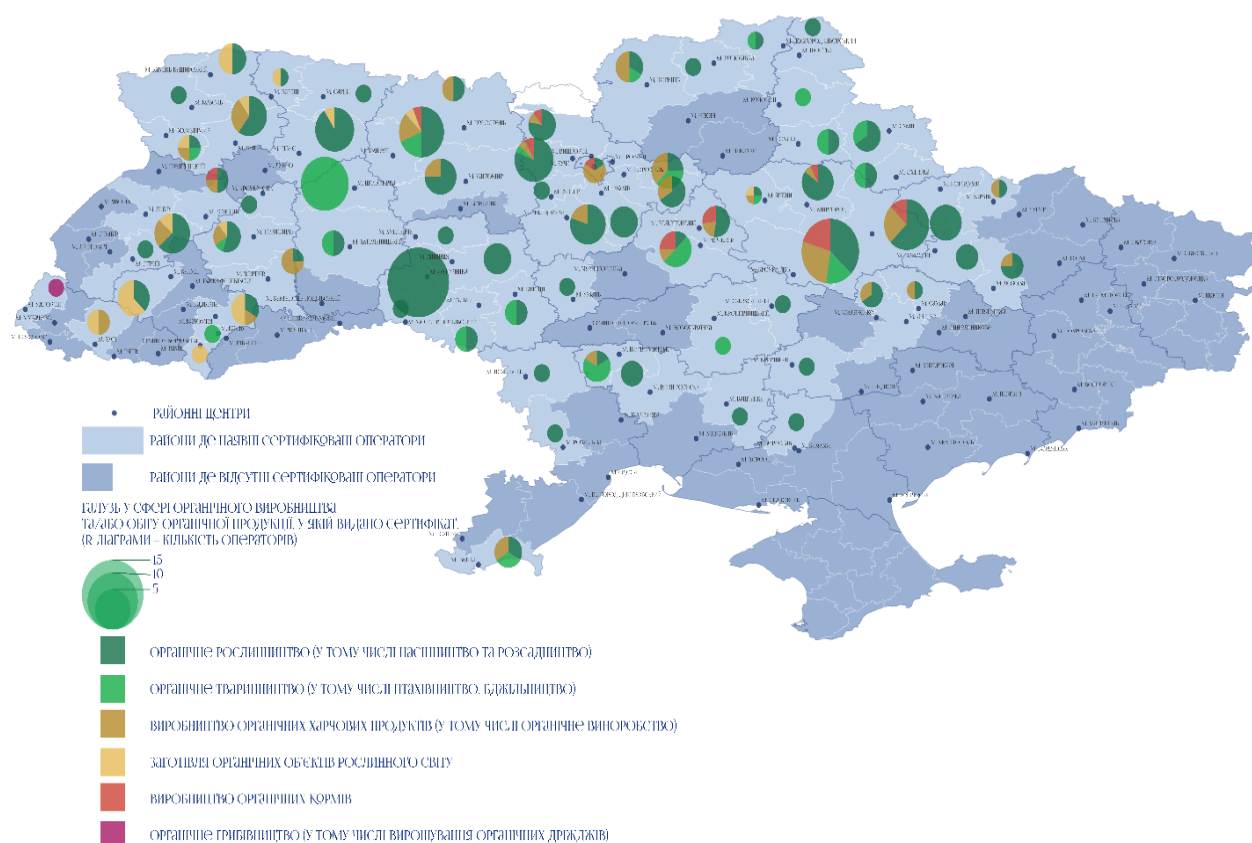

Рис. 3.11 Сертифіковані виробники органічної сільськогосподарської продукції, 2023 рік

Географія розташування сертифікованих виробників органічної продукції до 2023 практично не змінилась, зростання кількості найбільше проявилось у Києві, центральних та західних областях України. Щодо Чернівецької області то статус виробника органічної продукції мають – ТОВ «ЛІЛАК», ТОВ ПП СФ «Інтерагроком», ТОВ «Хелен Фрут». Згадані сільгосптоваровиробники мають відповідні сертифікати якості на вирощування органічних яблук, груш, слив, горіха грецького та виробництва органічних соків (у т.ч. дієтичних соків, відновлювальних соків), концентратів, пюре, дикоросів, тощо.

Зокрема, ТОВ «ЛІЛАК» – український виробник натуральних, екологічно чистих на 100% соків у скляній тарі. Розташоване підприємство в смт. Глибока Чернівецького району Чернівецької обл. Підприємство успішно працює з 2001 р., продукція займає значну частку внутрішнього ринку та реалізується в усіх регіонах України, та є лідером із заготівлі, виробництва та реалізації органічного березового соку в Україні. Також підприємство займається збором дикорослих трав, які

використовуються у виробництві соків. Компанія першою серед аналогічних в Україні отримала сертифікат на заготівлю дикорослих продуктів, переробку та маркетинг (експорт/імпорт), сертифікація якого була здійснена згідно з Постановою Ради ЄС №834/2007 та №889/2008 українським органом сертифікації органічного виробництва «Органік Стандарт» (стандарт сертифікації EM, COR). ТОВ «ЛІЛАК» реалізує вироблену продукцію в Україні, Європі та США під власними брендами ГЛИБКОН та SPRING DROPS й іншими приватними брендами. Підприємство налагодило постачання своєї продукції для реалізації в мережу супермаркетів «Сільпо», мережу ТОМ Омега Varus (м. Дніпро), ТОВ NOVUS; мережу магазинів «ПАККО» (Луцьк), «АШАН» (Київ), ТОВ «РОМА» (Чернівці), мережу магазинів автозаправок «ОККО». Основним видом органічної продукції є органічні соки 7 видів. ТОВ «Лілак» також виробляє дієтичні соки (5 видів), класичні соки (16 видів), різноманітні консервації (12 видів), соняшникову олію (ТМ «Глибкон») та антисептики (4 види).

Приватне підприємство «Сільськогосподарська фірма ІНТЕРАГРОКОМ» – вирощує органічну грушу, сливу, яблука та реалізує їх у свіжому вигляді. Розташоване дане підприємство в с. Чорнівка Чернівецького району. У 2022 році підприємство мало сертифікат EU. Зараз підприємство перебуває в перехідному періоді за напрямком органічного рослинництва (в тому числі насінництво та розсадництво, Сертифікат від 15.07.2025).

Діяльність ТОВ «Хелен Фрут» (с. Малинці Дністровського району) мала бути спрямована на вирощування дикорослих недеревних продуктів, вирощування зерняткових і кісточкових фруктів, вирощування горіхів та інших плодових дерев, однак в реєстрі за 2025 рік дане підприємство відсутнє.

В реєстрі органічних операторів з Чернівецької області є ще два ФОП – ФОП Ілашук МС (с. Топорівці Чернівецького району) і ФОП Середяк Т.С. (с. Каплівка Дністровського району). Обоє сертифіковані в напрямі органічного рослинництва (у тому числі насінництва), але відомості про їх діяльність наразі відсутні.

В Чернівецькій області перспективним є вирощування різних видів органічних сільськогосподарських та плодово-ягідних культур. Також, в гірських

районах області сприятливі умови для розвитку органічного скотарства та бджолярства, а також розглядається можливість виробництва в області дитячого харчування. Серед перспектив також важливо відмітити високий експортний потенціал продукції, зокрема ягід, фруктів, горіхів і меду, які користуються попитом на міжнародному ринку. Розширення органічного виробництва може сприяти покращенню екологічної ситуації в регіоні, зменшенню забруднення водних ресурсів і збереженню біорізноманіттю. Крім того, розвиток гастрономічного туризму, поєднаного з органічним землеробством, може стати додатковим джерелом доходу для місцевого населення.

3.3. Виробничо-територіальні типи органічного сільськогосподарського виробництва

Задля можливості порівняння показників виробництва сільськогосподарської продукції, доцільно використати методику переходу від натуральних величин виробництва до умовних «зернових одиниць». Здійснення переходу до «зернових одиниць» пропонується шляхом співвідношення пересічної ринкової вартості центнера зерна з цінами на іншу сільськогосподарську продукцію в країнах Європейського Союзу за період (2000-2023 рр). Для цього розраховано коефіцієнти, що наведені в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Коефіцієнти переходу в зернові одиниці (розроблено автором)

№ п/п	Вид продукції	Коефіцієнт	№ п/п	Вид продукції	Коефіцієнт
1	Пшениця	1	21	виноград	2,0
2	Жито	0,9	22	ріпак	2,0
3	Кукурудза	0,9	23	гречка	1,4
4	Ячмінь	0,9	24	апельсини	0,35
5	Рис	1,4	25	мандарини	0,2
6	Овес	0,8	26	лимон	0,2
7	Горох	1,4	27	вишні	1,4
8	Соя	2,0	28	полуниця	3,1
9	Картопля	0,3	29	горіхи	3,0
10	цукрові буряки	0,4	30	оливки	1,5
11	Соняшник	2,2	31	м'ясо ВРХ (яловичина)	10,5

12	Морква	0,4	32	м'ясо свинини	10,9
13	Капуста	0,3	33	м'ясо овець	12,5
14	Помідори	0,8	34	м'ясо птиці	9,6
15	Огірки	0,6	35	яйця за 1000 шт.	6,0
16	Цибуля	2,0	36	молоко	3,0
17	Яблука	0,5	37	устриці	55
18	Груші	0,7	38	коропові	14
19	Ягоди	3,1	39	мідії	30
20	Мед	20	40	осетрові	35

Порівняння обсягів виробництва сільськогосподарської органічної продукції доцільно робити за співставними (призведеними показниками), такими є зернові одиниці. На основі показників Євростату виробництва органічної сільськогосподарської продукції за 2023 рік нами пораховано обсяги виробництва в зернових одиницях. Найбільші обсяги органічної сільськогосподарської продукції вироблено у 10 країнах Європи, від понад 1,0 до 16,5 млрд. зерн. од. Такими країнами є Франція (16,5 млрд зерн. од.), Німеччина (14,5), Італія (7,1), Нідерланди (4,7), Іспанія (4,0), Швеція (3,0), Данія, Австрія (1,9), Бельгія (1,8) та Румунія (1,2 млрд. зерн. од.) – це група найпотужніших виробників органіки. Практично всі ці країни є значними виробниками загалом сільськогосподарської продукції. Щодо виробництва органічної продукції, то у переважній більшості з них високотоварними є 15-20 виробництв (Франція, Італія, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Бельгія, Румунія), де найголовнішими є молочне скотарство, птахівництво, або ж виноградарство та птахівництво (Іспанія). Ще кілька країн здійснюють господарювання за 6-7 виробництвами (Німеччина та Австрія), або ж взагалі сконцентровані на двох (Данія) всі з домінуванням тваринництва (Додаток Ж).

Другу групу потужних виробників органіки формують країни з виробництвом від 150 млн. до 1 млрд зерн. од. Це Швейцарія (926 млн. зерн. од.), Фінляндія (768), Польща (653), Норвегія (686), Словаччина (563), Литва (443), Латвія (385), Чехія (374), Угорщина (268), Болгарія (226), Естонія (216) та Туреччина (152 млн. зерн. од). Перевага більшості цих країн у тому, що вони розвивають 15-20 видів виробництва сільськогосподарської органічної продукції, за винятком Швейцарії (птахівництво та козівництво). Для багатьох з них найбільші обсяги виробництва спостерігаються у молочному скотарстві

(Словаччина, Литва, Латвія), м'ясо-молочному птахівництві (Норвегія, Фінляндія, Туреччина), зерновому господарстві (Польща), бджолярстві та молочному скотарстві (Болгарія), чи без чітко визначеного провідного виду виробництва з рівновеликим поєднанням галузей (Естонія, Угорщина).

Третя група – країни Європи з відносно незначним за обсягом валовим виробництвом сільськогосподарської органічної продукції (від кількох тис. до 150 млн. зерн. од.) Це такі як Португалія (143 млн тяжіє до другої групи), доволі потужні Ірландія, Хорватія, Словенія, Сербія та Люксембург (50-100 млн) та значно дрібніші – Македонія (15,8 млн. зерн. од), Ісландія (13,9 млн. зерн. од.) Кіпр (32,8), Чорногорія (2,4), значно менше – Албанія (121 тис. зерн. од.) та Мальта (76,4 тис. зерн. од.). Лідером цієї групи є Португалія – сконцентрована на органічному птахівництві з доповненням молочного козівництва. Всі доволі потужні країни цієї групи здійснюють товарне виробництво 14-18 видів органічної сільськогосподарської продукції. Як і в попередніх групах, для багатьох є домінуючими галузі тваринництва – Хорватія (зернове господарство, м'ясне скотарство та молочне козівництво). Серед дрібніших за виробництвом органічної сільськогосподарської продукції – Чорногорія, Кіпр, Македонія з розвинутими 10-12 виробництвами. Але у всіх трьох домінує молочне тваринництво, так на Кіпрі і молочне скотарство і молочне козівництво, у Македонії та Чорногорії – молочне козівництво.

Отже, тваринництво є основною галуззю в розвитку органічного сільського господарства в більшості європейських країн. В Ісландії, Португалії, Швейцарії та Данії – лише тваринницький напрям. Найбільш конкурентним є молочне скотарство. В окремих європейських державах в структурі виробництва частина коров'ячого молока становить 75% (Данія та Словаччина) та ще у двох 50-60% (Латвія, Ірландія) і у багатьох 20-50% (Австрія, Бельгія, Швеція, Німеччина, Франція, Фінляндія, Норвегія, Литва, Чехія, Словенія, Кіпр).

Молочне козівництво є доволі популярним напрямом діяльності, адже козяче молоко є сировиною для виробництва різних видів сирів. Найбільше значення воно має у Македонії (75% всієї продукції) Чорногорії (55%) та Кіпрі (42%). Доволі

вагомим є у Португалії, Хорватії, Словенії та Польщі. Близько 5-10% на продукцію козівництва припадає у Іспанії, Австрії, Болгарії та Швейцарії. Органічним молочним козівництвом також займаються в Сербії, Ірландії, Франції, Німеччині, Бельгії, Італії, Нідерландах, Швеції, Румунії, Естонії, Латвії, Литві, Угорщині, Чехії, Словаччині, Норвегії, Фінляндії та Люксембургу.

М'ясний напрям органічного виробництва також розвинутий в країнах Європи. Це стосується перш за все Чехії (25% всього органічного виробництва сільськогосподарської продукції) та Хорватії (23%), вагоме місце займає у Естонії та Ірландії (10-20%). Дещо менша частка у валовому органічному продукті в Швеції, Іспанії, Італії, Литві, Словенії та Люксембурзі (5-10%). Також наявний ще у 15 державах. Виробництво свинини органічного походження представлене у 18 європейських країнах, але в жодній з них не перевищує 5% загального виробництва, а у більшості його частка – 2%. Баранину також виробляють в незначній кількості та географія виробництва значно вужча – Словенія, Люксембург, Франція, Швеція, Бельгія, Естонія, Болгарія, Угорщина, Чехія, Латвія, Словаччина, Норвегія, Фінляндія (до 2%), Чорногорія понад 4% та Хорватія майже 7%.

Виробництво м'яса птиці – єдиний напрям органічного господарювання в Ісландії (100%). Щодо інших країн, то його частка незначна – від 1 до 5% у Бельгії, Італії, Франції, Норвегії, Сербії, Ірландії та ще у 12 країнах менше 1% у валовій продукції органічного сільського господарства.

Значно потужніше представлене птахівництво органічного типу з виробництва яєць. У трьох країнах це провідне виробництво – Швейцарія (94% всієї органічної продукції), Португалія (83%), Нідерланди (72%). Дуже потужне в Австрії та Люксембурзі (60-70%), Бельгії, Німеччині, Франції, Норвегії (50-60%). Виробництво яєць є важливою галуззю органічного господарства для Румунії, Швеції, Іспанії, Фінляндії, Туреччини, Сербії (25-50%) і менш потужним для Угорщини, Естонії, Чехії та Латвії (5-25%), і ще в чотирьох країнах – менше 5%.

У європейських країнах товарним також є виробництво меду, вирощування устриць, мідій, коропових та осетрових риб. Потужно розвинутим є виробництво меду в Болгарії (26,3%), Чорногорії (17,7%), Румунії (9,2%) та менш потужним у

Туреччині, Франції, Іспанії, Чехії, Естонії, Люксембурзі (менше 1%). Вирощування устриць і мідій властиве органічним господарствам європейських країн які мають вихід до моря. Так, виробництво мідій має вагоме значення в Нідерландах (12% всієї органічної продукції), Болгарії (близько 11%), Норвегії (6%), Іспанії (1,3%) та Франції (менше 1%). Щодо вирощування устриць, товарним є їх виробництво у Франції, але лише до 1% валової продукції. Вирощуванням осетрових органічним способом займаються у Румунії а корошових у Румунії та Чехії (до 1% валової органічної продукції).

Рослинництво як галузь органічного сільського господарства представлена у більшості європейських країн, а у Мальті та Албанії формує 100% виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Найбільш поширеним є виробництво зернових культур. Основною зерновою культурою є пшениця, її культивують у 26 країнах Європи. Найбільшу частку у виробництві органічної продукції пшениця становить у Румунії (26%) та Хорватії (25%), вагому частку в Італії, Польщі, Угорщині, Чехії, Литві, Албанії та Сербії (10%). На рівні 5-10% у Бельгії, Словаччині, Болгарії, Естонії, Латвії, Туреччині, Люксембурзі, Словенії та ще у дев'яти країнах до 5 %.

Другою за значенням можна вважати кукурудзу. Найбільше її товарне значення в органічному виробництві Естонії (18,8%), Албанії (14,9%), Фінляндії (11,4%), Латвії (10,9%), Хорватії та Румунії (10%), Польщі, Угорщині та Ірландії (по 7%). Ще у 15 країнах частка становить до 5% з них у Бельгії, Іспанії, Нідерландах, Норвегії та Литві – до 1%.

Вагомим також є культивування вівса та озимих культур . Найбільша частка у структурі органічної продукції цих культур в Естонії (16,7%), Фінляндії (10%), Латвії (9,7%), Польщі (9%), Литві (8,2%), Ірландії (6,8%) та Чехії (6%). Ще у 16 європейських державах менше 5%. Жито та ярі культури культивують в органічному господарстві 24 держав Європи. З-поміж них виділяється Польща (16,5%). У межах 1-5% у Фінляндії, Угорщині, Естонії, Чехії, Латвії, Литві, Люксембурзі, Сербії, Хорватії та ще у семи країнах – менше 1%. В органічному рослинництві країн Європи має також місце вирощування ячменю органічного

походження, де найбільша частка у Словаччині та Македонії по 6%, ще у 23 державах менше 5% у структурі органічної сільськогосподарської продукції. Значно менше товарне значення має культивування рису. Лише трохи більше 1% у структурі виробництва частка цієї культури в Угорщині та менше 1% у Румунії, Іспанії, Італії, Франції, Болгарії та Туреччині (Додаток Ж).

Вирощування органічних коренеплодів здійснюється в більшості країн, але в незначних обсягах. Так, лише в Бельгії, Латвії, Литві та Польщі їх частка в товарній структурі органічного сільського господарства становить від 1 до 5%, ще у 19 країнах менше 1%.

Схожий стан з культивуванням бобових культур. Тут виокремлюються Польща, Литва, Болгарія в яких частка становить 10-11% у структурі виробництва органічної продукції. Дещо менша в Естонії. Ще у 17 країнах вона менше 5% в тому числі в Бельгії, Хорватії, Словенії, Словаччині, Норвегії менше 1%.

Значно більше товарне значення має органічне овочівництво. Це перш за все Мальта, де на нього припадає майже $\frac{1}{4}$ виробленої органічної продукції та Іспанія і Польща (10-20%). Близько 5-10% займає овочівництво в Італії та Угорщині, і ще у 22 країнах – менше 5%, при чому в половині з них менше 1%.

Виробництво фруктів, винограду та полуниці здебільшого зумовлене сприятливими агрокліматичними умовами в тій чи іншій державі. У виробництві фруктів, найбільша частка в Польщі (14,3%) та Угорщині (12,8%); дещо менша (в межах 5-10) в Болгарії, Албанії, Сербії та Туреччині (за винятком останньої, в цих країнах переважно вирощують яблука). На рівні 1-5% в структурі органічної продукції виробництво фруктів в Австрії, Німеччині, Італії, Іспанії, Хорватії, Кіпрі, Чехії, Словенії, Чорногорії та ще дванадцяти країнах менше 1%. Виноградарство традиційно розвинене в середземноморському регіоні в тому числі й органічне, яке здебільшого зорієнтоване на сприятливість природних умов. Найбільша частка у виробництві органічного винограду у Мальті (68%), в Албанії (52%), Іспанії (30%) та Італії (28%). Дещо менша в Болгарії та Туреччині (10-25%) та Хорватії, Словенії, Кіпрі (5-10%). Ще в 11 країнах даний показник становить менше 5%.

Вирощування полуниці органічним способом здійснюють у 26 країнах, але лише у 5 з них її частка у структурі органічної продукції сягає понад 5% - Болгарії, Польщі, Сербії, Туреччині, Мальті.

В подальшому задля визначення галузей спеціалізації окремих країн Європи використовуємо розроблену, американським географом Уївером, оригінальну методику визначення галузей спеціалізації. Розрахунки галузей спеціалізації регіону за індексом Уївера спрямовані на порівняння фактичного розподілу часток галузей (d_i) з теоретичними варіантами (I) (Топчієв, 2005). При цьому частки галузей у фактичному розподілі впорядковані від більших значень до менших. Теоретичні розподіли визначають за такою схемою

Варіант	Число галузей	Частки галузей, % (d_i)
I	1	100,0
II	2	50,0
III	3	33,3
IV	4	25,0
V	5	20,0
VI	6	16,6

Надалі порівнюють фактичний розподіл часток галузей (d_i) з різними теоретичними варіантами ($\bar{d}_i$) і шукають мінімальну суму квадратів відхилень

$$\Delta_i^2 = (d_i - \bar{d}_i)^2$$

$$I = \min (\sum \Delta_i^2).$$

Для розрахунку галузей попередньо ранжуються (впорядковуються) за їх частками від більших значень до менших. Реальний розподіл галузей порівнюють з теоретичним (Топчієв, 2005).

Визначення галузей спеціалізації за індексом Уївера проведено і для країн Європи у 2012 та 2023 рр. Результати розрахунків показані в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7.

Галузі спеціалізації органічного сільського господарства 2012, 2023 рр.

№ з/п	Країна	К-сть галузей спеціалізації	Спеціалізація	К-сть галузей спеціалізації	Спеціалізація
			2012		2023
1	Польща	II	Виробництво м'яса свинини та птиці	IV	Зернове господарство з розвинутим овочівництвом,

					плодівництвом, козівництвом
2	Угорщина	II	Виробництво м'яса свинини та птиці	IV	Зернове господарство і птахівництво, з розвинтим плодівництвом та ягідництвом
3	Нідерланди	II	Виробництво м'яса свинини та птиці	I	Птахівництво
4	Мальта	II	Вирощування винограду та оливок	I	Виноградарство
5	Чехія	III	Виробництво м'яса свинини, птиці та вирощування пшениці	II	М'ясо-молочне скотарство і зернове господарство
6	Іспанія	III	Виробництво м'яса свинини, птиці та вирощування винограду	III	Виноградарство і птахівництво та розвинутим овочівництвом
7	Німеччина	III	Виробництва м'яса свинини, птиці, яловичини	II	Птахівництво і молочне скотарство
8	Франція	IV	Виробництво м'яса свинини, птиці, яловичини та вирощування пшениці	II	Птахівництво і молочне скотарство
9	Хорватія	IV	Виробництво м'яса свинини, птиці, яловичини та вирощування пшениці	III	Зернове господарство, м'ясне скотарство і козівництво
10	Фінляндія	IV	Виробництво м'яса свинини, птиці, яловичини та вирощування вівса	III	Птахівництва і молочного скотарства та розвинутого зернового господарства
11	Швеція	V	Вирощування пшениці, вівса, ячменю та виробництво м'яса свинини, птиці	II	Молочне скотарство та птахівництво
12	Словенія	V	Виробництво м'яса яловичини, свинини та птиці	II	Молочно-м'ясне скотарство і козівництво
13	Словаччина	V	Виробництво м'яса свинини, птиці, яєць та вирощування пшениці та кукурудзи	I	Молочне скотарство
14	Болгарія	V	Виробництво м'яса птиці, свинини, яловичини, яєць та вирощування винограду	V	Бджолярство і молочне скотарство з розвинутим вирощуванням мідій, виноградарством, вирощуванням бобових
15	Литва	VI	Виробництво м'яса свинини, птиці, яловичини та вирощування вівса, пшениці, жита	III	Молочне скотарство і зернове господарство з вирощуванням зернобобових
16	Румунія	VI	Вирощування пшениці, кукурудзи, соняшника та виробництво м'яса птиці,	IV	Зернове господарство, птахівництво, молочне скотарство та бджільництво

			яловичини та яєць		
17	Австрія	VI	Виробництво м'яса яловичини, свинини, птиці та вирощування пшениці, кукурудзи, картоплі	II	Птахівництво і молочне скотарство
18	Латвія	VI	Вирощування вівса, пшениці, жита, картоплі та виробництво м'яса свинини та птиці	II	Молочне скотарство і зернове господарство
19	Естонія	VI	Виробництво м'яса свинини та вирощування вівса, ріпаку, пшениці, жита, ячменю	III	Зернове господарство з птахівництвом і розвинутим м'ясо-молочним скотарством
20	Туреччина	VI	Вирощування пшениці, оливок, винограду та виробництво м'яса птиці, яловичини, яєць	III	Птахівництво з розвинутим виноградарством і зерновим господарством
21	Італія	VI	Вирощування оливок, винограду, пшениці та виробництво м'яса свинини, птиці, яловичини	IV	Скотарство і виноградарство з розвинутим зерновим господарством і овочівництвом
22	Данія			I	Молочне скотарство
23	Бельгія			II	Птахівництво і молочне скотарство
24	Чорного рія			III	Козівництво з розвинутим бджолярством і молочним скотарством
25	Албанія			II	Виноградарство і зернове господарство
26	Македонія			I	Козівництво
27	Ісландія			I	Птахівництво
28	Сербія			V	Птахівництво з розвинутим молочним скотарством, зерновим господарством плодівництвом та бджолярством
29	Люксембург			I	Птахівництво
30	Норвегія			II	Птахівництво і молочне скотарство
40	Швейцарія			I	Птахівництво
41	Ірландія			I	Молочне скотарство
42	Португалія			I	Птахівництво

Отже, у 2012 р. моногалузове органічне сільське господарство не спостерігається у жодній з країн; бігалузове у Мальті, Угорщині, Нідерландах та Польщі; багатогалузове у Іспанії, Чехії, Німеччині, Словенії, Хорватії, Франції, Фінляндії, Швеції, Болгарії, Словаччині, Туреччині, Італії, Литві, Австрії, Естонії, Румунії та Латвії. Це означає, що у країнах за індексом комбінування переважає багатогалузове органічне сільське господарство, тобто від III до VI галузей.

За показниками 2023 року (Додаток Ж), з використанням вищезгаданої методики, здійснено визначення спеціалізації вперше для 12 країн (Данія, Бельгія, Чорногорія, Албанія, Македонія, Ісландія, Сербія, Люксембург, Норвегія, Швейцарія, Ірландія, Португалія) та для порівняння в динаміці ще для 21 країн. За 10-річний період у спеціалізації відбулось розширення виробничо-територіальних напрямів – Польща, Угорщина (з 2 до 4-х), збереглось кількісно, але змінився провідний напрям (Іспанія – з виробництва м'яса на виноградарство, Болгарія – з виробництва м'яса на бджолярство) та інші виробничі напрями. Але найбільш поширеною є тенденція переходу від багатогалузового до бігалузового чи моногалузового: Словаччина з 5-ти до 1, Словенія та Швеція з 5-ти до 2 -х, Франція і Австрія з 4-х до 2-х, Литва, Фінляндія і Хорватія з 4-х до 3-х, Німеччина і Чехія з 3-х до 2-х, Нідерланди і Мальта – з 2-х до 1 тощо.

3.4. Кластери – форми територіальної організації органічного сільськогосподарського виробництва

Аграрний кластер – територіальне об'єднання, як правило, компактна розташованих груп господарюючих суб'єктів агропродовольчого комплексу виробнича діяльність яких здійснюється на основі спільного використання системи виробничих, технологічних та інфраструктурних зв'язків цієї, або є більшою за масштабами території, що забезпечує досягнення максимального прибутку як кінцевої мети їх функціонування.

Ключовими учасниками кластера, як правило, виступають учасники повного продуктового ланцюга просування органічної сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки на продовольчий ринок. До їх складу належать безпосередні

виробники аграрної продукції, створені ними кооперативи, а також підприємства торговельного, логістичного, сервісного та іншого інфраструктурного спрямування, діяльність яких забезпечує рух продукції від етапу виробництва до кінцевого споживача. Поряд із базовими учасниками до кластеру можуть долучатися асоційовані члени. До цієї категорії відносять суб'єкти, що формують інституційні, організаційні, фінансові, науково-консультаційні та інші передумови для ефективного виробництва й реалізації продукції, створеної учасниками об'єднання. Їхня участь сприяє підвищенню конкурентоспроможності кластеру та розширенню його ринкових можливостей. Саме це й є засадничим для організаційної структури, формування внутрішньокластерних відносин та масштабу його діяльності.

Структура кластера органічної с/г продукції може бути такою:

1. Ядро – головне підприємництво, що об'єднує основних учасників – підприємства з виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Наприклад, сертифіковане підприємство з виробництва органічного фруктового соку, що об'єднує сертифіковані вирощування органічних фруктів.

2. Внутрішня інфраструктура кластера формується його учасниками з метою створення цілісної системи забезпечення ефективного просування органічної сільськогосподарської продукції на ринку. Це можуть бути спеціалізовані підприємства з пакування, сортування органічної продукції, об'єкти для її зберігання, а також транспортно-логістичні підрозділи.

3. Зовнішня інфраструктура є необхідним компонентом функціонування кластерного об'єднання, оскільки забезпечує його інтеграцію в ширше інституційне та соціально-економічне середовище. Вона формується через налагодження системної взаємодії кластера з науково-дослідними установами, страховими компаніями, громадськими об'єднаннями та іншими суб'єктами, діяльність яких опосередковано впливає на результати його функціонування. Значимою є взаємодія з Федерацією органічного руху України, ВГО «Клуб учасників органічного землеробства», Асоціацією «Біо Лан Україна», Спілкою учасників органічного виробництва «Натурпродукт», НПГ «Еко-Інформ-Сервіс»,

ВЕГО «Мама – 86» та інші. Також важливим є те, що з-поміж сертифікованих операторів логанічної продукції в Україні є заклади вищої освіти (Сумський національний аграрний університет, Липковатівський аграрний коледж) та науково-дослідна установа (Панфільська дослідна станція Національного наукового центру "Інститут землеробства Національної академії аграрних наук України"). Саме вони не просто є провайдерами органічного руху в Україні, але такими хто надають консультації та послуги в тому числі і сертифікації.

Це можуть бути аграрні кластери органічного типу кількох видів:

1. Агропродуктові кластери – це добровільне об'єднання взаємопов'язаних підприємств (виробників сільськогосподарської органічної сировини, переробників, логістів), наукових установ та сервісних організацій, які здійснюють свою діяльність відповідно до стандартів органічного виробництва.

2. Науково-виробничі кластери на основі дорадчих служб, громадських об'єднань, а також первинних виробників органічної сільськогосподарської продукції, підприємств переробної галузі, інших суб'єктів господарювання, створені для організації взаємодії та впровадження інновацій (Заячук, 2016).

3. Територіально-виробничі кластерні об'єднання суб'єктів господарювання являють собою інтегровані структури, сформовані на основі просторової концентрації первинних виробників органічної сільськогосподарської продукції, підприємств переробної промисловості та інших пов'язаних із ними господарських одиниць. Об'єднання таких суб'єктів за територіальним принципом забезпечує раціоналізацію використання інтегрального потенціалу регіону, зниження логістичних витрат, інтенсифікацію обміну знаннями й технологіями.

Для першого і другого видів кластерних об'єднань здебільшого використовується вертикальна інтеграція, для третього – горизонтальна. Хоча можливі і одне і друге. Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання через ієрархію, зазвичай кожен член такого кластерного об'єднання виробляє різний продукт чи послугу. Горизонтальна інтеграція передбачає об'єднання здебільшого через територіальну близькість, суто невеликих за масштабом, а саме такими і є виробники органічної сільськогосподарської продукції, які мають на меті

досягнути синергетичного ефекту за рахунок взаємодії та нарощування ефекту масштабу в тому числі і частки на ринку продовольства.

У територіальній структурі продовольчого ринку виділяють такі елементи: світові, продовольчі ринки, субрегіональні, національні, регіональні та локальні. Локальними елементами продовольчого ринку є пункти агробізнесової діяльності - територіальні осередки переважного виробництва, заготівлі та реалізації одного або кількох видів продовольчої продукції. Вони представлені спеціалізованим сільськогосподарським виробництвом та відповідною ринковою інфраструктурою з переважанням забезпечення транспортування, збереження та реалізації продукції. Вищим таксономічним елементом територіальної структури продовольчого ринку є центри агробізнесової діяльності – населені пункти, які забезпечують виробництво, споживання та реалізацію продовольства на локальному рівні та забезпечують функціонування кількох низових систем продовольчого ринку, представлених відповідними пунктами. Регіональне поєднання пунктів та центрів формує вузли агробізнесової діяльності, що об'єднує значну кількість переробних підприємств, товарні біржі, спеціалізовані навчальні та наукові установи і загалом формують регіональний продовольчий ринок (*Олійник, 2011*).

Щодо територіальної структури ринку органічної сільськогосподарської продукції на локальному рівні, то зауважимо: по-перше, він є складовою регіонального продовольчого ринку; по-друге, ринок органічної сільськогосподарської продукції на локальному рівні в Україні перебуває на початковому етапі становлення і здебільшого сформовані лише пункти агробізнесової діяльності з виробництва органічної сільськогосподарської продукції; по-третє, саме процеси кластеризації можуть стати засадничими у формуванні ринку органічної сільськогосподарської продукції на локальному, регіональному та національному рівнях.

Концепція держпрограми розвитку органічного виробництва в Україні вказує на певні можливості розвитку органічного виробництва.

1) ширше застосування вітчизняного та іноземного досвіду ведення органічного виробництва та просування органічної продукції на ринок. Вважаємо,

що це головне завдання, яке може бути вирішене і за міжнародної підтримки і при формуванні синергетичного ефекту в кластерних об'єднаннях.

2) Широке застосування всіх видів ЗМІ для популяризації органічних продуктів харчування, як невід'ємної частини здорового способу життя. Вважаємо, що така рекламна компанія має бути зреалізована на державному рівні, адже це питання здорової нації. Принагідно зазначимо, що певні позитивні прояви в цьому напрямі є, наприклад – зміни у підходах до харчування в закладах освіти.

3) Забезпечення зростання попиту на органічну продукцію внаслідок формування довіри споживачів до сертифікованої продукції. Беззаперечно питання обізнаності споживача є важливим, але, як підтверджує наше дослідження більш впливовим є процеси ціноутворення на органічну продукцію та купівельна спроможність споживача.

4) Максимальне використання регіональних особливостей (місцевих традицій, інновацій, створення нових продуктів, вирощування місцевих видів рослин та розведення тварин). Вважаємо, що це має бути основою формування спеціалізації органічного сільського господарства, а використання місцевого інтегрального потенціалу території в основі вибору с/г культур чи напрямів розвитку тваринництва. Окрім того горизонтальна кластеризація з зацікавленими сторонами може значно підвищити ефективність використання потенціалу території (наприклад, з організаторами гастрономічних туристичних турів).

5) Забезпечення громадської підтримки (зацікавленість громадських та галузевих організацій та асоціацій). Це є засадничим для популяризації органічної сільськогосподарської продукції, здорового харчування та загалом формування громадської позиції у цьому напрямі.

6) Забезпечення органічного виробництва прямою фінансовою підтримкою та створення системи непрямой підтримки шляхом надання пільг та преференцій. Все те, що дозволить зменшити витрати (сертифікація, насіннєвий матеріал, специфіка виробництва, матеріально-технічне забезпечення тощо) чи отримати компенсаційні виплати і позитивно вплине на зменшення цінової надбавки а відповідно зробить органічну с/г продукцію більш доступною.

Висновки до розділу 3

1. Виробництво органічної сільськогосподарської продукції здійснюється у рослинництві, тваринництві, грибівництві, аквакультурі, виробництві морських водоростей, харчових продуктів, органічних кормів та заготівлі органічних об'єктів рослинного світу.

2. Органічне господарство в європейських країнах динамічно розвивається і підтверджується зростанням площ залучених в органічне господарство, їх частки у загальній площі сільськогосподарських угідь, кількості підприємств органічного типу та частці органічної продукції у валовій продукції. До країн лідерів в розвитку органічного господарства належить Німеччина, Франція, Іспанія, Данія та ін.

3. Органічне сільське господарство України має загальну позитивну динаміку щодо збільшення чисельності операторів і зростання обсягів виробленої продукції. Водночас відбувається зменшення площ органічного землеробства, зміна концентрації операторів та релокація. Найбільш розвинуте органічне господарювання у Київській, Вінницькій, Одеській, Полтавській областях та Києві. Загалом 293 оператори у 76 адміністративних районах 21 області.

4. Найбільш типовими в Україні є органічні оператори, що організовані як товариства з обмеженою відповідальністю, здійснюють свою діяльність у органічному рослинництві (у тому числі насінництва та розсадництва). В Україні наявні 16 виробничо-територіальних типів ведення органічного господарства (домінують моногалузові типи).

5. Здійснено опитування операторів у сфері виробництва органічної продукції (168 операторів). За результатами, найбільш типовим є органічне господарство що не зазнало безпосередніх руйнувань внаслідок війни росії проти України, але здійснило коригування своєї діяльності, займається виключно рослинництвом, функціонує понад 10 років, має 11-20 осіб постійних працівників і залучає найманих працівників на короткострокові роботи, вирощує 1-5 видів продукції (або зернових, або лікарських рослин), реалізовує продукцію особисто,

вважає свою діяльність здебільшого рентабельною, має проблеми пов'язані з війною і вбачає перспективу розвитку за умови державної підтримки.

6. Застосування методики переходу від натуральних величин виробництва органічної продукції до «умовних зернових одиниць», через запроваджені коефіцієнти, дозволило сформувати рейтинг європейських країн за обсягом виробленої органічної продукції (ТОП-3 – Франція, Німеччина та Італія), здійснити групування країн за цим показником та вказати на основні товарні виробництва в тій чи іншій країні.

7. Застосування методики Уівера дозволило визначити спеціалізацію органічного сільського господарства країн Європи та порівняння зміни за період 2013-2023 років.

8. Запропоновано удосконалення територіальної структури органічного сільського господарства шляхом формування кластерів вертикальної інтеграції (агропродуктові, науково-виробничі кластери) та горизонтальної інтеграції (територіально-виробничі кластери).

РОЗДІЛ 4

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ОБЛАСНОГО РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

4.1. Ринок продовольства сільськогосподарської продукції

Однією з найважливіших функцій продовольчого ринку є становлення основних пропорцій сільськогосподарського виробництва. Саме ринок дозволяє виявити зв'язки між виробництвом та споживанням, потребами споживачів відповідної продукції та можливостями її виробників. Крім економічних законів, формування та розвиток регіонального продовольчого ринку обумовлено дією суспільно-географічних законів – спеціалізації, комплексності, пропорційності, раціоналізації зв'язків. До основних функцій продовольчого ринку відносять забезпечення повсякденних потреб населення у продуктах харчування, стимулювання регіонального розвитку, збереження соціальної рівноваги тощо.

Здійснюючи оцінку ємності внутрішньообласного продовольчого ринку, необхідно враховувати рівень урбанізації, попит на відповідний вид продукції, визначений відповідно до мінімальних і раціональних норм споживання, але без врахування продукції, що знаходиться поза товарно-грошовими відносинами.

Раціональна (рекомендована) норма споживання – кількість продовольчих продуктів (рослинного й тваринного походження), необхідних для споживання людині протягом відповідного періоду (день, місяць, рік) для забезпечення енергетичної цінності харчового раціону.

Поживний склад пересічнодобового набору продуктів харчування для населення визначений Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» та зазначений в таблиці 4.1.

Найбільш адаптованою для оцінки ємності продовольчого ринку є методика на основі показників мінімальних та раціональних норм споживання основних продуктів харчування, що входять до споживчого кошика (*Шпичак, 2013*).

При розрахунку норм споживання необхідно враховувати вікову структуру населення. В Чернівецькій області вікова структура є наступною: 6,3 % – діти 0-6 років, 11% – діти від 6-18 років, 60,7% – працездатне населення та 22% – особи старшого віку. Отже, з врахуванням вікової структури населення Чернівецької області мінімальна норма споживання відповідно до споживчого кошика, в розрахунку на одну особу на рік, становить: хліба та хлібобулочних виробів – 93,8 кг, картоплі – 99 кг, овочів – 105 кг, фруктів – 66 кг, молока і молокопродуктів – 330 кг, м'яса всіх видів – 50 кг, яєць - 220 шт, риби і рибопродуктів – 12 кг. Щодо показників раціональної норми харчування, то вони є більшими: хліба і хлібобулочних – 102 кг, м'яса та м'ясопродуктів – 83 кг, молока і молокопродуктів – 380 кг, яєць – 290 шт, риби і рибопродуктів – 20 кг, картоплі – 120 кг, овочей та баштанних – 160 кг, плодів та ягід – 90 кг.

Таблиця 4.1.

Фактичне споживання та рекомендовані норми споживання продуктів харчування в Україні (на основі Держ служба стат. України, 2022)

Основні продукти	Рекомендована норма	Фактичне споживання основних продуктів харчування, кг/особу							Різниця між фактичним споживанням та рекомендованою нормою споживання, кг/особу						
		1990	1995	2000	2005	2010	2013	2022	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2022
М'ясо і м'ясопрод.	83	68	39	33	39	52	56	53	-15	-44	-50	-44	-31	-32,9	- 30
Молоко і мол. прод.	380	373	245	199	226	205	221	202	-7	-135	-181	-154	-175	-159,1	-158
Яйця, шт.	290	272	171	166	238	290	309	272	-18	-119	-124	-52	0	+19	- 18
Риба та рибо прод.	20	18	4	8	14	37	15	13,2	-2	-16	-12	-6	+17	-5,4	- 6,8
Хліб і хлібопрод.	101	141	124	125	124	111	108	93	+40	+23	+24	+23	+10	+6,6	- 2,6
Картопля	124	131	124	135	136	129	135	132	+7	0	+11	+12	+5	+11,4	+ 12
Овочі та баштанні	161	103	97	102	120	144	163	166	-58	-64	-59	-41	-17	+2,3	+ 5
Плоди та ягоди	90	47	33	29	37	14	56	59	-43	-57	-61	-53	-76	-33,7	- 31
Цукор	38	50	32	37	38	37	37	29	+12	-6	-1	0	+1	-0,9	- 9

У сільському господарстві Чернівецької області продовжуються тенденції домінування рослинництва над тваринництвом у структурі виробництва сільськогосподарської продукції, зростання площ та валових зборів технічних і плодових культур, зменшенням чисельності поголів'я великої рогатої худоби та загалом домінування агроформувань у рослинництві (за винятком картоплярства, овочівництва тощо) та господарств населення у тваринництві (за винятком птахівництва).

Загальна потреба хлібопродуктів, відповідно до рекомендованих норм, не перевищує 70 тис.т. Виробництвом хліба займається 50 крупних та значна кількість невеликих підприємств. Технічні культури не використовуються як продукти харчування, але є основою для виробництва олії. В Чернівецькій області функціонує 1 невеликий та декілька дрібних виробників олії. Валові збори картоплі значною мірою є основою продуктового самозабезпечення домогосподарств, як наслідок створюється на ринку продовольства ніша для експортної продукції. Обсяги виробництва картоплі на третину, а овочів на дві-третьини забезпечують раціональну потребу та повністю мінімальну населення. За виробництвом плодів та ягід Чернівецька область займає лідируючі позиції в Україні. Продукція садівництва та ягідництва реалізуються в області, транспортуються в інші регіони України та експортуються за кордон. Загальне виробництво плодів в регіоні тричі перевищує обсяги рекомендованих норм споживання і формує експортний потенціал (Timish, 2023).

Тваринництво в Чернівецькій області в кризовому стані за винятком птахівництва. Виробництво яєць, м'яса індиків та курей здійснюється в обсягах які забезпечують мінімальні норми споживання.

При формуванні регіональних ринків продовольства необхідно враховувати ще такий аспект як виробництво сільськогосподарської продукції господарствами населення здебільшого для самозабезпечення, а не реалізації. При цьому можливості реалізації ними сільськогосподарської продукції мають значну кількість інфраструктурних проблем (місце реалізації, можливості зберігання продукції, пакування та сортування тощо). Все це надає неконкурентні переваги

сільськогосподарським підприємствам (особливо агрохолдингам) для формування завищених цін, особливо в період «міжсезоння», коли залишаються абсолютно домінуючими на ринку продовольства. Необхідно враховувати, що є певна частка продукції що перебуває поза межами товарно-грошових відносин (Timish, 2023).

4.2 Особливості формування ринку органічної сільськогосподарської продукції

Ринок органічної сільськогосподарської продукції це особливий тип ринку який виникає завдяки особливій виробничо-територіальній системі – виробництво органічної сільськогосподарської продукції. Суттєвою вимогою розвитку ринку є дотримання принципів сталості через досягнення балансу між виробництвом, впливом на довкілля та досягненням добробуту населення. Для ефективного функціонування та розвитку ринку органічної продукції важливим є дотримання балансу інтересів, множинність форм власності та форм ведення бізнесу, наявність розвиненої ринкової інфраструктури (Timish, 2025).

Обсяг світового ринку органічних продуктів у 2021 році досяг 221,37 млрд доларів США, що на 9,7 % більше, ніж у 2020 році, в Україні у цей період склав приблизно 40,1 млн дол. США. Прогнозують, що до 2025 року цей ринок може зрости до 380,84 млрд дол., при середньорічному темпі зростання 14,5 % (Притульська, 2022).

Динаміка основних показників органічного землеробства в Україні впродовж 2015-2022 рр., тобто на передодні повномасштабних воєнних дій мала позитивний тренд щодо цільових показників сталого розвитку. Так, в рамках Цілі Сталого Розвитку 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» за індикатором 2.3.3. - частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом, у загальній площі сільськогосподарських угідь, % несуттєво відхиляється від встановленого на 2020 рік цільового орієнтиру 1,1 з 2019 року (виключення становить 2022 рік – активні бойові дії). Для дотримання цільового орієнтиру за індикатором 3.6 цілі 15 «Захист та відновлення екосистем суші» (500 тис га) тенденція до покращення показника теж прослідковувалась (Timish, 2024).

У контексті сталого розвитку сільських територій органічне виробництво може забезпечити комплексний підхід до вирішення екологічних, економічних та соціальних проблем розвитку сільських територій. Насамперед, це обґрунтовується тим, що сталий розвиток передбачає одночасне досягнення трьох основних цілей: економічного зростання, екологічної стійкості та добробуту населення. Для сільських територій України це питання набуває особливої актуальності через кілька ключових аспектів (Тіміш, 2024).

Розвиток органічного землеробства в цілому сприяє й досягненню цільових орієнтирів за основними цілями сталого розвитку, що підтверджують дані рисунку 4.1. (Тіміш, 2024).

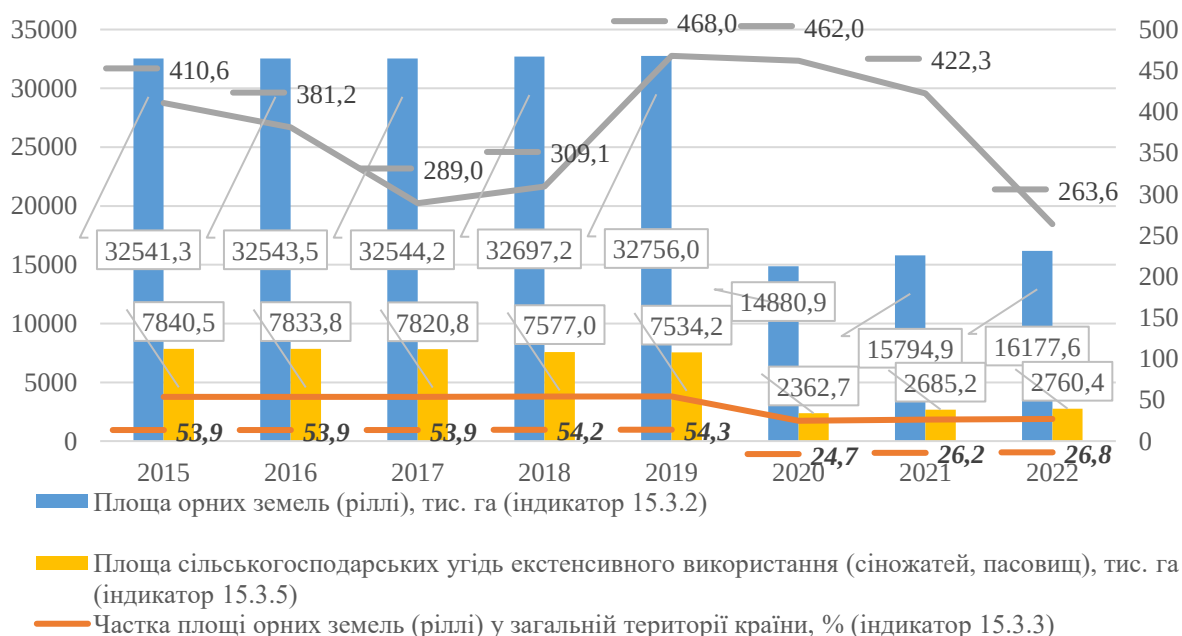

Рис. 4.1. Динаміка основних показників органічного землеробства в Україні впродовж 2015-2022 рр. (Тіміш 2024).

Враховуючи вищевикладене, досягнення індикаторів по операційній цілі 2.2 Сприяти збалансованому розвитку сільського господарства, де за завдання поставлено – до 2030 року розширити площу земель сільськогосподарського призначення, задіяних в органічному виробництві, до 3 млн га, а також забезпечити, починаючи з 2020 року, щорічне зростання обсягів виробництва та реалізації органічної продукції не менше ніж на 5% як мінімум з позиції зростання площ не

виконується. Так, як досягнення у 2025 році – 1500 тис.га, а у 2030 – 3000 тис.га є нереалістичним.

Останніми роками прослідковується зростання попиту серед споживачів органічної сільськогосподарської продукції, однак ринок пропозиції таких продуктів ще повністю не сформований.

Війна росії проти України катастрофічно вплинула і впливає на демографічну ситуацію, господарську діяльність та екологічний стан довкілля. Все вищезазначене спричинило припинення діяльності 48 (майже 20% від загальної кількості) операторів, що здійснюють виробництво органічної продукції. Це органічні оператори Київської (-14 од.), Сумської (-9 од.), Харківської (-8 од.), Миколаївської (-6 од.), Дніпропетровської (-4 од.), Одеської (-2 од.), Житомирської, Запорізької, Херсонської та Чернігівської (по-1 од.). Окрім цього значні руйнування та забруднення внаслідок воєнних дій, вимушених переселень та неможливості здійснювати виробничу діяльність також стали причинами припинення діяльності певної кількості операторів.

Розвиток ринку органічної продукції у великих містах детермінується сукупністю соціально-економічних, культурних та екологічних чинників. Передусім, у містах спостерігається вищий рівень доходів населення порівняно з сільськими територіями, що формує підвищену платоспроможність і знижує цінову чутливість споживачів. Це, відповідно, забезпечує стійкий попит на органічні товари. Важливим фактором є також трансформація споживчої культури, що проявляється у зростанні екологічної свідомості та поширенні практик відповідального споживання. Крім того, високий рівень конкуренції в межах міських продовольчих ринків стимулює виробників до пошуку диференційованих конкурентних переваг. Органічна сертифікація та позиціонування продукції як екологічно безпечної стають інструментами стратегічного маркетингу й засобами формування доданої вартості. Додатковим каталізатором попиту виступає складна екологічна ситуація у великих містах, що зумовлює підвищену занепокоєність населення станом довкілля та власного здоров'я.

Структура пропозиції органічної продукції характеризується поступовою

диверсифікацією. На внутрішньому ринку представлені базові продовольчі категорії, зокрема зернові культури, крупи, пластівці, продукти переробки фруктів (джеми, сиропи, соки), сухофрукти, м'ясна та молочна продукція (зокрема свинина і молоко), мед та рослинні олії. Таким чином, розвиток органічного ринку у великих містах є результатом комплексної взаємодії економічних стимулів, змін у споживчих пріоритетах і зростання екологічної відповідальності населення, що створює підґрунтя для його подальшої інституціоналізації та структурного розширення.

Потенційними споживачами органічної продукції є майже 5% великих та приблизно 1-2% населення середніх міст України. Споживачами такої продукції зазвичай є містяни, з вищою освітою, з середнім та вище середнього рівнем доходів, працездатного віку, з високою купівельною спроможністю, що піклуються про здоров'я своєї родини тощо. Цікавим є той факт, що 60% покупців є представницями жіночої статі. В середньому ціна на органічну продукцію у 2-2,5 рази вища ніж на звичайні харчові продукти (див. табл. 4.2.).

Таблиця 4.2.

Порівняльна ціна на основні продукти харчування споживчого кошика (2025)

Продукт	Норма на місяць	Ціна 2025 (грн)	Сума (грн)	Вартість органічних продуктів
Хліб (пшеничний/житній)	8,2 кг	40	≈ 328	
М'ясо (середнє за видами)	5 кг	220	≈ 1100	240 та більше грн/кг
Молочні продукти (молоко/кефір/сир)	18 л/кг	50	≈ 900	60-120 грн/л або кг
Яйця	18 шт	5,5 грн/шт	≈ 99	8–12 грн/шт
Овочі (змішані)	10 кг	30	≈ 300	30-50 грн/кг (або більше)
Фрукти	3 кг	60	≈ 180	70 грн/кг (або більше)
Крупи/макарони	2,5 кг	45	≈ 113	60
Олія соняшникова	1 л	85	≈ 85	105
Цукор/сіль/спеції	1 кг	35	≈ 35	55

Відповідно до показників зазначених у таблиці 4.3. найбільша різниця простежується у сегменті тваринницької продукції: органічне м'ясо коштує від 240

грн/кг проти 220 грн/кг у традиційному сегменті, яйця – 8-12 грн/шт проти 5,5 грн/шт, молочні продукти – 60-120 грн/л або кг проти 50 грн. У рослинницькій групі також фіксується зростання цін: овочі та фрукти мають вищий діапазон вартості, крупи й макаронні вироби – близько 60 грн проти 45 грн. Отже, органічна продукція залишається товаром із вираженою ціною надбавкою, що обмежує її масове споживання та орієнтує попит переважно на споживачів із вищим рівнем доходів, попри зростання інтересу до якісного й безпечного харчування.

Ринок органічної продукції динамічно розвивається в Україні, як і в світі загалом. Зокрема, в 2008 році обсяг ринку органічних продуктів України становив лише 0,65 млн. євро, за п'ять років (в 2013 р.) даний показник зріс до 12,2 млн. євро, а у 2021 році сягнув рекордних 39 млн. євро. (див рис. 4.2.). Звісно, у 2022 році у зв'язку з початком повномасштабної війни росії проти України спостерігаємо негативну тенденцію спаду.

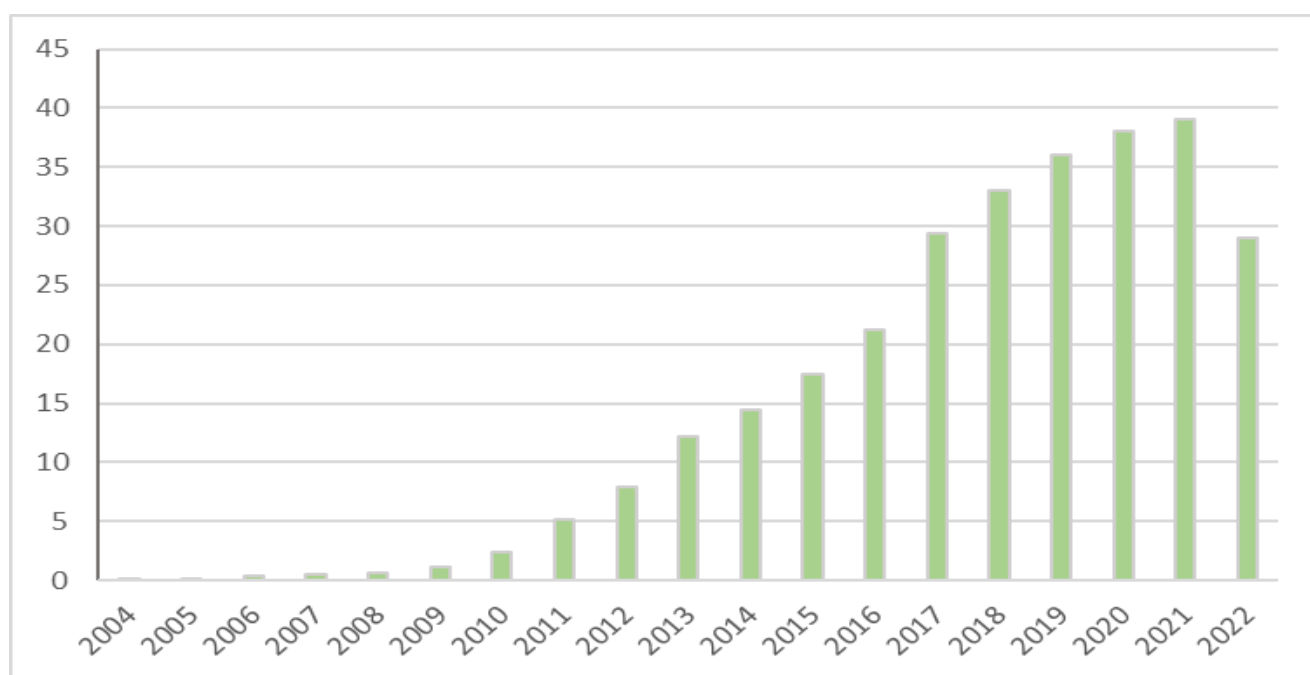

Рис 4.2. Обсяги споживчого ринку органічних продуктів в Україні, 2004-2022 рр. (млн євро)

Попит на органічну продукцію в Україні поступово зростає. Свідченням цього є зацікавленість відомих торгівельних мереж та великих супермаркетів органічною продукцією, зокрема такі товари з'явилися у мережах магазинів «Сільпо», «Метро», «АТБ», «Мегамаркет» та інших.

Для подальшої активізації розвитку органічного сектору важливого

значення набуває формування відповідного споживчого світогляду та підвищення рівня обізнаності населення. Розширення попиту неможливе без чіткого розуміння споживачами специфіки органічного виробництва, його екологічних, соціальних і медико-біологічних переваг. Споживач має чітко розуміти чому вартість органічної продукції є вищою за традиційну продукцію, що це не лише цінова надбавка виробника, чи продавця, а це вищі стандарти якості, безпечності, дотримання принципів сталого землеробства й додаткові витрати на сертифікацію. Таким чином, формування мотивації до споживання органіки є ключовою передумовою розширення внутрішнього ринку та забезпечення сталого розвитку галузі.

З метою з'ясування обізнаності споживачів щодо органічної продукції та формування попиту на неї здійснено соціологічне опитування. Взірець анкети подано в додатку 3.

Анкета розповсюджена через мережу Інтернет в тому числі й соціальними мережами. Загалом «Анкету споживача» заповнили 11102 респондента з 67 адміністративних районів (із 110 наявних в Україні) та м. Києва, з 18 обласних центрів, тобто охоплено практично всі доступні території. З-поміж адміністративних районів, з метою підтвердження чи спростування гіпотези щодо підвищеного попиту у мешканців міста, окрім 18 обласних центрів, опитування проведено у 16 районах, де центром є обласний центр. Найбільша кількість респондентів з м. Києва – 602 особи, Чернівецької – 548 осіб, Київської – 536 осіб областей. Дещо менше з Херсонської 424 осіб та Харківської – 412 осіб областей. З-поміж респондентів 40,9% припало на тих, що навчаються, 49,3% - ті, що працюють та 6,2% - вважають себе безробітними. Серед регіонів таке співвідношення практично збережено (Додаток М).

Співвідношення між респондентами чоловічої та жіночої статі практично є однаковим – 57% та 43% відповідно. Водночас, незначні відмінності в регіонах, так жінки прийняли активну участь у Одеській (68%), Київській (65%), Вінницькій Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій, Чернігівській (по 64%). Дещо менш активними в опитування були жінки у Херсонській (46%) та Харківській областях.

Опитування проводили за трьома віковими групами : 17-22 роки, 25-59 років,

60 і більше років. Найбільш активними були респонденти вікової групи 25-59 років – понад 46% найменша кількість респондентів у віковій групі 60 і більше років – близько 21%. Інформація щодо статево-вікової структури респондентів в регіонах подана у додатку К.

Одним із найважливіших чинників формування ринку органічної сільськогосподарської продукції, а саме споживчого попиту, є оцінка купівельної спроможності, що на пряму пов'язана з доходами населення. Одним з питань анкети була спроба групування респондентів за величиною місячного доходу за категоріями (до 5 тис. грн.; 5-10 тис. грн., 10-20 тис. грн, 20-30 тис. грн. та понад 30 тис. грн) з метою підтвердження/спростування припущень, що попит на органіку формується тільки «добре фінансово забезпеченим» населенням. Цей показник корелює з рівнем урбанізації. Більшість респондентів вказали про дохід до 10 000 грн/місяць – 80,5%, при цьому 31,8% з них менше 5000 тис. грн (3532 особи). Водночас близько 9% зазначають про дохід 20 тис. грн. (з них 2% понад 30 тис. грн) їх можна оцінювати як потенційного споживача. В територіальному розрізі є істотні відмінності, особливо в частині груп з доходом понад 20 тис. грн/місяць.

В більшості областей опитані, що вказали дохід понад 30 тис. грн представляли лише обласні центри (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Закарпатська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька і Чернігівська області) та м. Київ – 4%. Водночас є райони, де жоден з опитаних не зазначив доходу понад 10 тис. грн – Жмеринський і Тульчинський, Борщівський і Бучацький райони (Додаток Л 1, додаток М1).

Опитування в черговий раз підтвердило складність соціального стану в сільській місцевості і необхідність пошуку напрямів розвитку, можливо і органічного сільського господарства.

Зasadничою у формуванні споживчого попиту на ринку органічної сільськогосподарської продукції є обізнаність потенційного споживача з поняттям «органічна продукція». З'ясування цього питання загалом демонструє високу обізнаність респондентів, майже 8 тис. осіб (71,9%) добре обізнані. Близько 23% -

частково і лише 4% взагалі вперше дізнаються про органічну сільськогосподарську продукцію. Найвищий рівень обізнаності демонструють респонденти з м. Києва та Київської обл. (понад 82% опитаних), Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської та Чернігівської обл. (майже 75% опитаних). З-поміж окремих обласних центрів відзначимо респондентів Вінниці та Бориспільського, Обухівського і Фастівського (Київська область) адмін. районів. Практично не чули про існування такої продукції 2-4% респондентів у 45 (з 67) районів та 7 міст обласних центрів (Ужгород, Кропивницький, Харків, Хмельницький, Черкаси, Чернігів) з 18 де проводилось опитування. Незначна частка таких осіб є у м. Київ (до 2%). (Додаток Л 2, Dodatok M2).

Важливою складовою ринку органічної сільськогосподарської продукції є її наявність у вільному доступі. При цьому основна увага звертається не на цілеспрямованого споживача (який шукає той чи інший вид органічної продукції), а на загальний доступ споживача який одночасно зможе здійснювати вибір між органічною та неорганічною сільськогосподарською продукцією. Здебільшого, такі можливості можуть бути у великих магазинах (супермаркетах) і це надає певні переваги мешканцям міст. Під час опитування респондентів з'ясовували питання «Чи зустрічали у торговельній мережі органічну продукцію?». Позитивно відповіли 75,1% респондентів, водночас 19,8% зазначили що такої продукції не бачили і ще 5% просто не звертали уваги. Опитування підтверджує значно кращу не тільки обізнаність а й доступність споживачів до органічної сільськогосподарської продукції в містах.

Так, абсолютна більшість респондентів вказала на те, що зустрічали в торговельних мережах таку продукцію у Вінниці, Дніпрі, Івано-Франківську, Києві, Львові та Бориспільському, Обухівському й Фастівському (Київська область) районах.

З іншого боку, це вказує на перспективи розширення ринку збуту для виробників органіки. У всіх областях більшість опитаних зазначили, що зустрічали таку продукцію в торговельних мережах. Така є ситуація і у всіх (див додаток Л 3, Dodatok M3) адміністративних районах де проводилось опитування. Опитування

передбачало з'ясування обізнаності споживачів щодо поняття органічного продукту. 35% опитаних споживачів зорієнтовані на відповідний сертифікат якості, ще 14% зазначають, що достатньо, щоб продукт не містив хімічних домішок, підсилювачів смаку, консервантів, барвників тощо. Водночас, більше половини респондентів (51%) зазначають, що такий продукт має мати відповідну реєстрацію «екологічно чистого», маркувальний знак (логотип) який свідчить про те, що даний продукт вироблено відповідно до вимог екологічно чистого виробництва. В розрізі адміністративно-територіальних одиниць зазначимо, що в усіх з них присутня категорія, продукт, що не містить хімічних добавок, підсилювачів смаку, консервантів, барвників найменше підтримана респондентами у Жмеринському та Тульчинському районах (Вінницька обл.), Бориспільському та Бучанському районах (Київська обл.) – жоден з опитаних не обрав даної категорії. Щодо наявності сертифікату якості чи маркувального знаку (логотипу) який свідчить про те, що цей продукт вироблено за правилами екологічно чистого виробництва суттєвих відмін немає. У 63 адміністративних районах опитані віддають перевагу останньому. В інших 23 районах респондентам достатньо сертифікату якості (Додаток Л 4, Додаток М4).

Одним із найбільш визначальних чинників формування ринку органічної сільськогосподарської продукції є її ціна. Більшість респондентів – 8320 осіб (75%) зазначили, що органічна продукція має коштувати дорожче ніж звичайна. Тобто, споживач свідомий того, що виробництво органічної сільськогосподарської продукції має певні особливості, що підвищує її собівартість. Ще майже 20% вважають, що вартість органічної продукції повинна бути такою ж як і вартість звичайної, та ще 5 % вважає, що така продукція має бути дешевшою за звичайну. Таке співвідношення властиве для більшості адміністративно-територіальних одиниць. Винятком є декілька районів та міст – здебільшого більш урбанізованих територій, зокрема – м. Вінниця та Бориспільський, Обухівський, Фастівський райони Київської області. Тут абсолютно всі респонденти зазначають, що органічна сільськогосподарська продукція має бути дорожчою за звичайну (Додаток Л 5, Додаток М5).

Наступним етапом опитування було з'ясування готовності потенційного

споживача придбати органічну сільськогосподарську продукцію за вищою ціною (ніж звичайна продукція). погодились з цим 7992 респонденти (72%). Така тенденція спостерігалась у кожній з областей, що сукупно з обізнаністю про органічну сільськогосподарську продукцію, розумінням її цінової надбавки дозволяє стверджувати про наявність сформованого споживчого попиту на ринку органічної сільськогосподарської продукції. В розрізі адміністративних одиниць всі респонденти ствердно відповіли у м. Вінниця та Бориспільському, Обухівському та Фастівському районах Київської області. 90% і більше – у Луцькому (Волинська обл.), Бучанському (Київська обл.), Ізмаїльському (Одеська обл.) районах та у містах – Івано-Франківську, Львові та Дніпрі. Не готові купувати органічну продукцію з врахуванням цінової надбавки 2151 респондент, що становить 19% опитаних і в жодній з адміністративно-територіальних одиниць даний показник не становить й половини (Додаток М4).

Обізнаність потенційного споживача щодо наявності у «екологічно чистих продуктах» відповідно сертифікату якості є високою – 74% та домінуючою у всіх регіонах України. Майже 20% респондентів нічого про це не знають, ще 6% вперше про це чують. Найвищий рівень обізнаності в містах – Вінниці, Івано-Франківську, Львові, Києві. З-поміж районів така тенденція спостерігається у Жмеринському, Хмельницькому районах Вінницької області, Луцькому районі Волинської обл., Бориспільському, Обухівському та Фастівському районах Київської обл. (Дод. М5.). Найнижчий рівень обізнаності або високий відсоток невпевненості в Чернігівській області – тут найнижчий показник відповідей «так» (55%). У Камінь-Каширському районі значна частина респондентів вперше почула про це. Таким чином мешканці обласних центрів зазвичай краще поінформовані. Загалом, споживач демонструє високий рівень обізнаності щодо маркування органічної продукції. Однак близько 25% населення все ще потребують додаткового інформування, оскільки вони або не знають про роль сертифікатів, або взагалі не зустрічалися з цією інформацією. Це вказує на необхідність посилення інформаційних кампаній, особливо у сільській місцевості та містечках (Додаток Л 4, Додаток М6).

З'ясовано поведінку потенційного споживача щодо прийняття рішення про

купівлю сертифікованих органічних продуктів харчування за умови наявності сертифікату і більшої ціни. За результатами анкетування отримано стверджувальну відповідь у всіх адміністративно-територіальних одиницях де проводилось опитування (від 65 до 100%). Водночас, частка відповідей щодо відмови у купівлі такої продукції залишається доволі високою в більшості регіонів. Також на рівні 3-7% респондентів зазначають, що їм важко відповісти (Додаток Л 5, Додаток М7).

Респондентам було запропоновано відповісти на питання щодо способів стимулювання потенційного споживчого попиту на органічну сільськогосподарську продукцію. Потенційні споживачі вважають, що найбільш ефективним стимулом буде доступна ціна – 8010 опитаних (72%). Така відповідь домінує в усіх обласних регіонах і вважається єдиним ефективним способом стимулювання у місті Вінниця, Бориспільському, Обухівському та Фастівському районах (Київська обл.) (Додаток М8). В поєднанні з доступністю органічної сільськогосподарської продукції у торговельній мережі респонденти з більшості адміністративно-територіальних одиниць вважають, що цього цілком достатньо.

Респонденти з Вінницького району (Вінницька обл.), Камінь-Каширського, Володимирського і Ковельського (Волинська обл.), Дніпровського і Криворізького (Дніпропетровська обл.), Звягельського, Житомирського, Коростенського (Житомирська обл.), Ужгородського району та м. Ужгород (Закарпатська обл.), Коломийського, Косівського та Калуського (Івано-Франківська обл.), Білоцерківського та м. Київ (Київська обл.), Олександрійського, Кропивницького районів та м. Кропивницький (Кіровоградська обл.), Львівського та Стрийського (Львівська обл.), Баштанського, Вознесенського та Первомайського районів (Миколаївська обл.), Подільського та Роздільненського (Одеська обл.), Миргородського та Полтавського (Полтавська обл.) Рівненського, Сарненського (рівненська обл.), Охтирського і Сумського (Сумська обл.), Кременецького, Тернопільського, Чортківського (Тернопільська обл.), Богодухівського, Херсонського і м. Херсон (Херсонської обл.), Золотоніського, Уманського та м. Черкаси (Черкаська обл.), Новгород-Сіверського, Чернігівського та м. Чернігів, Дністровського та Вижицького (Чернівецька обл.) вважають, що стимулювання

попиту на органічну сільськогосподарську продукцію варто робити також з рекламою у ЗМІ (Додаток Л 8; М8).

Важливим питанням анкетування було: «Чи є потреба в подальшому розвитку органічного виробництва в Україні?». Більшість респондентів - 8286 осіб (75%) вважають, що так, оскільки це майбутнє України, як європейської країни. В кожній адміністративно-територіальній одиниці саме така відповідь була найпопулярнішою. Ще понад 2 тис. респондентів (19%) вбачають потребу подальшого розвитку органічного виробництва в Україні, адже вважають якість більшості наявних продуктів харчування незадовільною. Лише 6% опитаних не бачать потреби в подальшому розвитку органічного виробництва. Щодо географії останнього, то це респонденти з Вінницького, Камінь-Каширського, Володимирського, Ковельського, Дніпровського, Криворізького, Зв'язьківського, Житомирського, Коростенського, Ужгородського, Мелітопольського, Запорізького, Коломийського, Косівського, Калуського, Білоцерківського, Олександрійського, Кропивницького, Львівського, Стрийського, Вознесенського, Первомайського, Подільського, Роздільського, Миргородського, Рівненського, Сарнінського, Охтирського, Сумського, Кременецького, Тернопільського, Чортківського, Богодухівського, Лозівського, Хмельницького, Шепетівського, Дністровського, Вижницького, Чернівецького районів та міст: Ужгорода, Кропивницького, Херсона, Хмельницького, Черкас, Чернігова. (Додаток Л 9; М9).

При оцінці потенційного попиту на органіку виробникам важливо розуміти який саме вид продукції буде користуватись попитом споживача. Споживачі найбільш зацікавлені в купівлі органічного м'яса та м'ясної продукції (65% опитаних), молока та молочної продукції (24 % опитаних), овочів і фруктів (майже 11%). Таке співвідношення спостерігається у всіх областях і певною мірою вказує на потребу розвитку саме цих видів спеціалізації органічного сільського господарства. Водночас у Могилів-Подільському, Камінь-Каширському, Зв'язьківському, Обухівському районах та містах Вінниці, Рівному та Чернівцях опитані на друге місце після м'яса поставили овочі та фрукти (рис. 4.13., Додаток Л 10).

Попри наявність системних проблем становлення та інституційного забезпечення, органічне господарство в Україні має значний потенціал особливо у довгостроковій перспективі.

4.3. Моделювання споживчого попиту на регіональному ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону (на прикладі Чернівецької області)

Для формування пропозиції на регіональному ринку органічної продукції потрібно розвивати канали збуту. Товаровиробникам значно важче утриматись на ринку органічної продукції, тому для них доцільною стратегією підвищення ринкової стійкості може бути об'єднання в кластери, що спеціалізуються на наданні послуг з виробництва, переробки та реалізації продукції. Це забезпечує спрощений вихід на ринок, розширення асортименту за рахунок продукції з вищим ступенем переробки, доступ до сучасних технологій і управлінських практик через обмін досвідом, а також зменшення транзакційних витрат шляхом мінімізації ролі посередників. Крім того, колективне проходження процедур сертифікації та можливість реалізації під спільною торговою маркою сприяють підвищенню конкурентоспроможності й зростанню дохідності виробництва.

Зростання попиту на органічні продукти стимулюється зміною цінностей споживачів, поширенням концепції здорового способу життя, підвищенням уваги до впливу агровиробництва на довкілля та розвитком систем сертифікації. Водночас на рівні домогосподарств купівля органічної продукції часто пов'язана з додатковими витратами, оскільки органічні товари мають цінову надбавку відносно традиційних аналогів. Тому моделювання попиту на органічну продукцію потребує комплексного підходу, який поєднує економічні детермінанти (ціна, дохід, доступність), соціально-демографічні чинники (вік, освіта, місце проживання) та поведінкові чинники (обізнаність, довіра, ціннісні орієнтації). Особливої ваги набуває врахування цифрової трансформації споживчих ринків.

Необхідність дослідження формування ринку органічної сільськогосподарської продукції зумовлена одночасною дією кількох тенденцій.

По-перше, зростає запит суспільства на екологічно безпечні та якісні продукти харчування, що відповідає цілям сталого розвитку, зокрема щодо відповідального споживання та виробництва. По-друге, ринки органічної продукції часто стикаються з бар'єрами попиту через високу цінову набабку (різницю) та обмежену доступність у роздрібних мережах. Наприклад, емпіричні результати для Польщі показують наявність розриву між готовністю споживачів платити більше та фактичними ринковими націнками, що стримує динаміку споживання (*Smoluk-Sikorska, 2023*). По-третє, цифровізація ринків змінює механізми впливу на споживчі рішення: соціальні мережі, цифрова реклама, онлайн-відгуки та інструменти веб-аналітики стають фактором формування довіри й поінформованості, але їхня роль у моделях попиту все ще недостатньо формалізована.

Таким чином, у побудові моделі споживчого попиту, яка не зводиться лише до ціново-дохідних еластичностей, а враховує поведінкові змінні та цифрові маркери. Це дозволяє підвищити якість прогнозів і підтримати розробку ринкових стратегій, спрямованих на підвищення доступності органічної продукції, зменшення інформаційної асиметрії та розвиток відповідального споживання.

Дослідження органічного ринку варто спрямовувати до багатфакторних моделей, які охоплюють економічні, соціальні та психологічні детермінанти. В процесі систематизації наукових доробок виділено кілька тематичних блоків:

- 1) економічні драйвери та готовність платити;
- 2) демографічні й біхевіористичні профілі споживачів;
- 3) бар'єри ціни та доступності.

Економічний підхід виходить із припущення, що попит на органічну продукцію визначається доходом, ціною та відносною корисністю, яку споживач приписує органічним атрибутам (якість, безпека, екологічність). Масив досліджень присвячено оцінці готовності платити (WTP – ймовірність того, що споживач повторно придбає продукт за наявних ринкових умов) і націнок на органічні товари. Зокрема, J. R. McFadden з співавторами на основі вибору споживачів для різних продуктових категорій показали відмінності у готовності платити за

«натуральні» та органічні атрибути, наголошуючи на ролі інформації та довіри до маркування (McFadden, et al., 2017). Li та ін. (2021) узагальнили емпіричні оцінки WTP за органічну продукцію та підкреслили гетерогенність націнок залежно від країни, категорії товару та методики оцінювання (Li, S., et al., 2021).

Важливий практичний аспект – «розрив» між бажаною ціною для споживача (граничною) та фактичними ціновими різницями (націнками) на ринку. Smoluk-Sikorska на матеріалі польського ринку кількісно оцінила цей розрив і показала, що високі ціни є ключовим бар'єром розширення попиту, навіть за наявності позитивного ставлення до органіки. Отже, для моделювання споживчого попиту принципово важливо враховувати не лише номінальні доходи, але й структуру витрат, а також сприйняття «справедливої» ціни та цінової різниці.

Важливим є аналіз впливу віку, освіти, сімейного стану та ціннісних установок на формування попиту на ринку органічної сільськогосподарської продукції. Hansmann, Baur & Binder запропонували інтеграційну модель драйверів і бар'єрів споживання органічних фруктів та овочів на основі опитування домогосподарств у Швейцарії; серед значущих бар'єрів автори виділяють сприйняття високої ціни та обмежену доступність, тоді як драйверами є здоров'я, екологічні мотиви та довіра до стандартів (Hansmann, 2020). Додатково, Andersen та ін. показали, що споживання органічних продуктів пов'язане з комплексним «здоровим стилем життя» та сприятливими соціально-демографічними характеристиками, що вказує на важливість поведінкових кластерів у прогнозуванні попиту (Andersen, 2021).

У контексті країн Центрально-Східної Європи актуальним є аналіз специфіки споживчих сегментів. Jarossová (2025) досліджує поведінку словацьких споживачів і зв'язок між соціально-економічними параметрами та схильністю купувати органічні продукти (Jarossova, 2025). Для України та Словаччини порівняльний емпіричний матеріал викладено у роботі Parkhomenko (2025): де зафіксовано позитивну кореляцію між доходом і готовністю платити дорожче ($r = 0,65$) та негативний зв'язок між віком і частотою покупок ($r = -0,45$), що узгоджується з

міжнародними висновками про більшу активність молодших вікових груп у сегменті органічного споживання (*Parkhomenko, 2025*).

Третій напрям досліджень зосереджується на бар'єрах розвитку органічного споживання. Поряд із ціною, вагомими бар'єрами виступають нерівномірна доступність у роздрібній торгівлі, невизначеність щодо якості, ризик фальсифікації та недовіра до маркування. У систематизуючих роботах, зокрема *Rahman (2024)*, підкреслено, що сприйняття органічності значною мірою формується інформацією (джерела, відгуки, медіа) та інституційною довірою, а не лише об'єктивними параметрами продукту. Практична імплікація полягає в тому, що моделі попиту мають включати проксі-показники довіри (довіра до сертифікації, досвід попередніх покупок, поінформованість про стандарти) та доступності (канали продажу, логістика, представленість у мережах).

З позицій емпіричного вимірювання бар'єрів корисними є дослідження споживчих поведінкових патернів. *Smoluk-Sikorska* аналізує мотиви і бар'єри попиту на органічні продукти серед польських споживачів і показує, що навіть за позитивного ставлення висока ціна та сумніви щодо достовірності органічних атрибутів обмежують частоту купівель (*Rohman, 2024*). Це формує запит на комбінування економічного аналізу з інституційним і поведінковим підходами.

Отже, можна виділити декілька ключових висновків. По-перше, наявна емпірична база підтверджує значущість доходів і ціни в моделюванні попиту, однак оцінки еластичностей та WTP суттєво варіюють за країнами і методиками, що вимагає контекстуалізації моделей для конкретних ринків (*McFadden, 2017*). По-друге, споживання органічної продукції часто є частиною ширшого поведінкового комплексу (здоровий спосіб життя, ціннісні орієнтації), тому доцільно використовувати кластеризацію й факторні моделі для побудови сегментів (*Hansmann, 2020; Andersen, 2021*). По-третє, цифрові інструменти (дані, текст-майнінг, веб-аналітика) демонструють потенціал підвищення якості прогнозів, проте інтеграція цифрових показників у класичні економетричні моделі попиту все ще є недостатньо опрацьованою, особливо в українському науковому дискурсі (*Singh, 2022*). По-четверте, у суспільстві фіксується роль інституційної

довіри до сертифікації та інформаційної прозорості, але відсутні уніфіковані індикатори їх вимірювання, придатні для регресійного моделювання на різних вибірках (Rohman, 2024). Схематично це можна представити у вигляді рис. 4.3.

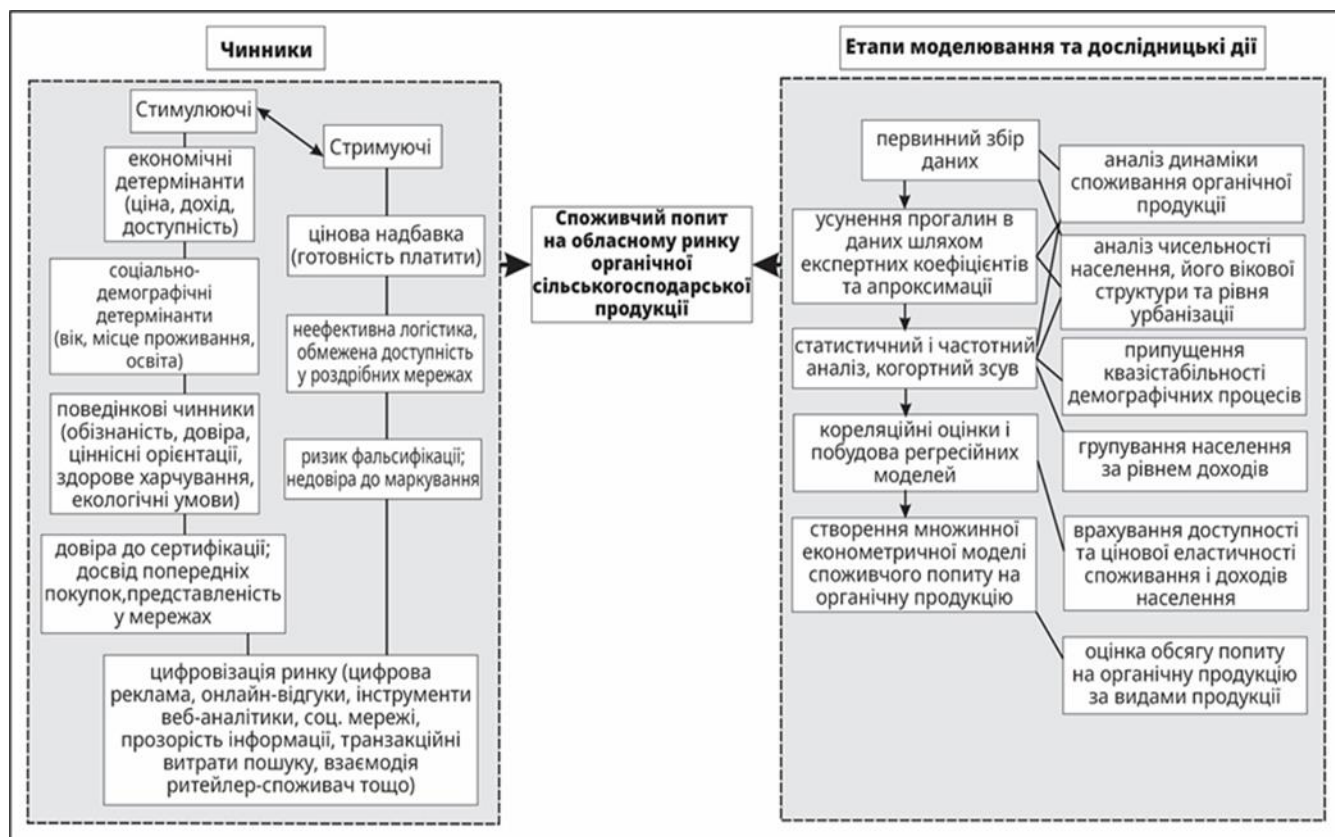

Рис. 4.3. Схема моделювання споживчого попиту на продукцію в обласному регіоні (створено автором)

Отже, є необхідність в побудові інтегрованих моделей попиту, що одночасно включають економічні, поведінкові та цифрові змінні. Тобто, обґрунтування та апробація підходів до моделювання споживчого попиту на ринку органічної сільськогосподарської продукції з урахуванням економічних, соціально-демографічних і поведінкових чинників.

При розробці моделі ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону необхідно: 1) систематизувати наукові підходи до аналізу попиту на органічну продукцію та виокремити ключові блоки детермінант; 2) узагальнити емпіричні результати щодо взаємозв'язку доходів, віку та готовності платити різницю в ціні (націнку) за органічні продукти; 3) обґрунтувати методичний інструментарій факторного та регресійного аналізу для ідентифікації

чинників попиту; 4) сформувати підхід до прогнозування попиту на основі сценарного моделювання з урахуванням цінових та доходних змін.

Методологія дослідження базується на поєднанні опитувальних даних і статистичних індикаторів, а також на застосуванні кількісних методів аналізу для формалізації зв'язків між характеристиками споживачів та поведінкою купівель.

З огляду на складність природи попиту на органічну продукцію, рекомендується застосовувати інтегровану методологію дослідження, що передбачає: 1) первинний збір даних з відкритих джерел; 2) усунення прогалин в даних шляхом експертних коефіцієнтів та апроксимації; 3) описову статистику й частотний аналіз; 4) кореляційні оцінки та побудову регресійних моделей; 5)сценарне прогнозування.

Дані про внутрішній попит на органічну продукцію в Україні за період 2018-2024 років в натуральному виразі (табл. 4.3.) та в грошовому (табл. 4.4.) наявні на відкритому інформаційному порталі OrganicInfo.ua, це інформація про обсяги внутрішнього споживання, динаміку реалізації окремих категорій товарів та характер змін у структурі попиту (*OrganicInfo, 2023*). Використання цих даних виправдане як найбільш репрезентативне джерело відкритої інформації про тенденції на внутрішньому ринку органічної продукції в Україні.

Таблиця 4.3.

Попит на органічну продукцію на внутрішньому ринку України за 2018-2024 роки, т (*Smoluk-Sikorska, 2023*).

Рік	Молочна продукція	Круп'яні і зернові вироби, борошно, насіння, снеки	Овочі, фрукти, гриби	М'ясна продукція	Соки, напої, плодово-ягідні пасты, консервовані продукти	Прянощі та спеції, цукор	Яйця
2018	4400	990	800	90	50	40	
2019	4640	1240	990	90	120	80	
2020	5085	1420	660	115	140	85	220
2021	5181	1380	2073	122	578	5	358
2022	3369	754	1760	91	83	5	185
2023	3157	622	2824	56	212	1	283
2024	3033	1116	2880	96	151	1	234

Наявні статистичні показники внутрішнього споживання органічної продукції по Україні за 2018-2024 роки дають можливість сформувати базу для подальших обчислень. Для того щоб здійснити перехід від макрорівневих показників попиту на органічну продукцію по Україні до розрахунку обсягів попиту для Чернівецької області, необхідним є встановлення базових демографічних параметрів, що слугуватимуть відправною точкою моделювання.

Таблиця 4.4.

Попит на органічну продукцію на внутрішньому ринку України за 2018-2024 роки, млн. грн. (Smoluk-Sikorska, 2023).

Рік	Молоч- на прод-я	Круп'яні і зернові вироби, борошно, насіння, снеки	Овочі, фрукти, гриби	М'ясна прод.	Соки, напої, плід.-ягідні паста, консервовані продукти	Прянощі та спеції, цукор	Яйця	Сумар- ний попит
2018	345	80	20	30	6	7		590
2019	320	115	35	30	15	10		575
2020	420	125	25	40	10	20	25	709
2021	550	122	53	45	61	10	35	900
2022	370	71	83	35	27	4	24	627
2023	438	99	259	42	42	1	36	982
2024	515	118	169	57	50	1	31	1165

Насамперед визначається динаміка чисельності наявного населення України та Чернівецької області за 2018–2024 роки, оскільки ці показники дозволяють сформувати початкові пропорції розподілу потенційного попиту між національним та регіональним рівнями.

Таблиця 4.5.

Чисельність наявного населення України та Чернівецької області за 2018-2024 роки, осіб (Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2023)

Рік	Україна: чисельність наявного населення, осіб	Чернівецька обл.: чисельність наявного населення, осіб
2018	42386403	906701
2019	42153201	904374
2020	41902416	901632
2021	41588354	896566

2022	35100000	890457
2023	32544634	890000
2024	32293500	890000

Однак для переходу до регіонального рівня – зокрема оцінювання попиту в Чернівецькій області – просте пропорційне співвідношення за чисельністю населення є недостатнім. Це зумовлено тим, що рівень фактичного споживання органіки визначається не лише кількістю населення, а й структурою доходів та демографічними особливостями регіону, віковою структурою, співвідношення міського та сільського населення, тощо.

Офіційні статистичні дані щодо вікової структури населення України та Чернівецької області оприлюднені лише до 2021 року включно, що зумовлено припиненням оприлюднення детальної демографічної звітності в умовах воєнного стану та суттєвими міграційними коливаннями після 2022 року. У зв'язку з цим показники вікової структури за 2022-2024 роки у дослідженні представлені не як офіційна статистика, а як модельні реконструкції.

За базовий профіль було обрано віковий розподіл населення у 2021 році, який розглядається як репрезентативна «точка відліку» з урахуванням доступної інформації про статеві-віковий розподіл (піраміду). Далі для отримання вікової структури у наступні роки використано метод когортного зсуву: передбачається, що кожна вікова когорта «старіє» на один рік, а загальна форма вікової піраміди зберігається з урахуванням природного вибуття у старших вікових групах.

Формально це означає, що для кожного року $y > 2021$ віковий профіль отримується шляхом зміщення чисельності населення за віком відносно базового року на $\Delta = y - 2021$ років: чисельність осіб віку a у році y наближено приймається рівною чисельності осіб віку $(a - \Delta)$ у 2021 році. Для найстарших вікових груп (80+) вибуття моделюється через перетікання відповідних когорт у сукупну групу 80+, без деталізації внутрішнього розподілу в цьому інтервалі. Після застосування когортного зсуву отриманий віковий профіль масштабується єдиним коефіцієнтом так, щоб сума чисельності за всіма віками відповідала модельній загальній чисельності населення $N(y)$, наведеної окремо в таблицях для України та Чернівецької області. На останньому етапі реконструйована за віковими групами

агрегується у чотири укрупнені вікові групи (0-17, 18-35, 36-55, 56+), які використовуються як коригувальні змінні в моделюванні попиту на органічну продукцію. Такий підхід дозволяє забезпечити внутрішню узгодженість даних за 2022-2024 роки та врахувати вплив вікової структури за відсутності повноцінних офіційних демографічних рядів (табл. 4.6).

Таблиця 4.6.

Вікова структура населення України та Чернівецької області за 2018-2024 роки, тис. осіб

Рік	0-17		18-35		36-55		56+		Разом	
	Україна	Черн. обл.	Україна	Черн. обл.	Україна	Черн. обл.	Україна	Черн. обл.	Україна	Черн. обл.
2018	7855,7	193,4	10730,1	247,4	12157,9	253,8	11642,6	212,1	42386,4	906,7
2019	7772,7	190,5	10359,1	241,6	12119,1	254,4	11899,6	217,8	42150,6	904,4
2020	7678,3	188,0	9912,3	233,4	12162,7	256,8	12137,1	223,3	41890,5	901,6
2021	7544,6	185,1	9472,3	224,2	12211,3	259,5	12304,7	227,8	41532,9	896,6
2022	6898,3	182,0	8481,7	215,6	11471,4	261,2	11634,5	231,7	38485,9	890,5
2023	6048,1	178,5	7570,3	207,5	10776,9	263,2	10981,6	240,7	35377,1	889,9
2024	6158,6	175,3	7306,1	200,9	10886,4	263,9	11145,3	249,6	35496,5	889,9

Дані таблиці 4.7 за 2018-2021 роки отримано з *(Державна служба стат. України, 2024)*, дані за 2022-2024 роки розраховано за методом когортного зсуву.

Для моделювання розподілу населення України та Чернівецької області за типом поселення (міське/сільське) у 2018-2024 роках було використано підхід, що базується на комбінації наявних офіційних даних та припущень про квазістабільність демографічних пропорцій. Вихідною точкою слугують офіційні статистичні показники за 2021 рік, відповідно до яких частка міського населення України становить 69,4%, а сільського – 30,6%, тоді як у Чернівецькій області ці пропорції становлять 42,3% та 57,7% відповідно *(Державна служба статистики України, 2024)*. Оскільки у відкритому доступі відсутні повні ряди динаміки міського та сільського населення за 2018-2024 роки, у дослідженні прийнято припущення про відносну стабільність цих часток у зазначений період. На практиці це означає, що для кожного року частки міського та сільського населення

масштабуються на загальну чисельність населення відповідного року, що дозволяє отримати модельні оцінки чисельності населення за типом поселення (табл. 4.7). Дана методика забезпечує внутрішню узгодженість даних і дозволяє використовувати показники урбанізації як додаткові коригувальні параметри при моделюванні регіонального попиту на органічну продукцію.

Таблиця 4.7.

Розподіл населення України на міське і сільське за 2018-2024 роки, осіб

Рік	Міське населення, Україна	Міське населення, Черн. обл.	Сільське населення, Україна	Сільське населення, Черн. обл.
2018	31374981	383535	13833926	523166
2019	31200476	382550	13756982	521824
2020	31007930	381390	13672084	520242
2021	30743256	379247	13555384	517319
2022	28487844	376663	12560922	513794
2023	26186588	376470	11546248	513530
2024	26274993	376470	11585228	513530

Дані таблиці 4.8 за 2018-2021 роки отримано з (Державна служба статистики України, 2024), дані за 2022-2024 роки масштабовано на загальну чисельність населення відповідного року із врахування відсоткового співвідношення міського та сільського населення.

Наступним етапом побудови моделі попиту на органічну продукцію є класифікація населення України та Чернівецької області за рівнями доходів, оскільки платоспроможність відіграє важливу роль у формуванні споживчої поведінки та ймовірності придбання продукції з ціновою надбавкою (табл. 4.8.).

Для Чернівецької області є офіційні дані у (Державна служба статистики України, 2024), лише за 2018-2021 роки, тому необхідно маючи середньорічну заробітну плату по Україні розробити методику визначення середньорічної заробітної плати по Чернівецькій області.

Таблиця 4.8.

Середньорічна заробітна плата по Україні за 2018-2024 роки, грн.
(сформовано на основі Державна служба статистики України, 2024).

Рік	Середньомісячна заробітна плата по Україні, грн
2018	7711
2019	9223
2020	10727
2021	14313
2022	14859
2023	17442
2024	21809

Для реалізації цього підходу спочатку використовуються фактичні дані про середньорічну заробітну плату по Україні DI_t^{UA} та по Чернівецькій області DI_t^{Chern} за 2018-2021 роки, після чого на їх основі оцінюється середній коефіцієнт пропорції.

Формально на першому етапі для кожного року $t \in \{2018, 2019, 2020, 2021\}$ обчислюється річне співвідношення (1) середньорічної заробітної плати по Чернівецькій області до середньорічної заробітної плати по Україні:

$$k_t = \frac{DI_t^{Chern}}{DI_t^{UA}}. \quad (1)$$

Далі розраховується середнє значення цього співвідношення за 2018-2021 роки:

$$k = \text{avg} \left(\frac{DI_t^{Chern}}{DI_t^{UA}} \right)_{t=2018..2021}. \quad (2)$$

В подальшому це значення застосовується до середньорічної заробітної плати по Україні DI_t^{UA} для 2022–2024 і отримуються модельні значення (3) середньорічної заробітної плати для Чернівецької області:

$$DI_t^{Chern} = k * DI_t^{UA}. \quad (3)$$

Таке консервативне припущення “зберігає” типовий відносний рівень зарплати до середньої по країні.

Для моделювання попиту на органічну продукцію недостатньо спиратися лише на середні значення заробітної плати, оскільки сам показник «середньої

зарплати» описує лише узагальнений рівень оплати праці, але не відображає реального розподілу доходів між групами населення.

Таблиця 4.9.

Середньорічна заробітна плата по Чернівецькій області за 2018-2024 роки, грн.

Рік	Середньомісячна заробітна плата по Чернівецькій області, грн	Рік	Середньомісячна заробітна плата по Чернівецькій області, грн
2018	6600	2021	11250
2019	7800	2022	12519
2020	9500	2023	14695
2021	11250		

Середня величина є агрегованим індикатором, що згладжує внутрішню нерівномірність: у регіоні можуть одночасно існувати значні групи домогосподарств із суттєво нижчими доходами, ніж середні значення, а також групи з високими доходами, які формують основний платоспроможний попит. Внаслідок цього середня заробітна плата не може використовуватися як єдиний параметр для моделювання фактичної купівельної спроможності споживачів органічної продукції.

У зв'язку з цим більш доцільним та економічно обґрунтованим підходом є поділ населення на групи за рівнем доходу (низький, середній, високий). Для групування населення на групи за рівнем доходу пропонується підхід, заснований на відносних порогах щодо середнього річного доходу (середньорічної заробітної плати). Такий підхід дозволяє адаптувати класифікацію до конкретного року та регіону, оскільки базовий орієнтир (середній дохід) змінюється залежно від економічної динаміки. Порогові значення формуються за допомогою коефіцієнтів, що визначають відношення індивідуального доходу до середнього значення, що забезпечує уніфікований принцип групування, незалежний від валютно-цінового фактору.

В роботі використана така система порогів:

1) особи з низьким доходом, який $\leq 0,75$ від середнього доходу та відображає *сегмент із підвищеною ціновою чутливістю та обмеженою купівельною спроможністю*;

2) особи із середнім доходом, діапазон 0,75-1,5 середньої заробітної плати описує домінуючу частину населення, яка формує основну масу ринкового попиту;

3) верхня межа 1,5 та вище середньої заробітної плати репрезентує високодоходні групи, здатні здійснювати витрати на товари з преміальною або доданою вартістю, включно з органічною продукцією (див табл.4.10.).

Для побудови загальноукраїнської структури доходів використано дані вибіркового обстеження умов життя домогосподарств, яке щорічно здійснюється Державною службою статистики України.

Таблиця 4.10.

Порогові значення доходів для виокремлених груп за 2018-2024 роки, грн.
(розраховано автором)

Рік	Низький дохід $\leq$ (грн)	Середній (грн)	Високий $\geq$ (грн)
2018	≤ 4950	4950–9900	≥ 9900
2019	≤ 5850	5850–11700	≥ 11700
2020	≤ 7125	7125–14250	≥ 14250
2021	≤ 8438	8438–16875	≥ 16875
2022	≤ 9389	9389–18779	≥ 18779
2023	≤ 11021	11021–22043	≥ 22043
2024	≤ 13781	13781–27563	≥ 27563

На основі аналізу розподілу населення за рівнем доступних ресурсів та самооцінкою матеріального становища прийнято таку усереднену структуру доходних груп:

22% — низький дохід; 58% — середній дохід; 20% — високий дохід.

Зазначені частки відображають узагальнену конфігурацію доходів домогосподарств в Україні та використовуються як репрезентативні для національного рівня.

З урахуванням регіональної специфіки, нижчого рівня середньої заробітної плати та статистичних особливостей соціально-демографічного профілю населення, для Чернівецької області застосовано скориговану структуру доходів:

30% — низький дохід; 55% — середній дохід; 15% — високий дохід.

Така пропорція узгоджується із загальними регіональними трендами – переважанням середньодохідного населення при вищій частці низькодохідних груп порівняно із середнім по країні. Це припущення є методологічним і відображає обмежену доступність регіональних рядів статистики після 2021 року.

Маючи дані про розподіл населення за віком, типом поселення та доходом можна здійснити оцінку платоспроможного попиту на органічну продукцію у Черновецькій області.

На основі узагальнених положень (*Parkhomenko, 2025*), а також експертних припущень та результатів вибірових обстежень, сформовано систему коефіцієнтів схильності до купівлі органічних товарів (K_c). Ці коефіцієнти визначають ймовірність того, що представник певної соціально-демографічної групи буде здійснювати регулярні або періодичні покупки органічної продукції, і використовуються для корекції теоретичного обсягу попиту.

Припущення базуються на трьох групах факторів:

1. Віковий профіль споживачів. Молодші вікові групи (до 35 років) виявляють вищу готовність до зміни структури споживання та сприйняття інноваційних товарів (включно з органічними), тому їх коефіцієнт встановлено на рівні 0,40. Покоління 35-56 років відзначається більш раціональним підходом до цін та витрат – коефіцієнт 0,35. Група 56+ загалом демонструє нижчу готовність до купівлі товарів з доданою вартістю (націнкою) – коефіцієнт 0,25.

2. Рівень доходу. Визначальним фактором виступає доступність органічних продуктів, які мають вищу ціну порівняно з масовим сегментом. Тому для низькодохідних домогосподарств коефіцієнт встановлено на рівні 0,25, як такий, що відображає високий рівень цінової чутливості та обмежену купівельну спроможність. Середньодохідна група – головний цільовий сегмент ринку, тому $K_c = 0,45$. Високий рівень доходу є драйвером преміального та екологічно орієнтованого споживання – $K_c = 0,30$; значення нижче за середній пояснюється тим, що високодохідний сегмент становить малу частку ринку й формує нішевий попит, але не масовий.

3. Місце проживання. Фактор територіальності визначає доступність до продукції та сформованість локальної пропозиції. Для сільських територій частка потенційних споживачів оцінюється у 0,3, що пов'язано з меншою ринковою доступністю, нижчим середнім доходом та конкуренцією з домашнім/непромисловим виробництвом продуктів, в тому числі і самозабезпеченням. Для міського населення, де вищий дохід, краща логістика та ширший асортимент продукції органічного походження - на рівні 0,7

Таблиця 4.11.

Коефіцієнти схильності до купівлі органічних продуктів

Вікові групи		Рівень доходу		Місце проживання	
до 35 років	0,4	Низький	0,25	Село	0,3
35-56 років	0,35	Середній	0,45	Місто	0,7
більше 56 років	0,25	Високий	0,3		

Дані таблиці 4.11. розраховано з використанням початкового наближення (Parkhomenko, 2025).

Використовуючи показники виробництва органічної сільськогосподарської продукції (табл. 4.4) та отримані коефіцієнти (табл 4.11) оцінимо обсяг попиту на органічну продукцію у Чернівецькій області із врахуванням чисельності населення та факторів впливу на зміну структури попиту: віку, доходу та місця проживання.

Спершу розраховуємо відсоток осіб здатних купити органічну продукцію для України та Чернівецької області за даними таблиць 4-7 та розподілу осіб за доходами і серед них визначаємо середнє значення $\bar{k}_i$ за формулою середньої геометричної:

$$\bar{k}_i = \sqrt[3]{k_i^{\text{вік}} * k_i^{\text{дохід}} * k_i^{\text{місце проживання}}}. \quad (4)$$

В подальшому споживчий попит Чернівецької області на j -ий вид органічної продукції в році i визначається за формулою:

$$Qch_i^j = \frac{Nch_i * \bar{k}ch_i}{N_i * \bar{k}_i} * Q_i^j, \quad (5)$$

де Qch_i^j – споживчий попит Чернівецької області на j -ий вид органічної продукції в році i ;

Q_i^j – споживчий попит по Україні в цілому на j -ий вид органічної продукції в році i ;

Nch_i – чисельність наявного населення Чернівецької області в році i ;

N_i – чисельність наявного населення України в році i ;

$\overline{kch}_i$ – середня частка осіб Чернівецької області, здатних купити органічну продукцію в році i ;

$\bar{k}_i$ – середня частка осіб в Україні, здатних купити органічну продукцію в році i .

Отримані споживчого попиту в розрізі груп органічної продукції зведемо в таблицю 4.12.

Таблиця 4.12.

Змодельований за формулою (5) споживчий попит на органічну продукцію у Чернівецькій області за 2018-2024 роки, т

Рік	Молочна продукція	Круп'яні та зернові вироби, борошно, насіння, снеки	Овочі, фрукти, гриби	М'ясна продукція	Соки, напої, плодово-ягідні пасти, консервовані продукти	Прянощі та спеції, цукор	Яйця
2018	88	20	16	2	1	1	
2019	93	25	20	2	2	2	
2020	102	28	13	2	3	2	4
2021	104	28	42	2	12	0	7
2022	80	18	42	2	2	0	4
2023	80	16	72	1	5	0	7
2024	78	29	74	2	4	0	6

Отримані результати (табл. 4.12.) дозволяють оцінити вплив демографічних та соціально-економічних факторів на обсяги потенційного ринку органічної продукції на регіональному рівні. По-перше, простежується нелінійна реакція обсягів попиту на зміну загальноукраїнських показників, що є наслідком відмінностей у структурі доходів та віковій структурі населення Чернівецької області. Наприклад, зростання загальноукраїнського попиту у 2021 році відображається більш помірним приростом для Чернівецької області, тоді як

скорочення у воєнні роки 2022–2023 проявляється сильніше у сегментах з підвищеною ціною еластичністю (молочна, овочева та м'ясна продукція).

По-друге, найбільшу частку потенційного споживання у регіоні формують категорії «овочі, фрукти, гриби» та «молочна продукція», що корелює із структурою харчування домогосподарств і нижчим бар'єром входу до органічного сегмента у порівнянні з м'ясною продукцією та спеціалізованими категоріями (спеції, снеки, пасти). Водночас, м'ясна група демонструє найнижчу адаптивність до змін доходів і залишається чутливою до цінової різниці органіки.

По-третє, регіональна специфіка Чернівецької області, зокрема більша частка сільського населення (57,7%), безпосередньо впливає на обсяг попиту в сегментах, що передбачають значну цінову надбавку. Це пояснює нижчі значення попиту у високодохідних товарних підгрупах, попри наявність загальнонаціонального попиту, оскільки міська частина населення, яка демонструє найбільшу готовність споживати органічні продукти, у регіоні є меншою порівняно з більш урбанізованими областями України.

Таким чином, модель (5) підтверджує, що перенесення загальноукраїнських тенденцій на регіональний рівень без урахування соціально-демографічної корекції призводило б до систематичного завищення оцінок попиту. Запропонований підхід дозволяє уникнути цієї проблеми за рахунок:

- 1) багатовимірної корекції демографічними параметрами (вік, тип поселення);
- 2) розподілу населення за доходними групами;
- 3) застосування коефіцієнтів схильності до споживання.

Для забезпечення більшої точності та інформативності оцінок, отримані результати моделі (5) доцільно використовувати як основу для подальшого економетричного моделювання попиту на органічну продукцію Чернівецької області. Це дозволяє інтегрувати побудовані модельні ряди споживчого попиту з факторами ринкової кон'юнктури, визначити параметри еластичності та провести валідацію гіпотез щодо впливу соціально-економічних змінних на обсяги споживання органічних товарів. Таким чином, використання результатів моделі (5) на наступному етапі дослідження слугує інструментом переходу від описового

підходу до кількісного аналізу та прогнозування розвитку регіонального ринку органічної продукції.

У подальшому моделюванні попиту на органічну продукцію ключовими детермінантами виступатимуть два фактори:

- 1) рівень цін на органічні продукти, що визначає доступність та цінову еластичність споживання;
- 2) дохід населення (середня заробітна плата та структура доходних груп), який відображає платоспроможність і здатність домогосподарств здійснювати покупки товарів із додаковою доданою вартістю.

Саме взаємодія цих двох параметрів формуватиме основу економетричної моделі та дозволить кількісно оцінити залежність обсягів попиту від зміни ринкових умов і фінансового стану населення Чернівецької області.

В загальному вигляді дана множинна економетрична модель набуде вигляду:

$$Qch^j = a + bP^j + cDI + d^j, \quad (6)$$

де Qch^j – обсяг споживчого попиту на органічний товар j , т;

P^j – узагальнена ціна на органічний товар j , грн.;

P^j – узагальнена ціна на органічний товар j , грн.;

DI – середньорічна заробітна плата в розрахунку на одну людину, грн.;

d^j – випадкове відхилення змодельованих значень попиту на органічний товар відносно реальних значень попиту для товару j ;

a – константа, що враховує вплив всіх не включених у модель факторів на попиторганічних продуктів

Розрахувавши ціни на органічні продукти за таблицями 4.3 та 4.4, а також скориставшись даними таблиці 4.9 отримаємо економетричні моделі (табл. 4.13.) для кожної групи органічних товарів.

Таблиця 4.13.

Економетричні моделі (6) споживчого попиту на органічну продукцію у Чернівецькій області за 2018-2024 роки

Вид органічної продукції	Регресійне рівняння	Коефіцієнт детермінації
Молочна продукція	$Qch^{\text{мол}} = 109,72 - 0,4P^{\text{мол}} + 0,002DI + d^{\text{мол}}$	$R^2 = 0,4$

Круп'яні і зернові вироби, борошно, насіння, снеки	$Qch^{кр} = 31,81 - 0,16P^{кр} + 0,0007DI + d^{кр}$	$R^2 = 0,42$
Овочі, фрукти, гриби	$Qch^{ов} = -27,23 + 0,29P^{ов} + 0,0047DI + d^{ов}$	$R^2 = 0,91$
М'ясна продукція	$Qch^м = 2,06 - 0,0034P^м + 0,0001DI + d^м$	$R^2 = 0,84$
Соки, напої, плодово-ягідні пасти, консервовані продукти	$Qch^{сік} = 0,149 - 0,031P^{сік} + 0,0008DI + d^{сік}$	$R^2 = 0,43$
Прянощі та спеції, цукор	$Qch^{прян} = 2,003 - 0,0006P^{прян} - 0,00008DI + d^{прян}$	$R^2 = 0,70$
Яйця	$Qch^{яйця} = 11,88 - 0,095P^{яйця} + 0,0004DI + d^{яйця}$	$R^2 = 0,62$

Результати економетричного моделювання (табл. 4.13) дають змогу кількісно підтвердити вплив доходу населення та цін органічної продукції на формування обсягів попиту в Чернівецькій області. У всіх специфікаціях моделі, крім групи «Овочі, фрукти, гриби» знак коефіцієнтів при змінній ціні є негативним, що означає обернену залежність: підвищення цін супроводжується скороченням обсягів попиту. Проте для групи овочів даний факт не справджується, що пояснюється неціновими факторами формування попиту на дану категорію, такими як споживчі переваги мати на столі органічні та якісні овочі, бажання купити органічні овочі «подорожче», бо вони є якіснішими і не міститимуть гербіцидів тощо. Водночас коефіцієнт при змінній доходу стабільно має додатне значення, крім категорії «прянощі та спеції, цукор» що підтверджує прямий зв'язок зростання середньої заробітної плати та розширення попиту на органічні товари. Для прянощів зростання доходу не призводить до збільшення купівлі відповідної групи, оскільки попит тут вузькоспеціалізований і загалом легко насичується, а додатково отримані кошти спрямовуються на купівлю інших органічних товарних груп.

Отримані значення коефіцієнтів детермінації R^2 свідчать про задовільну пояснювальну здатність моделей: коливання попиту на органічну продукцію у 2018-2024 роках переважно зумовлені динамікою двох ключових факторів – цінового та доходного. Найвищий рівень адекватності моделі спостерігається для груп «м'ясна продукція» та «овочі, фрукти, гриби», де попит має більш стабільний

характер і тісніше корелює зі змінами доходів населення. Нижчі значення R^2 для молочної продукції та круп пояснюються підвищеною ціновою еластичністю та залежністю від факторів нецінового характеру (якість, наявність альтернативних замінників, сезонність тощо).

Застосування моделей в подальшому дає змогу переходити до сценарного прогнозування та виявлення порогових значень, за яких ринок органічної продукції демонструватиме зростання або стагнацію. Аналогічні економетричні моделі можуть бути побудовані і для інших обласних регіонів України з врахуванням їх інтегрального потенціалу.

Висновки до розділу 4

1. З огляду на постійний попит варто використовувати переваги виробництва органічної продукції не дивлячись на виклики та ризики, зокрема нарощувати виробничу базу, підтримувати виробників, стимулювати організацію органічного бізнесу.

2. Здійснено комплексний аналіз формування та оцінювання споживчого попиту на органічну продукцію на основі демографічних, соціально-економічних та поведінкових характеристик населення. Встановлено, що на сучасному етапі розвитку ринку органічної продукції існує значна асиметрія між обсягами попиту та пропозиції, зумовлена різним рівнем платоспроможного попиту, обмеженою доступністю продукції та ціною різницею органіки відносно традиційних товарів.

3. Проаналізовано тенденції внутрішнього ринку органічної продукції за 2018–2024 роки та визначено, що найбільший споживчий потенціал спостерігається у групах товарів повсякденного споживання, таких як овочі та фрукти, молочна продукція, тоді як нішеві категорії мають обмежену місткість ринку та високий рівень коливань споживчої активності. Розроблена методика дозволила здійснити перехід від макрорівневих показників України до регіональної оцінки попиту шляхом урахування доходної структури населення, вікової диференціації та

співвідношення міського і сільського населення, що забезпечило підвищення точності оцінок.

4. На основі авторської моделі сформовано модельні ряди попиту для Чернівецької області, які використані як вихідні дані для економетричного моделювання залежності попиту на органічну продукцію від рівня цін та доходів населення. Результати економетричного аналізу підтвердили статистично значущу залежність споживання органічної продукції від динаміки цін (зворотний вплив) та середньої заробітної плати (прямий вплив). Встановлено, що доходний фактор має домінуючий характер, тоді як ціновий чинник визначає межі еластичності та чутливості попиту. Для товарних груп базового споживання отримано вищі значення коефіцієнтів детермінації, що свідчить про їхню більшу прогностну стабільність порівняно з преміальними сегментами ринку.

5. Практична значущість отриманих результатів полягає у можливості їх використання для сценарного прогнозування, регіонального планування розвитку органічного ринку, формування маркетингових стратегій виробників і торговельних мереж. Модель може бути масштабована на інші регіони України за умови адаптації коефіцієнтів доходності, вікової структури та рівня урбанізації.

ВИСНОВКИ

Органічне виробництво є у переліку пріоритетів сільськогосподарських виробників у найближчі роки, так як організація виробництва та споживання органічної продукції орієнтує на досягнення Цілей сталого розвитку, впливає на добробут населення, поліпшення здоров'я та сприяє економічному зростанню з мінімальним шкідливим впливом на довкілля.

Відповідно до поставленої мети в дослідженні сформульовані теоретико-методологічні положення та отримані практичні результати, що в сукупності вирішують науково-прикладне завдання – обґрунтування перспектив розвитку органічного сільськогосподарського ринку обласного регіону.

Основні наукові та практичні результати є такими:

1. В дисертації удосконалено теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження виробництва органічної продукції та запропоновано алгоритми суспільно-географічного дослідження органічного сільськогосподарського ринку та споживчого попиту на рівні обласного регіону;

2. Здійснено аналіз інтегрального потенціалу передумов розвитку органічного господарства обласного регіону на прикладі Чернівецької області. Проаналізовано вплив різних видів географічного положення, природних передумов і чинників, соціальних, економічних та екологічних чинників.

3. Проаналізовано динаміку та сучасний стан органічного сільського господарства країн Європи та України. Запропоновано та апробовано використання методики переходу від натуральних показників до «умовних зернових одиниць» і методики Уівера для визначення структури виробництва, рейтингування товарних галузей та визначення виробничо-територіальних типів;

4. Ринок органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону – система відносин зв'язків між попитом і пропозицією сертифікованої органічної продукції на обласному рівні, з використанням переваг інтегрального потенціалу території з врахуванням міжрегіонального обміну в системі виробник-споживач на основі товарно-грошових відносин.

5. Для наукового обґрунтування попиту і пропозиції на ринку органічної сільськогосподарської продукції проведено опитування операторів органічного виробництва та потенційних споживачів органічної продукції. Підтверджено гіпотези щодо визначальних чинників ціни, купівельної спроможності та обізнаності про органічну продукцію і значно вищого формування попиту і пропозиції на урбанізованих територіях. Встановлено, що на сучасному етапі розвитку ринку органічної продукції існує значна асиметрія між обсягами попиту та пропозиції, зумовлена різним рівнем платоспроможного попиту, обмеженою доступністю продукції та ціновою різницею органіки відносно традиційних товарів.

6. Застосування кореляційно-регресійних процедур факторного аналізу та елементів цифрової аналітики з використанням економетричного моделювання стали основою побудови авторської моделі споживчого попиту для ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону. Застосування моделі дозволило сформувати модельні ряди попиту для Чернівецької області, які надалі використані як вихідні дані для економетричного моделювання залежності попиту на органічну продукцію від рівня цін та доходів населення. Результати економетричного аналізу підтвердили статистично значущу залежність споживання органічної продукції від динаміки цін (зворотний вплив) та середньої заробітної плати (прямий вплив). Для товарних груп базового споживання отримано вищі значення коефіцієнтів детермінації, що свідчить про їхню більшу прогностичну стабільність порівняно з преміальними сегментами ринку.

7. Запропоновано використання моделі споживчого попиту для сценарного прогнозування, регіонального планування розвитку органічного ринку, формування маркетингових стратегій виробників і торговельних мереж, що може бути масштабовано на інші регіони України за умови адаптації коефіцієнтів доходності, вікової структури та рівня урбанізації. Удосконалення територіальної структури органічного сільського господарства можливе шляхом формування кластерів вертикальної інтеграції (агропродуктові, науково-виробничі кластери) та горизонтальної інтеграції (територіально-виробничі кластери).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agriculture and rural development. (n.d.). European Commission.
<http://ec.europa.eu/>
2. Andersen, J. L. M., et al. (2021). *Organic food consumption is associated with...* (PMC). <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9991792/>
3. Bio Suisse. (n.d.). *Declaration of conformity with Bio Suisse standards.*
<https://www.bio-suisse.ch>
4. Data network for better European organic market information. (n.d.).
<http://www.organicdatanetwork.net>
5. Derii, Z. V. et al. (2024). Modelling and forecasting the production potential of renewable energy sources in the context of sustainable development. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1415(1), Article 012116.
<https://doi.org/10.1088/1755-1315/1415/1/012116>
6. European Commission. (2021). *'Fit for 55': delivering the EU's 2030 Climate Target on the way to climate neutrality.* European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0550>
7. FAOSTAT. (n.d.). Food and Agriculture Organization of the United Nations.
<http://faostat.fao.org/>
8. Food and Agriculture Organization of the United Nations Statistics division. (n.d.).
<http://faostat3.fao.org/browse/G1/GV/E/>
9. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.).
<http://www.fao.org/home/en/>
10. Hansmann, R., Baur, I., & Binder, C. (2020). *Increasing organic food consumption—behavioral barriers and enablers.*
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652620331036>
11. International Federation of Organic Agriculture Movements. (n.d.).
<http://www.ifoam.org/>
12. International Federation of Organic Agriculture Movements. (n.d.). *IFOAM official website.* <http://www.ifoam.org/>

13. Jarossova, M (2025) Factors influencing the purchasing of organic product in EU households. <https://scifood.eu/journal/index.php/1/article/view/67>
14. Kilinska, K. Y. et al. (2023). A promising model of natural-economic diversity in the Carpathian-Podillia region in Ukraine in the context of national and regional interests. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 32(4), 774–786. <https://doi.org/10.15421/112369>
15. Koval, V. V., Derii, Zh. V., & Sedikova, I. O. (2018). The role of the agricultural sphere in the context of food security. *Scientific Bulletin of Polissia*, (4), 21–27.
16. Kyryliuk, S. M. (2021). The assessment algorithm for sustainable development goals in the Hukiv, Dereluy, and Vyzhenka river basin systems of Chernivtsi oblast. *Present Environment and Sustainable Development*, 15(2), 235–244. <https://doi.org/10.15551/pesd2021152019>
17. Li, S. (2021). *Meta-analysis of consumers' willingness to pay for organic food* [Master's thesis, University of Maryland]. DRUM. <https://doi.org/10.13016/5p9u-776z>
18. Lüscher, G. et al. (2016). Farmland biodiversity and agricultural management on 237 farms in 13 European and two African regions. *Ecology*, 97(6), 1625.
19. Mackintosh, C. (2011). *The Rodale Institute's 30-Year Farming Systems Trial Report*. Rodale Institute. <https://rodaleinstitute.org/wp-content/uploads/fst-30-year-report.pdf>
20. McFadden, J. R., & Huffman, W. E. (2017). Willingness-to-pay for natural, organic, and conventional foods: The effects of information and meaningful labels. *Food Policy*, 68, 214–232. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2017.02.007>
21. Morgera, E., Caro, C. B., & Duran, G. M. (2012). *Organic agriculture and the law*. FAO.
22. National Organic Standards Board. (1995). *Definition of organic agriculture*. United States Department of Agriculture, Agricultural Marketing Service. <https://www.ams.usda.gov/rules-regulations/organic/nosb>
23. Organic Standard. (2007). *Standard for organic production and processing*. <https://organicstandard.ua>

- 24.Organic Market Development in Ukraine 2012–2016. (n.d.). FiBL.
<https://www.fibl.org/en/info-centre/news/organic-market-development-in-ukraine>
- 25.OrganicInfo. (2023). *Органічне виробництво в Україні залишається одним із пріоритетів*. <https://organicinfo.ua/news/organic-remains-one-of-priorities/>
- 26.Panday, D. et al. (2024). Benefits of organic farming. In *Encyclopedia*.
<https://encyclopedia.pub/entry/55482>
- 27.Parkhomenko, N., (2025). Modelling Consumer Demand for Organic Food.
<https://www.preprints.org/manuscript/202512.0589>
- 28.Prokopchuk, N., Zihh, T., & Vlasiuk, Y. (2012). *Organic business-guide in Ukraine (issue 1)*. Swiss-Ukrainian project «Organic Market Development in Ukraine».
- 29.Rohman, A., et.al (2024).....
- 30.Rudenko, V., Zayachyk, M., & Palamaryuk, M. (2013). Nature-resource potential of the Carpathian region of Ukraine and specificities of its use by farming enterprises. *Natural Resources*, 4(3).
- 31.Smoluk-Sikorska, J. (2023). *Prices of Organic Food—The Gap between Organic and Conventional Products in Selected European Countries*. *Agriculture*, 14(1),
<https://www.mdpi.com/2077-0472/14/1/17>.
- 32.Singh, A.; Glińska-Neweś, A. (2022)/ *Modeling the public attitude towards organic foods: a big data and text mining approach*. *Journal of Big Data* 9:2.
- 33.Sukhyj, P. O., & Darchuk, K. V. (2021). Scientific and methodological principles of research of land resources of Ukraine. In *Achievements of Ukraine and the EU in ecology, biology, chemistry, geography and agricultural sciences* (pp. 309–326).
<https://doi.org/10.30525/978-9934-26-086-5-49>
- 34.Willer, H., & Lernoud, J. (Eds.). (2014). *The World of Organic Agriculture: Statistics & Emerging Trends 2014*. FiBL & IFOAM. <https://www.fibl.org/en/shop-en/1636-organic-world-2014.html>
- 35.Willer, H., & Lernoud, J. (Eds.). (2023). *The World of Organic Agriculture: Statistics & Emerging Trends 2023*. FiBL & IFOAM.
<https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1254-organic-world-2023.pdf>

36. Timish, R. et al. (2023). Soil contamination due to military events and the future of organic production in Ukraine. In *Present Environment and Sustainable Development: Book of abstracts* (pp. 65–67).
37. Timiș, R., Hrytsku, V., & Kuriș, N. (2024). Negativ impact on the forests of Ukraine as a result of military actions. In *Atmosfera și Hidrosfera: Book of abstracts* (pp. 30–31). <https://fig.usv.ro/wp-content/uploads/sites/5/2024/10/Program-final-conferinta-AH2024.pdf>
38. Ulihanets, S., & Marymorych, A. (2022). Natural factors of formation of recreational potential of Koblivska territorial. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv: Geography*, (3), 30–33. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2022.84.5>
39. Ulihanets, S. et al. (2023). Analysis of natural prerequisites for the development of ecotourism in nature conservation areas... *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 32(4), 859–870. <https://doi.org/10.15421/112376>
40. United States Department of Agriculture. (1980). *Agricultural Marketing Service*. <http://www.ams.usda.gov/AMSv1.0/>
41. Vdovenko, N. et al. (2018). Management mechanism of agrarian economic system: composition, functions and factors of development in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 16(2), 179–189. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16\(2\).2018.16](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16(2).2018.16)
42. Willer, H., & Kilcher, L. (Eds.). (2012). *The World of Organic Agriculture - Statistics and Emerging Trends 2012*. IFOAM & FiBL.
43. Willer, H., & Lernoud, J. (Eds.). (2015). *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2015*. FiBL-IFOAM Report.
44. Zakutynska, I., Slyvka, R., & Zayachyk, M. (2014). Social-geographic bases of agricultural profile formation in suburban zones of big cities. *International Journal of Agriculture and Crop Sciences*, 7(14), 1434–1438.
45. Zaiachuk, M., & Timish, R. (2024). Food security and the market for crop production in the Chernivtsi region. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv: Geography*, (3/4), 45–49.

46. Агропортал. (2023). *Ринок органічної продукції ЄС: яке місце на ньому займає Україна*. <https://agroportal.ua/>
47. Амонс, С. Е. (2021). Стан та перспективи розвитку виробництва органічної продукції в Україні. *Сільське господарство та лісівництво*, 221–236.
48. Антоненко, А. С. (2010). Формування ринку екологічно безпечної продукції при органічному землеробстві. *Економіка АПК*, (12), 75–79.
49. Артиш, В. І. (2014). Виробництво органічної продукції в країнах ЄС. *Економіка АПК*, (2), 93–96.
50. Артиш, В. І. (2012). Особливості органічного агровиробництва в концепції сталого розвитку АПК України. *Економіка АПК*, (7), 19–23.
51. Артиш, В. І. (2008). Ринок української органічної продукції та перспективи його розвитку. *Посібник українського хлібороба*, 113–115.
52. Балабанов, Г. В. (2011). *Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: зб. наук. пр.* (О. Г. Топчієв, Ред.). Вишемирський. <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?S21STR=ukr0008549>
53. Балабанов, Г. В. та ін. (2000). *Трансформація структури сільського виробництва України: регіональний аспект* (Дослідження UAPP/ПАП № 10). UAPP.
54. Балюк, С. А., & Кучер, А. В. (2024). Сучасний стан і стратегічні орієнтири сталого управління ґрунтовими ресурсами України. *Український географічний журнал*, (1), 3–14. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.01.003>
55. Барановський, М. О. (2023). Спроможність територіальних громад України: підходи до оцінки, регіональні відмінності, типізація. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*, (845), 77–87.
56. Барановський, М. О., & Барановська, О. В. (2023). Оцінка впливу кліматичних чинників на урожайність сільськогосподарських культур: кейс Чернігівської області. *Український журнал природничих наук*, (6), 34–43.
57. Барановський, М. О., & Барановська, О. В. (2024). Сільські території Сумської області: підходи до ідентифікації, особливості розвитку, типізація. *Слобожанський науковий вісник: Природничі науки*, (1), 89–96.

- 58.Бойко, В. І. та ін. (Ред.). (1996). *Ринок продовольства: монографія*. Інститут аграрної економіки УААН.
- 59.Бойко, Є. О. (2011). *Розвиток підприємств органічного сектора агробізнесу в контексті викликів глобалізації та євроінтеграції* (Автореф. дис. канд. екон. наук). <http://mydisser.com/en/catalog/view/45/769/8707.html>
- 60.Брус, В. Х. (2002). *Розвиток різноукладності у сільському господарстві регіону* (Дис. канд. екон. наук). Інститут аграрної економіки УААН.
- 61.Варналій, З. С. (Ред.). (2005). *Регіони України: проблеми і пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія*. Знання України.
- 62.Венгер, В. В. (2009). *Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз* (В. О. Точилін, Ред.). НАН України; Інститут економіки та прогнозування.
- 63.Віднійчук-Вірван, Л. А., & Вірван, Н. В. (2008). *Міжнародний бізнес. Українська бізнес-енциклопедія*. Наші книги.
- 64.Віллер, Х., Лерноуд, Дж., & Кільхер, Л. (2012). *Світ органічного сільського господарства. Статистика та тенденції 2012 року* (Пер. з англ.). Дослідний інститут органічного сільського господарства. <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1581-organic-world-2012.pdf>
- 65.Віллер, Х., Лерноуд, Дж., & Кільхер, Л. (2013). *Світ органічного сільського господарства. Статистика та тенденції 2013 року* (Пер. з англ.). Дослідний інститут органічного сільського господарства.
- 66.Вовк, В. І. (2004). Сертифікація органічного сільського господарства в Україні. В *Матеріали міжнародного семінару «Органічні продукти харчування...»* (с. 3–7).
- 67.Галяс, А., Капштик, М., & Бакун, Ю. (2008). *Органічне агровиробництво: Нові ринкові можливості та виклики для виробників зерна в Україні*. CanEd International Inc. <http://www.zerno.org.ua>
- 68.Герасимчук, Н. А., & Горьовий, В. П. (2011). *Формування ринку сільськогосподарської продукції в Україні та обґрунтування напрямів його*

- розвитку на основі маркетингового підходу. *Вісник ХНТУСГ ім. Петра Василенка. Економічні науки*.
69. Герасименко, Ю. С. (2019). Аналіз споживання органічної продукції в Україні та Європі. В *Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до Європейського простору: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 122–124).
 70. Герасименко, Ю. С. (2024). Вплив війни на економіку України: споживчий кошик українця під час воєнного стану. БІНПО УМО НАПН України. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742562/2/Презентація_Герасименко%20Ю.%2027.06.2024.pdf
 71. Герасименко, Ю. С. (2020). Етапи розвитку органічного виробництва. *Світ економічної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, (21), 52–54.
 72. Герасименко, Ю. С. (2017). Особливості формування ринку органічної продукції. *The Scientific Heritage*, 2(9), 4–11.
 73. Герасименко, Ю. С. (2021). Порівняння цін на органічну і звичайну продукцію. В *Маркетинг: виклики та рішення: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 34–37). Гельветика.
 74. Герасименко, Ю. С. (2020). Стан та динаміка розвитку органічного ринку в світі. *Український журнал прикладної економіки*, 5(3), 108–117.
 75. Герасименко, Ю. С. (2015). Сталість розвитку сільського господарства як стратегічний напрям його трансформаційних змін. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*, (13), 97–100.
 76. Герасименко, Ю. С. (2018). Структура споживання органічної продукції в розвинутих країнах Європи і України. *Журнал Київського університету ринкових відносин*, 68–81.
 77. Герасименко, Ю. С., Велієва, В. О., & Остапенко, Р. М. (2020). Стратегічні напрями формування механізму державного стимулювання розвитку екологічно орієнтованого агробізнесу. *Проблеми економіки*, 4(46), 364–375.

- 78.Головченко, Н. М. (2010). *Організаційно-економічні засади розвитку органічного сільського господарства* (Дис. канд. екон. наук). Київ.
- 79.Головне управління статистики у Чернівецькій області. (2023). *Збирання врожаю сільськогосподарських культур у Чернівецькій області на 1 грудня 2023 року: статистичний бюлетень*.
- 80.Головне управління статистики у Чернівецькій області. (2023). *Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур у Чернівецькій області у 2022 році: статистичний бюлетень*.
- 81.Головне управління статистики в Чернівецькій області. (2022). *Статистичний щорічник Чернівецької області за 2021 рік* (Т. Г. Сарчинська, Ред.).
- 82.Головне управління статистики у Чернівецькій області. (2024). *Статистичний щорічник Чернівецької області за 2023 рік* (Т. Г. Сарчинська, Ред.).
- 83.Головне управління статистики у Чернівецькій області. (2023). *Статистичний щорічник Чернівецької області за 2022 рік* (Т. Г. Сарчинська, Ред.).
- 84.Гончарук І.В., Ковальчук С.Я., Цицюра Я.Г., Лутковська С.М. Д 46 Динамічні процеси розвитку органічного виробництва в Україні. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 478 с.
- 85.Горьовий, В. П. (2017). «Зелена економіка» – пріоритети розвитку. В *Економічна модель сучасності: завдання, виклики, перспективи: зб. наук. пр.* (Ч. 2, с. 17–19). ПП Лисенко М. М.
- 86.Горьовий, В. П. (2011). Особливості формування оптових ринків плодоовочевої продукції. *Вісник аграрної науки*, (9), 60–61.
- 87.Горьовий, В. П. (2007). *Фермерство України: теорія, методологія, практика*.
- 88.Глушко, Д. О., & Барановський, М. О. (2023). Територіальні трансформації в сільському господарстві Чернігівської області в умовах кліматичних змін. *Вісник Харківського університету імені В. Н. Каразіна: Геологія. Географія. Екологія*, (58), 134–142. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-58-11>

89. Грабак, Н. Х., Топіха, І. Н., & Шевель, І. В. (2006). *Основи ведення сільського господарства та охорона земель*. Професіонал.
90. Грабак, Н. Х. (2012). Виробництво екологічно чистих продуктів харчування – найперспективніший напрям агропромислового комплексу України. *Наукові праці. Екологія*, 206(194).
91. Грабак, Н. Х. (2011). Екологічний напрям у землеробстві та його перспектива. *Наукові праці. Екологія*, 152(140).
92. Грабак, Н. Х. (2012). Екологічні інновації в АПК України. *Наукові праці. Екологія*, 179(167).
93. Данкевич, В. Є., & Данкевич, Є. М. (2022). Державна політика розвитку екологічного туризму в Україні: сучасні реалії та європейські орієнтири. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*, (69), 15–20. <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1260>
94. Данкевич, Є. М. (n.d.). Експортний потенціал виробників органічної продукції. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*, (3), 130–145.
95. Данкевич, Є. М., & Данкевич, В. Є. (2015). Асоціація з ЄС: перспективи і ризики для товаровиробників та експортерів сільськогосподарської продукції. *Глобальні та національні проблеми економіки*, (7), 29–34.
96. Данкевич, Є. М., & Данкевич, В. Є. (2016). Переваги і ризики надконцентрації агропромислового виробництва та земельних ресурсів: економічний, екологічний та соціальний аспект. *Agricultural and Resource Economics*, 2(3), 60–74.
97. Данкевич, Є. М., Данкевич, В. Є., Боднарюк, Н. В., & Стрільчук, В. А. (2021). Європейська зелена угода: дорожня карта збалансованого природокористування в умовах децентралізації. *Problemy Ekonomiky*, (1), 185–191.

98. Данкевич, Є. М., Данкевич, В. Є., Данкевич, А. Є., & Наумчук, В. В. (2023). Економічна, продовольча та екологічна безпека в умовах післявоєнної відбудови: світовий досвід. *Modern Economics*, (41), 45–53.
99. Данкевич, Є. М., Данкевич, В. Є., & Чайкін, О. (2017). Розробка екологічно сертифікованої системи управління сільськогосподарським виробництвом. *Аграрна та ресурсна економіка*, 2(4), 5–16.
100. Дереча, О. А., Майстер, А. А., Годований, А. О. та ін. (2005). *Ресурсозберігаючі технології вирощування зернових культур для господарств різної форми власності* (О. А. Дереча, Ред.). Полісся.
101. Дереча, О. А. та ін. (Ред.). (2007). *Біологічний захист рослин*.
102. Державна прикордонна служба України. 2025. <https://dpsu.gov.ua/>
103. Держпродспоживслужба Основні напрями діяльності Держпродспоживслужби включають, 2023. <https://surl.li/zjiyqb>
104. Державна служба статистики України. (2024). *Статистичний щорічник України за 2023 рік* (І. Є. Вернер, Ред.). https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/Yearbook_2022.pdf
105. Державна установа «Інститут охорони ґрунтів України» : офіційний сайт. URL: <https://www.iogu.gov.ua/>
106. Дерій, Ж. В., & Остапенко, Т. В. (2014). Розвиток аграрних кластерів як організаційно-економічний базис підвищення рівня потенціалу АПК. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, 4(1), 17–21.
107. Дерій, Ж. В., Чаленко, С. І., Любачівська, Р. З. та ін. (2024). Моделювання та прогнозування виробничого потенціалу відновлюваних джерел енергії в контексті сталого розвитку. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1415(1), 012116.
108. Димань, Т. М. (2011). *Безпека продовольчої сировини і харчових продуктів*. Академія.
109. Димань, Т. М., Задорожна, Р. П., & Мазур, Т. Г. (2024). Вплив війни на споживчу поведінку покупців продовольчого ринку в Україні. *Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва*, (2), 85–99.

110. Європейська комісія. (2021). *Повідомлення щодо Плану дій з розвитку органічного виробництва* (SWD (2021) 65). Брюссель.
111. Європейський Парламент та Рада ЄС. (2018, 30 травня). *Регламент (ЄС) 2018/848 про органічне виробництво та маркування органічної продукції, що скасовує Регламент Ради (ЄС) № 834/2007*.
<http://data.europa.eu/eli/reg/2018/848/oj>
112. Жибак, М. М., & Літвінов, В. І. (2023). Ефективність використання і матеріального стимулювання трудового потенціалу в сільськогосподарських підприємствах. *Праці ТДАТУ (економічні науки)*, (1) 47, 78–91.
<https://doi.org/10.31388/2519-884X-2023-47-78-91>
113. Жибак, М. М., & Христенко, Г. М. (2021). Сільський зелений туризм як інноваційна форма підприємництва. *Агросвіт*, (3), 3–8.
<https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.3.3>
114. Жибак, М. М., & Христенко, Г. М. (2019). Світовий ринок органічної продукції: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економічний форум*, (3), 3–8.
115. Завадська, Ю. С. (2013). Моделювання динаміки змін ринку органічної агропродовольчої продукції. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*, (7), 217–225.
116. Завадська, Ю. С. (2013). Моделювання розміщення ринків органічної агропродовольчої продукції. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*, 181(4), 167–175.
117. Завадська, Ю. С. (2013). Оцінка і резерви підвищення економічної ефективності органічного агровиробництва. *Агросвіт*, (8), 52–56.
118. Завадська, Ю. С. (2013). Сучасні тенденції розвитку вітчизняного ринку органічної агропродовольчої продукції. *Економіка АПК*, (8), 95–100.
119. Завадська, Ю. С. (2011). Теоретико-прикладні аспекти формування ринку органічної агропродовольчої продукції. *Вісник ЖНАЕУ*, 2(2), 445–452.

120. Завадська, Ю. С. (2015). Формування пропозиції у межах ринку органічної агропродовольчої продукції. *Органічне виробництво і продовольча безпека: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 130–136). Полісся.
121. Закон України № 2496-VIII. (2018). *Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>
122. Закон України № 966-XIV. (1999). *Про прожитковий мінімум.* Відомості Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
123. Зосименко, Т. І., Дерій, Ж. В., & Шадура-Никипорець, Н. Т. (2019). Імплементация сталого розвитку як ключовий принцип галузевого співробітництва Україна–ЄС. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, *(4)*20, 9–18.
124. Заячук, М. Д. (2000). *Географо-екологічні аспекти функціонування сільськогосподарського виробництва обласного регіону* (Автореф. дис. канд. геогр. наук). Львів.
125. Заячук, М. Д. (2015). *Геопросторова організація фермерського укладу України: монографія.* Букрек.
126. Заячук, М. Д. (2013). До питання класифікації фермерських господарств. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Географія*, (1), 95–100.
127. Заячук, М. Д. (2014). Становлення фермерства в Україні: просторово-часовий аналіз. *Український географічний журнал*, (4), 57–62.
128. Заячук, М. Д. (2014). Територіальна концентрація виробництва окремих сільськогосподарських культур. *Науковий вісник Чернівецького університету*, (724-725), 146–149.
129. Заячук, М. Д. (2011). Фермерство в Чернівецькій області: становлення та спеціалізація. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*, (39), 167–174.

130. Заячук, М. Д., & Тіміш, Р. Я. (2022). Сучасний стан виробництва органічної сільськогосподарської продукції. В *Матеріали онлайн-семінару «Професор Юрій Полянський...»* (с. 71–79). Вектор.
131. Заячук, М. Д., & Тіміш, Р. Я. (2023). Фінансова складова розвитку територіальних громад Чернівецької області у період війни. В *Збірник матеріалів конференції «Українська географія у викликах війни»* (с. 19).
132. Зіновчук, Н. В. (2013). Сучасні чинники розвитку органічного сільського господарства в Україні. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*, 1-2(2), 296–303.
133. Кабінет Міністрів України. (2019). *Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції* (Постанова № 970). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970-2019-%D0%BF#Text>
134. Кабінет Міністрів України. (2020). *Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва...* (Постанова № 87). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2020-%D0%BF#Text>
135. Кабінет Міністрів України. (2021). *Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері охорони навколишнього природного середовища...* (Постанова № 1005). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1005-2021-%D0%BF>
136. Кабінет Міністрів України. (2022). *Про затвердження Порядку визначення періодичності здійснення планових заходів державного контролю відповідності діяльності операторів (потужностей) вимогам законодавства у сфері органічного виробництва...* (Постанова № 102). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102-2022-%D0%BF#Text>
137. Кабінет Міністрів України. (2020). *Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції та внесення змін до постанови КМУ від 23 жовтня 2019 р. № 970* (Постанова № 1032). <https://zakon.rada.gov.ua/go/1032-2020-%D0%BF>

138. Кабінет Міністрів України. (2021). *Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року* (Постанова № 179). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
139. Канштик, М. В., & Котирло, О. О. (Ред.). (2007). *Довідник міжнародних стандартів для органічного агровиробництва*. СПД Горобець Г. С.
140. Кирилюк, О. В., & Кирилюк, С. М. (2023). *Геогідроморфологічне обґрунтування методики оцінки стану басейнових систем малих річок...: монографія*. ЧНУ ім. Ю. Федьковича.
141. Кілінська, К. Й. та ін. (2023). Вплив процесів природокористування на стан здоров'я людини (на прикладі Чернівецької області). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Географічні науки*, (18), 49–58. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-18-6>
142. Кільницька, О. С., & Завадська, Ю. С. (2012). Методи формування моделі ціни органічної сільськогосподарської продукції. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*, 2(18), Т. 4, 231–240.
143. Коржан, С. та ін. (2009). *Біологічне землеробство*. ВГЦ «Просвіта».
144. Кропивко, М. Ф. та ін. (Ред.). (2013). *Аграрні кластери у запитаннях та відповідях*. ННЦ ІАЕ.
145. Кунділовська, Т. А. (Ред.). (2019). *Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти*. Астропринт.
146. Левкін, Р. В. (2010). Стан розвитку європейського ринку органічної продукції. *Вісник ХНТУСГ ім. П. Василенка*, (105), 357–363.
147. Лібанова, Е. М. (2024). Демографічні виклики та трансформація геопростору України в умовах воєнного стану. *Український географічний журнал*, (4), 3–12. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.003>
148. Лупенко, Ю. О. (2013). Формування попиту та пропозиції на ринку органічної продукції. В *Органічне виробництво і продовольча безпека: матеріали конф.* (с. 3–9). Полісся.
149. Макаренко, П. М. (2005). *Моделі аграрної економіки*. ННЦ ІАЕ.

150. Макаренко, П. М. (2006). *Ринкова трансформація аграрного сектора: теорія і практика: монографія*. ЗНУ.
151. Макаренко, П. М., & Мельник, Л. Л. (2011). Економічний потенціал різних форм аграрних господарств. *Економіка АПК*, (7), 89–97.
152. Макаренко, П. М., & Мельник, Л. Ю. (2002). Особистий сектор сільськогосподарського виробництва: стан, тенденції та перспективи. *Економіка АПК*, 11, 119–126.
153. Малік, М. Й., & Белей, С. І. (2015). *Розвиток сільського господарства в регіоні Карпат: монографія*. ННЦ ІАЕ.
154. Мельниченко, В. (2018). Кластерне моделювання розвитку біоенергетичного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіка та держава*, (2), 124–128.
155. Милованов, Є. та ін. (Ред.). (2010). *Довідник стандартів ЄС щодо регулювання органічного виробництва: Книга 2*. ЛА «Піраміда».
156. Милованов, Є. В. (2018). Історія становлення концепції Organic 3.0 та перспективи її подальшого розвитку в Україні. *Теорія і практика природокористування*, (3), 15–25. https://organic.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/organic_3.0_concept_and_ukraine.pdf
157. Милованов, Є. В. (2018). Міжнародні тенденції розвитку ринку органічної продукції та перспективи для України. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*, (284), 109–118.
158. Милованов, Є. В. (2011). Органічне землеробство: проблеми, перспективи, зарубіжний досвід. *Науковий вісник НУБіП України*, (163), 306–312.
159. Милованов, Є. В. (2018). Правові засади регулювання органічного виробництва в країнах ЄС. *Економіка АПК*, (5), 117–125.
160. Милованов, Є. В. (2019). Принципи здоров'я як вагомий фактор впливу на розвиток органічного сільського господарства України. *Вісник Економіки*, (1), 160–176.

161. Милованов, Є. В. (2018). Сучасні підходи до визначення поняття органічного сільського господарства. *Наукові горизонти*, (5), 12–23.
162. Милованов, Є. В., & Коняшин, А. В. (2019). Особливості розвитку ринку органічних круп в Україні. *Наукові праці НУХТ*, 25(1), 73–83.
163. Милованов, Є., & Терещенко, В. (2018). Розвиток органічного сільського господарства як фактор прискорення екологізації агровиробництва. *Вісник аграрної науки*, 96(10), 75–83.
164. Міжнародна федерація рухів за органічне сільське господарство (IFOAM) : офіційний сайт. URL: <https://www.ifoam.bio>
165. Мініна, О. В., Кондратенко, Б. А., & Дерій, Ж. В. (2025). *Глобальні зміни клімату: економічні наслідки та механізм адаптації для України*. НУ «Чернігівська політехніка».
166. Міністерство аграрної політики та продовольства України. (2024). *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного регулювання у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції* (Проект Закону України). <https://minagro.gov.ua/>
167. Міністерство аграрної політики та продовольства України. (2022). *Про затвердження Порядку підтвердження спеціальних знань інспектора з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції...* (Наказ № 252). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0669-22#Text>
168. Міністерство аграрної політики та продовольства України. (2019). *Про затвердження державного логотипу для органічної продукції* (Наказ № 67). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0261-19#Text>
169. Міністерство економіки, довкілля та сільськогосподарського господарства України (2025). *Державний реєстр операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції*. <https://surl.li/aonqda>
170. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. (2020). *Про затвердження Порядку ведення Переліку органів*

іноземної сертифікації (Наказ № 985).

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0506-20#Text>

171. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. (2020). *Про затвердження Переліку речовин (інгредієнтів, компонентів), що дозволяється використовувати у процесі органічного виробництва* (Наказ № 1073). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0763-20/card2>
172. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. (2020). *Про затвердження Порядку розгляду апеляцій на рішення органів сертифікації* (Наказ № 1534). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0805-20#Text>
173. Міністерство аграрної політики та продовольства України. (2023). *Про затвердження форми заявки на включення до Реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції* (Наказ № 1280). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1146-23>
174. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. (2021). *Про затвердження Вимог до матеріально-технічної бази та інших об'єктів інфраструктури, необхідних для виконання функцій із сертифікації органічного виробництва...* (Наказ № 11). <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0081-21>
175. Міністерство аграрної політики та продовольства України. (2022). *Деякі питання звітності у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції* (Наказ № 439). <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1475-22>
176. Міністерство розвитку громад та територій України. (2025). *Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією* (Наказ № 376).
177. Моклячук, Л. І. та ін. (2013). Принципи сертифікації виробництва органічної продукції в Україні. *Агроекологічний журнал*, (2), 12–16.

178. Моклячук, Л. І., Ліщук, А. М., Зацарінна, М. О., & Слободенюк, О. А. (2013). *Екологічна безпека органічного землеробства: монографія*. ДІА.
179. Нагірна, В. П. (2011). Наслідки вступу України до СОТ у контексті використання її експортного потенціалу. *Український географічний журнал*.
180. Нагірна, В. П., & Руденко, Л. Г. (2016). Сільська місцевість України у контексті трансформаційних процесів в аграрній сфері. *Український географічний журнал*, (2), 39–47.
181. Нагірна, В. П., & Савчук, І. Г. (2014). Можливі загрози сільському господарству України з позицій екобезпеки. *Економіка України*, (2), 71–83.
182. Національний інститут стратегічних досліджень. (2023). *Щодо забезпечення сталості сільськогосподарського виробництва в умовах воєнного стану* (Аналітична записка). <https://niss.gov.ua>
183. Національний інститут стратегічних досліджень. (2023). *Щодо напрямів розвитку органічного виробництва... в Україні*. <https://www.niss.gov.ua>
184. Організація Об'єднаних Націй. (2023). *Цілі сталого розвитку: звіт за 2023 рік*.
185. Олійник, Я. Б., & Мельник, Л. В. (2011). *Регіональний продовольчий ринок Хмельницької області*.
186. Орел, А. М., & Дяченко, В. В. (2023). Сучасні аспекти розвитку органічного землеробства в умовах сталого сільського господарства. *Економіка та суспільство*, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-91>
187. Перегуда, Ю. А. (2024). Економічна ефективність технологій виробництва органічних добрив. *Наука і техніка сьогодні*, 6(34), 344–354. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-6\(34](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-6(34)
188. Пернак, Б. С. та ін. (2010). *Методичні матеріали з питань біологічної системи землеробства*.
189. Підгрушний, Г. П. та ін. (2012). *Інтегральний потенціал території – теоретичні та практичні аспекти дослідження: монографія*. Інститут

географії НАН України. <https://igu.org.ua/sites/default/files/igu-files/mono/ipt.pdf>

190. Поручинський, В. та ін. (2022). Статистичний аналіз споживання продуктів харчування в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*, 838, 13–19. <https://doi.org/10.31861/geo.2022.838.13-19>
191. Поручинська, І. В. та ін. (2024). Здоров'я населення в контексті глобальних змін клімату. *Природнича освіта та наука*, (1), 60–97. <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-1>
192. Торговий дім «Органік Ера». (n.d.). *Прайс-лист*. <https://organik-era.uaprom.net/ua/>
193. Притульська, Н. В., Антюшко, Д. П., & Мотузка, Ю. М. (2022). Органічні харчові продукти: реалії та перспективи виробництва і споживання. *Товарознавчий вісник*, (15), 129–137.
194. Ранця, І. І. (2005). *Територіальна організація агробізнесу регіону (на матеріалах Львівської області)* (Дис. канд. геогр. наук). Львів.
195. Романюк, І. М. (2008). *Організаційно-економічні засади продовольчого забезпечення...: монографія*. Наші книги.
196. Саблук, П. Т., Білорус, О. Г., & Власов, В. І. (2008). *Глобалізація і продовольство: монографія*. ННУ «Інститут аграрної економіки».
197. Саблук, П. Т., Бойко, В. І., & Лобас, М. Г. (Ред.). (1993). *Ринок продовольства: проблеми формування і розвитку*. УкрІНТЕІ.
198. Скрипник, Я. П. (2002). *Агроландшафтні системи Чернівецької області...* (Авт. дис. канд. геогр. наук). ЧНУ ім. Ю. Федьковича.
199. Смаглій, О. Ф. (n.d.). Особливості біологізації землеробства в Поліссі. *Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства УААН»*, (1), 20–33.
200. Сокол, Л. М. (2008). Екологічне (органічне) землеробство – складова сталого сільського господарства. *Екологічна безпека*, (3-4), 102–110.

201. Скороход, І. С., & Сніжок, С. Ю. (2022). Проблеми та перспективи розвитку ринку органічної продукції України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, (45), 73–76.
202. Слащук, А. М. та ін. (2024). Геодемографічна характеристика населення Маневицької територіальної громади... *Věda a perspektivy*, 3(34), 117–132. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-3\(34\)-117-132](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-3(34)-117-132)
203. Сухий, П. О. (2008). *Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону: монографія*. Рута.
204. Сухий, П. О. (2018). *Агробізнес і земельні ресурси: словник-довідник*. ЧНУ ім. Ю. Федьковича; Рута.
205. Сухий, П. О., & Атаманюк, М.-Т. М. (2021). *Земельні ресурси українського Передкарпаття: монографія*. ЧНУ ім. Ю. Федьковича.
206. Сухий, П. О., & Тюфтій, А. Г. (2020). Основні етапи та проблеми розвитку органічного виробництва світу. *Fundamental and Applied Research in the Modern World*, 687–692. <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3023>
207. Сухий, П. О., Заячук, М. Д., & Тюфтій, А. Г. (2009). Сільськогосподарська спеціалізація та територіальна організація аграрного виробництва... *Науковий вісник Чернівецького університету*, 480–481.
208. Тіміш, Р. Я. (2022). Актуальні напрями розвитку ринку органічної продукції. В *Сучасна наука: проблеми та перспективи: матеріали конф.* (с. 6–7). МЦНІД.
209. Тіміш, Р. Я. (2023). Економіко-географічні аспекти стандартизації та сертифікації сільськогосподарської органічної продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Географічні науки*, (19), 35–41. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-19-4>
210. Тіміш, Р. Я. (2023). Суспільно-географічні аспекти розвитку ринку сільськогосподарської органічної продукції. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*, (37), 37–40. <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2023-37-04>

211. Тіміш, Р. Я. (2024). Перспективи забезпечення сталого розвитку сільських територій України через органічне виробництво. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*, (849), 19–32. <https://doi.org/10.31861/geo.2024.849.19-32>
212. Тіміш, Р. Я. (2024). Розвиток ринку сільськогосподарської органічної продукції в Україні. В *Природа і суспільство: виклики і суспільство: зб. матеріалів конф.* (с. 182–185). <https://geo.chnu.edu.ua/>
213. Тіміш, Р. Я. (2025). Екологічні виклики та їх вплив на розвиток органічного землеробства в Чернівецькій області. В *Актуальні проблеми формальної і неформальної освіти...: зб. конф.* (с. 146–153). <https://ecology.karazin.ua/>
214. Топіха, І. Н. (2005). *Основи ведення сільського господарства та охорона земель: навч. посіб.*
215. Топчієв, О. Г. (2005). *Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики.* Астропринт.
216. Трибель, С. О., & Стригун, О. О. (2009). Екологізоване регулювання чисельності та розвитку шкідливих організмів в агроєкосистемах. *Захист і карантин рослин*, (55), 16–35.
217. Уліганець, С. та ін. (2021). Особливості розвитку гастрономічного туризму: зарубіжний досвід. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Географія*, (78-79), 48–52. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2021.78-79.7>
218. Уліганець, С., Батиченко, С., & Мельник, Л. (2024). Суспільно-географічні аспекти розвитку ринку органічної продукції та його синергія з агротуризмом. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*, (849), 5–11. <https://doi.org/10.31861/geo.2024.849.5-11>
219. Ульянченко, О. В. (2009). *Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: управлінський аспект.* Довкілля.

220. Ульянченко, О. В. (2015). Інноваційно-інвестиційна діяльність як основа сталого розвитку економіки держави. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*, 2(1), 70–76.
221. Ульянченко, О. В., Петренко, О. Я., & Миргород, М. М. (2015). *Організація земельних угідь на агроландшафтній основі: еколого-економічні аспекти: монографія*. Смугаста типографія.
222. Ульянченко, О. В., Шиян, Д. В., & Герасименко, Ю. С. (2020). *Прогнозування світових тенденцій розвитку ринку органічної продукції*. <https://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/27115/1/Ульянченко.Прогнозування.pdf>
223. Урбан, І. та ін. (Ред.). (2013). *Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства*. <http://www.ukraine.fibl.org.ua>
224. Федерація органічного руху України. (n.d.). <http://www.organic.com.ua/>
225. ФАО. (2023). *Доповідь про стан справ у сфері продовольства та сільського господарства 2023. Орієнтація агропродовольчих систем на шлях до трансформації*. ФАО. <https://www.fao.org/3/cc7724uk/cc7724uk.pdf>
226. Чайка, Т. О. (2013). Органічне агровиробництво як пріоритетний напрям розвитку аграрного сектора економіки України. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*, (4), 136–141.
227. Чайка, Т. О. (2013). *Розвиток виробництва органічної продукції в аграрному секторі економіки України: монографія*. Ноулідж.
228. Чайка, Т. О., Короткова, І. В., & Крикунова, В. Ю. (2022). Екологізація сільськогосподарського виробництва: технологія вирощування гірчиці та полби... *Інженерія природокористування*, 1(23), 7–18.
229. Чмут, А. В. (2008). Виробництво в Україні органічної сільськогосподарської продукції в контексті світового досвіду. *Наукові праці*, 2, 108–110. http://www.confcontact.com/2008dec/2_chmut.htm
230. Чернівецька міська громадська організація «Бізнес-центр». (2013). *Екопідприємництво. Проект «Еко-Карпати – розвиток еко-бізнесу в*

прикордонних Карпатах як спосіб поліпшення конкурентноспроможності економіки».

231. Чернівецька обласна державна адміністрація. (2021). *Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернівецькій області у 2020 році*. Управління екології та природних ресурсів Чернівецької ОДА. <https://bukoda.gov.ua/storage/app/sites/23/environment/dopovid-2020.pdf>
232. Чернівецька міська громадська організація «Бізнес-центр». (2013). *Екопідприємництво. Проект «Еко-Карпати – розвиток еко-бізнесу в прикордонних Карпатах як спосіб поліпшення конкурентноспроможності економіки».*
233. Шикула, М. К. (Ред.). (1998). *Відтворення родючості ґрунтів у ґрунтозахисному землеробстві*. Оранта.
234. Шиян, Д. В., Герасименко, Ю. С., & Велієва, В. О. (2021). *Прогнозування попиту на органічну продукцію у домогосподарств із різним рівнем доходу*.
235. Шиян, Д. В., & Горбатова, Л. В. (2013). Врахування рівня ефективності використання сільськогосподарських земель в політиці державної підтримки аграрного сектора економіки. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*, (3), 210–213.
236. Шкуратов, О. І., Чудовська, В. А., & Вдовиченко, А. В. (2015). *Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку: монографія*. ДІА.
237. Шпичак, О. М., Лупенко, Ю. О., Жук, В. М. та ін. (2013). *Ємність внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства: монографія* (О. М. Шпичак, Ред.). ННЦ ІАЕ.
238. Шульга Органічне сільськогосподарське виробництво в Україні: пра О 64 вові засади ведення: монографія / [М. В. Шульга, Н. Р. Малишева, В. В. Носік та ін.]; за заг. ред. проф. М. В. Шульги. – Харків : Юрайт, 2020. – 308 с.

239. Юрчишин, В. В., Шевченко, Л. М., Брус, В. Х. та ін. (2004). *Уклад і різноукладність як наукові категорії. Розвиток різноукладності на селі: особливості, проблеми: монографія*. ННЦ «ІАЕ».
240. Яценко, О. М., & Завадська, Ю. С. (2010). Формування попиту на органічну продукцію на агропродовольчому ринку. *Інноваційна економіка*, (3), 17.
241. Яценко, О., Циганкова, Т., Завадська, Ю., & Горбачова, І. (2020). Глобальний агропродовольчий ринок: споживчі тенденції та проблеми торгівлі. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 4(35), 440–448.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Оператори, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства
у сфері органічного виробництва (станом на 12.09.2025)**

Область	Район	Кількість операторів	Галузь (галузі) у сфері органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, у якій оператор провадить діяльність з використанням відповідної потужності
Вінницька	Вінницький	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Гайсинський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		4	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
	Жмеринський	22	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Могилів-Подільський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Тульчинський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
Волинська	Луцький	7	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Виробництво органічних об'єктів рослинного світу
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство), заготівля органічних об'єктів рослинного світу
	Камінь-Каширський	4	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		2	Заготівля органічних об'єктів рослинного світу
	Ковельський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Володимир-Волинський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)

		1	Заготівля органічних об'єктів рослинного світу
Дніпропетровська	Криворізький	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Дніпровський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Новомосковський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Синельниківський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
	Нікопольський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
Житомирська	Звягельський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво) органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво) виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); виробництво органічних кормів
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво); виробництво органічних кормів
		1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); заготівля органічних об'єктів рослинного світу
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво), органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
		3	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво), виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Бердичівський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)

	Житомирський	4	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		2	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство), заготівля органічних об'єктів рослинного світу
	Коростенський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
Закарпатська	Хустський	2	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); заготівля органічних об'єктів рослинного світу
	Ужгородський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
Запорізька	Запорізький	2	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
		2	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
Івано-Франківська	Коломийський	1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); заготівля органічних об'єктів рослинного світу
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво), виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво), заготівля органічних об'єктів рослинного світу
		5	Заготівля органічних об'єктів рослинного світу
	Косівський	1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
	Калуський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Івано-Франківський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
Київська	Вишгородський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); виробництво органічних кормів
		2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)

	Броварський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво), виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво), виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Бучанський	5	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво), виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство), виробництво органічних кормів
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	м. Київ	3	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво). виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Обухівський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво), виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Білоцерківський	3	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Бориспільський	4	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
Кіровоградська	Кропивницький	1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
	Олександрійський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
Львівська	Львівський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)

		2	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		4	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); заготівля органічних об'єктів рослинного світу
	Стрийський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Золочівський	1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); виробництво органічних кормів
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Червоноградський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
Миколаївсь-ка	Вознесенський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
	Первомайський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		3	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
	Миколаївський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
	Баштанський	1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
Одеська	Подільський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство). Заготівля органічних об'єктів рослинного світу
	Роздільнянський	1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Ізмаїльський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Болградський	3	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)

	Одеський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
Полтавська	Кременчуцький	10	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		2	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
		6	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); виробництво органічних кормів
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Полтавський	5	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		3	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); виробництво органічних кормів
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Миргородський	4	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); виробництво органічних кормів
	Лубенський	2	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
Рівненська	Рівненський	7	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво), виробництво органічних кормів
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво), заготівля органічних об'єктів рослинного світу
	Сарненський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Вараський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
Сумська	Сумський	2	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
		2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво),

	Роменський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Охтирський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Конотопський	2	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
Тернопільська	Чортківський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); виробництво органічних кормів
	Тернопільський	1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
Харківська	Лозівський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Богодухівський	4	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво), органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Берестинський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Харківський	1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство);
Херсонська	Бериславський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)

Хмельницька	Шепетівський	13	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
	Хмельницький	2	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
		3	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
Черкаська	Уманський	4	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
	Золотоніський	2	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); виробництво органічних кормів
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство), виробництво органічних кормів
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних кормів
	Черкаський	3	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)
	Звенигородський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
Чернівецька	Чернівецький	3	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство), заготівля органічних об'єктів рослинного світу
Чернігівська	Чернігівський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
		1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); органічне тваринництво у тому числі птахівництво, бджільництво)
		1	Виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)
	Новгород-Сіверський	1	Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)

ДОДАТОК Б

Перелік територій на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих

		Область/адмін. район (окремі території)	Території можливих бойових дій	Території активних бойових дій	Тимчасово окуповані території
1		АР Крим			
2 Донецька					
2	2.1.	Маріупольський			
3	2.2.	Волноваський			
4	2.3	Покровський			
5	2.4	Бахмутський			
6	2.5	Краматорський			
7	2.6	Горлівський			
8	2.7	Донецький			
9	2.8	Кальміуський			
3 Дніпропетровська					
10	3.1.	Криворізький			
11	3.2	Нікопольський			
12	3.3.	Синельниківський			
4 Житомирська					
13	4.1.	Коростенський			
5 Запорізька					
14	5.1.	Бердянський			
15	5.2	Василівський			
16	5.3	Запорізький			
17	5.4	Мелітопольський			
18	5.5	Пологівський			
6 Київська					
19	6.1	Вишгородський			
20	6.2	Броварський			
21	6.3	Бучанський			
22	6.4	Чорнобильський			
23	6.5	Фастівський			
7 Луганська					
24	7.1	Алчевський			
25	7.2	Довжанський			
26	7.3	Луганський			
27	7.4	Равеньківський			
28	7.5	Сватівський			

29	7.6	Сіверськодонський			
30	7.7	Старобільський			
31	7.8	Щастинський			
8 Миколаївська					
32	8.1	Баштанський			
33	8.2	Миколаївський			
34	8.3	Вознесенський			
9 Одеська					
35	9.1	Білгород-Дністровський			
36	9.2	Ізмаїльський			
10 Сумська					
37	10.1	Конотопський			
38	10.2	Сумський			
39	10.3	Охтирський			
40	10.4	Шосткинський			
41	10.5	Роменський			
11 Харківська					
42	11.1	Богодухівський			
43	11.2	Беристинський			
44	11.3	Купянський			
45	11.4	Лозівський			
46	11.5	Ізюмський			
47	11.6	Чугуївський			
48	11.7	Харківський			
12 Херсонська					
49	12.1	Бериславський			
50	12.2	Херсонський			
51	12.3	Каховський			
52	12.4	Геніченський			
53	12.5	Скадовський			
13 Чернігівська					
54	13.1	Новгород-Сіверський			
55	13.2	Корюківський			
56	13.3	Чернігівський			
57	13.4	Ніжинський			
58	13.5	Прилуцький			
59	14	м. Севастополь			

ДОДАТОК В**Анкета для операторів у сфері органічного виробництва**

Зазначте назву вашого підприємства, агрофірми*

Назва адміністративної області розташування Вашого виробництва органічної продукції *

Назва адміністративного району (за новим адміністративно-територіальним устроєм) розташування Вашого виробництва органічної продукції*

1. Ваші сільськогосподарські угіддя, виробничі потужності, об'єкти інфраструктури (можливо кілька варіантів відповіді)

- тимчасово окуповані росією
- заміновані
- зруйновані
- знаходяться в зоні активних бойових дій
- не зазнали безпосередніх руйнувань
- інше

2. Ваша господарська діяльність з початком повномасштабного вторгнення *

- припинена
- зазнала істотних змін
- зазнала незначного корегування
- продовжується у звичному режимі

3. Ви займаєтесь*

- рослинництвом
- тваринництвом
- переробкою
- виробництвом продуктів харчування
- інше

4. Ви займаєтесь органічним сільським господарством*

- менше року
- 1-5 років
- 6-10 років
- понад 10 років

5. У Вашому підприємстві, агрофірмі на постійній основі працює*

- до 5 осіб
- 6-10 осіб
- 11-20 осіб
- 20-100 осіб
- понад 100 осіб

6. Ви залучаєте найманих працівників (можливо кілька варіантів)*

- на короткострокові роботи
- на сезонні роботи
- надання разових консультацій чи виконання специфічних робіт

7. Ви займаєтесь вирощуванням таких сільськогосподарських рослин (просимо перерахувати)

8. Ви займаєтесь вирощуванням таких сільськогосподарських рослин (просимо перерахувати)

9. Вкажіть максимальне поголів'я тварин, птиці у вашому господарстві за весь час (голів)
10. Вкажіть максимальний валовий збір сільськогосподарської культури за весь час існування вашого господарства (тонн)
11. Зазначте максимальний обсяг виробленої у вашому господарстві тваринницької продукції (кг м'яса, вовни, молока, млн шт. яєць тощо)
12. Вкажіть види продуктів харчування які виробляє ваше підприємство, фірма
13. Ви реалізуєте вироблену продукцію (можливо кілька варіантів відповіді)*
- особисто
 - у мережі спеціалізованих магазинів
 - у мережі супермаркетів
 - через інтернет
 - інше
14. Ваша господарська діяльність є*
- високорентабельною
 - рентабельною
 - здебільшого рентабельною
 - збитковою
15. Зазначте основні проблеми з якими ви стикаєтесь під час господарської діяльності*
16. Вкажіть які основні напрями розвитку органічного руху ви вважаєте необхідними чи перспективними *

ДОДАТОК Д

Результати анкетування операторів

№ п/п	Назва підприємства	Район	С/г угіддя, виробничі потужності, об'єкти інф-ри	Господ. діяльність з початком повномасштабного вторгнення	Галузь	Визначено організмом господарством (років)	Постійні працівники (ос)	Наймані працівники	с/г рослини	тварини	Макс. поголів'я тварин, птиці (голів)	Макс. валовий збір с/г культур (тонн)	Макс. Обсяг тваринницької продукції (т/млн шт. яєць)	види продуктів харчування	Спосіб реалізації виробленої продукції	Ефективність господарської діяльності	Проблеми	Перспективні напрямки
1.	Аграрна Фрут Лука, ТОВ	Вінницький	не зазнали безпос. Руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-100	на сезонні роботи	Гірчиця	-	-	-	-	Гірчиця	у мережі спецмагазинів	збитковою	-	-
2.	ФОП Шаповалюк	Вінницький	не зазнали безпос. Руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-100	на сезонні роботи	Малина	-	-	-	-	Малина	у мережі спецмагазинів	здебільшого рентабельною	-	-
3.	ФОП Заболотнюк	Вінницький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-100	на сезонні роботи	Малина	-	-	-	-	Малина	у мережі спецмагазинів	здебільшого рентабельною	-	-
4.	ФОП Сорочинська	Вінницький	не зазнали безпос. Руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-100	на сезонні роботи	Малина	-	-	-	-	Малина	у мережі спецмагазинів	здебільшого рентабельною	-	-
5.	ФГ "ЗЕЛІНСЬКОГО"	Вінницький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-100	на сезонні роботи	Малина, Суниця садова	-	-	-	-	Малина, Суниця садова	у мережі спеціалізованих магазинів	здебільшого рентабельною	-	-
6.	Киянівка, ТОВ	Жмеринський	не зазнали безпос.	продовжується у	рослинництво	6-10	6-10	на сезонні	Аронія, Яблука свіжі					Аронія, Яблука свіжі	Особисто; у мережі	здебільшого рентаб	відсутня підтримка	Фінан. держ. підтримка

			руйнува нь	звичн. режимі				і роботи							спецмагази нів	ельно ю	з боку держави	
7.	ТОВ "МДЖ ЛІССЯ "	Жмери нський	не заснали безпос. руйнува нь	продовж ується у звичн. режимі	рослинн ицтво	10	15	на сезонн і роботи	Гречка Яблука свіжі					Гречка Яблука свіжі	Особисто; у мережі спецмагази нів	здебіл ьшого рентаб ельно ю	відсутня підтримка з боку держави	Фінан.держ. підтримка
8.	ФОП Білик	Жмери нський	не заснали безпос. руйнува нь	продовж ується у звичн. режимі	рослинн ицтво	6-10	6-10	на сезонн і роботи	Малина	-	-	-	-	Малина	Особисто; у мережі спецмагази нів	здебіл ьшого рентаб ельно ю	відсутня підтримка з боку держави	Фінан.держ. підтримка
9.	ПФАН НЕР БАР, ТОВ	Жмери нський	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво, переробк а, вироб- во продукт. харчуван ня	6-10	6-10	на коротк острок ові роботи	Яблука свіжі, плоди чорноплідної горобини свіжі слива, плоди свіжі	-	-	-	-	Сік яблучний концентр. не освітлений без цукру, вижимки яблучні, сушені сливи заморожені	Особисто; у мережі супермарк етів; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	висока вартість пального, воєнний стан	можливість експорту продукції; підтримка держави
10.	ТОВ "КОМ АРІВЦ І"	Жмери нський	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво; переробк а; вироб- во продукт. харчуван ня	10	20	на коротк острок ові роботи	Яблука свіжі Слива Гірчиця Гречка					Яблука свіжі Слива Гірчиця Гречка	Особисто; у мережі супермарк етів; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	висока вартість пального, воєнний стан	можливість експорту; підтримка держави
11.	ФОП Карда ш	Жмери нський	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво; переробк а	10	20	на коротк острок ові роботи	Малина	-	-	-	-	Малина	Особисто; у мережі супермарк етів; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	висока вартість пального, воєнний стан	можливість експорту, підтримка держави
12.	ФОП Букатк о	Жмери нський	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво, переробк а	10	20	на коротк острок ові роботи	Малина	-	-	-	-	Малина	Особисто; у мережі супермарк етів; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	висока вартість пального, воєнний стан	можливість експорту, підтримка держави
13.	ФГ «ВИТ ВІРНЯ »	Жмери нський	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво, переробк а	10	20	на коротк острок ові роботи	Обліпіха звичайна Горіх волоський Малина	-	-	-	-	Обліпіха звичайна Горіх волоський Малина	Особисто; у мережі супермарк етів; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	висока вартість пального, воєнний стан	можливість експорту, підтримка держави
14.	ФОП Юрчак	Жмери нський	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво, переробк а	10	20	на коротк острок ові роботи	Малина	-	-	-	-	Малина	Особисто; у мережі супермарк етів; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	висока вартість пального, воєнний стан	можливість експорту, підтримка держави

15.	ФОП Торохтій	Жмеринський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, переробка	10	25	на короткострокові роботи	Малина Суниця садова	-	-	-	-	Малина Суниця садова	Особисто; у мережі супермаркетів; через інтернет	здебільшого рентабельно	висока вартість пального, воєнний стан	Популяризація органічної продукції в Україні
16.	ФОП Котляр	Жмеринський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, переробка	9	15	на короткострокові роботи	Малина	-	-	-	-	Малина	Особисто; у мережі супермаркетів; через інтернет	здебільшого рентабельно	висока вартість пального, воєнний стан	Популяризація органічної продукції в Україні
17.	ФОП Посвалюк	Жмеринський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, переробка	15	25	на короткострокові роботи	Малина	-	-	-	-	Малина	Особисто; у мережі супермаркетів; через інтернет	здебільшого рентабельно	висока вартість пального, воєнний стан	Популяризація органічної продукції в Україні
18.	ТОВ "САД- ЛОГІС ТИК	Подільський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, переробка, вироб- во продукт. харчування	10	10	на короткострокові роботи	Малина	-	-	-	-	Малина заморожена	Особисто; у мережі супермаркетів; через інтернет	здебільшого рентабельно	висока вартість пального, воєнний стан	можливість експорту; підтримка держави
19.	ФОП Хоменко	Тульчинський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	до 5	на сезонні роботи	Малина			100		Малина	особисто	рентабельно	Робоча сила, найм працівників на збір врожаю	Популяризація органічної продукції в Україні
20.	ФОП Котоні	Тульчинський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	Органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво)	10	до 5	на сезонні роботи	Мед					Мед	особисто	рентабельно	Робоча сила, найм працівників на збір врожаю	Популяризація органічної продукції в Україні
21.	ФОП Скоропадський	Гайсинський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	тваринництво, інше	6-10	до 5	на короткострокові роботи	Мед, віск, перга	Бджоли	300 бджолосім			Мед, віск, перга.	Особисто; через інтернет	здебільшого рентабельно	знайти найманих працівників.	Бджільництво та рослинництво.
22.	ФГ "ДОН А ОЛЕКСІЯ»	Гайсинський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	до 5	на сезонні роботи	Жито озиме, пшениця озима, ячмінь ярий, овес голозерний,			100		Жито озиме, пшениця озима, ячмінь ярий, овес голозерний, соя, нут, квасоля звичайна,	особисто	рентабельно	Робоча сила, найм працівників на збір врожаю	Популяризація органічної продукції в Україні

									соє, нут, квасоля звичайна, сочевиця французька, льон, гірчиця біла, гречка чорнушка, сочевиця зелена, соняшник					сочевиця французька, льон, гірчиця біла, гречка чорнушка Сочевиця зелена, соняшник				
23.	ФОП Демид ик	Гайсин ський	не зазнали безпос. руйнува нь	зазнала незначно го корегува ння	тваринн ицтво	1-5	до 5	на сезонн і роботи	мед					мед	особисто	рентаб ельно ю	Робоча сила, найм працівникі в на збір врожаю	Популяризація органічної продукції в Україні
24.	ТОВ "ГЛОР ІЯ ІНВЕС Т"	Хміль ницьк ий	не зазнали безпос. руйнува нь	зазнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво (у тому числі насіниц тво та розсадни цтво)	6-10	до 5	на коротк острок ові роботи						Соє	Особисто; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	Важко знайти найманих працівникі в.	Популяризація органічної продукції в Україні
25.	ФОП Абрам чук	Камінь - Кашир ський	не зазнали безпос. руйнува нь	зазнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	10	до 20	на коротк острок ові роботи ; на сезонн і роботи	Малина	-	-		-	Малина свіжа	Особисто; у мережі супермарк етів; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	Коливання цін на продукцію	Будь який напрямок органічного руху необхідним, але, наразі, не всі напрямки є рентабельним.
26.	Господ арство "Чиста Ягода"	Луцьк ий	не зазнали безпос. руйнува нь	зазнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	мен ше року	до 5	на коротк острок ові та сезонн і роботи	Малина	-	-	6	-	Малина свіжа	Особисто; у мережі супермарк етів; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	Коливання цін на продукцію . Немає стабільної прийнятно ї ціни	Будь який напрямок органічного руху необхідним.
27.	ТОВ "ВЕСТ ВЕЙ"	Луцьк ий	не зазнали безпос. руйнува нь	зазнала незначно го корегува ння	Виробни цтво харчових продукті в (у тому числі органічн е	10	до 45	на коротк острок ові та сезонн і роботи		-	-		-	Горілка "український дух", горілка "український дух резерв", горілка особлива "український дух особлива", горілка	Особисто; у мережі супермарк етів; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	Коливання цін на продукцію	Будь який напрямок органічного руху необхідним.

					виноробство)									"українська душа", горілка «міколаш раренд мікро фармс органік», горілка «міколаш сінгл фарм органік»				
28.	Тов Власов	Луцький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	6-10	на сезонні роботи	Суниця альпійська органічна, малина органічна, гречка органічна, гірчиця органічна	Немає	Немає	12	Немає	Суниця альпійська органічна, малина органічна, гречка органічна, гірчиця органічна	особисто	збитковою	Низька ціна на крупи, відсутність виробництва заморожених ягід	Ягідництво, тваринництво, овочівництво
29.	ФОП Ішмурат	Луцький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	6-10	на сезонні роботи	малина	Немає	Немає	12	Немає	малина	особисто	збитковою	Відсутність виробництва заморожених ягід	Ягідництво, тваринництво, овочівництво
30.	ТОВ "ЯГОДИ ВОЛИНИ"	Луцький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	6-10	на сезонні роботи	малина суниця садова	Немає	Немає	14	Немає	малина суниця садова	особисто	збитковою		Ягідництво, тваринництво, овочівництво
31.	ФОП Наумчук	Луцький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	6-10	на сезонні роботи	малина суниця садова	Немає	Немає		Немає	малина суниця садова	особисто	збитковою	Низька ціна на крупи, відсутність виробництва заморожених ягід	Ягідництво
32.	ТЗОВ "ШАНС ВІК"	Луцький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	Виробництво харчових продуктів	1-5	6-10	на сезонні роботи	Бузина квітка свіжа, цвіт сушений, плоди свіжі та заморожені; Плоди чорниці свіжі та заморожені; Плоди чорниці сушені.					Бузина квітка свіжа, цвіт сушений, плоди свіжі та заморожені; Плоди чорниці свіжі та заморожені; Плоди чорниці сушені; Плоди чорноплідної горобини заморожені	особисто	збитковою		Ягідництво, тваринництво, овочівництво

									Плоди чорноплідної горобини заморожені та сушені. Плоди журавлини свіжі, заморожені, сушені. Плоди ягід обліпихи свіжі, заморожені, сушені. Обліпиха, лист Липовий цвіт свіжий та сушений. Квітки чебрецю свіжі та сушені. Плоди яблуні (дикі) свіжі, сушені, заморожені. Листя дикої яблуні сушені, м'ята свіжа та сушена					та сушені. Плоди журавлини свіжі, заморожені, сушені. Плоди ягід обліпихи свіжі, заморожені, сушені. Обліпиха, лист Липовий цвіт свіжий та сушений. Квітки чебрецю свіжі та сушені. Плоди яблуні (дикі) свіжі, сушені, заморожені. Листя дикої яблуні сушені. М'ята свіжа та сушена				
33.	Старий Порицьк, ТОВ	Володимирський район	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, тваринництво, вироб.-во продукт. харчування	1-5	11-20	на короткострокові роботи	Кукурудза, Ячмінь ярий, Люцерна, Кормові боби,	Телята, свині, корови	--	-	-	Молоко коров'яче пастеризоване, Кефір коров'ячий пастеризований, Ряжанка з незбираного молока, Сир кисломолочний, Сметана, Сир твердий «швейцарія», Йогурт, Сирники, Крупа гречана	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів	рентабельно	-	підтримка з боку держави

34.	ТОВ "БЮ БЕРРІ"	Володимирський район	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, тваринництво, виробничо-харчування	1-5	11-20	на короткострокові роботи	Гречка, суниця садова і дрібноплідна Малина, обліпіха звичайна, валеріана лікарська Шипшина	Телята, свині, корови	--	-	-	Малина листя сушене та плоди сушені Суниця садова, листя сушене, плоди сушені. суниця дрібноплідна, листя сушене, плоди сушені Валеріана лікарська, корінь сушений Шипшина, плоди сушені	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів	рентабельною	-	підтримка з боку держави
35.	ТОВ "ГарБеррі"	Ковельський район	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	11-20	на короткострокові роботи	Лохина		--	-	-	Лохина	у мережі спецмагазинів, у мережі супермаркетів	рентабельною	-	підтримка з боку держави
36.	Оріль Агро	Дніпровський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	рослинництво	1-5	11-20	на сезонні роботи	Малина, полуниця			50			Особисто; через інтернет	збитковою	Брак працівників, вартість ягоди	Держ. допомога, удосконалення норм та законів стосовно ринку землі та органічного виробництва, пільги, кредитування, підготовка (навчання) на базі ЗВО спеціалістів в органічному виробництві
37.	ТОВ "АГРО ФІТ"	Криворізький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	рослинництво	1-5	11-20	на сезонні роботи	Алтея лікарська листя, трава М'ята перцева трава, листя Деревій звичайний, трава Материнка звичайна, трава Череда (причепла), трава			50		Алтея лікарська листя, трава М'ята перцева трава, листя Деревій звичайний, трава Материнка звичайна, трава Череда (причепла), трава	особисто, через інтернет	Рентабельною	Брак працівників, вартість ягоди	Державна допомога, пільги, кредитування

									Череда (причепа), трава Шавлія лікарська, подрібнене листя					Шавлія лікарська, подрібнене листя				
38.	ТОВ "ЯГІД НИЙ ДВІР"	Дніпро вський	не зазнали безпос. руйнува нь	зазнала істотних змін	рослинн ицтво	1-5	11- 20	на сезонн і роботи	Суниця Агрус Аронія			50		Суниця заморожена Агрус заморожений Аронія заморожена Суниця, агрус	Особисто; через інтернет	Рентаб ільною	Брак працівникі в, вартість ягоди	удосконалення норм та законів стосовно ринку землі та органічного виробництва, пільги, кредитування
39.	ТОВ "ОРЛ Ь- ЕКО"	Дніпро вський	не зазнали безпос. руйнува нь	зазнала істотних змін	рослинн ицтво	1-5	11- 20	на сезонн і роботи	Малина Суниця Буряк Диня Нектарин Персик Кавунь Перець Морква Помідор					Малина свіжа, заморожена Суниця садова свіжа, заморожена та сублімована Буряк столовий заморожений та сублімований Диня сублімована Нектарин сублімований Персик сублімований Кавун столовий сублімований Перець гіркий сублімований Картопля заморожена та сублімована Морква червона сублімована Помідор заморожений та сублімований Цибуля порей сублімована Гарбуз твердокорий сублімований,	Особисто; через інтернет	Рентаб ільною	Брак працівникі в, вартість ягоди	Державна допомога, пільги, кредитування, підготовка (навчання) на базі ЗВО спеціалістів в органічному виробництві

													Лохина заморожена та сублимована Ожина заморожена і сублимована Смородина чорна заморожена Червона смородина (порічки) заморожена Яблуко заморожене і сублимоване Цибуля сублимована Гарбуз (твердокорий) заморожений і сублимований Вишня без кісточки заморожена Черешня без кісточки заморожена і сублимована Банан сублимований				
40.	ПП "Галекс-Агро"	Звягелський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	тваринництво	понад 10	понад 100	на короткострокові та сезонні роботи, надання разових консультацій чи виконання спец. робіт	Гречка, пшениця спельта, ячмінь, просо, соя, горох, льон, кукурудза, ріпак, овес, горіх	ВРХ	4700	13 000 мол ока	Крупи, борошно, мед, горіх	у мережі спецмагазинів, у мережі супермаркетів, через інтернет	збитковою	економічні виклики, проблеми з транспортом, проблеми на кордоні, відтік працівників, війна,	підтримка сертифікації органічної продукції, оновлення законодавчої бази для регулювання органвиробництва, гармонізація з Європейськими стандартами, державна підтримка, підтримка експорту

41.	ТОВ "ТЕКА ПЕТР ОЛЕУМ"	Звягельський район	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-50	на короткостроковій роботі	Пшениця спельта, соя, гречка, кукурудза, льон, гарбуз голонасінний					Пшениця спельта, соя, гречка, кукурудза, льон, гарбуз голонасінний	Особисто; у мережі спецмагазинів	здебільшого рентабельно	воєнний стан	підтримка з боку держави
42.	ТОВ "БІО ФАРМ ІНГ"	Звягельський район	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-100	на короткостроковій роботі	соя, вика, овес, гречка, кукурудза, пшениця озима, соняшник, ячмінь озимий					соя, вика, овес, гречка, кукурудза, пшениця озима, соняшник, ячмінь озимий	особисто, у мережі спецмагазинів	здебільшого рентабельно	воєнний стан	підтримка з боку держави
43.	ФГ "ПРОЛІСОК КАЛІНІВЦІНИ"	Звягельський район	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-100	на короткостроковій роботі	Амарант, соя, кукурудза, льон					Амарант, соя, кукурудза, льон	особисто, у мережі спецмагазинів	здебільшого рентабельно	воєнний стан	підтримка з боку держави
44.	ТОВ "ТЕРАРА"	Звягельський район	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-100	на короткостроковій роботі	Соя, овес, просо					Соя, овес, просо	особисто, у мережі спец. магазинів	здебільшого рентабельно	воєнний стан	підтримка з боку держави
45.	АГРО ВЕСТ ГРУП, ТОВ	Звягельський район	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, тваринництво	6-10	20-100	на короткостроковій роботі	соя, вика, овес, гречка, кукурудза, пшениця озима, соняшник, ячмінь озимий	корови, телята	корів - 450			Молоко коров'яче сире незбиране	особисто, у мережі спеціалізованих магазинів	здебільшого рентабельно	воєнний стан	підтримка з боку держави
46.	ФГ "ДОМ АШНІЯ КУРОЧКА"	Звягельський район	не зазнали безпосередніх руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, тваринництво	6-10	20-100	на короткостроковій роботі	яйце куряче, молодняк курей яєчної породи					Яйце куряче, молодняк курей яєчної породи	особисто, у мережі спеціалізованих магазинів	здебільшого рентабельно	воєнний стан	підтримка з боку держави
47.	ТОВ "ОРГАНІЧНИЙ М'ЯСНИЙ ПРОДУКТ"	Звягельський район	не зазнали безпосередніх руйнувань	зазнала незначного корегування	Тваринництво, виробництво харчових продуктів (у тому числі органічні)	6-10	20-100	на короткостроковій роботі	-яловичина, свинина					Яловичина сиренітальська різка, стейк new york, яловичина, стейк «pib eye», стейк «osso bico», ребро яловиче з м'ясом, котлетне м'ясо,	Особисто; у мережі спеціалізованих магазинів	здебільшого рентабельно	воєнний стан	підтримка з боку держави

					е винороб ство)									жир-сирець. Свинина мангалиця, ошийок, вирізка, сало, грудинка, телятина симентальська, лопаткова, фарш. Ковбаса варена для харчування дітей дошкільного та шкільного віку. Ковбаса мартаделла варена. Сосиски з молочні вищий сорт, вареники з лівером, з картоплею. Макарони					
48.	ОРГА НІК МІЛК, ТОВ	Барані вський	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	тваринн ицтво, переробк а, виробни цтво продукті в харчуван ня	6-10	11- 20	на коротк острок ові роботи	-	-	-	-	-	Молоко коров'яче питне пастеризоване, кефір, ряжанка, сметана, масло, бринза, сир твердий, йогурт, вершки питні, сир м'який	у мережі спецмагази нів; у мережі супермарк етів; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	перебої в електриці необхідні можливост і закордонн их зв'язків	здорове харчування дітей у школах і садочках	
49.	Жива Нива	Бердич івськи й	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	пона д 10	20- 100	на коротк остр та сезонн і робот, наданн я разови х консул ьтацій чи викона ння спец. робіт	Кукурудза, соєа, квасоля, просо					зерно	особисто	рентаб ельно ю	Технології	Зрошення та по till	

50.	ТОВ "СІРІУ С."	Бердичівський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	понад 10	20-100	на короткостроковій сезонній роботі, надання разових консультацій чи виконання спец. робіт	Грецький горіх Виноград					Грецький горіх Виноград	особисто	рентабельною	Технології	
51.	ФГ "БІО-ОРГАНІК"	Житомирський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	понад 10	20-100	на короткостроковій сезонній роботі, надання разових консультацій чи виконання спеціальних робіт	Шипшина					Шипшина	особисто	рентабельною	Технології	
52.	ТОВ "ЖИВА НИВА"	Житомирський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	понад 10	20-100	на короткостроковій сезонній роботі	Просо, соя, гречка, квасоля біла, і чорна, кукурудза, амарант					Просо, соя, гречка, квасоля біла, квасоля чорна, кукурудза, амарант	особисто	рентабельною	Технології	
53.	ТОВ "СВІТАНКОВИЙ ПРОМІНЬ"	Житомирський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	понад 10	20-100	на короткостроковій сезонній роботі	Просо, соя					Просо, соя	особисто	рентабельною	Технології	

								і роботи										
54.	ФОП Каленський О.	Коростенський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	понад 10	20-100	на короткострокові роботи, надання разових консультацій чи виконання спец. робіт	Редька олійна, амарант					Редька олійна, амарант	особисто	рентабельно	Технології	
55.	ХПП-Ужгород, ТОВ	Ужгородський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництво, виробництво продуктів харчування	понад 10 років	11-20 осіб	на короткострокові роботи	Плоди чорниці свіжі, брусниця, ожина, шипшина, гриби, бузина, малина, троянда	-	-	-	-	Плоди чорниці свіжі, заморожені, сушені, плоди брусниці свіжі, заморожені, сушені, плоди ожини свіжі, заморожені, сушені, плоди шипшини свіжі, заморожені, сушені, білий гриб свіжий, заморожений, сушений, плоди чорноплідної горобини свіжі, заморожені, сушені, цвіт бузини свіжий, заморожений, сушений	особисто, у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно	відсутність підтримки громади; відсутність програм щодо розвитку органічного сектору	розширення мережі спецмагазинів та інформаційна активна кампанія по підтримці здорового харчування
56.	ТОВ "НАТУР ГРІН УКРАЇНА"	Ужгородський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	грибівництво у т. ч. вирощування дріжджів	понад 10	11-20	на короткострокові роботи	Шіітаке, ерінги, глива сіра, жовта, герицій їжаковий	-	-	-	-	Шіітаке, ерінги, глива сіра, жовта, герицій їжаковий, грибний мікс	Особисто; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно	відсутність програм щодо розвитку	розширення мережі спец. магазинів

																	органічног о сектору	
57.	ТОВ "АЛ- ПРУТ"	Колом ийськи й	не знанали безпос руйнува нь	Не знанала істотних змін	виробни цтво продукті в харчуван ня	1-5	6-10	на коротк острок ові та сезонні роботи	Яблука			Пере робк а		Яблуко (дикі), плоди свіжі, сік яблучний концентрований: освітлений, неосвітлений, відновлений	у мережі спец. Магазинів; у мережі супермарк етів, через інтернет	рентаб ельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	Переробка
58.	ПП "САД И ЦЕНЯ ВИ"	Колом ийськи й	не знанали безпос. руйнува нь	Не знанала істотних змін	виробни цтвом продукті в харчуван ня	1-5	6-10	на коротк острок ові та сезонні роботи	Яблука			Пере робк а		Яблуко (дикі), плоди свіжі, сік яблучний концентрований: освітлений, неосвітлений, відновлений	у мережі спецмагази нів; у мережі супермарк етів, через інтернет	рентаб ельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	Переробка
59.	ФГ "ЕКО БЕРРІ"	Колом ийськи й	не знанали безпос. руйнува нь	Не знанала істотних змін	виробни цтвом продукті в харчуван ня	1-5	6-10	на коротк острок ові та сезонні роботи	Малина, ожина			Пере робк а		Малина свіжа, заморожена. Суниця садова свіжа, заморожена, ожина свіжа, заморожена	у мережі спецмагази нів; у мережі супермарк етів; через інтернет	рентаб ельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	Переробка
60.	СВК "ГАЗД И КАРП АТ"	Косівс ький	не знанали безпос. руйнува нь	Не знанала істотних змін	Тваринн ицтво (у тому числі птахівни цтво, бджільн ицтво)	1-5	6-10	на коротк острок ові та сезонні роботи	Мед, перга, прополіс, маточне молочко, пилек			Пере робк а		Мед, перга, прополіс, маточне молочко, пилок	у мережі спецмагази нів, у мережі супермарк етів, через інтернет	рентаб ельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	Переробка
61.	ФГ "ПРИК АРПА ТТЯ АГРО"	Калуш ський	не знанали безпос. руйнува нь	Не знанала істотних змін	Рослини цтво	1-5	6-10	на коротк острок та сезонні роботи	Лохина Малина			Пере робк а		Лохина, малина	у мережі спецмагази нів, у мережі супермарк етів, через інтернет	рентаб ельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	Переробка
62.	ТОВ "СКВ ИРСЬ КИЙ КОМБ ІНАТ ХЛІБО ПРОД УКТІВ "	Білоце рківсь кий	не знанали безпос руйнува нь	знанала істотних змін	виробни цтво продукті в харчуван ня	1-5	6-10	на коротк острок та сезонні роботи , наданн я разови				Пере робк а		Крупа гречана ядриця 1 гатунок, ядриця, швидкорозварюв ана 1 гатунок. Пластівці вівсяні, що не потребують варіння, крупка вівсяна, пластівці гречані. Крупа	у мережі спецмагази нів; у мережі супермарк етів, через інтернет	рентаб ельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	Переробка

								х консул тацій чи викона ння специ фічних робіт						пшоно шліфоване (3 сорт). Борошно кукурудзяне і цільнозернове, борошно цільнозернове пшоняне, вівсяна крупка різана (steel cut)				
63.	ФГ "НАТ С'ЕНТ АРДЕН" Н"	Білоцерківський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	Рослини цтво, виробництво продукції в харчування	1-5	6-10	на коротк острок роботи , на сезонні і роботи , надання разов. консул тацій чи викона ння специ фічних робіт	Спаржа; Фундук				Переробка	Спаржа; Фундук	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	Переробка
64.	ТОВ "АГРО ФІРМА "ХЛІБ УКРАЇНИ"	Білоцерківський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	Рослини цтво	1-5 років	6-10 осіб	на коротк острок роботи , на сезонні і роботи , надання разових консул тацій чи викона ння специ	Малина Аронія				Переробка	Малина Малина заморожена; Аронія Аронія заморожена	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	Переробка

								фічних робіт										
65.	ОВ "САВ ХОЗ"	Білоцерківський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	Рослинництво, виробництво продуктів в харчування	1-5	6-10	на короткострокову роботу, на сезонні роботи, надання разових консультацій чи виконання специфічних робіт	Яблука Морква					Яблучний сік, Сік яблучно- морквяний; яблучно- гарбузовий; яблучно- м'ятний; яблучно- нектариновий Пюре нектринове	у мережі спецмагазинів, у мережі супермаркетів, через інтернет	рентабельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	Переробка
66.	ТОВ Жива	Бориспільський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	виробництво продуктів в харчування	1-5	6-10	на короткострокову роботу, на сезонні роботи, надання разових консультацій чи виконання специфічних робіт	Переробка кондитерського сосяшнику					Кондитерський сосяшник смажений	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів, через інтернет	рентабельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	Переробка
67.	ФГ "АГРО СТАР ИЦЯ"	Бориспільський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	виробництво продуктів в харчування	10	19	на короткострокову роботу, на сезонні роботи	Ожина, ожина заморожена, Жимолость, брусниця, агрус, смородина чорна і	Ні	Ні	Переробка		Ожина, ожина заморожена, Жимолость, брусниця, агрус, смородина чорна і червона виноград, калина, яблуня,	у мережі спецмагазинів, у мережі супермаркетів, через інтернет	рентабельно ю	Вартість	Переробка

								червона виноград, калина, яблуна, груша, Черешня, персик, обліпіха звичайна, Аронія, часник, цибуля, цибуля порей, баклажан, цукіні, гарбуз твердокорий і твердокорий, Редиска, Фенхель, базилік, Батат, кавун столовий, диня					груша, Черешня, персик, обліпіха звичайна, Аронія Часник, цибуля, цибуля порей, баклажан, цукіні Гарбуз твердокорий і твердокорий, Редиска, Фенхель, базилік, Батат, кавун столовий, диня				
68.	ТОВ "ОРГА НІК ЕКСП ЕРТ"	Борис пільсь кий	не зазнали безпос. руйнува нь	зазнала істотних змін	Рослини цтво	10	19	на коротк острок роботи , на сезонн і роботи	Картопля Помідор Огірок Перець однорічний Баклажан Батат Гарбуз твердокорий Горох овочевий Базилік Рукола Салат Мізуна (японська листова капуста) Шпинат Щавель Мангольд Капуста кучерява і	Ні	Ні	Пере робк а	Картопля Помідор Огірок Перець однорічний Баклажан Батат Гарбуз твердокорий Горох овочевий Базилік Рукола Салат Мізуна (японська листова капуста) Шпинат Щавель Мангольд Капуста кучерява і білоголова Кабачок-цукіні Спаржа	у мережі спецмагази нів; у мережі супермарк етів; через інтернет	рентаб ельно ю	Вартість та наявність сировини стабільної якості	

								білоголова Кабачок- цукіні Спаржа Коріандр Петрушка Кріп, фенхель Чебрець звичайний М'ята перцева Тархун, естрагон Лаванда Ехінацея пурпурова Бамія Кукурудза цукрова Малина Смородина чорна і червона, агрус					Коріандр Петрушка Кріп Фенхель Чебрець звичайний М'ята перцева Тархун, естрагон Лаванда Ехінацея пурпурова Бамія Кукурудза цукрова Малина Смородина чорна і червона Агрус					
69.	ТОВ "ЖИВ А ЛТД"	Борис пільський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	Рослини цтво	10	19	на короткострок та сезонні роботи	соняшник			Переробка		Насіння соняшнику смажене та солене	у мережі спецмагазинів, у мережі супермаркетів, через інтернет	рентабельно	Вартість та наявність сировини стабільної якості	
70.	ТОВ "АТС-ОРГАНІК"	Броварський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	Рослини цтво, виробництво продуктів харчування	1-5	6-10	на короткострок роботи, на сезонні роботи	Яблука			Переробка		Сік яблучний прямого віджиму	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно	Вартість	Переробка
71.	ФОП Гера Ніна Миколаївна	Броварський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала істотних змін	тваринництво (птаківництво, бджільництво)	1-5	6-10	на короткострок роботи, на сезонні роботи	Мед			Переробка		Мед Пилок Перга Прополіс Маточне молочко	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно	Ціна	Переробка

72.	СВК "Ягідк и"	Бучанс ький	інше	азнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	6-10	6-10	на сезонн і роботи	Лохина				220		Лохина свіжа	особисто, у мережі спецмагази нів, у мережі супермарк етів, через інтернет	високо рентаб ельно ю	Заморозки, відсутність енергопост ачання, засуха	Всі
73.	ТОВ "КОФІ ТОН"	Бучанс ький	інше	азнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	10	23	на сезонн і роботи							Кава зелена не обсмажена в зернах	Особисто; у мережі спецмагази нів; у мережі супермарк етів, через інтернет	високо рентаб ельно ю	Заморозки, відсутність енергопост ачання, засуха	Всі
74.	ФГ "МОН О ОРГА НІК	Бучанс ький	інше	азнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	6-10	6-10	на сезонн і роботи	Лохина						Лохина свіжа	Особисто; у мережі спецмагази нів; у мережі супермарк етів; через інтернет	високо рентаб ельно ю	Заморозки, відсутність енергопост ачання, засуха	Всі
75.	ТОВ "ХІМЕ КС ЛТД"	Бучанс ький	інше	азнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	10	25	на сезонн і роботи	Кукурудза Пшениця Льон Ріпак Гречка Пшоно						Кукурудза Пшениця Льон, Ріпак Крупа гречана ядриця непропарена Крупа пшоно Гречка, коріандр	Особисто; у мережі спецмагази нів; у мережі супермарк етів; через інтернет	високо рентаб ельно ю		Всі
76.	ФГ "ВАУБ ЕРРІ"	Бучанс ький	інше	азнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	10	25	на сезонн і роботи	Лохина						Лохина	Особисто; у мережі спецмагази нів; у мережі супермарк етів; через інтернет	високо рентаб ельно ю	Заморозки, відсутність енергопост ачання, засуха	Всі
77.	ТОВ "БУЧА ЦЬКИ Й МАЛЬ ТОЗН ИЙ ЗАВО Д"	Бучанс ький	інше	азнала незначно го корегува ння	Виробни цтво харчових продукті в	10	25	на сезонн і роботи	-						Спирт етиловий ректифікований «еко лекс»	Особисто; у мережі спецмагази нів; у мережі супермарк етів; через інтернет	високо рентаб ельно ю	Заморозки, відсутність енергопост ачання, засуха	Всі

78.	Органік оригінал, ТОВ	Вишгородський	не заснази безпос. руйнуванн	продовж ується у звичном у режимі	рослинництво, перероба , виробництвом продукт харчування	6-10	11-20	на коротк острок ові роботи	нут, маш, зелена сочевиця, квасоля, соя	-	-	-	-	Борошно пшеничне і кукурудзяне, крупн перлова, ячна, гречана, пшоно, кукурудзяна, вівсяні пластівці, кукурудзяні палички, цукор, олія, мед,, хлібці мультизлакові	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно ю	відсутність робочих, воєнний стан, перебої з електрикою	підтримка товаровиробни ка державою, іноземні інвестиції
79.	ТОВ "ГРОН А АГРО"	Вишгородський	не заснази безпос. руйнуванн	продовж ується у звичном у режимі	рослинництво	6-10	11-20	на коротк острок ові роботи	Лохина	-	-	-	-	Лохина	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно ю	відсутність робочих, воєнний стан, перебої з електрикою	підтримка товаровиробни ка державою, іноземні інвестиції
80.	ТОВ ФЕМІ ЛІ ГАРД ЕН	Вишгородський	не заснази безпос. руйнуванн	продовж ується у звичном у режимі	рослинництво	6-10	11-20	на коротк острок ові роботи	Лохина	-	-	-	-	Лохина	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно ю	відсутність робочих, воєнний стан, перебої з електрикою	підтримка товаровиробни ка державою, іноземні інвестиції
81.	ПСП ім. Т.Г.Ш евченк а	Обухівський	не заснази безпос. руйнуванн	продовж ується у звичном у режимі	рослинництво	6-10	11-20	на коротк острок ові роботи	Соя Овес Гречка	-	-	-	-	Соя Овес Гречка	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно ю	відсутність робочих, воєнний стан	підтримка товаровиробни ка державою, іноземні інвестиції
82.	ТОВ "ТЕТЕ РІВ- АГРО"	Фастівський	не заснази безпос. руйнуванн	продовж ується у звичном у режимі	рослинництво	6-10	11-20	на коротк острок ові роботи	Просо	-	-	-	-	Просо	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно ю	відсутність робочих, воєнний стан,	підтримка товаровиробни ка державою, іноземні інвестиції
83.	ФОП Кожух івськи й	Обухівський	не заснази безпос. руйнуванн	продовж ується у звичном у режимі	рослинництво	6-10	11-20	на коротк острок ові роботи	Малина	-	-	-	-	Малина Малина заморожена	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно ю	воєнний стан, перебої з електрикою	підтримка товаровиробни ка державою, іноземні інвестиції

84.	ТОВ "КОМПАНІЯ "ФУДПАК"	Київ	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	Виробництво харчових продуктів	5	11	на короткострокові роботи	-	-	-	-	-	Кава натуральна смажена в зернах; мелена/брикет; еспресо в герметичній упаковці	у мережі спецмагазинів, у мережі супермаркетів, через інтернет	рентабельно	відсутність робочих, воєнний стан, перебої з електроенергією	підтримка товаровиробника державою, іноземні інвестиції
85.	ТОВ "МОЛБФАРЕКО"	Київ	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, інше	5	11	на короткострокові роботи	Брусниця плоди свіжі Чорниця, плоди свіжі (карпати) Малина звичайна плоди та листя Груша (дика), плоди свіжі Яблука дикі плоди Білий гриб, свіжий Кипрій (іванчай)	-	-	-	-	Журавлина, плоди сушені Чай тм "mol'far" прикарпатський хвойний Чай тм "mol'far" кримський з лавандою Чай тм "mol'far" слобожанський Чай тм "mol'far" Смерекацвіт сушений Лаванда цвіт сушений Аір корінь свіжий і сушений	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів; через інтернет	рентабельно	відсутність робочих	підтримка товаровиробника державою, іноземні інвестиції
86.	ТОВ "ОРГАНІКЛАЙФ"	Київ	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, інше	10	11	на короткострокові роботи	Квасоля біла Боби Квасоля маш Соя Нут Зерно пшениці білозерної Та чорнозерної Зерно жита	-	-	-	-	Соя шліфована Крупа і борошно соєве Крупа сочевиці зеленої Борошно сочевиці зеленої та червоної Горох шліфований Крупа гречана і швидкокорозварювана Борошно амарантове Пластівці гречані та кукурудзяні, що не потребують варіння	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів, через інтернет	рентабельно	воєнний стан, перебої з електроенергією	підтримка товаровиробника державою, іноземні інвестиції
87.	ТОВ "БЮРО ВИН"	Київ	не зазнали безпос.	зазнала незначного	рослинництво (у тому числі)	7	11	на короткострокові роботи	Суниця садова (полуниця) Мед	-	-	-	-	Вишня сушена без кісточки	у мережі спецмагазинів; у мережі	рентабельно	відсутність робочих, воєнний стан,	підтримка товаровиробника державою,

			руйнуван нь	корегува ння	насінниц тво та розсадни цтво);ор ганічне тваринн ицтво (у тому числі птахівни цтво, бджільн ицтво); виробни цтво харчових продукті в (у тому числі винороб ство)			ові роботи	Ядро горіху волоського				Суниця садова (полуниця) сушена Фінік розморожений деглет нур з кісточкою Ядра горіхів кеш'ю з тамарі та кунжутом смажені Горіх мигдаль "авола","сицилія " вино ігристе, шампанське вино кріплене. портвейн, вино тихе Безалкогольні та слабоалкогольні напої. комбуча та ферментовані напої Бакалія. азія батончики (злакові, фруктові та інше), борошно, крупа, масло рослинне, насіння, оливки, оцет, цукор, чай Веган: бакалія, вершки, йогурт, масло, молоко,спеціаліт ети (тофу, темпе, сейтан) Гастрономія. м'ясо, сир Заморожене. морозиво та сорбет, заморожені ягоди та гриби кондит. вироби: вафлі, зефір \ маршмелоу, кекси та випічка,	супермарк етів; через інтернет		перебої з електрико ю	іноземні інвестиції

														льодяники, драже, іриски м'ясо заморозка, сире. ready to cook молоко та кисломолочні продукти: йогурт, сметана та вершки, творог, яйця, риба сира та морепродукти.св іжі: зелень, овочі, фрукти, ягоди. Хлібобулочні: хліб, палички, гриссині, сухарики, крекери Мед Ядро горіху волоського, чіпси бананові в медовій глазурі, родзинки, ядра бразильського горіху, ядра горіхів кеш'ю Сухофрукти Інжир сушений				
88.	ФОП Стецен ко	Олекса ндрійс ький	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	тваринн ицтво	1-5	до 5	на сезонн і роботи		Лохи на				Лохина	особисто	рентаб ельно ю	Обробка полів шкідливим и для бджіл препарата ми	Нові ринки для експорту та розвиток внутрішнього ринку для органічної продукції
89.	ФОП Бондар енко	Кропи вницьк ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	тваринн ицтво	1-5	до 5	на сезонн і роботи , наданн я консул ьтацій та викона ння		Бджо ли	850 бдж олос імей		83 меду		особисто	рентаб ельно ю	Обробка полів шкідливим и для бджіл препарата ми	Відкриття нових ринків для експорту та розвиток внутрішнього ринку для органічної продукції

								спец робіт										
90.	ФОП Бондар енко	Кропи вницьк ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	тваринн ицтво	1-5	до 5	на коротк острок роботи , на сезонн і роботи , наданн я разови х консул тацій чи викона ння спецро біт		Бджі льні цтво	870 бдж олос імей		81 меду	Мед	особисто	рентаб ельно ю	Обробка полів заборонен ими пестицида ми під час льоту бджіл	Експорт органічної продукції, як українського бренду, а не сировини та максимальний розвиток внутрішнього ринку
91.	ФГ "Кості в"	Золочі вський	не заснали безпос. руйнува нь, інше	заснала істотних змін	рослинн ицтво	пона д 10	до 5	на сезонн і роботи	конюшина, гречка, полуниця, часник, помідори, капуста білоголова, кукурудза, буряк столовий, квасоля звичайна, цибуля, льон	—	-	-		Конюшина, гречка, полуниця, часник, помідори, капуста білоголова, кукурудза, буряк столовий, квасоля звичайна, цибуля, льон	Особисто; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю	наявність псевдоорга ніки	неймовірна промоція органіки
92.	ТОВ "СТОР ОНИБ АБСЬ КИЙ	Золочі вський	не заснали безпос. руйнува нь, інше	заснала істотних змін	Виробни цтво харчових продукті в (у тому числі органічн е винороб ство); виробни кормів	пона д 10	до 5	на сезонн і роботи		—	-	-		Спирт етиловий ректифікований Барда зернова суха	Особисто; через інтернет	здебіл ьшого рентаб ельно ю		реклама органіки

93.	ТОВ "ЕКО ВАМ АГРО"	Львівський	не зазнали безпос. руйнувань, інше	Не зазнала істотних змін	рослинництво, інше	понад 10	до 5	на сезонні роботи	Пшениця озима Кукурудза Ріпак озимий	-	-		-	Пшениця озима Кукурудза Ріпак озимий	Особисто; через інтернет	здебільшого рентабельно		популяризація органіки
94.	ТОВ ЗП "НУТРИЦІЯ УКРАЇНА"	Львівський	не зазнали безпос. руйнувань	Не зазнала істотних змін	Виробництво харчових продуктів	понад 10	до 50	на сезонні роботи	-	-			-	Вівсяний батончик з родзинками та морквою; з родзинками та какао; з родзинками та малиною для харчування дітей до 12 місяців; кукурудзяні палички з бананом та з морквою та вітаміном для харчування дітей від 7 місяців	Особисто; через інтернет,	здебільшого рентабельно	Наявність псевдоорганіки	Реклама дитячого харчування
95.	ТОВ ОРГАНІЧНИЙ САД	Стрийський	не зазнали безпос. руйнувань, інше	Не зазнала істотних змін	рослинництво	понад 10	до 5	на сезонні роботи	Лохина	-	-		-	Лохина	особисто, через інтернет	здебільшого рентабельно	-	реклама органіки
96.	ТОВ "ІФКМ"	Львів	не зазнали безпос. руйнувань, інше	Не зазнала істотних змін	рослинництво	понад 10	до 5	на сезонні роботи		-	-		-	Кава зелена не обсмажена в зернах Цукор тростинний	Особисто; через інтернет, інше	здебільшого рентабельно	-	-
97.	ФОП Харченко	Баштанський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	тваринництво	менше року	до 5 осіб	на сезонні роботи	Мед	Бджоли	700 вуликів	40	Мед 40	Мед	особисто	рентабельно	Не вистачає фінансів	Бджільництво
98.	СК"ОБЕРІГ-АГРО"	Вознесенський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	до 5	на короткострокові роботи	Овочі закритого типу (плівкові теплиці)						особисто	рентабельно	Війна. Аномальна літня спека сезону 2024	Інформаційна програма ознайомлення населення про користь та переваги органіки
99.	ФОП ЛЕВДА	Миколаївський	інше	зазнала істотних змін	рослинництво	6-10	до 5	на сезонні роботи	Часник, Соняшник, Пшениця			250			Особисто; через інтернет	здебільшого рентабельно	брак фінансування	Інновації через викор. біо.добрив, технол. регенеративног

																		о землеробства, технол. для моніторингу грунту та врожайності (дрони, IoT, III). Розширення асорт. орган. прод.(суперфу ди). Органічне виращування спецій, прянощів та продуктів глибокої переробки. Сертифікація та стандартизація , за допомогою розробки та адаптації міжнар. стандартів до локальних умов, впровадження блокчейн для простежуванос ті продукції. Розширення експорту орган. прод. Розвиток маркетингових стратегій для просування українських органічних брендів за кордоном. Популяризація органічного способу життя. Виробництво науково- популярного контенту.

																		Розвиток органічного аквафармінгу і вирощування тварин на природних кормах, без антибіотиків і гормонів. Використання побічних продуктів орган. росл-ва як кормів. Створення замкнених екологічних циклів у господарствах (використання відходів як добрив). Зниження вуглецевого сліду завдяки органічним методам землеробства. Розвиток локальних ринків. Створення кооперативів і локальних ринків для спрощення доступу до органічної продукції. Організація доставки "з ферми до столу" через інтернет-платформи. Реіновація наукових досліджень через розробку нових формул

																		добрий технологій вирощування. Моніторинг клімат. змін і їх впливу на орган. землеробство. Держ. підтримка та гранти. Впровадження програм держсубсидування органіки
100.	СК "ОБЕРІГ-АГРО"	Вознесенський	не зазнали безпос. руйнувань, інше	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	20-100	надання разов. консультацій чи виконання спецробіт	Овочі закритого типу			10			особисто	рентабельно	воєнний стан вплинув на чоловічу половину кооперативу (ЗСУ)	вирощування овочів та органічна переробка
101.	ТОВ "СТОДОЛА"	Первомайський	не зазнали безпос. руйнувань, інше	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	20-50	надання разов. консультацій чи виконання спецробіт	Патисон Кабачок-цукіні Буряк столовий Перець гіркий Базилік Петрушка Кріп Капуста кучерява Морква червона Щавель Бузина чорна Шпинат Помідор			10	Перець гіркий маринований Капуста квашена Лечо консервоване Ікра кабачкова консервована Аджика Овочі гриль в олії Томати в'ялені в олії Баклажани в томатній заливці Соус томатний "кетчуп класичний", "кетчуп чілі", "кетчуп без цукру" Варення малинове, з суниці мариновані томати, огірки патисони	особисто	рентабельно	Воєнний стан вплинув на чоловічу половину кооперативу, так як вони беруть активну участь в бойових діях	Вирощування овочів та органічна переробка	

102.	ТОВ "ДУНАЙСЬКИЙ АГРАРІЙ"	Ізмаїльський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	до 5	на сезонні роботи	Гарбуз твердокорий цибуля перець гіркий, однорічний броколі капуста кольрабі, цвітна помідор цибуля порей салат баклажан фенхель батат картопля Лаванда Шпинат Рукола Гісоп лікарський Кукурудза пукрова Редис Огірок Диня Кавун столовий Малина Персик Нектарин Слива Яблуко, свіже Батат Гарбуз Звіробій сушений Шавлія Валеріана Ехінацея пурпурова Деревій звичайний Диня Сушений помідор	Ні	Ні	1,5	Пастила батату, нектарину, персика, яблука, кавуна, нектарин-яблуко, гарбуз+яблукоСік нектарину, персика, нектарину і яблука, томатний, томатний з сіллю Варення персикове, персикове з квітками лаванди Джем нектариновий Ікра з баклажанів Помідори квашені Кукурудза пукрова варена Ефірна олія лаванди, гісопу лікарського Шоколадні цукерки з нектариновим мармеладом та ефірною олією лаванди Мармелад нектариновий в чорному шоколаді Печиво шоколадно м'ятне Печиво лавандове Шоколад чорний з олією лікарського гісопу, з олією перцевої м'яти Сушена диня в чорному шоколаді, в молочному шоколаді	через інтернет	збитковою	Відсутність державної підтримки, тупість оподаткування	Рослинництво

									Цибуля сушена Батат Малина, листя сушене Персик сушений Нектарин сушений					Джем малиновий з цукром				
103.	ФОП Чорна	Подільський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	до 5	на сезонні роботи	Горіх грецький			1,5			через інтернет	збитковою	держпідтримка, оподаткування	Рослинництво
104.	ТОВ "ТІМІ РЯЗЕВ СЬКЕ"	Одеса	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	1-5	до 5	на сезонні роботи	Горіх волоський			1,5		Горіх волоський	через інтернет	Рентабельною	держпідтримки	Рослинництво
105.	СП "ВІТМ АРК-УКРАЇНА" ТОВ	Роздільнянський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	Виробництво харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство)	1-5	до 5	на сезонні роботи	-					Пюре яблучне-напівфабрикат Дитяче харчування для дітей від 6-ти місяців: пюре органічне яблучно-бананове, пюре органічне з яблука та чорної смородини	через інтернет	рентабельною	держпідтримка, оподаткування	Рослинництво
106.	Фірма ДІАМАНТ ЛТД ТОВ	Полтава	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництвом, переробкою, виробництвом продуктів харчування	6-10	11-20	на короткострокові роботи	ячмінь, жито, соя, овес			-	-	Крупа ячмінна, ячна пластівці ячмінні ячні миттєвого приготування, крупа пшенична з твердих сортів пшениці, пластівці пшеничні, крупа гречана, пюре соєве, борошно пшеничне	у мережі спецмагазинів, у мережі супермаркетів, через інтернет	рентабельною	транспортні витрати, висока вартість енергоносіїв, пального, відсутність робітників	підтримка в організації експорту продукції
107.	ПП "ГРАНІТ-АГРО"	Кременчуцький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	Рослинництво інше	понад 10	11-20	на сезонні роботи	Соя Кукурудза Соняшник Пшениця озима Овес	-				Олія соняшникова високоолеїнова рафінована дезодорована	особисто, у мережі спецмагазинів	рентабельною	воєнний стан потреба у трудових ресурсів	запровадження держпідтримки у реалізації продукції на

									Жиро Лбон Гірчиця Сочевиця					виморожена, Олія соняшнікова нерафінована невиморожена Макуха соняшнікова					внутрішньому ринку
108.	ТОВ "КВАР К"	Креме нчуцьк ий	не азнали безпос. руйнува нь	азнала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво інше	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Жито озиме Просо Соя Гірчиця жовта Соняшник Гречка Кукурудза Пшениця яра і озима Ячмінь ярий Соняшник Овес голозерний Нут Овес Льон Ріпак озимий Гірчиця біла				Кормова суміш Крупа пшенична Кутя пшенична Борошно пшеничне Висівки пшеничні Крупа ячна Крупа перлова Висівки ячмінні Крупа кукурудзяна Борошно кукурудзяне Крупа гречана Борошно гречане Лушпиння гречане Висівки гречані Кутя життя Борошно житнє Пшоно Висівки пшоняні Ядро соняшнику Насіння соняшника Соя шліфована Нут Борошно з нута						
109.	ТОВ "АГРО - СУЛА "	Креме нчуцьк ий	не азнали безпосер едніх руйнува нь	азнала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво інше	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Соя Кукурудза Соняшник Пшениця озима Овес Просо Льон Гірчиця Сочевиця	-				Олія соняшнікова високоолеїнова рафінована дезодорована виморожена, Олія соняшнікова нерафінована невиморожена Макуха соняшнікова	особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан потреба у трудоу ресурсах	запровадження держпідтримки у реалізації продукції на внутрішньому ринку	
110.	ТОВ "АРНІ КА	Креме нчуцьк ий	не азнали безпос.	азнала незначно го	Рослинн ицтво інше	пона д 10	11- 20 осіб	на сезонн	Соя Кукурудза Соняшник	-				Олія соняшнікова високоолеїнова	Особисто; у мережі	рентаб ельно ю	воєнний стан потреба у	запровадження держпідтримки у реалізації	

	ОРГА НІК"		руйнува нь	корегува ння		рокі в		і роботи	Пшениця озима Овес Просо Льон Гірчиця Сочевиця					рафінована дезодорована виморожена, Олія соняшникова нерафінована невиморожена Макуха соняшникова	спецмагази нів		трудовах ресурсах	продукції на внутрішньому ринку
111.	ФОП Адамо вич	Креме нчуцьк ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	тваринн ицтво (у тому числі бджільн ицтво)	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Мед	-				Мед	Особисто; у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан	запровадження держпідтримки у реалізації продукції на внутрішньому ринку
112.	ОВ "СВІТ АНОК 1"	Креме нчуцьк ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво, інше	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Соя Кукурудза Соняшник Пшениця озима Овес Просо Льон Гірчиця Сочевиця	-				Олія соняшникова високоолеїнова рафінована дезодорована виморожена Олія соняшникова нерафінована невиморожена Макуха соняшникова	Особисто; у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	потреба у трудовах ресурсах, воєнний стан	держпідтримка
113.	ТОВ "РУБЛ ІВСЬК ІЙ ЕЛЕВ АТОР"	Креме нчуцьк ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво інше	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Соя Кукурудза Соняшник Пшениця озима Овес Просо Льон Гірчиця Сочевиця	-				Олія соняшникова високоолеїнова рафінована дезодорована виморожена, Олія соняшникова нерафінована невиморожена Макуха соняшникова	особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан, потреба у трудовах ресурсах	держпідтримка
114.	ТОВ "ЛАН- АГРО"	Креме нчуцьк ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво інше	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Соя Кукурудза Соняшник Пшениця озима Овес Просо Льон Гірчиця Сочевиця	-				Олія соняшникова високоолеїнова рафінована дезодорована виморожена, Олія соняшникова нерафінована невиморожена	особисто; у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан, потреба у трудовах ресурсах	запровадження держпідтримки у реалізації продукції на внутрішньому ринку

														Макуха соняшникова				
115.	ФОП Колча нов	Креме нчук	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	Харчові продукт и	пона д 10	11- 20		-	-				Шоколад: молочний, чорний, темний, темний шоколад з журавлиною.Шо коладне драже з темного шоколаду з добавками	Особисто; у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан, потреба у трудових ресурсах	Запровадження програ м держпідтримки у реалізації продукції на внутрішньому ринку
116.	ФГ "МІЛА Н- АГРО"	Креме нчук ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Соняшник	-				Соняшник	особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан. потреба у трудових ресурсів	держпідтримка у реалізації продукції на внутрішньому ринку
117.	СЛОВ САДИ ГАНД ЧИН И	Мирго родськ ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво	пона д 10	11- 20 осіб	на сезонн і роботи	Малина	-				Малина Малина заморожена	особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан потреба у трудових ресурсах	
118.	СЛОВ "ФОВ УСАГ РО"	Мирго родськ ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Соя	-				Соя	Особисто; у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан потреба у трудових ресурсах	
119.	ТОВ "ЛИСТ - РУЧК И"	Мирго родськ ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Гірчиця Льон Нут Ріпак озимий Соняшник Соя	-				Гірчиця Льон Нут Ріпак озимий Соняшник Соя	Особисто; у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан потреба у трудових ресурсів	
120.	Агрофі рма Україн а- Говтва , ПСП	Полтав ський	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	соняшник пшениця озима просо	-				соняшник пшениця озима просо	особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	Воєнний стан, потреба у трудових ресурсів	запровадження держпідтримки у реалізації продукції на внутрішньому ринку
121.	ПСП ФІРМ А УКРАЇ НА- ГОВТ ВА	Полтав ський	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Соняшник Пшениця озима Просо					Соняшник Пшениця озима Просо	особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан потреба у трудових ресурсів	запровадження державної підтримки у реалізації продукції на внутрішньому ринку
122.	С/ФГ "ОКО ЛИЦЯ "	Полтав ський	не заснали безпос.	заснала незначно го	рослинн ицтво	пона д 10	11- 20 осіб	на сезонн і роботи	Соняшник Пшениця озима Просо						особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	Воєнний стан потреба у	держпідтримка у реалізації продукції на

			руйнува нь	корегува ння													трудо вих ресурсів	внутрішньому ринку
123.	ФОП Чикал о	Полтав ський	не зазнали безпос. руйнува нь	зазнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	пона д 10	11- 20	на сезонн і роботи	Баклажан Буряк столовий Гарбуз твердокорий Диня Ехінацея пурпурова Кабачок Кавун столовий Капуста білоголова Картопля Кукурудза цукрова Лаванда Малина Морква М'ята перцева Овес Огірок Ожина Пшениця яра Смородина чорна Соя Томат Цибуля Чебрець, листя Часник					Баклажан Буряк столовий Гарбуз твердокорий Диня Ехінацея пурпурова Кабачок Кавун столовий Капуста білоголова Картопля Кукурудза цукрова Лаванда Малина Морква М'ята перцева Овес Огірок Ожина Пшениця яра Смородина чорна Соя Томат Цибуля Чебрець, листя, Часник	особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан потреба у трудо вих ресурсів	держпідтримка у реалізації продукції на внутрішньому ринку
124.	ТДВ "УКРО ЛІЯПР ОДУК Т"	Полтав ський	не зазнали безпос. руйнува нь	зазнала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво, виробни цтво харчових продукті в	пона д 10	11- 20	-	-					Олія соняшникова рафінована дезодорована виморожена високоолеїнова Соняшниковий органічний фосфатидний концентрат Олія соняшникова високоолеїнова нерафінована невиморожена	особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан потреба у трудо вих ресурсів	запровадження державної підтримки у реалізації продукції на внутрішньому ринку

125.	ТОВ «УКРОЛІЯ»	Полтавський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	Рослинництво, виробництво харчових продуктів	понад 10	11-20		Соняшник Соя					Олія соняшникова рафінована дезодорована виморожена високоолеїнова Соняшниковий органічний фосфатидний концентрат Олія соняшникова високоолеїнова нерафінована невиморожена	особисто, у мережі спецмагазинів	рентабельно	воєнний стан потреба у трудових ресурсів	запровадження державної підтримки у реалізації продукції на внутрішньому ринку
126.	ТОВ "ДИКАНЬКА АМЛІН"	Полтавський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	виробництво харчових продуктів	понад 10	11-20		-					Борошно зі спелити Борошно пшеничне Крупа манна	особисто, у мережі спецмагазинів	рентабельно	воєнний стан потреба у трудових ресурсів	запровадження державної підтримки
127.	ТОВ «ЇЖА ДЛЯ РОЗДУМІВ»	Полтава	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	понад 10	11-20	на сезонні роботи	Ядро горіху волоського Плоди горіха волоського сушені					Ядро горіху волоського Плоди горіха волоського сушені	особисто, у мережі спецмагазинів	рентабельно	воєнний стан потреба у трудових ресурсів	запровадження державної підтримки у реалізації продукції на внутрішньому ринку
128.	ТОВ "СІМ-САД"	Вараський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-100	на короткострокові роботи	Малина Чорниця	-	-			Малина свіжа і заморожена Чорниця свіжа і заморожена	особисто, у мережі спецмагазинів	рентабельно	війна, відсутність робітників, посухи, відсутність допомоги від держави	Фін. підтримка органічного сектору, організація інформаційних кампаній щодо важливості органічних продуктів
129.	ПІТТЕР БІО АГРО, ТОВ	Рівненський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	20-100	на короткострокові роботи	гірчиця, гречка, кукурудза, ріпак, соя, пшениця, озима	-	-				Особисто; у мережі спецмагазинів	рентабельно	війна, відсутність робітників, посухи, відсутність допомоги від держави	Фін. підтримка органічного сектору, організація інформаційних кампаній популяризації органіки
130.	ПРИМЕД, ТОВ	Рівненський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництво	6-10	11-20	на короткострокові роботи	чорниця, журавлина, ожина, суниця, бузина, горіх	-	-	-	-	Чорниця, плоди свіжі, заморожені, Журавлина, плоди свіжі, заморожені	Особисто; через інтернет	здебільшого рентабельно	-	розвиток мережі комерційних потужностей, реалізація власної

														Ожина, плоди свіжі, заморожені, бузина свіжа				продукції у закладах громадського харчування
131.	ФГ "ПЕТРОВИЧ - 2016"	Рівненський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництво	6-10	11-20	на короткострокові роботи	Малина, яблуня, грецький горіх,					Малина, яблуня, грецький горіх,		здебільшого рентабельно	-	реалізація власної продукції у закладах громадського харчування
132.	ТОВ "СП "АГРО ОРГАНІК"	Рівненський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництво	10	11-20	на короткострокові роботи	Малина Гірчиця чорна Обліпіха звичайна Суниця дрібноплідна					Малина заморожена Суниця дрібноплідна плоди заморожені Плоди обліпіхи заморожені		здебільшого рентабельно	-	розвиток мережі комерційних потужностей, реалізація власної продукції
133.	ТОВ "ДЕДДЕНС АГРО"	Рівненський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництво	10	11-20	на короткострокові роботи	Жито озиме Картопля Кукурудза Люцерна Малина Овес Пшениця спельта Пшениця озима Ріпак озимий Соя Кукурудза					Малина заморожена Суниця дрібноплідна плоди заморожені Плоди обліпіхи заморожені		здебільшого рентабельно	-	розвиток мережі комерційних потужностей, реалізація власної продукції
134.	ФОП Мельник Тетяна	Рівненський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництво	12	16	на короткострокові роботи	Малина Суниця садова Жито озиме					Малина Суниця садова Жито озиме		здебільшого рентабельно	-	розвиток мережі комерційних потужностей, реалізація власної продукції
135.	ТОВ "РСН-ТРЕЙД"	Рівненський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництво	12	16	на короткострокові роботи	Кукурудза Цукор буряковий Малина					Малина заморожена				
136.	ТОВ "ДІБРОВА ФАРМ 3"	Сарненський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництво	12	16	на короткострокові роботи	Соя, Гірчиця чорна Ріпак озимий Конопля Овес, Пшениця спельта					Соя, Гірчиця чорна Ріпак озимий Конопля Овес, Пшениця спельта		здебільшого рентабельно	-	розвиток мережі комерційних потужностей, реалізація власної продукції

									Пшениця яра Просо									
137.	СНАУ	Суми	не зазнали безпос. руйнува нь	Не зазнала істотних змін	рослин ництво	6-10	6-10	на сезонн і роботи , наданн я разови х консул тацій чи викона ння спецро біт	Смородина чорна Виноград Грейпфрутов м'ята Полин кола плант Криспа м'ята Лаванда мунстед Перець Баклажан Кавун столовий Гінкго дволопате ве Пшениця озима та яра				-	Смородина чорна Виноград Грейпфрутова м'ята Полин кола плант Криспа м'ята Лаванда мунстед Перець Баклажан Кавун столовий Гінкго дволопате ве Пшениця озима та яра	у мережі спецмагази нів, у мережі супермарк етів	збитко вою	Погодні умови, близькість до кордону з країною агресором	Формування внутрішнього ринку органічної продукції та підтримка фермерів
138.	ТОВ АФ ІНБЕР РІ	Охтир ський	знаходять ся в зоні активних бойових дій	зазнала істотних змін	рослин ництво	6-10	6-10	сезонн і роботи , наданн я разови х консул тацій чи викона ння спецро біт	лохина, суниця садова				-	Ягоди	у мережі спецмагази нів, у мережі супермарк етів	збитко вою	близькість до кордону з країною агресором	Формування внутрішнього ринку органічної продукції та підтримка
139.	ФОП Цвільо в	Ромен ський	Не знаходять ся в зоні активних бойових дій	Не зазнала істотних змін	рослин ництво	6-10	6-10	сезонн і роботи , наданн я разови х консул тацій чи викона ння спецро біт	Просо				-	Просо	у мережі спецмагази нів, у мережі супермарк етів	збитко вою	близькість до кордону з країною агресором	Формування внутрішнього ринку органічної продукції та підтримка фермерів

140.	ФОП Дерев'ячук	Сумський	Не знаходяться в зоні активних бойових дій	Не зазнала істотних змін	рослинництво	10 років	6-10	на сезонні роботи	Малина Гірчиця Ячмінь ярий Суниця садова Пшениця озима				-	Гірчиця Ячмінь ярий Суниця садова Пшениця озима Малина свіжа і заморожена	у мережі спецмагазинів, у мережі супермаркетів	збитковою	близькість до кордону з країною агресором	Формування внутрішнього ринку органічної продукції та держпідтримка
141.	ФОП Марченко	Шосткинський	Не знаходяться в зоні активних бойових дій	Не зазнала істотних змін	рослинництво	6-10	6-10	сезонні роботи, надання разових консультацій чи виконання спецробіт	Помідор Огірок Перець однорічний Капуста білоголова, цвітна, брокколи, листова, пекінська, червоноголова, брюссельська Мангольд Баклажан Редиска Рукола Салат Кресс-салат Кріп Базилік Петрушка Шпинат Селера Картопля Морква Буряк столовий Цибуля Батат Спаржа Квасоля спаржева Кабачок				-	Помідор Огірок Перець однорічний Капуста білоголова, цвітна, брокколи, листова, пекінська, червоноголова, брюссельська Мангольд Баклажан Редиска Рукола Салат Кресс-салат Кріп Базилік Петрушка Шпинат Селера Картопля Морква Буряк столовий Цибуля Батат Спаржа Квасоля спаржева Кабачок	у мережі спецмагазинів; у мережі супермаркетів	збитковою	Погодні умови, близькість до кордону з країною агресором	Формування внутрішнього ринку органічної продукції
142.	ОРГА НК АГРО, ТОВ	Кременецький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво, виробництво продукту харчування	6-10	11-20	на сезонні роботи	овес, просо, гречка, пшениця	-	-	-	-	борошно, крупи	у мережі спецмагазинів, у мережі супермаркетів, через інтернет	рентабельною	воєнний стан, потреба у робочих, відключення електроенергії	фінансування і держпідтримка у сертифікації

143.	Жива земля Потутори, ТОВ	Тернопільський район	не зазнали безпосередніх руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництвом, тваринництвом, виробництвом продуктів харчування	6-10 років	11-20 осіб	на короткострокові роботи	Ячмінь озимий, пшениця озима, Жито озиме, Овес, Морква, картопля, буряк столовий, гречка, гірчиця, соя, кукурудза,	корів, телят	500	-	-	Молоко коров'яче сире незбиране	особисто, у мережі спеціалізованих магазинів	рентабельно	відсутність трудових ресурсів, військовий стан	підтримка держави у сертифікації виробників, фінансова підтримка, залучення інвестицій у галузь
144.	Лисоня Біо, ФГ	Тернопільський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництво	понад 10	20-100	на сезонні роботи		овес льон пшениця озима просо гречка картопля соя часник	-	-	-	-овес льон пшениця озима просо гречка картопля часник	особисто	здебільшого рентабельно	посуха відсутність підтримки з боку влади	держпідтримка органічного сектору
145.	ФОП Лібергер Крістіна	Тернопільський	не зазнали безпос. руйнувань	продовжується у звичному режимі	рослинництво	понад 10	20-100	на сезонні роботи	Морква червона Гарбуз твердокорий Капуста цвітна, білоголова Кабачок Цибуля Цибуля порей Часник Зніт вузьколистий (іван-чай звичайний), Помідор Руккола Салат Селера Шпинат Соняшник Вербена Волошка синя		-	-	-	Маренка запашна, цвіт сушений Первоцвіт весняний, цвіт сушений Звіробій, цвіт сушений Шипшина, плоди сушені Золототисячник цвіт сушений мачуха), цвіт сушений Липа, квіти сушені Суниця лісова, сушена Трави салатні Трави "італійські" Суміш до м'яса Трав'яні чаї: «ранок срібно-синій»,	особисто	здебільшого рентабельно	посуха відсутність підтримки з боку влади	держпідтримка органічного сектору

								Ромашка Петрушка Шавлія Чебрець Базилік Цибуля-шніт Любисток Меліса Мальва Кріп Нагідки Чабер Майоран Ожина Смородина чорна Малина Полин гіркий Деревій звичайний Суниця садова М'ята котяча Чорноплідна горобина (аронія) Порічки червоні Кизил справжній Бузина Вишня Монарда Ехінацея пурпурова Лаванда Алича Спаржа Центорія Первоцвіт, Підбіл звичайний (мати-й- мачуха), Звіробій, Шипшина плоди Золототисяч ник, Хвощ польовий М'ята					«вечір золотистий», «зимові візерунки», «світанковий промінь», "сонячний», "сила квітки", "купальська ніч" Приправа до супу «смачна зупа» Гіркий чай "гоп швійц" Чай "лебедина пісня" Лемонграсс Яблуко (дикє), плоди свіжії сушені				

									марокканськ а Орегано									
146.	ФГ "ГАДЗ "	Чорткі вський	не заснали безпос. руйнува нь	продовж ується у звичном у режимі	рослинн ицтво	пона д 10	20- 100	на сезонн і роботи	Яблука		-	-	-	Пюре малинове Яблучне пюре Пюре чорничне Яблуко, сушене	особисто	здебіл ьшого рентаб ельно ю	посуха відсутність підтримки з боку влади	держпідтримка
147.	АФ Світан ок	Богоду хівськ ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	6-10	11- 20	на сезонн і роботи	Горіх волоський, фундук					Горіхи	особисто	збитко вою	Працівник и, реалізація	Розвиток органічного господарства
148.	Липко ватівсь кий аграрн ий фахов ий колед ж	Новов одолаз ький	не заснали безпос. руйнува нь	заснала істотних змін	рослинн ицтво	6-10	11- 20	на сезонн і роботи	Пшениця озима, Соняшник	-	-	-	-	-	особисто	здебіл ьшого рентаб ельно ю	воєнні дії	державне врегулювання та фінансова підтримка
149.	ФОП Бонду р	Богоду хівськ ий	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	6-10	до 5	на сезонн і роботи	Малина			50	в	Малина заморожена		здебіл ьшого рентаб ельно ю	Ринок збуту	Створити кооперативів реальних покупців органічної ягоди
150.	ФГ "Прогр ес Бері"	Богоду хівськ ий	не заснали безпосер едніх руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	6-10	до 5	на сезонн і роботи	Малина Суниця			50		Малина свіжа і заморожена, Суниця садова, дрібноплідна, плоди заморожені		здебіл ьшого рентаб ельно ю	Ринок збуту	Розвиток органічного сільського господарства
151.	ТОВ "ДИВ О ЯГОД А"	Красн оградс ький	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	6-10	до 14	на сезонн і роботи	Суниця садова Малина Кавун столовий Соняшник Пшениця яра та спельта			50		Суниця садова заморожена Малина заморожена Кавун столовий Соняшник Пшениця яра та спельта		здебіл ьшого рентаб ельно ю	Ринок збуту	Створити кооператив реальних покупців органічної ягоди
152.	ТОВ "АГРО ІНВЕС Т ХОЛД ІНГ СТАР ОВІРІ	Красн оградс ький	не заснали безпос. руйнува нь	заснала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	6-10	до 14	на сезонн і роботи	Соняшник Жито озиме			50		Соняшник Жито озиме		здебіл ьшого рентаб ельно ю	Ринок збуту	

	ВКА II"																	
153.	ТОВ "ТЕРРА"	Лозівський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	до 14	на сезонні роботи	Гречка Горох Кукурудза Просо Жито Овес Пшениця озима Ячмінь Спельта			50		Крупа пшенична, пшоно шліфоване, ячмінна ячна, кукурудзяна, вівсяна Горох колотий шліфований Пластівці швидкого приготування вівсяні різані, пшеничні, горохові. Зелень петрушки сушена Цибуля сушена Морква сушена Перець солодкий сушений Корінь селери сушений		здебільшого рентабельно	Ринок збуту	держпідтримка органічного сектору
154.	ПП "ОРГАНІЧНА ТЕПЛИЦЯ"	Лозівський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	до 13	на сезонні роботи	Лохина Огірок Помідор			50		Лохина Огірок Помідор		здебільшого рентабельно	Ринок збуту	Створити кооператив реальних покущів органічної ягоди
155.	Агрофірма "ЗОЛОТИЙ КОЛОС"	Хмельницький	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	рослинництво	6-10	до 20	на сезонні роботи	Соя (сосві боби), Соняшник, Ячмінь ярий			50		Соя (сосві боби) Соняшник Ячмінь ярий		здебільшого рентабельно	Ринок збуту	врегулювання законодавства України про органічне виробництво,
156.	ФОП Карачун	Шепетівський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	тваринництво	6-10	до 6	на сезонні роботи	Мед					Мед		здебільшого рентабельно	Ринок збуту	
157.	ФОП Яцюк	Шепетівський	не зазнали безпос. руйнувань	зазнала незначного корегування	тваринництво	6-10	до 6	на сезонні роботи	Мед Пилок					Мед Пилок		здебільшого рентабельно	Ринок збуту	
158.	"Юкринан Бі, ТОВ	Шепетівський	не зазнали безпос.	зазнала незначного	тваринництво	6-10	до 10	на сезонні роботи	Мед					Мед		здебільшого рентаб	Продаж продукції	

			руйнува нь	корегува ння												ельно ю		
159.	ФОП Шерем ет	Шепет івськи й	не азнали безпос. руйнува нь	азнала незначно го корегува ння	тваринн ицтво	6-10	6	на сезонн і роботи	Мед					Мед		здебіл ьшого рентаб ельно ю	Реалізація продукції	
160.	ФОП Хом'як	Шепет івськи й	не азнали безпос. руйнува нь	азнала незначно го корегува ння	тваринн ицтво	6-10	8	на сезонн і роботи	Мед					Мед		здебіл ьшого рентаб ельно ю	Ринок збуту	
161.	ФОП Поліщ ук	Шепет івськи й	не азнали безпос. руйнува нь	азнала незначно го корегува ння	тваринн ицтво	6-10	6	на сезонн і роботи	Мед					Мед		здебіл ьшого рентаб ельно ю	Продаж продукції	Створення кооперативів
162.	АГРО ФІРМ А "ПОЛ Е, ТОВ	Черкас и	не азнали безпос. руйнува нь	азнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво, переробк а, вироб- тво продукт. харчуван ня	пона д 10 років	11- 20	на коротк острок ові роботи	Пшениця, сочевиця, Гречка, Кукурудза, Льон, Соняшник, Соя, Овес,		-	-	-	Олія з проса, Борошно гречане, вівсяне, Шрот з проса, суміш хлібопекарська гречана,	Особисто; у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан, засухи	врегулювання законодавства України про органічне виробництво
163.	СТОВ "ЛЯЩ ІВКА"	Золоту нінськ ий	не азнали безпос. руйнува нь	азнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво, інше	пона д 10	11- 20	на коротк острок ові роботи	Соя Кукурудза Соняшник Пшениця озима Овес Просо Льон Гірчиця Сочевиця	-				Олія соняшникова високоолеїнова рафінована дезодорована виморожена Олія соняшникова нерафінована невиморожена Макуха соняшникова	Особисто; у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан, засухи	
164.	ТОВ "ТРУН ВЕГ"	Золоту нінськ ий	не азнали безпос. руйнува нь	азнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво	пона д 10	11- 20	на коротк острок ові роботи	Соя Кукурудза Соняшник Пшениця озима Овес горох Пшоно	-				Соя Кукурудза Соняшник Пшениця озима Овес горох Пшоно	особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан, засухи	
165.	ФОП Кучер	Уманс ький	не азнали безпос. руйнува нь	азнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво, переробк а, вироб- во продукт	пона д 10	11- 20	на коротк острок ові роботи	Малина					Малина	особисто, у мережі спецмагази нів	рентаб ельно ю	воєнний стан, засухи	врегулювання законодавства України про органічне виробництво

					харчуван ня													
166.	ФГ "АГРО - ЛЮКС "	Новго род- Сіверс ький	інше	зазнала незначно го корегува ння	Рослинн ицтво, тваринн ицтво	пона д 10	6-10	на сезонн і роботи	Гарбуз Молоко коров'яче сире незбиране					Гарбуз Молоко коров'яче сире незбиране	особисто	рентаб ельно ю	логістика, закупівля органічног о насіння, експорт продукції	органічні технології
167.	ФГ "Маки шинсь кий сад"	Черніг івськи й	інше	зазнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво,пе реробка	пона д 10	6-10	на сезонн і роботи	Пшениця спельта, овес, люпин, гірчиця					Пшениця спельта, оves, люпин, гірчиця	особисто	рентаб ельно ю	логістика, закупівля органічног о насіння, експорт продукції	органічні технології в виращуванні зернових культур
168.	Етноп родукт , ПрАТ	Черніг івськи й	не зазнали безпосер едніх руйнува нь	зазнала незначно го корегува ння	рослинн ицтво, тваринн ицтво	6-10	11- 20	на коротк острок ові роботи	Просо, Овес,	коро ви	-	-	-	Молоко коров'яче сире незбиране	особисто, у мережі супермарк етів	здебіл ьшого рентаб ельно ю	-	-

ДОДАТОК Ж

Структура виробництва органічної продукції в окремих країнах Європи станом на 2023 рік

№	Країна	Жито та озимі, тис. зерн. од.	Жито та озимі, %	Пшени ця, тис. зерн. од.	Пшени ця, %	Суміш і вівса та ярих злаків, тис. зерн. од.	Суміш і вівса та ярих злаків, %	Коре- непло- ди, тис. зерн. од.	Коре- непло- ди, %	М'ясо птиці, тис. зерн. од.	М'ясо птиці, %	Свинин а, тис. зерн. од.	Свини на, %	Ячмін ь, тис. зерн. од.	Яч- мін ь, %	Ялович ина, тис. зерн. од.	Яло- вичи на, %
1	Австрія	0	0	0	0	5381,6	0,28	0	0	0	0		0	0	0	0	0
2	Бельгія	4180,5	0,23	98955	5,40	0	0	17309,2	0,94	55920	3,05	30639,9	1,67	5555,7	0,30	22102,5	1,21
3	Данія	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	95508	3,67
4	Фінляндія	9954	1,29	17570	2,27	77952	10,15	3360	0,44	0	0	6431	0,84	11826	1,54	37275	4,85
5	Франція	26527,5	0,16	593730	3,59	38352,8	0,23	0	0	170284,8	1,03	228987,2	1,39	148536,9	0,89	302431,5	1,83
6	Німеччина	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	Ірландія	99,9	0,10	992	0,99	6796	6,82	248,4	0,25	2860,8	2,87	359,7	0,36	1004,4	1,0	15687	15,73
8	Італія	998,1	0,01	764122	10,75	58201,6	0,82	35076,	0,49	90240	1,27	42368,3	0,59	163026	2,3	474883,	6,68
9	Люксембург	842,4	1,78	2608	5,497	440	0,93	0	0	0	0	915,6	1,93	382,5	0,81	2488,5	5,25
10	Нідерланди	1275,3	0,03	9199	0,19	2641,6	0,056	22944	0,48	10444,8	0,22	122592,3	2,59	6092,1	0,13	38829	0,82
11	Португалія	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0
12	Іспанія	7331,4	0,18	65089	1,601	71594,4	1,77	8562	0,21	0	0	48505	1,19	89441,1	2,21	336672	8,32
13	Швеція	17640	0,59	134200	4,48	52800	1,76	14640	0,49	10080	0,34	50521,5	1,68	36990	1,23	196749	6,56
14	Болгарія	566,1	0,25	14315	6,33	728,8	0,32	483,6	0,21	0	0		0	2573,1	1,14	357	0,16
15	Хорватія	314,1	0,33	23981	25,43	1051,2	1,12	56,8	0,06	19,2	0,02	185,3	0,19	3475,8	3,69	21924	23,25
16	Кіпр	0	0	816	2,49	0	0	44,8	0,14	67,2	0,20	0	0	371,7	1,13	0	0
17	Чехія	9467,1	2,53	59904	16,02	22476	6,01	2150,4	0,58	1372,8	0,37	1929,3	0,52	11218,5	3,00	92862	24,84
18	Естонія	9684,9	4,48	19488	9,02	36132	16,72	529,2	0,24	489,6	0,23	414,2	0,19	2716,2	1,26	29347,5	13,58
19	Угорщина	6398,1	2,38	61463	22,92	2752,8	1,03	450	0,17	748,8	0,28	2441,6	0,91	10214,1	3,81	11256	4,19

Продовження додатка Ж

№	Країна	Фрукти з помірних кліматич них зон, тис. зерн. од	Фрукти з помірн их кліматич них зон %	Вино- град, тис. зерн. од.	Вино град, %	Свіжі овочі, тис. зерн. од	Свіжі овочі ,%	Полуниц я, тис. зерн. од	Полун иця, %	Кукуруд за, тис. зерн. од	Куку рудза ,%	Рис, тис. зерн. од	Рис , %	Бобові, тис. зерн. од	Бобо ві,%	Мідії , тис. зерн. од	Мідії , %
1	Австрія	83015,1	4,27	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	Бельгія	7870,1	0,43	2282	0,13	53340	2,91	2058,4	0,11	4644	0,25	0	0	14935,2	0,82	0	0
3	Данія	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	Фінляндія	49	0,01	0	0	2790,2	0,36	775	0,10	87696	11,41	0	0	15666	2,04	0	0
5	Франція	0	0	0	0	0	0	0	0	254069,1	1,538	23506	0,14	0	0	46770	0,28
6	Німеччина	181860	1,26	0	0	335962,9	2,32	8394,8	0,06	0	0	0	0	0	0	0	0
7	Ірландія	154,7	0,16	0	0	3037,3	3,045	24,8	0,02	7645,5	7,67	0	0	2667	2,68	0	0
8	Італія	277846,1	3,91	1986168	27,94	507127,6	7,13	13432,3	0,19	67359,6	0,95	62263,6	0,87	178985,8	2,52	0	0
9	Люксембург	0	0	722	1,52	0	0	0	0	495	1,04	0	0	455	0,96	0	0
10	Нідерланди	8578,5	0,18	0	0	195728,4	4,13	241,8	0,005	1171,8	0,02	0	0	0	0	582150	12,28
11	Португалія	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12	Іспанія	68451,6	1,69	1211070	29,93	467525,8	11,56	17719,6	0,44	6804,9	0,17	3773	0,09	54713,4	1,35	51480	1,27
13	Швеція	1612,1	0,05	178	0,01	28905,1	0,96	728,5	0,02	59400	1,98	0	0	37380	1,25	0	0
14	Болгарія	11111,8	4,91	21676	9,59	7021,7	3,11	4048,6	1,79	4257	1,88	1391,6	0,62	21330,4	9,44	24150	10,68
15	Хорватія	1036,7	1,09	7646	8,11	587,3	0,62	68,2	0,07	9461,7	10,04	0	0	392	0,42	0	0
16	Кіпр	516,6	1,57	2356	7,18	1276,8	3,89	24,8	0,08	0	0	0	0	0	0	0	0
17	Чехія	3668	0,99	7158	1,91	991,9	0,26	12,4	0,003	4402,8	1,18	0	0	14520,8	3,88	0	0
18	Естонія	264,6	0,12	6	0,001	335,3	0,15	58,9	0,03	40648,5	18,81	0	0	11825,8	5,47	0	0
19	Угорщина	34349	12,81	11676	4,31	23702	8,83	40,3	0,02	18446,4	6,88	3602,2	1,34	6935,6	2,58	0	0
20	Латвія	1081,5	0,28	0	0	1368,5	0,35	167,4	0,04	41857,2	10,87	0	0	12906,6	3,35	0	0
21	Литва	1286,6	0,29	0	0	4331,6	0,97	9,3	0,002	113,4	0,026	0	0	47380,2	10,71	0	0

Анкета
соціологічного опитування споживача
«Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

1. Чи знайомі Ви з поняттям «органічна продукція»?

- Так, добре знайомий
- Слабо обізнаний
- Вперше чую

2. Чи зустрічали Ви у торговельній мережі органічну продукцію?

- Так
- Ні
- Не звертав увагу

3. Що на Вашу думку, характеризує продукт як «екологічно чистий»? (три варіанти відповіді):

- має відповідний сертифікат якості
- не містить хімічних добавок, підсилювачів смаку, консервантів, барвників
- вироблений в екологічно чистому регіоні
- має відповідний зареєстрований «екологічно чистий» маркувальний знак (логотип), який свідчить про те, що цей продукт вироблено за правилами екологічно чистого виробництва
- не містить генно-модифікованих організмів (ГМО)
- має в своїй назві приставки біо-, еко- (наприклад: біойогурт, біокефир, екомолоко)
- реалізується в спеціалізованих магазинах
- реалізується на ринку
- вироблений сертифікованим «екологічно чистим» підприємством
- вироблений без застосування хімічних засобів захисту рослин (пестициди, гербіциди)
- має в своїй назві слова «натуральний», «живий» (наприклад: натуральне молоко, живий хліб, живий квас)

4. Скільки, на Вашу думку, повинна коштувати органічна продукція, щоб вона користувалася попитом?

- дешевше звичайної
- як звичайна
- дорожче, ніж звичайна

5. Чи стали б Ви купувати продукти харчування, що мають сертифікат, який засвідчує, що продукти є екологічно чистими (тобто вироблені без застосування хімічних добрив, пестицидів, ГМО), але при цьому коштують дещо більше, ніж звичайні?:

- Так
- Ні
- Важко відповісти

6. Чи знаєте Ви, що продукти харчування, які маркуються як «екологічно чисті», обов'язково повинні мати відповідний сертифікат якості?

- Так
- Ні
- Вперше про це чую

7. Яким чином, на Вашу думку, необхідно стимулювати попит на органічну продукцію в Україні?

- Доступними цінами.

- Рекламою у ЗМІ.
- Доступністю у торговельній мережі.

8. Чи є потреба в подальшому розвитку органічного виробництва в Україні?

- Так, оскільки це майбутнє України як європейської країни.
- Так, тому що сьогодні якість продуктів харчування незадовільна.
- Ні, сьогодні споживач достатньо забезпечений продуктами харчування.

9. Які види органічної сільськогосподарської продукції будуть для Вас актуальними?

(три варіанти відповіді):

- М'ясо та м'ясна продукція.
- Молоко та молочна продукція.
- Овочі та фрукти.
- Риба.
- Борошно, цукор, крупи.
- Мед.

ДОДАТОК К

Аналіз респондентів статево-вікової структури соціологічного опитування «Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

№п/п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, м. Київ)	Загальна к-ть респондентів	К-ть жінок респ.	К-ть чоловіків респ.	Вік/жінок			Вік/чоловіків		
					17-22	23-59	60 і більше	18-22	23-59	60 і більше
1	Вінницька	500	320	180	100	170	50	80	60	40
2	Волинська	484	262	222	57	126	79	68	105	49
3	Дніпропетровська	469	268	201	68	145	55	68	85	48
4	Житомирська	489	254	235	88	127	39	78	108	49
5	Закарпатська	462	252	210	92	110	50	92	90	28
6	Запорізька	504	322	182	102	170	50	82	60	40
7	Івано-Франківська	512	278	234	61	133	84	70	114	50
8	Київська	536	352	184	107	182	63	86	55	43
9	м. Київ	602	325	277	72	157	96	84	133	60
10	Кіровоградська	444	252	192	62	133	57	62	85	45
11	Львівська	518	270	248	93	135	42	83	113	52
12	Миколаївська	448	252	196	90	99	63	89	80	27
13	Одеська	426	288	138	85	145	58	68	36	34

14	Полтавська	436	235	201	52	113	70	61	96	44
15	Рівненська	448	287	161	90	152	45	72	53	36
16	Сумська	458	247	211	55	119	73	64	101	46
17	Тернопільська	518	280	238	73	155	52	73	113	52
18	Харківська	412	181	231	66	74	41	66	124	41
19	Херсонська	422	194	228	59	76	59	84	119	25
20	Хмельницька	512	328	184	123	133	72	82	61	41
21	Черкаська	478	268	210	96	105	67	95	86	29
22	Чернівецька	548	351	197	87	199	65	88	65	44
23	Чернігівська	474	303	171	66	189	48	76	57	38
	Загальна кількість	11100	6369	4731	1844	3147	1378	1771	1999	961

ДОДАТОК Л

Анкета «Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Сфера діяльності

№ п/ п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, м. Київ/райони)	Загальна кількість респондентів	Сфера діяльності			
			Навчаюс ь	Працю ю	Безробіт на	Інше
1	Вінницька	500	180	140	15	5
	Вінницький	100	40	50	10	
	Жмеринський	50		50		
	Могилів-Подільський	60		30	20	10
	Тулчинський	90	40	50		
	Гайсинський	100	50	50		
	Хмільницький	50		50		
	М. Вінниця	50	50			
2	Волинська	484	203	223	39	19
	Камінь-Каширський	58		29	19	10
	Луцький	136	78	78		
	Володимирський	97	48	40	9	
	Ковельський	96	39	49	8	
	м. Луцьк	97	48	40		9
3	Дніпропетровська	469	197	225	28	19
	Дніпровський	140	65	67	10	
	Криворізький	140	48	65	18	9
	м. Дніпро	189	76	104		9
4	Житомирська	489	205	225	39	20
	Звягельський	59		29	20	10
	Бердичівський	137	68	69		
	Житомирський	98	49	40	9	
	Коростенський	97	40	47	10	
	м. Житомир	98	49	40		9
5	Закарпатська	462	194	203	37	28
	Ужгородський	231	55	130	18	28
	м. Ужгород	231	139	73	19	
6	Запорізька	504	212	242	30	20
	Бердянський	151	70	81		
	Мелітопольський	151	61	60	20	10
	Запорізький	202	81	101	10	10
7	Івано-Франківська	512	205	256	31	20
	Коломийський	122	51	51	10	10
	Косівський	122	50	50	11	11
	Калушський	113	50	50	13	
	м. Івано-Франківськ	155	55	100		
8	Київська	536	193	311	21	11
	Білоцерківський	107	42	54	11	
	Бориспільський	54		54		

	Броварський	64		43	10	11
	Бучанський	96	43	53		
	Вишгородський	107	54	53		
	Обухівський	54		54		
	Фастівський	54	54			
9	м. Київ	602	229	340	24	
10	Кіровоградська	444	195	204	27	18
	Олександрійський	133	71	53	9	
	Кропивницький	133	53	53	18	9
	м. Кропивницький	178	80	89		9
11	Львівська	518	207	259	32	20
	Золочівський	104	42	62		
	Львівський	155	66	67	12	10
	Стрийський	104	32	52	10	10
	м. Львів	155	72	83		
12	Миколаївська	448	188	206	36	18
	Баштанський	134	62	63	9	
	Вознесенський	134	54	53	18	9
	Первомайський	179	72	89	9	9
13	Одеська	426	170	213	26	17
	Ізмаїльський	85	34	51		
	Подільський	128	51	52	17	8
	Роздільнянський	85	24	43	9	9
	м. Одеса	128	60	68		
14	Полтавська	436	174	219	26	17
	Кременчуцький	87	35	52		
	Миргородський	131	52	52	18	9
	Полтавський	87	26	43	9	9
	м. Полтава	131	61	70		
15	Рівненська	448	179	224	27	18
	Вараський	90	36	54		
	Рівненський	134	53	54	18	9
	Сарненський	98	27	45	9	9
	м. Рівне	134	63	71		
16	Сумська	458	192	24	27	18
	Охтирський	55		28	18	9
	Роменський	128	64	64		
	Сумський	92	46	37	9	
	Шосткинський	91	45	46		
	м. Суми	92	46	337	9	
17	Тернопільська	518	218	249	31	20
	Кременецький	155	72	73	10	
	Тернопільський	155	63	63	19	10
	Чортківський	208	94	104		10
18	Харківська	412	173	206	25	8
	Богодухівський	124	57	59	8	

	Лозівський	124	48	52	16	8
	м. Харків	164	66	82	16	
19	Херсонська	424	178	195	34	17
	Бериславський	127	59	59	9	
	Херсонський	127	50	50	18	9
	м. Херсон	164	66	82	8	8
20	Хмельницька	512	216	246	30	20
	Хмельницький	154	72	72	10	
	Шепетівський	154	31	31	20	10
	м. Хмельницький	204	92	102		10
21	Черкаська	478	201	229	29	19
	Золотоніський	143	57	76	10	
	Уманський	143	58	58	18	9
	м. Черкаси	191	76	105		10
22	Чернівецька	548	219	285	22	22
	Чернівецький	110	33	77		
	Дністровський	164	71	71	11	11
	Вижницький	110	33	55	11	11
	м. Чернівці	164	76	83		
23	Чернігівська	474	199	237	29	9
	Новгород-Сіверський	142	57	57	18	10
	Чернігівський	142	57	57	18	10
	м. Чернігів	190	76	114		
		11102	4537	5474	686	406

ДОДАТОК Л 1

Анкета 2 «Оцінка опиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Місячний дохід

№ п/ п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, райони, міста)	Загальна к-ть респонд ентів	Місячний дохід				
			до 5000 грн	5000 - 10000 грн	10000 – 20000 грн	20000- 30000 грн	більше 30000 грн
1	Вінницька	500	140	240	80	20	20
	Вінницький	100	50	40	10		
	Жмеринський	50	10	40			
	Могилів-Подільський	60	10	20	20	10	
	Тулчинський	90	40	50			
	Гайсинський	100	30	50	10	10	
	Хмільницький	50		40	10		
	м. Вінниця	50			30		20
2	Волинська	484	165	232	58	19	10
	Камінь-Каширський	58	19	19	10	10	
	Луцький	136	39	87	10		
	Володимирський	97	39	48	10		
	Ковельський	96	39	47	10		
	м. Луцьк	97	29	29	19	10	10
3	Дніпропетровська	469	150	288	84	38	9
	Дніпровський	140	65	65	10		
	Криворізький	140	37	65	28	10	
	м. Дніпро	189	47	58	47	28	9
4	Житомирська	489	137	245	68	39	
	Звягельський	59	29	20	10		
	Бердичівський	137	49	68	10	10	
	Житомирський	489	137	245	68	39	
	Коростенський	97	20	47	10		
	м. Житомир	98	29	39	20	10	
5	Закарпатська	462	157	240	29	27	9
	Ужгородський	231	74	112	18	18	9
	м. Ужгород	231	74	112	18	18	9
6	Запорізька	504	171	243	30	30	10

	Бердянський	151	60	71	10	10	
	Мелітопольський	151	60	60	21	10	
	Запорізький	202	51	111	20	10	10
7	Івано-Франківська	512	174	262	51	15	10
	Коломийський	122	51	51	10	10	
	Косівський	122	51	51	10	10	
	Калушський	113	56	56	11		
	м. Івано-Франківськ	155	21	93	21	10	10
8	Київська	536	150	258	86	21	21
	Білоцерківський	107	59	37	11		
	Бориспільський	54	11	43			
	Броварський	64	11	21	21	11	
	Бучанський	96	43	53			
	Вишгородський	107	32	53	11	11	
	Обухівський	54		43	11		
	Фастівський	54			32		11
9	м. Київ	602	144	350	48	36	24
10	Кіровоградська	444	151	213	44	27	9
	Олександрійський	133	53	53	18	9	
	Кропивницький	133	53	63	18	9	
	м. Кропивницький	178	44	98	18	9	9
11	Львівська	518	145	259	62	41	10
	Золочівський	104	31	53	10	10	
	Львівський	155	52	61	21	21	
	Стрийський	104	42	52	10		
	м. Львів	155	20	79	20	10	10
12	Миколаївська	448	152	188	45	54	9
	Баштанський	134	54	62	9	9	
	Вознесенський	134	54	54	18	9	
	Первомайський	179	45	98	18	9	9
13	Одеська	426	128	233	43	24	8

	Ізмаїльський	85	35	34	8	8	
	Подільський	128	44	68	8	8	
	Роздільнянський	85	34	43	8		
	м. Одеса	128	16	80	16	8	8
14	Полтавська	436	131	226	44	26	9
	Кременчуцький	87	34	35	9	9	
	Миргородський	131	44	69	9	9	
	Полтавський	87	35	43	9		
	м. Полтава	131	18	77	18	9	9
15	Рівненська	448	161	206	45	27	9
	Вараський	90	36	36	9	9	
	Рівненський	134	62	54	9	9	
	Сарненський	90	45	36	9		
	м. Рівне	134	18	80	18	9	9
16	Сумська	458	156	220	55	18	9
	Охтирський	55	19	18	9	9	
	Роменський	128	37	82	9		
	Сумський	92	37	46	9		
	Шосткинський	92	37	45	9		
	м. Суми	92	28	28	18	9	9
17	Тернопільська	518	15	238	62	52	10
	Кременецький	155	52	61	21	21	
	Тернопільський	155	52	61	21	21	
	Чортківський	208	52	116	20	10	10
18	Харківська	412	140	198	41	25	8
	Богодухівський	124	50	58	8	8	
	Лозівський	124	50	50	16	8	
	м. Харків	164	41	91	16	8	8
19	Херсонська	424	144	205	42	25	8
	Бериславський	127	51	60	8	8	

	Херсонський	127	51	51	17	8	
	м. Херсон	164	41	91	16	8	8
20	Хмельницька	512	174	246	51	31	10
	Хмельницький	154	62	72	10	10	
	Шепетівський	154	62	72	10	10	
	м. Хмельницький	204	51	113	20	10	10
21	Черкаська	478	162	229	48	29	10
	Золотоніський	143	57	66	10	10	
	Уманський	143	57	56	20	10	
	м. Черкаси	190	48	102	20	10	10
22	Чернівецька	548	164	285	55	33	11
	Чернівецький	110	44	44	11	11	
	Дністровський	164	55	87	11	11	
	Вижницький	110	44	55	11		
	м. Чернівці	164	22	98	22	11	11
23	Чернігівська	474	161	229	47	28	9
	Новгород-Сіверський	142	57	67	9	9	
	Чернігівський	142	58	58	17	9	
	м. Чернігів	190	48	107	17	9	9
		1150	366	560	129	70	25

ДОДАТОК Л 2

«Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Обізнаність з поняттям «органічна продукція?»

№ п/ п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, м.Київ/райони)	Загальна кількість респондентів	Чи знайомі Ви з поняттям «органічна продукція?»		
			Так, добре знайомий (а)	Слабо обізнаний (а)	Вперше чую
1	Вінницька	500	370	120	10
	Вінницький	100	40	50	10
	Жмеринський	50	40	10	
	Могилів-Подільський	60	40	20	
	Тульчинський	90	60	30	
	Гайсинський	100	70	30	
	Хмільницький	50	20	30	
	м. Вінниця	50	50		
2	Волинська	484	300	1455	39
	Камінь-Каширський	58	29	10	19
	Луцький	136	87	49	
	Володимирський	97	58	29	10
	Ковельський	96	57	29	10
	м. Луцьк	97	68	29	
3	Дніпропетровська	469	319	131	19
	Дніпровський	140	94	37	9
	Криворізький	140	84	47	9
	м. Дніпро	189	142	47	
4	Житомирська	489	313	147	29
	Звягельський	59	39	10	10
	Бердичівський	137	98	39	
	Житомирський	98	59	29	10
	Коростенський	97	48	39	10
	м. Житомир	98	69	29	
5	Закарпатська	462	333	92	37
	Ужгородський	231	167	46	18
	м. Ужгород	231	167	46	18
6	Запорізька	504	313	171	30
	Бердянський	151	91	60	
	Мелітопольський	151	91	40	20
	Запорізький	212	121	71	10
7	Івано-Франківська	512	338	143	31
	Коломийський	122	81	31	10

	Косівський	122	81	31	10
	Калушський	131	72	31	10
	м. Івано-Франківськ	155	103	52	
8	Київська	536	439	86	11
	Білоцерківський	107	64	32	11
	Бориспільський	54	54		
	Броварський	64	53	11	
	Бучанський	96	75	21	
	Вишгородський	107	86	21	
	Обухівський	54	54		
	Фастівський	54	54		
9	м. Київ	602	494	96	12
10	Кіровоградська	444	302	115	27
	Олександрійський	133	80	44	9
	Кропивницький	133	89	35	9
	м. Кропивницький	178	133	36	9
11	Львівська	518	342	155	21
	Золочівський	104	73	31	
	Львівський	155	104	41	10
	Стрийський	104	63	31	10
	м. Львів	155	104	51	
12	Миколаївська	448	278	143	27
	Баштанський	134	89	36	9
	Вознесенський	134	80	45	9
	Первомайський	179	17	63	9
13	Одеська	426	281	128	17
	Ізмаїльський	85	59	26	
	Подільський	128	85	35	8
	Роздільнянський	85	51	26	8
	м. Одеса	128	85	43	
14	Полтавська	436	288	131	17
	Кременчуцький	87	61	26	
	Миргородський	131	87	35	9
	Полтавський	87	53	26	8
	м. Полтава	131	87	44	
15	Рівненська	448	296	134	18

	Вараський	90	63	27	
	Рівненський	134	89	36	9
	Сарненський	90	54	27	9
	м. Рівне	134	89	45	
16	Сумська	458	330	101	27
	Охтирський	55	37		18
	Роменський	128	91	37	
	Сумський	92	65	18	8
	Шосткинський	91	64	27	
	м. Суми	92	74	18	
17	Тернопільська	518	383	104	31
	Кременецький	155	114	31	10
	Тернопільський	155	114	31	10
	Чортківський	208	158	42	10
18	Харківська	412	305	82	25
	Богодухівський	124	91	25	9
	Лозівський	124	91	25	8
	м. Харків	164	123	33	8
19	Херсонська	424	314	85	25
	Бериславський	127	94	25	8
	Херсонський	127	94	25	8
	м. Херсон	164	123	33	8
20	Хмельницька	512	379	102	31
	Хмельницький	154	113	31	10
	Шепетівський	154	113	31	10
	м. Хмельницький	204	153	41	10
21	Черкаська	478	353	96	29
	Золотоніський	143	105	29	9
	Уманський	143	105	29	9
	м. Черкаси	190	142	29	10

22	Чернівецька	548	394	38	22
	Чернівецький	548	88	22	
	Дністровський	110	120	33	11
	Вижницький	164	66	33	11
	м. Чернівці	474	120	44	
23	Чернігівська	474	351	95	28
	Новгород-Сіверський	142	105	28	9
	Чернігівський	142	105	28	9
	м. Чернігів	190	142	38	10
		1150	7981	2551	570

ДОДАТОК Л 3

«Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Наявність органічної продукції в торговельній мережі

№ п/ п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, м. Київ/райони)	Загальна кількість респон-дентів	Чи зустрічали Ви у торговельній мережі органічну продукцію?		
			Так	Ні	Не звертав(ла) увагу
1	Вінницька	500	330	160	10
	Вінницький	100	50	40	10
	Жмеринський	50	40	10	
	Могилів-Подільський	60	40	20	
	Тульчинський	90	60	30	
	Гайсинський	100	70	30	
	Хмільницький	50	70	30	
	м. Вінниця	50	50		
2	Волинська	484	368	77	39
	Камінь-Каширський	58	29	10	19
	Луцький	136	126	10	0
	Володимирський	97	68	19	10
	Ковельський	96	68	19	9
	м. Луцьк	97	77	19	1
3	Дніпропетровська	469	358	93	18
	Дніпровський	140	94	37	9
	Криворізький	140	94	37	9
	м. Дніпро	189	170	19	0
4	Житомирська	489	371	90	28
	Звягельський	59	39	10	10
	Бердичівський	137	117	20	
	Житомирський	98	69	20	9
	Коростенський	97	68	20	9
	м. Житомир	98	78	20	
5	Закарпатська	462	332	92	38
	Ужгородський	231	166	46	19
	м. Ужгород	231	166	46	19
6	Запорізька	504	365	118	21
	Бердянський	151	109	34	8
	Мелітопольський	151	108	34	9

	Запорізький	202	148	50	4
7	Івано-Франківська	512	389	93	30
	Коломийський	122	81	31	10
	Косівський	122	81	31	10
	Калуський	113	82	21	10
	м. Івано-Франківськ	155	145	10	
8	Київська	536	450	75	11
	Білоцерківський	107	65	35	7
	Бориспільський	54	54	0	0
	Броварський	64	53	11	0
	Бучанський	96	86	10	0
	Вишгородський	107	86	19	2
	Обухівський	54	54	0	0
	Фастівський	54	53	0	1
9	м. Київ	602	506	84	12
10	Кіровоградська	444	330	87	27
	Олександрійський	133	107	17	9
	Кропивницький	133	89	35	9
	м. Кропивницький	178	134	35	9
11	Львівська	518	394	98	26
	Золочівський	104	72	32	
	Львівський	155	114	31	10
	Стрийський	104	63	31	10
	м. Львів	155	144	11	
12	Миколаївська	448	332	89	27
	Баштанський	134	107	18	9
	Вознесенський	134	90	35	9
	Первомайський	180	135	36	9
13	Одеська	426	333	77	16
	Ізмаїльський	85	77	8	
	Подільський	128	96	24	8
	Роздільнянський	85	54	23	8
	м. Одеса	128	106	22	
14	Полтавська	436	323	95	18

	Кременчуцький	87	61	26	
	Миргородський	131	105	17	9
	Полтавський	87	52	26	9
	м. Полтава	131	105	26	
15	Рівненська	448	331	99	18
	Вараський	90	63	27	
	Рівненський	134	107	18	9
	Сарненський	90	54	27	9
	м. Рівне	134	107	27	
16	Сумська	458	333	99	26
	Охтирський	55	38		17
	Роменський	128	92	36	
	Сумський	92	65	18	9
	Шосткинський	91	64	27	
	м. Суми	92	74	18	
17	Тернопільська	518	379	105	34
	Кременецький	155	113	31	11
	Тернопільський	155	113	31	11
	Чортківський	208	153	43	12
18	Харківська	412	305	83	24
	Богодухівський	124	91	25	8
	Лозівський	124	91	25	8
	м. Харків	164	123	33	8
19	Херсонська	422	309	86	27
	Бериславський	127	92	26	9
	Херсонський	127	92	26	9
	м. Херсон	168	125	34	9
20	Хмельницька	512	379	103	30
	Хмельницький	154	113	31	10
	Шепетівський	154	113	31	10
	м. Хмельницький	204	153	41	10
21	Черкаська	478	354	96	28
	Золотоніський	143	105	29	9
	Уманський	143	105	29	9
	м. Черкаси	192	144	38	10
22	Чернівецька	548	416	110	22

	Чернівецький	110	88	22	
	Дністровський	164	120	33	11
	Вижницький	110	66	33	11
	м. Чернівці	164	142	22	
23	Чернігівська	474	350	94	30
	Новгород-Сіверський	142	104	29	9
	Чернігівський	142	104	29	9
	м. Чернігів	190	143	38	9
		11100	8337	2203	560

ДОДАТОК Л 4

«Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Ознаки «екологічно чистого» продукту

№ п/ п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, м. Київ/райони)	Загальна кількість респондентів	Що на Вашу думку, характеризує продукт як «екологічно чистий»? (три варіанти відповіді)		
			має відповідний сертифікат якості	має відповідний зареєстрований «екологічно чистий» маркувальний знак (логотип), який свідчить про те, що цей продукт вироблено за правилами екологічно чистого виробництва	не містить хімічних добавок, підсилювачів смаку, консервантів, барвників
1	Вінницька	500	160	260	80
	Вінницький	100	50	40	10
	Жмеринський	50	10	40	
	Могилів-Подільський	60	10	20	20
	Тульчинський	90	40	50	
	Гайсинський	100	30	50	10
	Хмільницький	50		4	1
	м. Вінниця	50	20		30
2	Волинська	484	172	246	66
	Камінь-Каширський	58	20	19	19
	Луцький	136	38	89	9
	Володимирський	97	38	50	9
	Ковельський	96	38	49	9
	м. Луцьк	97	38	39	20
3	Дніпропетровська	469	197	187	83
	Дніпровський	140	65	65	10
	Криворізький	140	47	65	28
	м. Дніпро	189	85	57	45
4	Житомирська	489	206	217	66
	Звягельський	59	10	30	19
	Бердичівський	137	59	69	9
	Житомирський	98	50	39	9
	Коростенський	97	49	39	9
	м. Житомир	98	38	40	20
5	Закарпатська	462	187	235	40
	Ужгородський	231	85	126	20
	м. Ужгород	231	102	109	20
6	Запорізька	504	186	255	63

	Бердянський	151	64	73	14
	Мелітопольський	151	64	63	24
	Запорізький	202	58	119	25
7	Івано-Франківська	512	195	245	72
	Коломийський	122	51	51	20
	Косівський	122	51	51	20
	Калушський	113	51	51	11
	м. Івано-Франківськ	155	42	92	21
8	Київська	536	186	260	91
	Білоцерківський	107	54	43	10
	Бориспільський	54	11	43	
	Броварський	64	21	21	22
	Бучанський	96	43	53	
	Вишгородський	107	35	57	15
	Обухівський	54		43	11
	Фастівський	54	22		33
9	м. Київ	602	144	409	48
10	Кіровоградська	444	158	232	54
	Олександрійський	133	62	63	9
	Кропивницький	133	53	53	27
	м. Кропивницький	178	44	116	18
11	Львівська	518	198	256	65
	Золочівський	104	42	52	11
	Львівський	155	72	61	22
	Стрийський	104	42	51	11
	м. Львів	155	42	92	21
12	Миколаївська	448	162	232	54
	Баштанський	134	63	62	9
	Вознесенський	134	54	53	27
	Первомайський	180	45	117	18
13	Одеська	426	127	258	41
	Ізмаїльський	85	34	43	8
	Подільський	128	43	77	8
	Роздільнянський	85	34	43	8
	м. Одеса	128	16	95	17
14	Полтавська	436	130	262	44
	Кременчуцький	87	34	44	9
	Миргородський	131	44	78	9

	Полтавський	87	34	44	9
	м. Полтава	131	18	96	17
15	Рівненська	448	134	269	45
	Вараський	90	36	45	9
	Рівненський	134	44	81	9
	Сарненський	90	36	45	9
	м. Рівне	134	18	98	18
16	Сумська	458	156	248	54
	Охтирський	55	18	28	9
	Роменський	128	37	82	9
	Сумський	92	37	46	9
	Шосткинський	91	36	46	9
	м. Суми	92	28	46	18
17	Тернопільська	518	186	266	66
	Кременецький	155	72	72	11
	Тернопільський	155	61	62	32
	Чортківський	208	53	132	23
18	Харківська	412	142	217	53
	Богодухівський	124	57	58	9
	Лозівський	124	44	53	27
	м. Харків	164	41	106	17
19	Херсонська	422	151	217	54
	Бериславський	127	58	59	10
	Херсонський	127	50	51	26
	м. Херсон	168	43	107	18
20	Хмельницька	512	186	261	64
	Хмельницький	154	64	75	14
	Шепетівський	154	64	65	25
	м. Хмельницький	204	58	121	25
21	Черкаська	478	172	252	54
	Золотоніський	143	67	68	8
	Уманський	143	58	57	28
	м. Черкаси	192	47	127	18
22	Чернівецька	548	164	329	55

	Чернівецький	110	44	55	11
	Дністровський	164	54	99	11
	Вижницький	110	44	55	11
	м. Чернівці	164	22	120	22
23	Чернігівська	474	171	246	58
	Новгород-Сіверський	142	66	66	10
	Чернігівський	142	57	57	28
	м. Чернігів	190	48	123	20
		11100	3870	5642	1588

ДОДАТОК Л 5

«Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Ціна органічної продукції і споживчий попит

№ п/ п	Адміністративно- територіальні одиниці (області, м.Київ/райони)	Загальна кількість респонде нтів	Скільки, на Вашу думку, повинна коштувати органічна продукція, щоб вона користувалася попитом?		
			дорожче, ніж звичайна	як звичайна	дешевше звичайної
1	Вінницька	500	330	160	10
	Вінницький	100	50	40	10
	Жмеринський	50	40	10	
	Могилів-Подільський	60	40	20	
	Тульчинський	90	60	30	
	Гайсинський	100	70	30	
	Хмільницький	50	70	30	
	м. Вінниця	50	50		
2	Волинська	484	372	74	38
	Камінь-Каширський	58	29	9	20
	Луцький	136	128	8	
	Володимирський	97	69	19	9
	Ковельський	96	68	19	9
	м. Луцьк	97	78	19	
3	Дніпропетровська	469	339	112	18
	Дніпровський	140	92	39	9
	Криворізький	140	92	39	9
	м. Дніпро	189	155	34	
4	Житомирська	489	362	95	30
	Звягельський	59	38	11	10
	Бердичівський	137	114	23	
	Житомирський	98	67	20	10
	Коростенський	97	66	20	10
	м. Житомир	98	77	21	
5	Закарпатська	462	330	90	42
	Ужгородський	231	165	45	21
	м. Ужгород	231	165	45	21
6	Запорізька	504	363	110	40
	Бердянський	151	121	30	
	Мелітопольський	151	101	30	20
	Запорізький	202	141	51	10
7	Івано-Франківська	512	386	95	31
	Коломийський	122	81	31	10
	Косівський	122	81	31	10
	Калушський	113	81	21	11
	м. Івано-Франківськ	155	143	12	

8	Київська	536	453	73	10
	Білоцерківський	107	65	32	10
	Бориспільський	54	54		
	Броварський	64	54	10	
	Бучанський	96	86	10	
	Вишгородський	107	86	21	
	Обухівський	54	54		
	Фастівський	54	54		
9	м. Київ	602	505	85	12
10	Кіровоградська	444	330	87	27
	Олександрійський	133	107	17	9
	Кропивницький	133	89	35	9
	м. Кропивницький	178	134	35	9
11	Львівська	518	390	106	22
	Золочівський	104	72	32	
	Львівський	155	113	31	11
	Стрийський	104	62	31	11
	м. Львів	155	143	12	
12	Миколаївська	448	333	90	27
	Баштанський	134	107	18	9
	Вознесенський	134	91	36	9
	Первомайський	180	135	36	9
13	Одеська	426	332	78	16
	Ізмаїльський	85	77	8	
	Подільський	128	95	25	8
	Роздільнянський	85	57	20	8
	м. Одеса	128	103	25	
14	Полтавська	436	325	94	17
	Кременчуцький	87	61	26	
	Миргородський	131	106	17	8
	Полтавський	87	52	26	9
	М .Полтава	131	106	25	
15	Рівненська	448	332	98	18
	Варашський	90	63	27	
	Рівненський	134	107	18	9
	Сарненський	90	54	27	9
	м. Рівне	134	108	26	
16	Сумська	458	332	99	27
	Охтирський	55	37		18

	Роменський	128	92	36	
	Сумський	92	65	18	9
	Шосткинський	91	64	27	
	м. Суми	92	74	18	
17	Тернопільська	518	380	104	34
	Кременецький	155	113	31	11
	Тернопільський	155	113	31	11
	Чортківський	208	154	42	12
18	Харківська	412	303	83	26
	Богодухівський	124	90	25	9
	Лозівський	124	90	25	9
	м. Харків	164	123	33	8
19	Херсонська	422	311	84	27
	Бериславський	127	93	25	9
	Херсонський	127	93	25	9
	м. Херсон	168	125	34	9
20	Хмельницька	512	377	103	32
	Хмельницький	154	112	31	11
	Шепетівський	154	112	31	11
	м. Хмельницький	204	153	41	10
21	Черкаська	478	359	91	38
	Золотоніський	143	106	28	9
	Уманський	143	107	26	10
	м. Черкаси	192	146	37	9
22	Чернівецька	548	421	106	21
	Чернівецький	110	88	22	
	Дністровський	164	125	29	10
	Вижницький	110	66	33	11
	м. Чернівці	164	142	22	
23	Чернігівська	474	355	92	27
	Новгород-Сіверський	142	105	28	9
	Чернігівський	142	106	27	9
	м. Чернігів	190	144	37	9
		11100	8320	2209	571

ДОДАТОК Л 6

«Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Поведінка споживача

№ п/п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, м.Київ/райони)	Загальна к-ть респондентів	Чи купуватимете продукти харчування, що мають сертифікат, який засвідчує, що продукти є екологічно чистими (тобто вироблені без застосування хімічних добрив, пестицидів, ГМО), але при цьому коштують дещо більше, ніж звичайні?		
			так	ні	Важко відповісти
1	Вінницька	500	330	160	10
	Вінницький	100	50	40	10
	Жмеринський	50	40	10	
	Могилів-Подільський	60	40	20	
	Тульчинський	90	60	30	
	Гайсинський	100	70	30	
	Хмільницький	50	30	20	
	м. Вінниця	50	50		
2	Волинська	484	370	74	40
	Камінь-Каширський	58	28	10	20
	Луцький	136	127	9	
	Володимирський	97	69	18	10
	Ковельський	96	68	18	10
	м. Луцьк	97	78	19	
3	Дніпропетровська	469	356	94	19
	Дніпровський	140	93	37	10
	Криворізький	140	94	37	9
	м. Дніпро	189	169	20	
4	Житомирська	489	373	87	29
	Звягельський	59	39	10	10
	Бердичівський	137	118	19	
	Житомирський	98	69	20	9
	Коростенський	97	68	19	10
	м. Житомир	98	79	19	
5	Закарпатська	462	330	94	38
	Ужгородський	231	165	47	19
	м. Ужгород	231	165	47	19

6	Запорізька	504	364	110	40
	Бердянський	151	121	30	
	Мелітопольський	151	101	30	20
	Запорізький	202	142	50	10
7	Івано-Франківська	512	388	92	30
	Коломийський	122	82	30	10
	Косівський	122	82	30	10
	Калушський	113	84	21	10
	м. Івано-Франківськ	155	140	11	
8	Київська	536	452	74	11
	Білоцерківський	107	64	32	11
	Бориспільський	54	54		
	Броварський	64	54	11	
	Бучанський	96	86	10	
	Вишгородський	107	86	21	
	Обухівський	54	54		
	Фастівський	54	54		
9	м. Київ	602	505	81	12
10	Кіровоградська	444	333	90	27
	Олександрійський	133	108	18	9
	Кропивницький	133	90	36	9
	м. Кропивницький	178	135	36	9
11	Львівська	518	392	94	21
	Золочівський	104	73	31	
	Львівський	155	113	31	11
	Стрийський	104	63	31	10
	м. Львів	155	143	12	
12	Миколаївська	448	333	90	27
	Баштанський	134	108	18	9
	Вознесенський	134	90	36	9
	Первомайський	180	135	36	9
13	Одеська	426	326	84	16
	Ізмаїльський	85	77	8	
	Подільський	128	95	25	8

	Роздільнянський	85	51	26	8
	м. Одеса	128	103	25	
14	Полтавська	436	323	95	18
	Кременчуцький	87	61	26	
	Миргородський	131	105	17	9
	Полтавський	87	52	26	9
	м. Полтава	131	105	26	
15	Рівненська	448	331	99	18
	Вараський	90	63	27	
	Рівненський	134	107	18	9
	Сарненський	90	54	27	9
	м. Рівне	134	107	27	
16	Сумська	458	332	99	27
	Охтирський	55	37		18
	Роменський	128	92	36	
	Сумський	92	65	18	9
	Шосткинський	91	64	27	
	м. Суми	92	74	18	
17	Тернопільська	518	381	104	33
	Кременецький	155	113	31	11
	Тернопільський	155	113	31	11
	Чортківський	208	155	42	11
18	Харківська	412	302	81	27
	Богодухівський	124	90	25	9
	Лозівський	124	90	25	9
	м. Харків	164	122	31	9
19	Херсонська	422	306	85	28
	Бериславський	127	90	25	9
	Херсонський	127	92	26	9
	м. Херсон	168	124	34	10
20	Хмельницька	512	379	103	30
	Хмельницький	154	113	31	10
	Шепетівський	154	113	31	10
	м. Хмельницький	204	153	41	10

21	Черкаська	478	346	88	27
	Золотоніський	143	107	29	9
	Уманський	143	90	25	9
	м. Черкаси	192	149	34	9
22	Чернівецька	548	423	107	20
	Чернівецький	110	88	22	
	Дністровський	164	125	30	9
	Вижницький	110	66	33	11
	м. Чернівці	164	144	22	
23	Чернігівська	474	357	66	27
	Новгород-Сіверський	142	106	27	9
	Чернігівський	142	107	26	9
	м. Чернігів	190	144	37	9
		11100	7992	2151	957

ДОДАТОК Л 7

«Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Маркування «екологічно чистих» продуктів

№ п/ п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, м. Київ/райони)	Загальна к-ть респондентів	Чи знаєте Ви, що продукти харчування, які маркуються як «екологічно чисті», обов'язково повинні мати відповідний сертифікат якості?		
			так	ні	Вперше прочую
1	Вінницька	500	350	140	10
	Вінницький	100	50	40	10
	Жмеринський	50	40	10	
	Могилів-Подільський	60	40	20	
	Тульчинський	90	60	30	
	Гайсинський	100	70	30	
	Хмільницький	50	40	10	
	м. Вінниця	50	50		
2	Волинська	484	368	78	38
	Камінь-Каширський	58	29	10	19
	Луцький	136	127	9	
	Володимирський	97	67	20	10
	Ковельський	96	68	19	9
	м. Луцьк	97	77	20	
3	Дніпропетровська	469	324	117	18
	Дніпровський	140	90	36	9
	Криворізький	140	90	36	9
	м. Дніпро	189	144	45	
4	Житомирська	489	369	90	30
	Звягельський	59	39	10	10
	Бердичівський	137	117	20	
	Житомирський	98	68	20	10
	Коростенський	97	67	20	10
	м. Житомир	98	78	20	
5	Закарпатська	462	332	94	36
	Ужгородський	231	166	47	18
	м. Ужгород	231	166	47	18
6	Запорізька	504	364	110	40

	Бердянський	151	121	30	
	Мелітопольський	151	101	30	20
	Запорізький	202	142	50	10
7	Івано-Франківська	512	391	91	30
	Коломийський	122	82	30	10
	Косівський	122	82	30	10
	Калушський	113	83	20	10
	м. Івано-Франківськ	155	144	11	
8	Київська	536	450	75	11
	Білоцерківський	107	63	33	11
	Бориспільський	54	54		
	Броварський	64	53	11	
	Бучанський	96	86	10	
	Вишгородський	107	86	21	
	Обухівський	54	54		
	Фастівський	54	54		
9	м. Київ	602	506	84	12
10	Кіровоградська	444	333	90	27
	Олександрійський	133	108	18	9
	Кропивницький	133	90	36	9
	м. Кропивницький	178	135	36	9
11	Львівська	518	394	104	20
	Золочівський	104	73	31	
	Львівський	155	114	31	10
	Стрийський	104	63	31	10
	м. Львів	155	144	11	
12	Миколаївська	448	331	90	27
	Баштанський	134	107	18	9
	Вознесенський	134	89	36	9
	Первомайський	180	135	36	9
13	Одеська	426	323	86	16
	Ізмаїльський	85	77	8	
	Подільський	128	94	26	8
	Роздільнянський	85	51	26	8

	м. Одеса	128	101	26	
14	Полтавська	436	321	97	18
	Кременчуцький	87	61	26	
	Миргородський	131	105	17	9
	Полтавський	87	51	27	9
	м. Полтава	131	104	27	
15	Рівненська	448	331	99	18
	Вараський	90	63	27	
	Рівненський	134	107	18	9
	Сарненський	90	54	27	9
	м. Рівне	134	107	27	
16	Сумська	458	332	99	27
	Охтирський	55	37		18
	Роменський	128	92	36	
	Сумський	92	65	18	9
	Шосткинський	91	64	27	
	м. Суми	92	74	18	
17	Тернопільська	518	383	104	31
	Кременецький	155	114	31	10
	Тернопільський	155	114	31	10
	Чортківський	208	155	42	11
18	Харківська	412	305	82	25
	Богодухівський	124	91	25	8
	Лозівський	124	91	25	8
	м. Харків	164	123	32	9
19	Херсонська	422	312	85	25
	Бериславський	127	93	26	8
	Херсонський	127	93	26	8
	м. Херсон	168	126	33	9
20	Хмельницька	512	379	103	30
	Хмельницький	154	113	31	10
	Шепетівський	154	113	31	10
	м. Хмельницький	204	153	41	10
21	Черкаська	478	375	94	27

	Золотоніський	143	106	28	9
	Уманський	143	106	28	9
	м. Черкаси	192	145	38	9
22	Чернівецька	548	421	106	21
	Чернівецький	110	88	22	
	Дністровський	164	125	29	10
	Вижницький	110	66	33	11
	м. Чернівці	164	142	22	
23	Чернігівська	474	260	96	28
	Новгород-Сіверський	142	105	28	9
	Чернігівський	142	105	28	9
	м. Чернігів	190	150	40	10
		11100	8236	2214	650

ДОДАТОК Л 8

«Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Стимулювання попиту

№ п/ п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, м. Київ/райони)	Загальна к-ть респондентів	Яким чином, на Вашу думку, необхідно стимулювати попит на органічну продукцію в Україні?		
			Доступними цінами	Доступністю у торговельній мережі	Рекламою у ЗМІ
1	Вінницька	500	330	140	30
	Вінницький	100	50	20	30
	Жмеринський	50	40	10	
	Могилів-Подільський	60	40	20	
	Тульчинський	90	60	30	
	Гайсинський	100	70	30	
	Хмільницький	50	70	30	
	м. Вінниця	50	50		
2	Волинська	484	367	78	39
	Камінь-Каширський	58	29	10	19
	Луцький	136	127	9	
	Володимирський	97	67	20	10
	Ковельський	96	67	19	10
	м. Луцьк	97	77	20	
3	Дніпропетровська	469	357	76	36
	Дніпровський	140	94	19	27
	Криворізький	140	94	37	9
	м. Дніпро	189	169	20	
4	Житомирська	489	369	90	30
	Звягельський	59	39	10	10
	Бердичівський	137	117	20	
	Житомирський	98	68	20	10
	Коростенський	97	67	20	10
	м. Житомир	98	78	20	
5	Закарпатська	462	332	92	38
	Ужгородський	231	166	46	19
	м. Ужгород	231	166	46	19
6	Запорізька	504	364	110	30

	Бердянський	151	121	30	
	Мелітопольський	151	101	30	20
	Запорізький	202	142	50	10
7	Івано-Франківська	512	390	92	30
	Коломийський	122	82	30	10
	Косівський	122	82	30	10
	Калушський	113	82	21	10
	м. Івано-Франківськ	155	144	11	
8	Київська	536	450	75	11
	Білоцерківський	107	63	33	11
	Бориспільський	54	54		
	Броварський	64	53	11	
	Бучанський	96	86	10	
	Вишгородський	107	86	21	
	Обухівський	54	54		
	Фастівський	54	54		
9	м. Київ	602	506	72	24
10	Кіровоградська	444	327	90	27
	Олександрійський	133	106	18	9
	Кропивницький	133	88	36	9
	м. Кропивницький	178	133	36	9
11	Львівська	518	394	104	20
	Золочівський	104	73	31	
	Львівський	155	114	31	10
	Стрийський	104	63	31	10
	м. Львів	155	144	11	
12	Миколаївська	448	331	90	27
	Баштанський	134	107	18	9
	Вознесенський	134	89	36	9
	Первомайський	180	135	36	9
13	Одеська	426	325	85	16
	Ізмаїльський	85	77	8	
	Подільський	128	94	26	8
	Роздільнянський	85	51	26	8

	м. Одеса	128	103	25	
14	Полтавська	436	323	95	18
	Кременчуцький	87	61	26	
	Миргородський	131	105	17	9
	Полтавський	87	52	26	9
	м. Полтава	131	105	26	
15	Рівненська	448	331	99	18
	Вараський	90	63	27	
	Рівненський	134	107	18	9
	Сарненський	90	54	27	9
	м. Рівне	134	107	27	
16	Сумська	458	332	99	27
	Охтирський	55	37		18
	Роменський	128	92	36	
	Сумський	92	65	18	9
	Шосткинський	91	64	27	
	м. Суми	92	74	18	
17	Тернопільська	518	381	104	33
	Кременецький	155	113	31	11
	Тернопільський	155	113	31	11
	Чортківський	208	155	42	11
18	Харківська	412	303	83	26
	Богодухівський	124	90	25	9
	Лозівський	124	90	25	9
	м. Харків	164	123	33	8
19	Херсонська	422	311	84	27
	Бериславський	127	93	25	9
	Херсонський	127	93	25	9
	м. Херсон	168	125	34	9
20	Хмельницька	512	379	103	30
	Хмельницький	154	113	31	10
	Шепетивський	154	113	31	10
	м. Хмельницький	204	153	41	10
21	Черкаська	478	358	93	27
	Золотоніський	143	106	28	9

	Уманський	143	106	28	9
	м. Черкаси	192	146	37	9
22	Чернівецька	548	423	104	21
	Чернівецький	110	88	22	
	Дністровський	164	127	27	10
	Вижницький	110	66	33	11
	м. Чернівці	164	142	22	
23	Чернігівська	474	354	93	27
	Новгород-Сіверський	142	105	28	9
	Чернігівський	142	105	28	9
	м. Чернігів	190	144	37	9
		11100	8010	2151	939

ДОДАТОК Л 9

«Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Розвиток органічного виробництва в Україні

№ п/ п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, м. Київ/райони)	Загальна кількість респондентів	Чи є потреба в подальшому розвитку органічного виробництва в Україні?		
			Так, оскільки це майбутнє України як європейської країни	Так, тому що сьогодні якість продуктів харчування незадовільна	Ні, сьогодні споживач достатньо забезпечений продуктами харчування
1	Вінницька	500	330	140	30
	Вінницький	100	50	20	30
	Жмеринський	50	40	10	
	Могилів-Подільський	60	40	20	
	Тулчинський	90	60	30	
	Гайсинський	100	70	30	
	Хмільницький	50	20	30	
	м. Вінниця	50	50		
2	Волинська	484	368	77	39
	Камінь-Каширський	58	29	10	19
	Луцький	136	127	9	
	Володимирський	97	68	19	10
	Ковельський	96	67	19	10
	м. Луцьк	97	77	20	
3	Дніпропетровська	469	307	124	38
	Дніпровський	140	93	19	28
	Криворізький	140	93	37	10
	м. Дніпро	189	121	68	
4	Житомирська	489	370	89	30
	Звягельський	59	39	10	10
	Бердичівський	137	118	19	
	Житомирський	98	68	20	10
	Коростенський	97	67	20	10
	м. Житомир	98	78	20	
5	Закарпатська	462	330	94	38
	Ужгородський	231	165	47	19
	м. Ужгород	231	165	47	19

6	Запорізька	504	364	110	30
	Бердянський	151	121	30	
	Мелітопольський	151	101	30	20
	Запорізький	202	142	50	10
7	Івано-Франківська	512	390	92	30
	Коломийський	122	82	30	10
	Косівський	122	82	30	10
	Калуський	113	82	21	10
	м. Івано-Франківськ	155	144	11	
8	Київська	536	451	74	11
	Білоцерківський	107	64	32	11
	Бориспільський	54	54		
	Броварський	64	53	11	
	Бучанський	96	86	10	
	Вишгородський	107	86	21	
	Обухівський	54	54		
	Фастівський	54	54		
9	м. Київ	602	506	72	24
10	Кіровоградська	444	327	90	27
	Олександрійський	133	106	18	9
	Кропивницький	133	88	36	9
	м. Кропивницький	178	133	36	9
11	Львівська	518	393	104	21
	Золочівський	104	73	31	
	Львівський	155	113	31	11
	Стрийський	104	63	31	10
	м. Львів	155	144	11	
12	Миколаївська	448	331	90	27
	Баштанський	134	107	18	9
	Вознесенський	134	89	36	9
	Первомайський	180	135	36	9
13	Одеська	426	325	85	16
	Ізмаїльський	85	77	8	
	Подільський	128	94	26	8

	Роздільнянський	85	51	26	8
	м. Одеса	128	103	25	
14	Полтавська	436	322	96	18
	Кременчуцький	87	60	27	
	Миргородський	131	105	17	9
	Полтавський	87	52	26	9
	м. Полтава	131	105	26	
15	Рівненська	448	331	99	18
	Вараський	90	63	27	
	Рівненський	134	107	18	9
	Сарненський	90	54	27	9
	м. Рівне	134	107	27	
16	Сумська	458	330	99	27
	Охтирський	55	37		18
	Роменський	128	92	36	
	Сумський	92	64	18	9
	Шосткинський	91	64	27	
	м. Суми	92	73	18	
17	Тернопільська	518	383	104	31
	Кременецький	155	114	31	10
	Тернопільський	155	114	31	10
	Чортківський	208	155	42	11
18	Харківська	412	305	83	24
	Богодухівський	124	91	25	8
	Лозівський	124	91	25	8
	м. Харків	164	123	33	8
19	Херсонська	422	311	84	27
	Бериславський	127	93	25	9
	Херсонський	127	93	25	9
	м. Херсон	168	125	34	9
20	Хмельницька	512	379	103	30
	Хмельницький	154	113	31	10
	Шепетівський	154	113	31	10
	м. Хмельницький	204	153	41	10
21	Черкаська	478	357	94	27

	Золотоніський	143	106	28	9
	Уманський	143	106	28	9
	м. Черкаси	192	145	38	9
22	Чернівецька	548	422	105	21
	Чернівецький	110	88	22	
	Дністровський	164	126	28	10
	Вижницький	110	66	33	11
	м. Чернівці	164	142	22	
23	Чернігівська	474	354	93	27
	Новгород-Сіверський	142	105	28	9
	Чернігівський	142	105	28	9
	м. Чернігів	190	144	37	9
		11100	8286	2111	703

ДОДАТОК Л 10

«Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію»

Види органічної сільськогосподарської продукції

№ п/ п	Адміністративно-територіальні одиниці (області, м. Київ/райони)	Загальна к-ть респондентів	Які види органічної сільськогосподарської продукції будуть для Вас найбільш актуальними?		
			М'ясо та м'ясна продукція	Молоко та молочна продукція	Овочі та фрукти
1	Вінницька	500	260	160	80
	Вінницький	100	50	50	10
	Жмеринський	50	40	10	
	Могилів-Подільський	60	40	10	20
	Тульчинський	90	60	40	
	Гайсинський	100	70	30	10
	Хмільницький	50	70		10
	м. Вінниця	50	50	20	30
2	Волинська	484	312	128	54
	Камінь-Каширський	58	25	16	17
	Луцький	136	103	24	9
	Володимирський	97	59	29	9
	Ковельський	96	58	29	9
	м. Луцьк	97	67	30	10
3	Дніпропетровська	469	289	124	53
	Дніпровський	140	88	41	8
	Криворізький	140	84	35	21
	м. Дніпро	189	117	48	24
4	Житомирська	489	301	134	54
	Звягельський	59	31	10	18
	Бердичівський	137	90	38	9
	Житомирський	98	60	29	9
	Коростенський	97	60	28	9
	м. Житомир	98	60	29	9
5	Закарпатська	462	264	162	36
	Ужгородський	231	132	81	18
	м. Ужгород	231	132	81	18
6	Запорізька	504	325	135	44

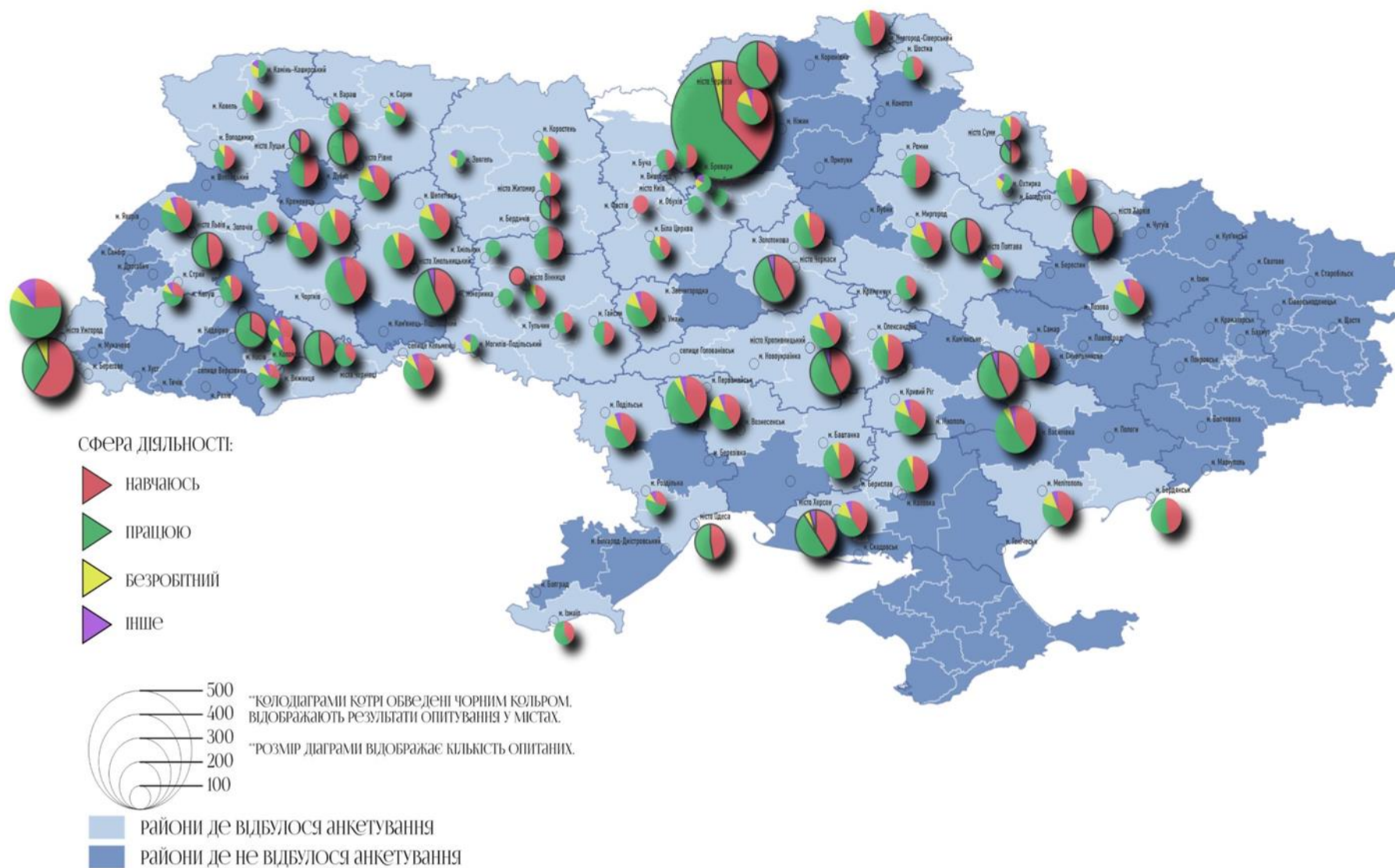
	Бердянський	151	97	46	8
	Мелітопольський	151	92	42	17
	Запорізький	202	136	47	19
7	Івано-Франківська	512	317	138	57
	Коломийський	122	66	39	17
	Косівський	122	66	39	17
	Калуський	113	75	30	8
	м. Івано-Франківськ	155	110	30	15
8	Київська	536	378	117	41
	Білоцерківський	107	61	37	9
	Бориспільський	54	43	11	
	Броварський	64	48	8	8
	Бучанський	96	66	30	
	Вишгородський	107	76	23	8
	Обухівський	54	46		8
	Фастівський	54	38	8	8
9	м. Київ	602	457	120	25
10	Кіровоградська	444	286	115	43
	Олександрійський	133	85	40	8
	Кропивницький	133	77	40	16
	м. Кропивницький	178	124	35	19
11	Львівська	518	351	130	37
	Золочівський	104	68	27	9
	Львівський	155	107	39	9
	Стрийський	104	56	39	9
	м. Львів	155	120	25	10
12	Миколаївська	448	320	107	21
	Баштанський	134	93	36	5
	Вознесенський	134	93	36	5
	Первомайський	180	134	35	11
13	Одеська	426	315	88	22
	Ізмаїльський	85	66	13	6
	Подільський	128	88	32	8

	Роздільнянський	85	50	29	6
	м. Одеса	128	111	14	13
14	Полтавська	436	214	101	36
	Кременчуцький	87	55	25	7
	Миргородський	131	94	30	7
	Полтавський	87	50	30	7
	м. Полтава	131	100	16	15
15	Рівненська	448	304	108	36
	Вараський	90	58	25	7
	Рівненський	134	90	37	7
	Сарненський	90	52	31	7
	м. Рівне	134	104	15	15
16	Сумська	458	297	123	38
	Охтирський	55	35	13	7
	Роменський	128	86	35	7
	Сумський	92	57	28	7
	Шосткинський	91	57	27	7
	м. Суми	92	62	20	10
17	Тернопільська	518	345	144	29
	Кременецький	155	99	50	6
	Тернопільський	155	99	50	6
	Чортківський	208	147	44	17
18	Харківська	412	275	107	30
	Богодухівський	124	79	40	5
	Лозівський	124	80	32	12
	м. Харків	164	116	35	13
19	Херсонська	422	266	120	36
	Бериславський	127	75	46	6
	Херсонський	127	73	37	17
	м. Херсон	168	118	37	13
20	Хмельницька	512	344	128	40
	Хмельницький	154	98	45	11
	Шепетівський	154	98	45	11
	м. Хмельницький	204	148	38	18

21	Черкаська	478	332	115	31
	Золотоніський	143	97	40	6
	Уманський	143	98	35	10
	м. Черкаси	192	137	40	15
22	Чернівецька	548	371	134	43
	Чернівецький	110	72	30	8
	Дністровський	164	109	47	8
	Вижницький	110	60	40	10
	м. Чернівці	164	130	17	17
23	Чернігівська	474	313	125	36
	Новгород-Сіверський	142	91	45	6
	Чернігівський	142	87	40	15
	м. Чернігів	190	135	40	15
		11100	7236	2663	1201

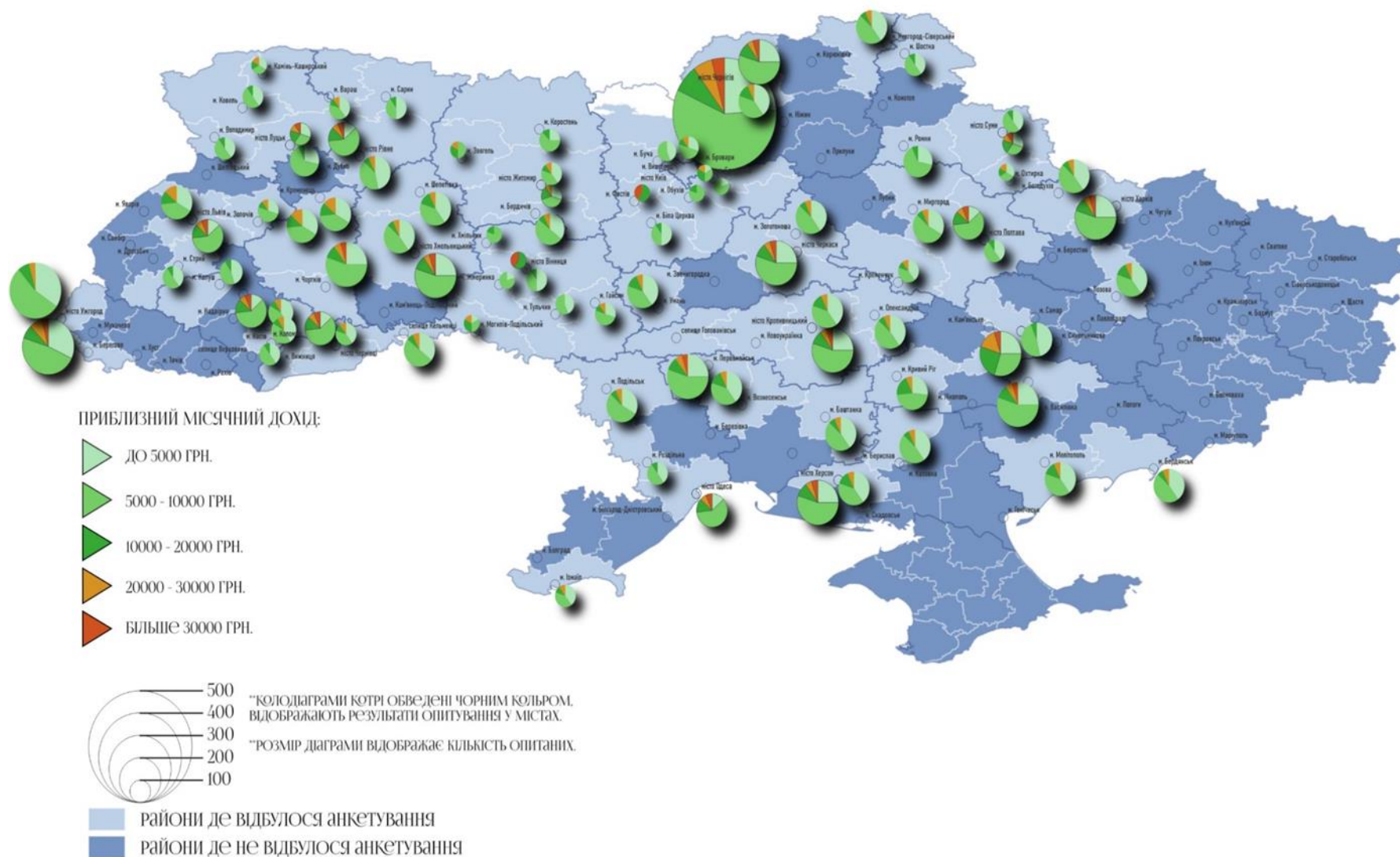
ДОДАТОК М

Україна. Оцінка попиту на органічну сільськогосподарську продукцію. Сфера діяльності, респондентів

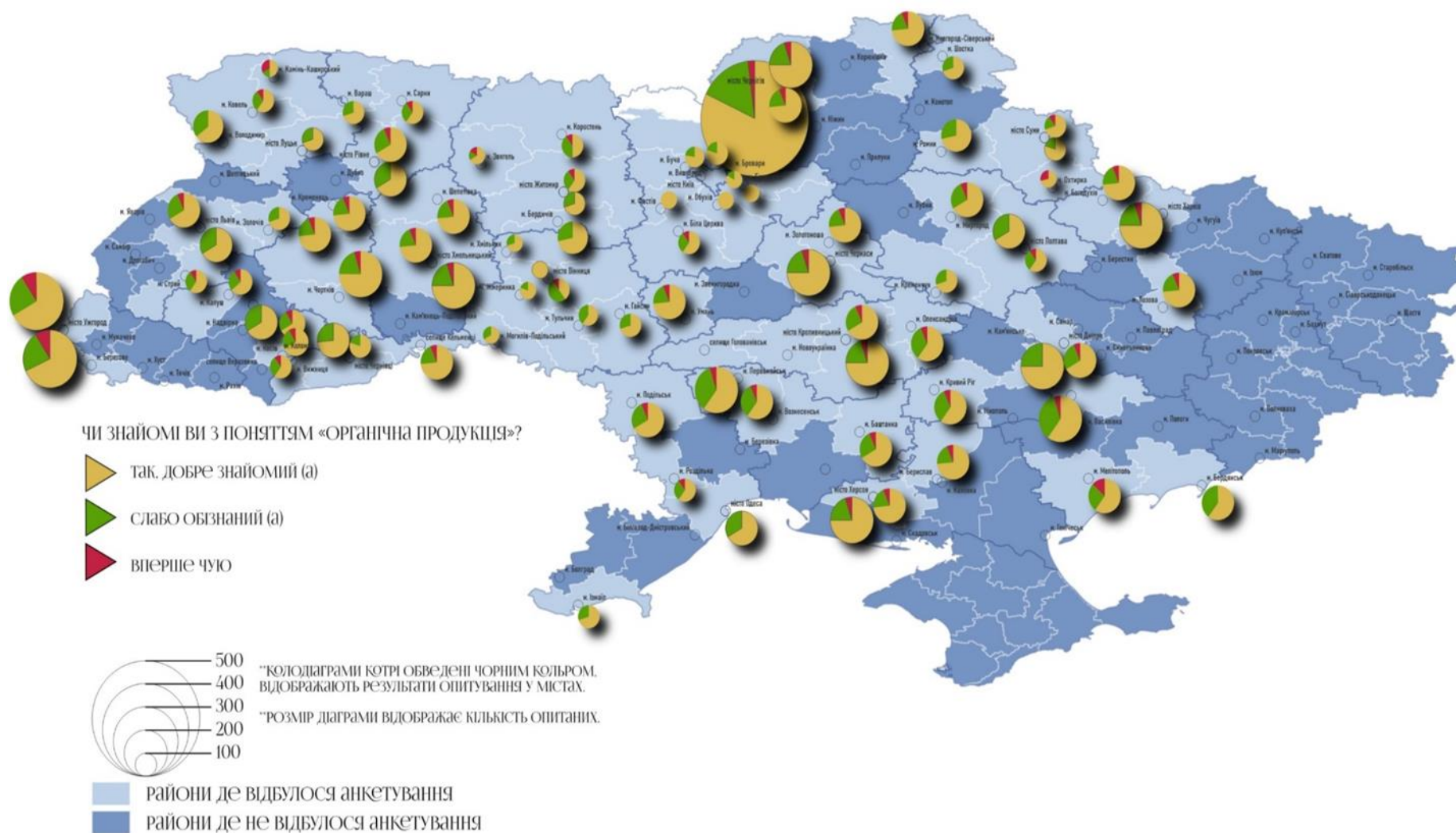
ДОДАТОК Н

Україна. Оцінка попиту на сільськогосподарську продукцію. Приблизний місячний дохід респондентів

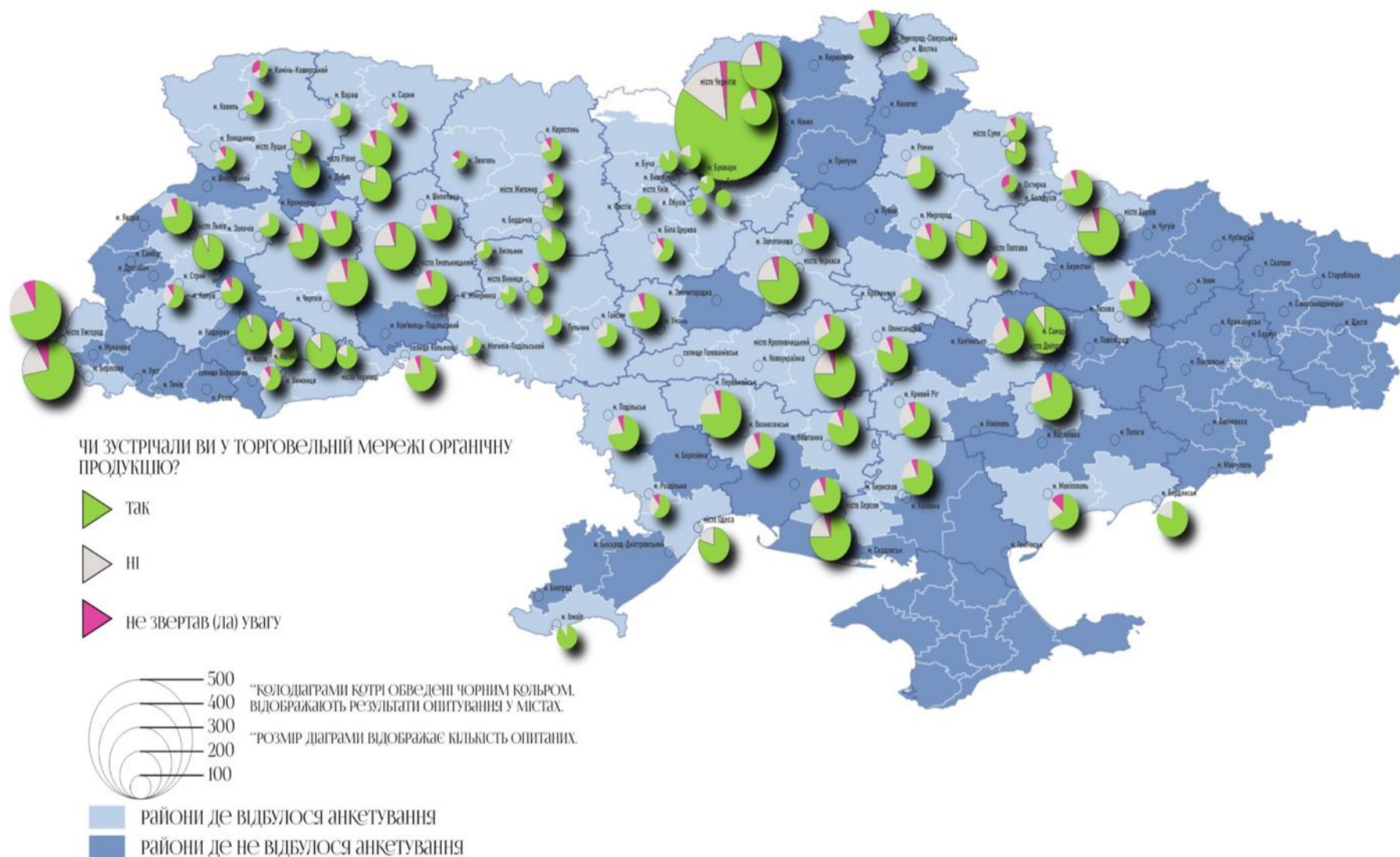
ДОДАТОК О

Україна. Оцінка попиту на сільськогосподарську продукцію. Обізнаність респондентів з поняттям «Органічна продукція»

ДОДАТОК П

Україна. Оцінка попиту на сільськогосподарську продукцію. Наявність органічної продукції в торговельній мережі

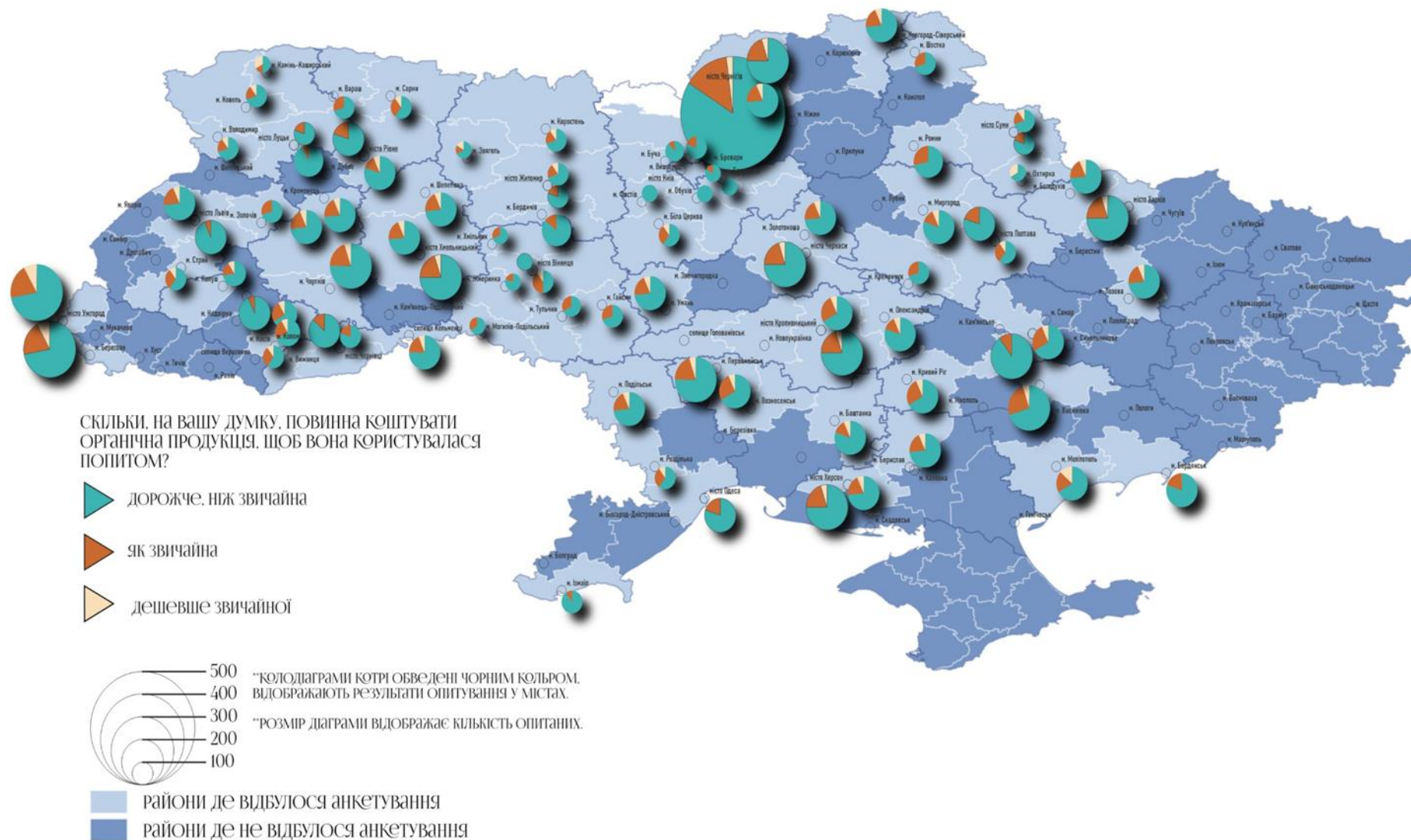
ДОДАТОК Р

Україна. Оцінка попиту на сільськогосподарську продукцію. Поняття «Екологічно чистий продукт»

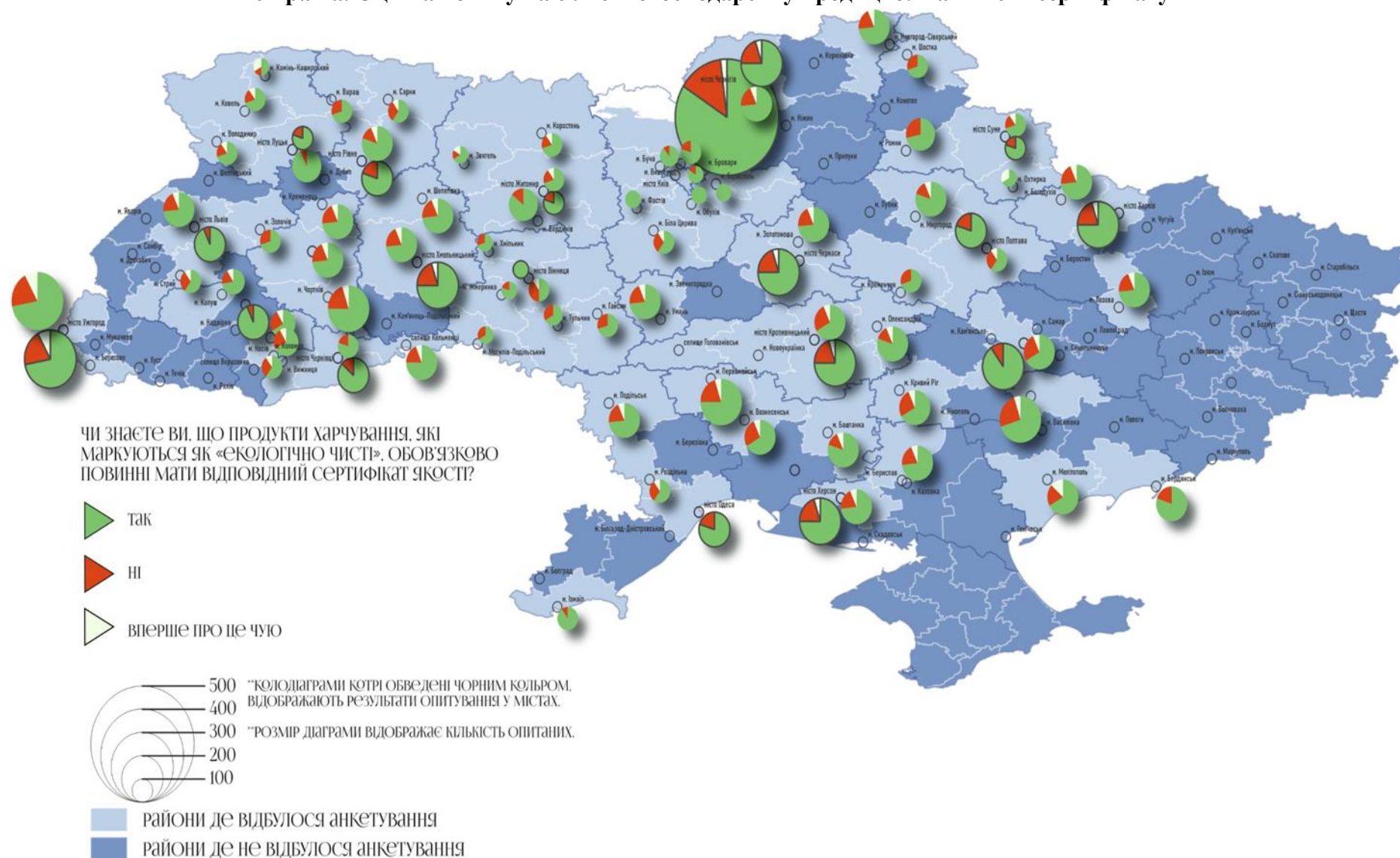
ДОДАТОК С

Україна. Оцінка попиту на сільськогосподарську продукцію. Цінове спийняття.

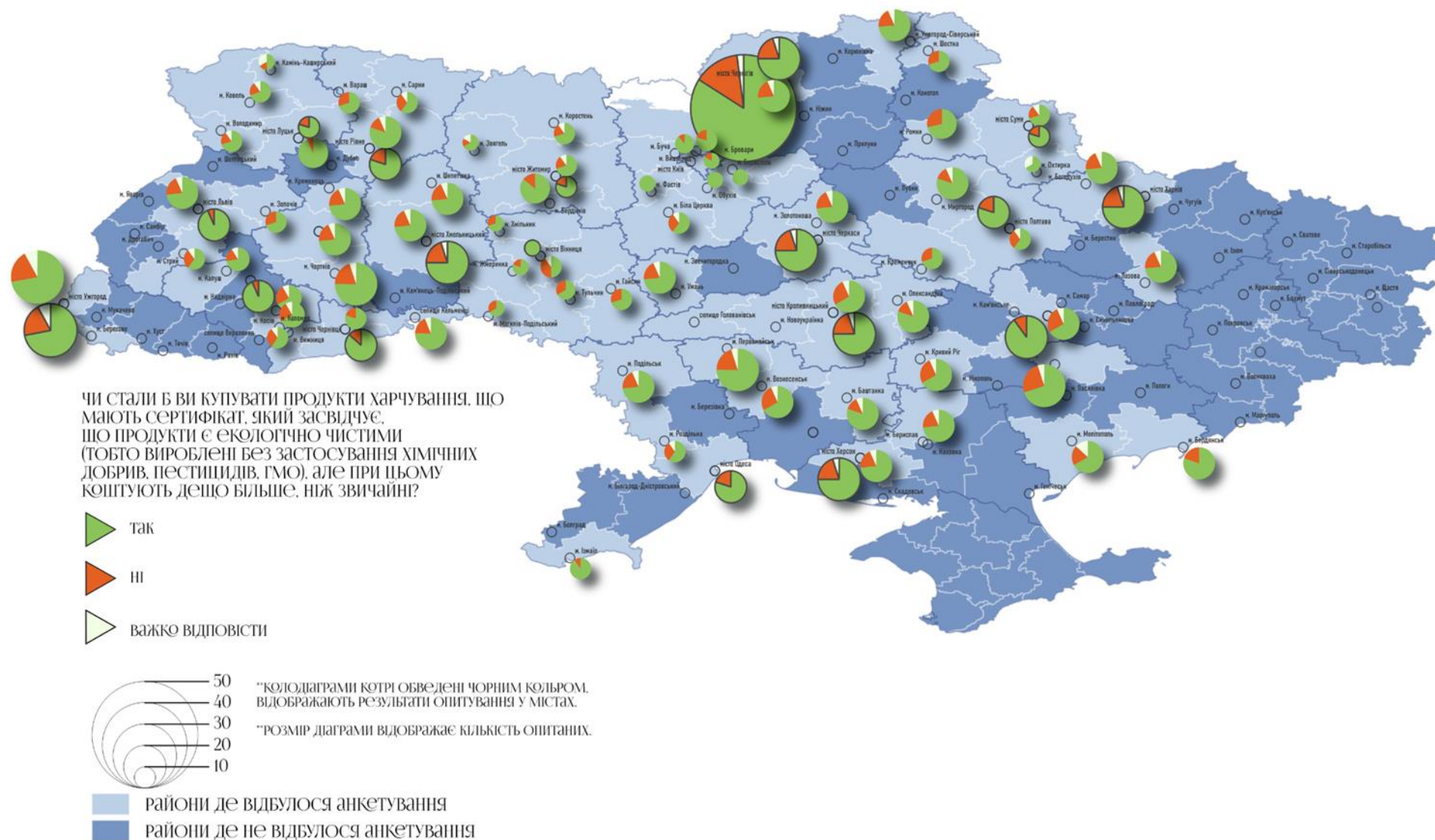
ДОДАТОК Т

Україна. Оцінка попиту на сільськогосподарську продукцію. Наявність сертифікату

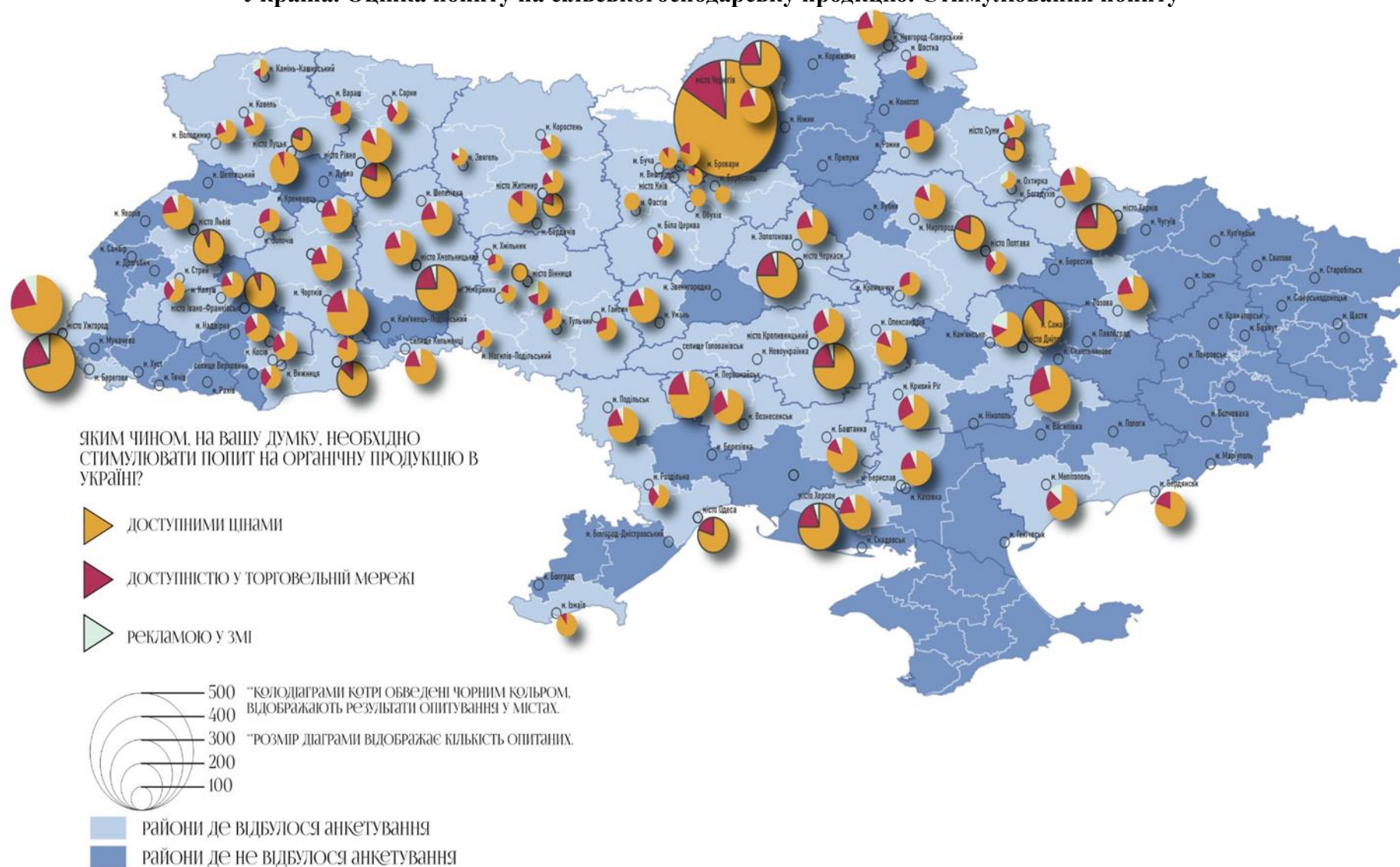
ДОДАТОК У

Україна. Оцінка попиту на сільськогосподарську продукцію. Лояльність до вартості

ДОДАТОК М8

Україна. Оцінка попиту на сільськогосподарську продукцію. Стимулювання попиту

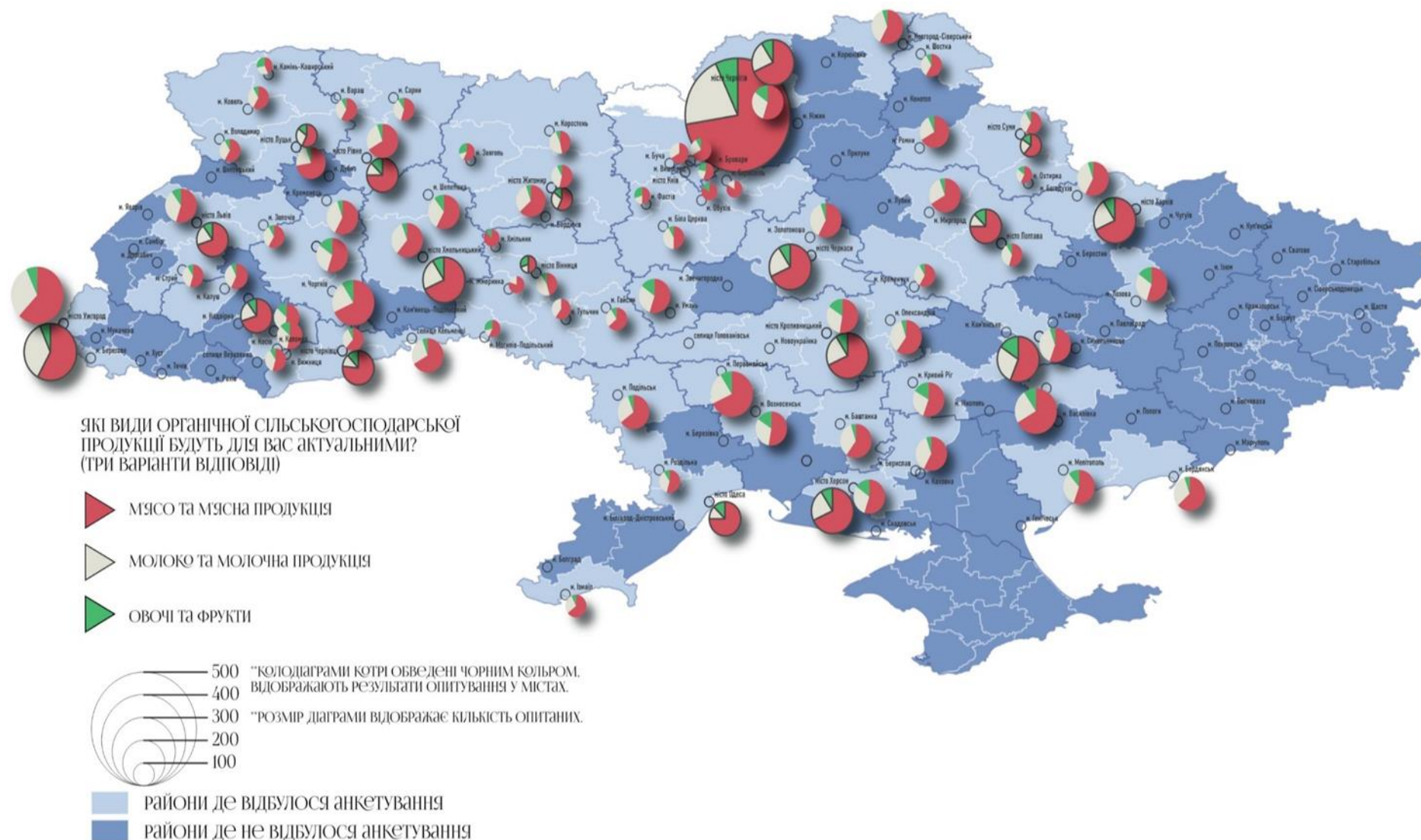
ДОДАТОК М9

Україна. Оцінка попиту на сільськогосподарську продукцію. Розвиток органічного виробництва

ДОДАТОК М 10

Україна. Оцінка попиту на сільськогосподарську продукцію. Попит на окремі види продукції

**ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ**

вул. М. Грушевського, 1, м. Чернівці, 58700, тел. (0372) 55 15 89, 51 30 10,
e-mail: oda@bukoda.gov.ua Код ЄДРПОУ 00022680

№ _____ На № _____ від _____

Довідка

про впровадження дисертаційного дослідження Р.Я.Тіміш
«Геопросторові аспекти формування ринку сільськогосподарської органічної
продукції обласного регіону України»
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань
10 – Природничі науки, за спеціальністю 106 – Географія.

У дисертаційному дослідженні Тіміш Р.Я. здійснено комплексну розробку прикладних аспектів та практичних рекомендацій щодо формування і розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону (на прикладі Чернівецької області). Автором обґрунтовано напрями вдосконалення геопросторової організації органічного господарства із застосуванням модельних рядів попиту та інструментарію економетричного моделювання в межах запропонованої авторської моделі розвитку ринку органічної продукції.

Важливим елементом дослідження є проведений аналіз досягнення Цілей сталого розвитку, зокрема в частині досягнення індикаторів щодо збільшення частки сільськогосподарських утідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських утідь, а також цільових орієнтирів щодо збереження, захисту та відновлення екосистем суші. Окрему науково-практичну цінність становлять результати масштабного соціально-економічного опитування сертифікованих операторів органічного виробництва та потенційних споживачів органічної сільськогосподарської продукції, що дозволило визначити актуальні тенденції, бар'єри та перспективи розвитку органічного ринку в регіоні.

Все вищевикладене свідчить про вагому наукову та практичну цінність представленого дослідження. Отримані результати, висновки та запропоновані автором перспективні напрями формування і розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції обласного регіону використовуються під час підготовки та актуалізації Стратегії розвитку Чернівецької області, зокрема у

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА
АДМІНІСТРАЦІЯ
№01.60/57-1773 від 13.03.2026
КЕЕП: Янков О. С. 13.03.2026 16:41
04AF212836405D9904000006F4238002E28EC00

2

частині визначення стратегічних пріоритетів розвитку аграрного сектору та впровадження принципів сталого сільського господарства.

**Перший заступник голови
обласної державної адміністрації
(перший заступник начальника
обласної військової адміністрації)**

Олександр ЯНКОВ

Інна Вовчук
55 32 17
apk@bukoda.gov.ua

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

вул. М.Коперніцького, 2, м.Чернівці, 58002, тел. (0372) 584811, факс (0372) 552914,
E-mail: rector@chnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02071240

Від 12.03.2026 №16/19-1062-26

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження у навчальний процес
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
дисертаційного дослідження Р.Я. Тіміш
«Геопросторові аспекти формування ринку сільськогосподарської органічної
продукції обласного регіону України»
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 –
Природничі науки, за спеціальністю 106 – Географія.

В дисертаційному дослідженні Р.Я. Тіміш «Геопросторові аспекти формування ринку сільськогосподарської органічної продукції обласного регіону» запропоновано алгоритм суспільно-географічного дослідження ринку сільськогосподарської органічної продукції обласного регіону, створено моделі його сценарного прогнозування та регіонального планування, а також розвинуто методики формування модельних рядів попиту на органічну продукцію та процесів вертикальної і горизонтальної кластеризації. Ці питання науково обґрунтовані, мають теоретичну і практичну цінність.

Результати дисертаційного дослідження Р.Я. Тіміш впроваджено в навчальний процес географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та реалізовано в межах навчальних дисциплін «Сучасні концепції регіонального розвитку та раціонального природокористування», «Моделювання й прогнозування розвитку регіонів України і ПС», «Господарський потенціал Карпато-Подільського регіону», «Стратегічне та просторове планування і управління в сучасних умовах».

Ректор

Руслан БЛОСКУРСЬКИЙ

Сорохін Катерина, тел. 58-48-47

КЕП: Білокурський Руслан Романович 5E984D526F82F38F04000000F7736801A7C55A06
Сертифікат дійсний з 2025-06-02 02:02:04.000 до 2026-06-02 11:59:59.000

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань
України:

1. **Тіміш Р. Я.** (2023). Суспільно-географічні аспекти розвитку ринку сільськогосподарської органічної продукції. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*, (37), 37 – 42. <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2023-37-04>
2. Кілінська К.Й., Заячук М.Д., **Тіміш Р.Я.**, Смик О.С. (2023). Вплив процесів природокористування на стан здоров'я людини (на прикладі Чернівецької області). *Науковий вісник Херсонського державного університету: Географічні науки*, (18), 49-58. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-18-6> (внесок авторів: Кілінська, К. – методичне керівництво, аналіз впливу забруднення навколишнього середовища на здоров'я людини, написання тексту; Заячук, М.Д. – комплексний аналіз процесів природокористування і стану здоров'я людини, написання тексту; Тіміш, Р.Я. – аналіз, обробка, упорядкування інформації та формування висновків; Смик, О.С. – аналіз первинних даних, упорядкування тексту).
3. **Тіміш Р. Я.** (2023). Економіко-географічні аспекти стандартизації та сертифікації сільськогосподарської органічної продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Географічні науки*, (19), 35–41. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-19-4>
4. **Тіміш Р. Я.** (2024). Перспективи забезпечення сталого розвитку сільських територій України через органічне виробництво. *Науковий Вісник Чернівецького університету: Географія*, (849), 19–32. <https://doi.org/10.31861/geo.2024.849.19-32>

5. Zaiachuk M., **Timish R.** (2024). Food Security and the Market for Crop Production in the Chernivtsi Region. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv: Geography*, (3/4), 45–49. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2024.91> (внесок авторів: Zaiachuk, M. – методичне керівництво, написання тексту; Timish, R. – збирання, упорядковування, аналіз інформації щодо сучасного стану розвитку рослинництва та формування продовольчого ринку).
6. **Тіміш Р.Я.** (2025). Вплив органічного виробництва на розвиток гастрономічного туризму в контексті сталого способу життя. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Географія*. (3 (60)), 127–134. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.25.3.14>

Наукова праця у виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України та проіндексована у наукометричній базі даних

Web of Science Core Collection:

7. Kilinska K.Y., Zaiachuk M.D., Sukhyj P.O., Smyk O.S., Bryk S.D., **Timish R.Y.** (2023). A promising model of natural-economic diversity in the Carpathian-Podillia region in Ukraine in the context of national and regional interests. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 32 (4), 774 –786. (внесок авторів: Kilinska, K. Y. – методичне керівництво, написання тексту; Zaiachuk, M. D. – комплексний аналіз креативних видів природокористування, написання тексту; Sukhyj, P.O. – аналіз методів визначення та відвернення процесів забруднення навколишнього природного середовища, написання тексту; Smyk, O.S. – аналіз первинних даних, упорядкування тексту, графічні роботи; Bryk, S.D. – аналіз питання державного екологічного врегулювання; Timish, R.Y. – обробка матеріалу, упорядкування інформації).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Заячук М.Д., **Тіміш Р.Я.** (2022). Сучасний стан виробництва органічної сільськогосподарської продукції. *Професор Юрій Полянський: від плакорів Поділля до засніжених Анд: матеріали Всеукраїнського онлайн-семінару приуроченого 130-річчю з дня народження географа, геолога, археолога Полянського Юрія Івановича (27-28 травня), Тернопіль, Вектор, 71–79.* <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/26306> (внесок авторів: Заячук, М.Д. – означення важливості удосконалення нормативно-правової бази розвитку органічного виробництва, написання тексту; Тіміш, Р.Я. – аналіз основних напрямків розвитку органічного виробництва, участь в обробці даних).
2. **Тіміш Р. Я.** (2022). Актуальні напрями розвитку ринку органічної продукції. *Сучасна наука: проблеми та перспективи (частина І): матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 12-13, Київ: МЦНІД, 6-7.* <http://surl.li/uwerha>
3. Заячук М.Д., **Тіміш Р.Я.** (2023). Фінансова складова розвитку територіальних громад Чернівецької області у період війни. *Українська географія у викликах війни: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Херсонський державний університет, 8-9 червня, Херсон, 19.* <https://ekhsuir.kspu.edu/items/84ac7657-2a0e-4f3d-bee2-4c368e015e8b> (внесок авторів: Заячук, М.Д. – означення важливості фінансової децентралізації, написання тексту; Тіміш, Р.Я. – аналіз дохідної частини бюджетів ТГ I групи, обробка даних).
4. **Timish R.**, Hrytsu V., Hritscu-Andriesh Y., Derii Z. (2023). Soil contamination due to military events and the future of organic production in Ukraine. *Present Environment and Sustainable Development: book of abstracts of the 18th Edition of International Conference., Iași, (pp. 65-67).* https://www.pesd.ro/Documents/2023/Book-of-abstracts-PESD_2023_v2.pdf (внесок авторів: Timish, R. – обробка, упорядкування інформації, написання тексту; Hrytsu, V. – методичне керівництво, аналіз методів збереження природних ресурсів, написання тексту; Hritscu-Andriesh, Y. – аналіз

первинних даних, упорядкування тексту; Derii, Z. – аналіз методів, написання тексту).

5. **Тіміш Р.Я.** (2024). Розвиток ринку сільськогосподарської органічної продукції в Україні. *Природа і суспільство: виклики і суспільство*: Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції присвяченої 80-річчю географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федькович, м. Чернівці, 11-13 жовтня, 182-185. https://geo.chnu.edu.ua/media/a0qnbrib/conferenc_material_80.pdf

6. **Timiş R.,** Timiş A., Hrytsku V. (2024). Sustainable development of rural areas in Ukraine: opportunities and challenges *Atmosfera și Hidrosfera: book of abstracts of the conference with international participation: 6th edition. Vatra Dornei, 31 October -3November*,(pp. 32-33). <https://fig.usv.ro/wp-content/uploads/sites/5/2024/10/Program-final-conferinta-AH2024.pdf> (внесок авторів: *Timiş, R.* – методичне керівництво, написання тексту; *Timiş, A.* – обробка, упорядкування первинної інформації; *Hrytsku, V.* – аналіз методів, написання тексту).

7. **Тіміш Р.Я.** (2025). Тенденції та просторові особливості формування внутрішнього ринку органічної продукції в Україні. *Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції при свяченої 150-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та 35-річчю створення кафедри Географії України та регіоналістики (м. Чернівці, 31 жовтня - 2 листопада) - Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 337. https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/13096?_gl=1*1b2b7mb*_ga*MT E1NTcxNjYyMi4xNzU5NzY1MDU1ODQwJG01NyRsMCRoMA zckbzI5JGcwJHQxNzY1MDU1ODQwJG01NyRsMCRoMA

8. **Тіміш Р.Я.** (2025). Органічне виробництво в Україні у контексті глобальних тенденцій сталого розвитку. *Географічна наука та освіта: перспективи й інновації*: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф.,

Переяслав, 15-16 жовт. 2025 р. Переяслав (Київ. обл.), 249-255.
<https://igu.org.ua/en/node/494>

9. **Timish R.** (2025). Екологічні виклики та їх вплив на розвиток органічного землеробства в Чернівецькій області. Збірка IV Міжнародної Інтернет-конференції "Актуальні проблеми формальної і неформальної освіти з моніторингу довкілля та заповідної справи", 18 квітня, м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Навчально-науковий інститут екології, 146 – 152.
<https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/21447>

Наукова праця, які додатково відображає наукові результати дисертації

10. **Timish R. Ya., Derii Z. V., Tkalenko S. I., Liubachivska R. Z., Hrytsku-Andriiiesh Y. P.** (2024). Modelling and forecasting the production potential of renewable energy sources to ensure Ukraine's energy security. *IOP conference series. Earth and environmental science*. 2024. Vol. 1415:5th The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2024) 21/05/2024 - 24/05/2024 Kryvyi Rih, Ukraine, pp. 1-13. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1415/1/012116> (внесок авторів: *Timish, R. Ya.* – обробка, упорядкування інформації щодо емпіричного зв'язку між причинно-наслідковим зв'язком виробництва та факторами, що впливають на економічне зростання; *Derii, Z.V.* – методичне керівництво, написання тексту; *Tkalenko, S.I.* – комплексний аналіз принципів системного підходу до дослідження виробництва відновлюваних джерел енергії, написання тексту; *Liubachivska, R.Z* – аналіз методів дослідження, написання тексту; *Hrytsku-Andriiiesh, Y. P* – аналіз первинних даних, дослідження з питань забезпечення енергетичної безпеки країни, графічні роботи).

ДОДАТОК П

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Всеукраїнський онлайн-семінар «Професор Юрій Полянський: від плакорів Поділля до засніжених Анд» приурочений 130-річчю з дня народження географа, геолога, археолога Полянського Юрія Івановича (м. Тернопіль, 27-28 травня 2022 р.) (дистанційна участь).
2. VI Міжнародна науково-практична конференція. Сучасна наука: проблеми та перспективи (м. Київ, 12-13 січня 2022 р.) (дистанційна участь).
3. Міжнародна науково-практична конференція. Українська географія у викликах війни. (м. Херсон, 8-9 червня 2023 р.) (дистанційна участь).
4. 18th Edition of International Conference. Present Environment and Sustainable Development (Iași, 10.06. 2023) (очно).
5. Міжнародна наукова конференція присвячена 80-річчю географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Природа і суспільство: виклики і суспільство (м. Чернівці, 11-13 жовтня 2024 р.) (очно).
6. Conference with international participation: 6th edition. Atmosfera și Hidrosfera. Vatra Dornei, 31 October - 3 November 2024) (очно).
7. Міжнародна науково-практична конференція присвячена 150-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та 35-річчю створення кафедри географії України та регіоналістики. Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика (м. Чернівці, 31 жовтня – 2 листопада 2025р.) (очно).
8. V Міжнародна науково-практична конференція. Географічна наука та освіта: перспективи й інновації (м.Переяслав, 15-16 жовтня 2025 р.) (дистанційна участь).
9. IV Міжнародна Інтернет-конференція «Актуальні проблеми формальної і неформальної освіти з моніторингу довкілля та заповідної справи» (м. Харків, 18 квітня 2025 р.) (дистанційна участь).

10. 5th The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2024). IOP conference series. Earth and environmental science (Kryvyi Rih, 21 – 24.05.2024) (дистанційна участь).